Hamd Suresinin Tefsiri

Yazar:

Merhum İmam Humeyni (r.a)

Türkçe

2013-05-10 17:27:40

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

Hamd Suresinin Tefsiri

Merhum İmam Humeyni (r.a)

Çeviri: Kadri Çelik

Edit: Mustafa Yalçın

Yayımlayan: İmam Humeyni'nin (r.a) Eserlerini

Düzenleme ve Yayımlama Kurumu

Yayımcının Notu Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Kur'an-ı Kerim'in tefsiri; kıraat, tecvit ve Kur'an tarihi ilimleriyle birlikte Peygamber (s.a.a) asrına kadar uzanan ilimlerden biridir. Eskiden günümüze kadar tefsir hususunda çok geniş ve büyük gayretler gösterilmiştir. Alim ve bilginlerden her biri kendi güçleri oranında bu yolda çaba göstermiş ve çeşitli tefsirleri kaleme almışladır.

Farklı tefsirlerde edebi konular, kıraat ihtilafları, ayetlerin nüzul sebebi, ayetlerin beyanı, ahkam ayetlerinin açıklanması; ahlaki, ke-lamî, irfanî, hikmetî, içtimai ve siyasi konular göze çarpmaktadır. Müfessirlerden her biri kendi eserlerinde yukarıdaki konulardan bir veya bir kaçını ele almaya çalışmışlardır.

Onlar tefsir hakkında sahip oldukları derklerine uygun olarak ve ilmi geçmişleri ve uzmanlıkları esasınca uyumlu olarak çaba göstermişler ve bu ilahi kitabın sırlarından birer perde kaldırmaya çalışmışlardır. Çünkü tefsir hakikatte ilahi ayetlerden perde kaldırma anlamındadır.

Nitekim İmam Humeyni (r.a) bu konuda şöyle demiştir: "Genel anlamda kitabın tefsiri o kitabın hedeflerini açıklamak demektir. Ve kitaba bakışta önemli olan, kitap sahibinin hedeflerini beyan etmektir. Bu kitab-ı şerif Allah-u Teala'nın da

tanıklık ettiği üzere hidayet ve eğitim kitabıdır. İnsanlık yolunu kat etmenin nurudur.

Dolayısıyla da müfessir bir insan Kur'an'ın kıssalarının her birinde, hatta ayetlerinin her birinde, gayp alemine hidayet olma boyutunu, saadet yoluna kılavuzluk niteliğini, insanlık ve marifet yolunu kat etme şeklini okuyucusuna öğretmelidir. Müfessir kimse bizlere tefsirlerde yer aldığı üzere "nüzul "sebebi"ni değil, "nüzulün hedefini" anlattığı takdirde müfessirdir."

İmam (r.a) bu görüş ve düşünceyle kendi eserlerinde ve konuşmalarında Kur'an'ın hedeflerini beyan etmeye çalışmıştır. Bu vesileyle nefisleri terbiye için bir yol açmak istemiştir. Bu yüzden imam (r.a) çeşitli tefsir metotlarından istifade etmiş ve bazı metotlarda adeta diğerlerinden öne geçmiştir. İmam Humeyni Kur'an sırlarının üzerindeki örtüleri kaldırarak hakikati arayan kimselere onun hedeflerini aydınlatmaya çalışmıştır.

Kur'an'ın ruhu ve bu nurani sahifeden ve semavi sofradan ilham, İmam'ın bütün amel, söz ve yazılarında açık bir şekilde göze çarp-maktadır. Ama İmam'ın Kur'an'ın anlama hakkındaki özel eserleri birkaç kısma ayrılabilir:

Kur'an surelerinden bazılarının kâmil tefsiri, fıkhi ve usuli eserle-rinde ahkam ayetlerinin tefsiri, konularla uyumlu olarak dağınık şekilde bazı ayetlerin tefsiri, irfanî, ahlakî, siyasi ve içtimai alanlarda farklı yerlerde Kur'an ayetlerini şahit olarak göstermek ve uyarlamak.

İmam Humeyni'nin (r.a) eserlerini düzenleme ve yayımlama kurumu, sahip olduğu sorumluluk esasınca İmam Humeyni'nin (r.a) bütün Kur'anî ve tefsirî eserlerini, Kur'an hakkındaki bakış açısıyla birlikte munazzam ve düzenli bir mecmua olarak yayınlama kararı ve azmindedir. Hamd suresinin tefsiri ilgi duyan okuyuculara sunulan bu mecmuanın ilk eseri konumundadır.

İmam'ın (r.a) bir sureyi kâmil bir şekilde tefsir ettiği hususlardaki tefsir metodu irfani ve terbiyevi bir metottur. Zira imam (r.a)'a göre Kur'an birçok marifetleri barındırmakta ve insanı terbiye etmektedir. Bu metot bazı geçmiş âlimlerin eserlerinde de göze çarpmaktadır. O alimler de kendi tefsirlerini hikmet,

irfan ve ahlaka faydalı metotlarla kaleme almışlardır. Örneğin Abdurrezzak Kaşani'nin Te'vilat'ul Kur'an, Meybudi'nin Keşf'ul Esrar adlı tefsiri, Sadruddin Konevi'nin Suret'ul Fatiha ve İ'caz'ul Beyan fi Te'vil'il Kur'an ve Sadr'ul Muteellihin Şirazi'nin Tefsir'ul Kur'an'il Kerim adlı eseri.

İmam Humeyni'nin Fatihat'ul Kitab adlı tefsiri de birçok irfanî incelikler ve dakik hususları içermektedir. Bu incelikler söz konusu kitabı başkalarından iktibas edilmiş olan eserlerden daha yüce ve üstün bir konuma getirmiştir. Kur'an'ı yakından tanıyan zamanımızın büyük önderi İmam Humeyni (r.a) bu hakikatleri

derk etmiş ve kaleme alıp beyan etmiştir.

Hamd suresi hakkında İmam'ın tefsiri ile diğer nazar ve irfan ehli müfessirlerin eserlerinin mukayese edilmesi marifet ehli kimselere bu hakikati açığa çıkarmaktadır ki bunu açıklamanın yeri olmadığından geçiyoruz. Kur'an hakkında İmam'ın eserlerinin önemi ve konumuna teveccühen ilk etapta işaret edildiği gibi İmam'ın eserler mecmuasını Hamd suresi tefsirinde bir araya getirmiş olduk.

Şimdiye kadar İmam Humeyni'nin (r.a) yayımlanan ve meşhur olan Hamd suresinin tefsiri sadece İmam'ın 1980 yılında beyan ettiği tefsir dersleri idi. Bu dersler ise sadece Bismillahirrahmanirrahim ve Hamd suresi ile ilgili konuları -o da kâmil bir şekilde değildir- içermekte idi.

Bu yüzden bazı kimseler İmam'ın Hamd suresi hakkındaki bütün eserlerinin bu kadar olduğu kanısına kapılmışlardır. Elinizdeki kitap bu kanıyı düzeltmek amacıyla dört bölüm olarak düzenlenmiştir, böylece Hamd suresi hakkında İmam'ın (r.a) eserleri kâmil bir mecmua şeklinde Kur'anî marifet taliplerine sunulmuştur.

Birinci bölüm Hamd suresi ile ilgili olarak değerli Sırr'us Salât kitabında kıraat hakkında yer alan özet bir tefsir konusudur. Bu eser 1939 yılında kaleme alınmıştır.

İkinci bölüm ise Sırr'us Salât kitabındaki Hamd suresinin tefsirinin beyan ve tafsili olarak kabul edilebilecek olan tefsir konularıdır. Bu bölüm de 1942 yılında kıraat bahsi münasebetiyle Adab'us Salât kitabında yer almıştır.

Üçüncü bölüm ise imam'ın beş derslik tefsir kitabıdır.

Bu tefsir dersleri 1980 yılında İran İslam Cumhuriyeti televizyonundan yayınlanmıştır. İmam Humeyni'nin hastalığı ve bu tür konuların muhalif olan bazı muhafazakârların muhalefeti sebebiyle bu tefsir dersleri tatil olmuş ve böylece marifete susamış kimseler bundan mahrum kalmışlardır.

Bu bölüm büyük bir özen gösterilerek edit edilmiş İmam'ın sözlerinin değiştirilmemesine gayret gösterilmiş ve bu sebeple de konuşma tonunun yazı kalıbına dönüştürülmesinden dahi istifade edilmemiştir. Sadece İmam'ın sözlerinin daha iyi anlaşılması için mecburi kaldığımız bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır.

Dördüncü bölüm ise Bismillah ve Hamd suresinin diğer ayetlerinin anlamı hususunda imam'ın yazılı ve sözlü eserlerinde dağınık olarak bulunan bölümlerden oluşmaktadır. Ayrıca işaret etmek gerekir ki bu bölümde yer alan konulardan bazısı İmamın yazılı eserlerinden Arapça olarak seçilmiştir.

Emaneti korumak için Arapça metin aynen koyu olarak aktarılmış ve hemen altında ise Farsça tercümesi italik harflerle takdim edilmiştir. Ayrıca söylemek

gerekir ki bu bölümdeki bazı hususlar uyarlama, hatırlatma, öğüt ve nasihat boyutuna sahiptir ve yaygın anlamda tefsir şeklinden uzaktır. Ama bunların da aktarılması göz önünde bulundurulan kapsamlılığa yardım etmektedir.

İmam'ın eserlerini yayımlama ve düzenleme kurumu tarafından basılan diğer eserler gibi bu eserin düzenlenmesinde de İmam Humeyni'nin notları (yıldız şeklinde belirtilmiştir), dipnot, Arapça metnin tercümesi ve gerekli fihristlere de yer verilmiştir ki araştırmacılar ve değerli görüş sahibi kimseler bu eserden daha kolay istifade edebilsin.

İnsanları hidayete çağıran İmam Humeyni'nin (r.a) bu nurani eserinin de halis İslam taliplerinin kalplerine aydınlık vermesini, bu büyük müfessirin tertemiz ruhunun ilahi yakınlık dergâhında huzur ve güven içinde Kur'an'ın Müslümanların izzet dolu hayat sahnelerinde her gün daha fazla yer almasının tecellilerine şahit olmasını ümit ediyoruz.

İmam Humeyni'nin Eserlerini

Yayımlama ve Düzenleme Kurumu

Birinci Bölüm

Hamd Suresinin Tefsiri

(Sırru's Salât Kitabından)

Hamd Suresindeki Bazı Sırlara Kısa Bir İşaret

Bil ki, marifet ehli kimseler, her surenin besmelesinin, sadece o sureye ait olduğunu kabul etmektedirler. Bu yüzden, her surenin besmelesi, diğer bir suredeki besmeleden apayrı bir anlam taşır. Hatta herhangi bir söz ve fiilde besmele çeken bir kimsenin besmelesi bile, başkasının söylediği besmeleden farklıdır.

Bu konunun icmali beyanı da şudur ki ispat edildiği üzere mukad-des egemen akılların en son noktasından, madde ve tabiat âleminin en alt sırasına kadar bütün bir varlık âlemi, ismullah-i a'zam makamının zuhuru ve fiilî isimlerin anası olan mutlak meşiyyet tecellisinin zuhur yeridir. Nitekim şöyle buyurulmuştur: "varlık âlemi, "bismillahi'r rahmani'r rahim" ile zahir oldu."

Eğer mazhar ve taayyünât kesretlerini mülahaza edecek olursak, her isim, hemen ardından vaki olan o fiil veya sözün zuhurundan iba-rettir.

Allah'a doğru sülûk üzere bulunan kişinin seyirdeki ilk adımı, is-mullah ile bütün taayyünâtın zahir olduğunu, hatta hepsinin ismullahın kendisi olduğunu kalbine

anlatmasıdır. Bu müşahededе isimler muhteliftir. Her ismin açılma ve daralması, ihatası ve ihatasızlığı zuhur yerine ve kendisinde zuhur ettiği aynaya bağlıdır.

Nitekim kendi yerinde de açıklandığı üzere ismullah, gerçi tahak-kuk aslına göre mazharlardan önceliklidir ve onların mukavvimi ve kayyumudur. Ama taayyün hasebiyle onlardan sonradır. Salik kimse görecelikleri attığı, taayyünâtı terk ettiği ve fiil tevhidinin sırrına ulaştığı zaman bütün sureler, sözler ve fiillerin bir tek "bismillah"ı olur ve hepsinin anlamı da bir tek anlam haline dönüşür.

İlk itibara göre Kur'an sureleri arasında mübarek hamd süresindeki "bismillah"tan, daha kapsamlı ve ihata edici bir isim yoktur. Nitekim Hz. Ali'ye mensup olan meşhur hadisten de bu hakikat anlaşılmaktadır. Çünkü onun taalluk ettiği şey, diğer taalluk edilen şeylerden daha kapsayıcıdır.

Nitekim marifet ehlinin de dediği gibi, "el-hamd", gaybi alemlere işaret olup salt ilahi övgü ve hamtlardan ibarettir. Onların hamd lisanları da zat lisanıdır. "Rabbi'l âlemin" de, noksandan kemale ve mülkten melekûta döndürmek olan rububiyet makamı hasebiyle ismullahın tabiat aynasındaki zuhurudur. O da mülk âleminin cevherine özgüdür. Rahmaniyet ve rahimiyet ise rububiyete has sıfatlardandır.

"Malik-i yevm'id-din" ise mutlak dönüşe ve kıyamet-i kübra'ya işarettir.

Ezel şafağı söktüğünde ve kıyamet günü güneşi doğduğunda ahadî tecelli nuru arifin kalbine tecelli edince salik kimse mutlak huzura kavuşur.

Böylece huzurî bir muhatab ile üns mahfilinde ve mukaddes makamda "iyyake na'budu ve iyyake nesteîn" der. Ahadiyyet cezbe-sinden kendisine gelince ve "mahvdan sonraki sahv" makamı hâsıl olunca, bu Allah'a doğru seyr-u sülûkta kendisine ve dostlarına hida-yet makamını diler.

O halde hamd suresi; aynilik, ilim, tahakkuk, sülük, mahv, sahv, irşat ve hidayet bakımından varlık silsilesinin tamamıdır. Onun mazharı olan isim de, ismullahi'l a'zam ve mutlak meşiyyettir. O, kitabın anahtarı, kilidi, girişi ve sonudur. Nitekim ismullah da zuhur, batın, anahtar ve kilittir: "Allah göklerin ve yerin nurudur."

O halde, bu surenin tefsiri, ehl-i marifetin zevkine göre şöyledir: mutlak meşiyyet makamı ve ilahî ism-i a'zam olan, mutlak varlık ge-nişliği olan rahmanî meşiyyet makamına ve varlığın kemalinin genişliği olan rahimî meşiyyet makamına sahip bulunan ismullahın zuhuruyla,

mutlak hamd âlemi ve hamdlerin aslı -ki gaybî ilk taayyün makamından, misal âleminin ufkunun sonuna ve ilk berzaha kadardır- Allah'a aittir, yani bizzat Allah olan ism-i cami makamı için sabittir. Gayrilik ve tabiatın zuhuru makamı olan rububiyyet ve âlemlerin terbiyesi makamı O'na aittir.

Bu rububiyyet makamı, istidatlı maddelerde rahmaniyyetle feyzi döşeyen rububi rahmaniyyet ve rahimiyyetle zahir olur; madde beşi-ğinde rahimiyyetin zuhuruyla onları terbiye eder ve kendi özel maka-mına ulaştırır. O, mâlikiyet kabzasıyla varlık zerrelerinin tamamı kabzeden ve gayb makamına döndüren "mâlik-i yevm'id-din"dir:

"...başlangıçta sizi yarattığı gibi döneceksiniz." Bu, "bismillahir-rahmanirrahim"de icmalî ve "hamd"da da tafsili olarak zikredilmiş bulunan varlık dairesinin tamamıdır ve nitekim hadiste geçtiği üzere. "mâlik-i yevmiddin"e kadar Hakk'a özgüdür.

"Oku ve yüksel" basamağıyla Allah'a doğru yükselen sâlik ve "namaz müminin miracıdır" miracıyla uruc eden (yücelen) kul, bütün mevcudatın Allah'a döndüğünü ve tahakkuk aleminin Hakk'ta fenaya erdiğini müşahede eder ve Hakk onun için vahdaniyetle tecelli eder. Fıtrat diliyle: "iyyake na'budu ve iyyake nestaîn" diye tevhidi dile getirir

İnsan-ı kâmilin fıtrat nuru cüz'i nurların bütününü kuşattığı ve ibadet ve teveccühü, tahakkuk aleminin teveccüh olduğu için de çoğul sığasıyla şöyle ifade eder: "Allah'ı tesbih ettik, sonra melekler tesbih ettiler. Biz Allah'ı takdis ettik, sonra da melekler takdis ettiler. Eğer biz olmasaydık melekler tesbih etmezlerdi..."

Sâlik, kendini ve varlığını ve benliğini baştan ayağa zât-ı mukad-des'e takdim ettiği ve Hakk'tan başka her şeyi mahvettiğinde, ahadi gayb makamından olan ezelî inayet, feyz-i akdes'le onu kapsar, onu kendisine getirir, onun için mahvdan sonra sahv makamı hasıl olur ve hakkanî varlıkla kendi memleketine irca döner. Ve kesrette vâki bu-lunduğu zaman da, firak ve nifaktan korkar, mutlak hidayet olan hidayetinin (çünkü sair mevcudat,

insan-ı kâmilin mübarek ağacının dalları ve yapraklarındandır) "mağdubî aleyhim" ve "dallin" olan ifrat ve tefrit sınırından hariç bulunan insanlığın sırat-ı müstakimine -ki ismu'l câmi'e doğru seyir ve ismullahi'l azam makamına dönüştür- doğru olmasını talep eder. Veya vahdetin kesrete ve kesretin de vahdete galebe çalmadığı,

"mağdubî aleyhim" mertebesi olan vahdetin kesret hicabıyla hicaplanması ile celâl-i kibriya konusunda "dallin" ve hayrete düşenler makamı olan kesretin vahdetle hicaplanması arasındaki vasat sınır makamı sayılan berzahiyyet makamına doğru hidayeti talep eder.

Vasl

Tevhid'de, imam Rıza'nın (a.s), besmelenin tefsiri sorulduğunda şöyle dediği rivayet edilir: "insan 'bismillah' demekle kendisine Al-lah'ın simelerinden (nişanelerinden) bir sime (nişane) koymuş olur. Bu sime (nişane) ise ibadettir." Ravi, "sime" nedir?"Diye sorunca da İmam, "nişanedir" diye buyurmuştur.

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere sâlik kimse, ibadette ismullah makamını gerçekleştirmiş olmalıdır. Ve bu makama erişmek, rububiyyet makamında fenadan ibaret olan ubudiyetin hakikatidir. İnsan varlık ve benlik hicabında bulundukça ubudiyyet giysisinde değildir; hatta bencil ve kendini beğenendir; mabudu ise nefsanî hevesleridir: "hevesi ilah edineni gördün mü?"

Görüşü de; kendisini ve Adem'i (a.s) enaniyyet hicabı içinde gö-ren, kendisini O'ndan üstün tutarak, "beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın" diyen ve dergâhın mukarreplerinin kutsal makamından tard edilen lanetli iblisin görüşüdür.

O halde, "bismillah" diyen kimse eğer nefsini "simetullah" ve "alâmetullah" ile muttasıf kılar, ismiyyet makamına ulaşır ve görüşü, tahakkuk alemini -ki kendisi de onun bir özetidir- ismullah olarak gören adem'in (a.s) görüşü olursa "ve adem'e bütün isimleri öğretti" bu durumda, isimlenmesi hakikî isimlendirmedir ve kendisi de, varlık ve benliğin atılması, mukaddes izzete bağlanma ve Allaha bağlanmaktan ibaret olan ibadet makamına erişmiş sayılır.

Nitekim Hz. İmam Cafer Sadık'tan rivayet olunan "rizam" hadisinde şöyle buyrulmuştur: "... Niyet ederek yöneldiğinin ve yardım talep ettiğinin dışındakilerle olan bağlarını keser..."

Salik kimse ismiyyet makamına ulaştığında, kendisini uluhiyette boğulmuş olarak görür: "ubudiyyet, özü rububiyyet olan bir cevher-dir." Sonra kendisini ve aynı şekilde diğer varlıkları da ismullah, alâmetullah ve Allah'ta fâni olarak görür. Eğer kâmil veli olursa, ism-i mutlakı tahakkuk ettirir, onun için mutlak ubudiyyet makamı hasıl olur ve hakikî anlamda "Abdullah" olur.

"Kulunu götüren münezzehtir" ayet-i şerifesindeki kul ifadesi; belki de yakınlık miracına, kuds ufkuna ve üns mahfiline yükselmenin sadece ubudiyyet ve muhtaçlık adımı ve varlık, benlik ve istiklal tozunu gidermekle mümkün olduğu içindir.

Teşehhüdde iken risalete şahadet,

ubudiyyete şahadetten sonradır; çünkü ubudiyyet, risaletin merdivenidir ve müminlerin mi'racı ve nübüvvet miracının zuhur yeri olan namaz da, ubudiyyetin hakikati olan bismillah ile hicaplar kaldırıldıktan sonra başlar:

"Nebisini mutlak ubudiyyet merdiveniyle götüren münezzehtir."

Böylece onu ubudiyyet adımı ile ehadiyyet ufkuna cezp etti, mülk ve melekût ülkesinden ve ceberut ve lâhut memleketinden kurtardı; o pâk nurun gölgesiyle gölgelenen diğer kulları, Allah'ın nişanelerinden bir nişaneyle ve ubudiyyetin bâtını olan ismullahın tahakkuk merdiveniyle yakınlık miracına ulaştırdı.

Sâlik, varlık dairesini ismullah olarak gördüğünde, sülük adımı öl-çüsünce Allah'ın kitabının fatihasına ve Allah'ın hazinesinin anahtarına giriş yapabilir. Böylece tüm senâları ve hamtları Hakk'a -ism-i cami makamına- irca eder ve varlıklardan hiç bir varlık için fazilet ve üstünlük düşünmez; çünkü fazilet ve kemalin Hakk'tan başka bir varlık için ispatı, ismiyyet düşüncesiyle aykırılık arz eder.

Eğer "bismillah"ı hakikatiyle söylemişse, "elhamdu lillah"ı da ha-kikatiyle söyleyebilir. Eğer iblis gibi yaratılmışların hicabı içinde isim makamından örtülü olursa, hamtları da Hakk'a döndüremez.

Enaniyyet perdesinde bulunduğu sürece, ubudiyyet ve ismiyyete karşı örtülü olur; bu makamdan mahrum oldukça, hâmidiyyet maka-mına ulaşamaz. Eğer ubudiyyet adımı ve ismiyyet hakikati ile hâmi-diyyet makamına ulaşırsa, hâmidiyyet sıfatını da Hakk için sabit bilir ve Hakk'ı "hâmid" ve "mahmud" sayar ve görür.

O halde, kendisini hâmid ve Hakk'ı mahmûd gördüğü müddetçe Hakk'ın hâmidi değildir, tam tersine Hakk'ın ve halkın hâmididir, hatta yalnızca kendisinin hâmidi olur ve Hakk ve O'nun hamdine karşı örtülü bulunur. Hâmidiyyet makamına ulaştığında, "sen, kendini sena ettiğin gibisin" der ve iddia içeren ve mahmudiyyet ispatı ile birliktelik içinde bulunan hâmidiyyet hicabından çıkmış olur.

Bu durumda sâlik kulun sözü şöyle olur: "O'nun adıyla; hamd O'nadır, O'ndandır ve O'nun içindir..."

Bu, hadis-i şerifte işaret edilen nafilelerin yakınlığının neticesidir. Nitekim şöyle buyurulmuştur: "O'nu sevdiğimde, O'nun kulağı, gözü ve lisanı olurum...' "Rabb'il Alemin"

Eğer "âlemin", a'yân-ı sabite olan isimlerin suretleriyse zâtî rubu-biyyet olur ve ismullah-i a'zam olan zatî uluhiyyet makamına döner. Çünkü a'yân-ı sabite, vâhidiyyet makamındaki zatî tecelliyle, feyz-i akdes'in tecellisi sayesinde zahir olan ism-i camiye tabi olarak ilmî tahakkuk elde etmişlerdir.

O mukaddes makamda rububiyyetin manası, tecellisiyle bütün isimlerin zahir olduğu, evvela insan-ı kâmilin ayn-ı sabitinin ve sonra da diğer a'yânın onun gölgesinde zuhur ettiği uluhiyyet makamı ile tecelli etmektir ve rahmaniyyet ve rahimiyyet de, hüviyet gaybından mutlak şahadet ufkuna kadar bu a'yanın izharının ta kendisidir.

Mayalarındaki aşk fıtratı ve mutlak kemal muhabbetinin ortaya çıkarılışıdır. Alınlarını kapsayan sevk edici aşk fıtratı ve malikî kahrî cezbe sayesinde vahidiyet kemalinin denizinde boğulmaktan ibaret olan mutlak mükafat makamına nail olurlar.

"îyi bilin ki, işler sonunda Allah'a döner."

O halde bu durumda, emellerin gayesi, hareketlerin nihayeti, işti-yakların sonu, mevcudatın dönüş yeri, kâinatın ma'şuku, aşıkların mahbubu ve meczupların matlûbu zât-ı mukaddes'tir.

Gerçi bizzat kendileri bu matlûba karşı örtülü olsalar da ve kendilerini âbid, âşık, tâlib, meczup ve diğer şeyler olarak görseler de hakikat budur.

Bu büyük hicap, sâlik-i ilallahın marifet adımıyla yırtması gereken fıtrat hicabıdır. Bu makama ulaşmadıkça "iyyake na'budu" demeye hakkı yoktur. Yani "senden başkasını istemiyoruz, senden başkasını arıyor değiliz, senden başkasının isteklisi olmayacağız, senden gayrisine sena etmeyiz ve hiçbir işte senden başkasından yardım beklemeyiz" demeye hakkı yoktur.

Aşağılık maddenin en alt mertebesinden a'yân-ı sabitenin en üst gayb mertebesine kadar mevcudat silsilesi ve kâinat zerreleri olarak tümümüz Hakk'ı talep eden ve Hakk'ı arayanlarız...

"herkes her istenilende seni talep eder

Ve her sevilende senin aşkını tadar..."

"...insanları üzerine yarattığı Allah'ın fıtratı."

"göklerde ve yerde olanlar O'nu teşsbih ederler."

Bu müşahede sâlik kimseye nasip olduğunda, mülkî kuvvetlerden gaybî sırlara kadar varlığının bütün parçalarını, kendisini ve varlık silsilesinin tamamını Hakk'ın aşığı ve talibi olarak gördüğünde, bu aşıklığı ve muhabbeti izhar ettiğinde, vusul için Hakk'tan yardım talep eder ve sırat-ı müstakime hidayeti ister.

Bu sırat-i müstakim ise insanın rabbinin sıratıdır, "rabbim elbette sırat-ı müstakim üzeredir." ve bu sırat, ayn-ı sabitin Allah makamına rücûundan ve kusur veya taksir sayılan diğer isimlerde değil, O'nda fena olmaktan ibaret olan en kâmil enbiya ve sıddıklardan "nimet verilenler"in sıratıdır.

Nitekim şu söz Resul-i Ekrem'e mensuptur: "Kardeşim Musa'nın sağ gözü görmezdi; kardeşim İsa'nın da sol gözü. Benimse iki gözüm var."

Hz. Musa'da kesret vahdete galebe çalmıştı; Hz. İsa'da da vahdet kesrete üstün gelmişti. Son peygamber'de ise, vasat sınırı ve sırat-ı müstakim olan berzahiyyet-i kübra makamı vardı.

Buraya kadar surenin tefsiri, "alemin"in, ayanlar makamı olduğu esasına dayalıydı. Eğer "alemin"den kasıt zâti isimler veya sıfatî isimler veya fiilî isimler veya mücerret alemler ya da maddî alemler veya her ikisi ya da hepsi olursa, surenin

tefsiri farklılaşır.

Nitekim eğer "bismillah..." Ayet-i şerifesindeki "ismullah", da meşiyyet makamından başka, diğer zatî isimler, örneğin a'yân-ı sabite, a'yân-ı mevcude veya gayb ve şehadet alemleri veya insan-ı kâmil olursa bu durumda da surenin tamamının tefsiri farklılaşır.

Aynı şekilde, eğer "Allah", zâtî veya zuhuri uluhiyyet olursa; "besmele"deki "rahman" ve "rahim", "ism" veya "Allah" için sıfat olursa sure-i şerifenin tefsiri farklılaşır.

Hakeza "besmele"deki "ba" harfi yardım dileme veya teşebbüste bulunma, ya da "zahir oldu" fiiline ait olursa veya surenin kendisine veya parçalarından her birine ait olursa yine farklılıklar meydana gelir.

Aynı şekilde, kurrâ kimsenin (okuyucunun) kesret hicabı veya vahdet galebesi veya mahvdan sonra sahv veya daha önce zikredilmiş bulunan diğer makamlarda oluşu sebebiyle de surenin farklı şekilde tefsiri söz konusudur.

Bunların tamamını ve ilahî kuşatıcı kelam olan Kur'an'ın hakikî tefsirini ihata etmek, yazarın benzeri kimselerin gücünün dışındadır, "Kur'an'ı yalnızca Kur'an'ın kendisine hitap ettiği kimse tanıyabi-lir."

Bu zikredilenler de ihtimal esasına dayalı açıklamalardır. Doğru yola hidayet eden sadece Allah'tır.

İkinci Bölüm

Hamd Suresinin Tefsiri

(Adab'us Salat Kitabından)

Mübarek Hamd Suresinin Kısaca Bir Tefsiri İle Allah'a Hamd Etme ve Kıraat Adabı Hakkında

Bil ki âlimler "bismillahirrahmanirrahim" cümlesindeki "ba" harfinin ait olduğu şey hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Herkes ilim ve irfan hususundaki meşrebi esasınca,

onun için bir müteallik (ilgili olduğu bir şey) zikretmiştir. Nitekim edebiyat âlimleri "iptida" (başlangıç) maddesinden veya örneğin "istianet" (yardım dilemek) maddesinden türediğini ifade etmiş ve takdire almışlardır. Bazı rivayetlerde şöyle yer almıştır:

"bismillah, yani Allah'tan yardım dilerim." Bu yorum ehl-i sünnet'in zevkine daha uygundur. Nitekim bu hususta da birçok rivayetler de yaygındır. Birçok hadislerin

ihtilafı da bu anlama yüklenmiştir. Dolayısıyla da bu bölümde "bismillah" hakkında İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Yani nefsimi Allah'ın alametlerinden bir alametle işaretliyorum." veya "istianet" (yardım dilemek) hakikati ehl-i sünnet'in derk ettiği anlamdan daha ince bir anlam ifade etmektedir ve bunda tevhidin sırrı, çok dakik bir şekilde beyan edilmektedir.

Ehl-i marifetten bazısı ise, "bismillahı" "zehere" (zahir oldu, açığa çıktı) cümlesine mutaallık kılmış ve şöyle demiştir: "yani zeherel vücud, bi ismillah" (vücud Allah'ın adıyla zahir oldu) bu yorum marifet ehli ve sülûk ve irfan ashabının görüşü hasebiyledir. Onlara göre bütün varlıklar, kainattaki zerreler,

gayb ve şahadet alemleri, ilahi ve cami' ismin, yani Allah'ın en büyük isminin tecellisi ile zahir olmuşlardır. O halde, ya nişane ve alamet veya yücelik ve yükseklik anlamında olan "ism" kelimesi "feyz-i münbesit ve izafe-i işrakiyye" (genişleyen feyiz veya nursal bağıntılık) olarak adlandırılan Hakk'ın genişleyen fiilî tecellisinden ibarettir. Zira bu görüşe görü bütün varlık alemi; soyut akıllardan tut, vücudun son mertebelerine dek,

tümü bu feyzin tecessümleri ve bu latifenin tahakkuklarıdır. İlahi ayet-i şerifelerde ve Ehl-i Beyt'in (a.s) yüce hadislerinde bu görüş, birçok yerde teyit edilmiştir. Nitekim kafi'de yer alan bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Allah meşiyyeti bizzat yarattı. Daha sonrada eşyayı meşiyyetle yarattı."

bu hadisi şerifi herkes kendi görüşünce yorumlamıştır. Hepsinden daha zahiri ise bu irfan görüşüne mutabıktır ve o da şudur ki, maksat, feyz-i münbesitten (genişleyen feyizden) ibaret olan fiilî meşiyettir. Eşyadan maksat ise bu latifenin tecessümleri olan vücudun mertebeleridir. O halde hadisin anlamı şöyledir:

"Allah-u Teala kadimî ve zatî meşiyyetin gölgesi olan fiilî meşiyyeti, bizzat vasıtasız olarak yaratmıştır. Gayb ve şehadet alemindeki diğer varlıkları ise, ona tabi olarak yaratmıştır. Seyyid Muhakkık Damad sahip olduğu araştırma ve incelik makamına rağmen bu hadis-i şerifi çok ilginç bir şekilde yorumlamıştır. Nitekim Merhum Feyz'in (r.a) yorumu da doğrudan uzaktır.

Özetle "ism" kelimesi, fiilî tecellinin bizzat kendisinden ibarettir ve bütün varlık alemi onunla tahakkuk etmiştir. "İsm" kelimesinin ayni ve reel işlerde kullanımı ise Allah'ın, Allah Resulü'nün ve Ehl-i Beyt'inin (a.s) dilinde çok yaygındır. Nitekim Ehl-i Beyt şöyle bu-yurmuştur: "Esma-i hüsna biziz." Dua-i şerifelerde de "bi ismikellezi tecelleyte ala filanın" (falana tecelli ettiğin isminle) ifadesi çoktur.

Her suredeki bismillahın, bizzat o sureye ait olması da muhtemel-dir. Örneğin Hamd suresindeki bismillah, hamda aittir. Bu da irfani zevke ve marifet ehlinin mesleğine mutabıktır. Zira hamd edenlerin hamdının ve senada bulunanların senasının da, Allah isminin kayyu-miyetiyle olduğuna işarettir. O halde bütün söz

ve amellerin başındaki

"tesmiye" (besmele) -ki şer'i müstahaplardan biridir- insandan ortaya çıkan her amel ve sözün ilahi ismin kayyumiyetiyle gerçekleştiğini hatırlamak içindir. Zira vücudun bütün zerreleri, Allah isminin tecessümüdür ve başka bir ifadeyle onlar bizzat Allah'ın isimleridir. Bu ihtimal üzere kesret görüşünde bismillahın anlamı her sure, söz ve fiilde farklıdır. Fakihler şöyle demişlerdir: "her sure için bismillah önceden tayin edilmelidir.

Eğer bir sure için bismillah söylenir de başka bir sure okunursa doğru değildir." Bu fıkhi meslek açısından da makbuldür ve kesretlerin en büyük ismullahtaki fenası görüşünce ise bütün bismillahların bir tek anlamı vardır.

Bu iki görüş, vücudun mertebelerinde, gayb ve şuhudun menzille-rinde de söz konusudur. Kesret bakışında ve taayyünlerin ru'yetinde, varlıklar kesret halindedir; vücud mertebeleri ve alemdeki taayyünler;

rahmaniye, rahimiyye, kahriyye ve lütfiyyenin farklı isimleridir. Kesretin izmihlali ve vücudî nurların, feyz-i mukaddesin ezeli nurunda yok oluşunda da, feyz-i mukaddesten ve ilahi cam'i isimden başka bir etki ve haber söz konusu değildir. Bu iki görüş ilahi isimler ve sıfatlarda da söz konusudur. Birinci bakışa göre Hz. Vahidiyyet,

isim ve sıfatların kesret makamıdır ve bütün kesretler o hazrettendir. İkinci bakışa göre ise Allah'ın en büyük isminden başka bir isim ve resim yoktur. Bu iki bakış, hikmete dayalı ve fikir adımıyladır. Eğer bakış arifane olursa, kalp kapılarının fethi ve kalbi riyazet ve sülûk adımıyla, Hak Teala, fiilî,

ismî ve zatî tecellilerle, bazen kesret sıfatı, bazen de vahdet sıfatıyla ashabının kalbine tecelli eder. Kur'an-ı Şerif'te de bu tecellilere işaret edilmiştir. Bazen açıkça işaret edilmiştir. Örneğin Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düş-tü."

Bazen de işaretle belirtilmiştir. Tıpkı İbrahim'in ve Resulullah'ın, En'am ve Necm surelerinin ayet-i şerifelerinde zikredilen müşahedeleri gibi. Masumların (a.s) dua ve rivayetlerinde de buna birçok işaretler yapılmıştır. Özellikle de inkarcıların, senet ve metnini inkar edemeyeceği, özel ve genel,

arif ve sıradan herkesin kabul ettiği, değerli Semat duasında zikredilmiştir. O değerli duada birçok yüce anlam ve öğretiler mevcuttur. Onun bir parçası bile, arifin kalbini kendinden geçirmekte ve o ilahi nefhanın nesimi, sâlikin ruhuna esmektedir. Nitekim şöyle buyurulmuştur: "Dağa tecelli ettiğin,

dağı yerle bir ettiğin ve Musa'yı kendinden geçirdiğin veçhinin nuruna yemin olsun ve Sina dağında görülen, kendisiyle kulun ve resulün Musa bin İmran'la

konuştuğun azametine yemin olsun ve Sair'de ki doğuşuna, görülüşüne ve Faran dağındaki zuhuruna yemin olsun..."

Özetle Allah'a doğru seyreden bir kimse, tesmiye vaktinde kalbine bütün zahir ve batın varlıkların, gayb ve şahadet alemlerinin, esmaullahın terbiyesi altında olduğunu, hatta Allah'ın isimlerinin zuhuruyla zahir olduğunu, bütün hareket ve duruşlarının ve bütün alemin, Allah'ın en büyük isminin kayyumiyetiyle olduğunu anlatmalıdır. Dolayısıyla Allah'ı övmesi; ibadeti, itaati, tevhidi ve ihlası ismullahın kayyumiyetiyledir.

Bu makam ve ilahi latife, onun kalbine yerleşip sağlamlaşınca, ibadetin hedefi olan şiddetli bir tezekkürden sonra, marifetlerden olan başka bir yol arifin kalbine açılır, vahdet alemine cezbolur -nitekim Allah-u Teala üns halvetinde ve kutsal mahfilde kelimi olan Musa bin İmran'a şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ben Allah'ım, benden başka ilah yoktur; bana kulluk et; beni anmak için namaz kıl." Burada Allah, namaz kılmanın hedefini, kendini zikretmek olarak taktir etmiştir- sonunda hal lisanı ve kalbi, "O'nun övgüsü O'nun kendisinedir", "ve sen kendini övdüğün gibisin" ve "senden sana sığınırım" hakikatine erişir.

Bu bismillahın "ba" harfinin ait olduğu şeyin sırrının özeti ve on-dan elde edilen marifetlerin bir bölümüdür. Ama "ba" harfinin sırları; batında alevi velayet makamı olan ve Kur'anî cem'ul cem (toplulların toplusu) makamı sayılan "ba" harfinin altındaki noktanın gizemlerini beyan etmek ise, daha kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir.

Ama ismin hakikatine gelince, onun için gaybî, gayb'ul gaybî, sırrî, sırr'us sırrî, zuhur ve zuhur'uz zuhurî makamı vardır. İsim, Hakk'ın alameti ve Zat-ı Mukaddes'te fani olduğu hasebiyle de, vahdet ufkuna daha yakın olan ve kesret alemine daha uzak olan her isim, ismiyet makamında daha kamildir.

Ve isimlerin en kamili ise kesretten, hatta ilmî kesretten bile münezzeh olan isimdir ve o da zat makamında, feyz-i akdes makamıyla, gaybî ahadi ve ahmedi tecelliden ibarettir. "Veya daha da yakınlaştı" değerli ayet-i şerifesi de buna işaret etmektedir.

Bundan sonra da Hz. Vahidiyyet'te Allah'ın en büyük isminin te-cellisi vardır. Ondan sonra da feyz-i mukaddes ile tecelli söz konusu-dur. Ondan sonra da varlıklar aleminde kesret sıfatıyla tecelliler söz konusudur. Yazar Misbah'ûl Hidaye ve Şerh-i Dua-i Seher kitaplarında bunu detaylıca izah etmiştir.

"Allah", eğer isimden maksat vücudî tecessümler ise, feyz-i mukaddes ile zuhurdur. "Allah" kelimesinin; zahir ve mazharın ittihadı ve ismin müsemmada fenası cihetiyle onun hakkında kullanılışının ise sakıncası yoktur, belki de "Allah göklerin ve yerin nurudur" ve "gökte ilah ve yerde ilah sadece O'dur"

ayeti de bu makama işaret etmektedir ve bu ıtlak'ın şahidi konumundadır. Eğer isimden maksat feyz-i mukaddes ile tecelli makamı ise, o zaman da vahidiyet ve cemî (toplu) esma makamıdır. Ve başka bir tabirle ism-i azam makamıdır. Bu da diğer ihtimallerden daha zahirdir. Eğer isimden maksat ism-i azam ise, bu durumda da zat veya feyz-i akdes makamıdır. Dolayısıyla rahman ve rahim makamları da bu ihtimal hasebiyle açıkça anlaşıldığı üzere farklılık arz etmektedir.

Rahman ve rahim, isim için veya Allah için bir sıfat da olabilir. Daha uygun olanı ise isim için sıfat olmasıdır. Zira onlar Allah'ın sı-fatlarını övgü makamındadır ve bu esas üzere tekrar ihtimalinden de korunmuş olmaktadır. Gerçi eğer Allah'ın sıfatı olursa, bunun da bir yorumu vardır ve bu tekrarda da bir belagat nüktesi mevcuttur.

Eğer ismin sıfatı sayacak olursak, isimden maksadın aynî isimler olduğunu teyit etmektedir. Zira rahmaniye ve rahimiyye sıfatlarıyla değil sadece aynî isimlerle nitelendirilir. O halde eğer isimden maksat zatî bir isim ve cemî makamla tecelli olursa, rahmaniyet ve rahimiyet zatî sıfatlardan olur ki,

Hz. İsmullah için vahidiyet makamıyla tecellide sabittir. Rahmaniyye ve fiilî rahimiyye rahmeti ise, onların mazharlarındandır. Ama eğer isimden maksat meşiyet makamı olan fiilî ve cemi tecelli olursa, o zaman da rahmaniyet ve rahimiyet fiilî sıfatlardan olur. Dolayısıyla rahmaniye rahmeti, vücudun aslının genişlemesidir ve bu da bütün varlıklar için geneldir. Ama Hakk'ın özel sıfatlarındandır. Zira vücudun aslının genişlemesinde,

Hak Teala için bir ortak söz konusu değildir. Diğer varlıklar ise icadî rahmetten acizdirler. Vücudda Allah'tan başka bir etki sahibi yoktur ve tahakkuk diyarında ise Allah'tan başka bir ilah mevcut değildir. Ama yol hidayetçilerinin hidayetinin damlalarından kaynaklandığı rahimiyye rahmeti ise, saadete ermişlere ve yüce fıtratlara mahsustur.

Lakin diğer varlıkların da kendisinden nasiplendiği genel bir sıfattır. Daha önce de işaret edildiği gibi rahimiyye rahmeti de genel rahmetlerdendir. Mutsuzluk sahibi kimselerin bu rahmetten nasipsizliği, onların noksanlığı sebebiyledir; rahmetin sınırlılığı sebebiyle değil. Bundan dolayı hidayet ve davet bütün beşer ailesi için geçerlidir.

Nitekim bunu Kur'an apaçık bir şe-kilde beyan etmektedir. Ayrıca bir görüşe göre de rahimiye rahmeti, Hak Teala'ya mahsustur; diğerlerinin bunda bir ortaklığı yoktur. Ri-vayet-i şerifeler hususunda da nazar ve itibarlar farklılığı hasebiyle rahimiyye rahmetinin beyanında farklılık baş göstermiştir. Bazen şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz rahman genel bir sıfat için özel bir isimdir. Rahim ise, özel bir sıfat için genel bir isimdir."

Hakeza şöyle buyurulmuştur: "rahman bütün yaratıkları kapsa-maktadır, rahim ise sadece müminlere hastır.

Daha sonra şöyle buyurulmuştur: "ey dünya rahmanı ve ahiret ra-himi!" hakeza şöyle buyurulmuştur: "ey dünya ve ahiret rahmanı ve her ikisinin rahimi!"

İrfani İnceleme

Edebiyat alimlerinin belirttiği üzere "rahman" ve "rahim" "rah-met" kökünden türemiştir ve mübalağa içindir. Ama rahmanda, rahi-me oranla daha fazla bir mübalağa söz konusudur. Kıyas da; rahimin, rahmandan önce zikredilmesini iktiza etmektedir. Ama rahman şahsi bir isim olduğundan ve diğer varlıklar hakkında kullanılmadığından dolayı, rahimden öne geçirilmiştir. Bazısı ise her ikisinin de bir anla-ma geldiğini ifade etmiş,

tekrarının sadece tekit için olduğunu söyle-mişlerdir. Kur'an'ın da en yüce mertebesiyle indiği irfani zevk ise, rahmanın rahimden önce zikredilmesini iktiza etmektedir. Zira Kur'an-ı Şerif kalp ashabı nezdinde, ilahi tecellilerin nazil olanı ve rububiyye esma-i hüsnasının yazılı suretidir. Rahman ismi, ism-i azamdan sonra,

Allah'ın en kapsayıcı ismi olduğundan, marifet ashabı nezdinde de kuşatıcı isimlerle tecellinin, kuşatılan isimlerle tecelliden ve daha çok kuşatıcı isimlerle tecellinin hepsinden önceliği hasebiyle, evvela Hz. Vahidiyet'te tecelli, Allah'ın en büyük ismiyle tecellidir.

Ondan sonra da rahmaniyet makamıyla tecellidir ve rahimiyet ile tecelli ise rahmaniyet ile tecelliden daha sonradır. Zuhurî ve fiilî tecellide de, bu şuhutta ism-i a'zam ve zatî ism-i a'zam'ın zuhur yeri olan meşiyet makamıyla tecelli de bütün tecellilerden önceliklidir.

Gayb ve şehadet alemindeki tüm varlıkları ihata eden rahmaniyet makamıyla tecelli de, -şu ayette buna işaret etmektedir: "rahmetim her şeyi kuşatmıştır" - diğer tecellilerden önceliklidir ve bazı açıdan da şu ifade buna işaret etmektedir: "Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir."

Özetle batın ve ruh hasebiyle "bismillah", fiilî tecellilerin suretidir. Sır ve sırr'us sır hasebiyle de esma-i tecellilerin ve hatta zatî tecellilerin suretidir. Zikredilen tecelliler ise evvela Allah makamıyla, daha sonra rahman makamıyla ve daha sonra da rahim makamıyla tecellidir. Sözsel ve yazılı suretler de böyle olmalıdır ki ilahi ve rabbani sistem ile mutabık olsun. Ama mübarek hamd suresindeki rahman ve rahim,

rabbu'l alemin'den daha sonradır. Bunun sebebi ise belki de "bismillah"da vücudun gayb gizliliklerinden zuhuruna ve sure-i şerifede ise dönüş ve batınlara bakıştır. Elbette bu ihtimalde, bir problem de söz konusudur. Belki de rahmaniye ve

rahimiye rahmetinin ihata ediciliğine işaret içindir.

Belki de ayrı bir nüktesi vardır. Her haliyle "bismillah"ta zikredilen bu nükte onaya layık bir nüktedir. Belki de bu değersizin kalbinde rahimiyye rahmetinin bereketlerindendir. İhsan buyurduklarına karşılık hamd sadece Allah'a mahsustur.

Araştırma ve Sonuç

Zahir alimlerinin belirttiği üzere ise rahman ve rahim kelimeleri, rahmetten türemiştir ve her iki kelimede de yumuşaklık ve merhamet gizlidir. İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "rahman ve rahim, iki latif (ince anlam içeren) kelimelerdir. Onlardan biri diğerinden daha latiftir. Rahman yani lütfeden, rahim ise kullarına rızık ve nimet vererek merhamet eden kimsedir."

Merhamet ve inceliğe bir tepki gerektiği için de bu iki kelimenin zat-ı mukaddes hakkında kullanılabilmesi için bir takım tevil ve yo-rumlara gidilmiş ve mecaz olduğu söylenmiştir.

Bazıları ise bu tür sıfatların geneli hakkında "öncülleri bırak, hedefe koyul" yoluna gitmişler ve bu tür sıfatların Allah hakkında kullanılmasının fiiller ve etkiler münasebetiyle olduğunu, öncüller ve sıfatlar mülahazasıyla olmadığını söylemişlerdir. O halde rahim ve rahmanın Allah hususundaki anlamı, kullarıyla merhamet üzere muamelede bulunan kimse demektir. Mutezile, Allah'ın bütün sıfatlarını bu şekilde veya buna yakın bir türde kabul etmiştir. O halde bu sıfatların Allah hakkında kullanılışı da mecazdır. Ama bizce mecaz oluşları uzak bir ihtimaldir.

Özellikle de rahman hususunda uzak bir ihtimaldir. Aksi taktirde ilginç bir işi gerektirir ve o da şudur ki; bu kelimenin, caiz olmadığı bir anlam için kullanılmasının taktir edilmesini gerektirir. Dolayısıyla, gerçekte bu mecaz, hakikati olmayan bir mecazdır. Biraz düşün! Araştırmacılar ise bu tür soruya şöyle cevap vermişlerdir: kelimeler;

genel anlamlar, mutlak hakikatler için ortaya konmuştur. O halde merhamet ve yumuşaklık kaydı, rahmet kelimesinin asıl anlamının içinde değildir. Bu kayıt halk zihinlerinde uydurulmuş, çıkarılmıştır. Yoksa konunun asıl anlamında bir etkisi yoktur. Bu konu da zahir açısından araştırmadan uzaktır.

Zira bilindiği gibi kelimeleri çıkaran kimse, sıradan insanlardan olup soyut anlamları ve mutlak hakikatleri bu kelimeleri yaşarken göz önünde bulundurmamıştır. Evet, eğer kelimeleri vaaz eden kimse, Hak Teala veya ilahi ilham ve vahiy vasıtasıyla peygamber olsaydı, bu konu için bir yorum yapılabilirdi. Ama bu da sabit değildir. Özetle bu kelimenin zahiri problemlidir. Ama araş-tırmacıların maksadının da bu zahir olduğu malum değildir.

Aksine bu konuyu beyan ederken şöyle demek de mümkündür: lügatleri vazeden kimse her ne kadar mutlak ve soyut anlamları göz önünde bulundurmamışsa da, ama elfazın karşısında vazedildiği şeyler soyut ve mutlak anlamlar olmuştur. Örneğin nur lafzını vazetmek istediğinde, her ne kadar bu,

ilineksel ve hissi nurlar olsa da, vazeden kimsenin göz önünde bulundurduğu nurlar -bu nurların maverasını anlamadığı vasıtasıyla- nur lafzının nuriyet boyutu olmuştur; nur ve zulmetin karışımı boyutu değil. Eğer vazeden kimseye şöyle sorulacak olursa: bu sınırlı ve ilineksel nurlar,

salt nurlar değildir. Zulmet ile karışık nurlardır. Nur lafzı, nuriyet boyutunun ifadesi midir, yoksa nuriyet ve zulmaniyetin ifadesi midir?" Zaruret gereği şöyle cevap verir: "onun nuriyet boyutunu ifade etmektedir ve zulmet boyutu asla onun anlamında yer almamıştır. Hepimizin de bildiği gibi ateş lafzını vazeden kimse de, vazetme esnasında sadece dünyevi ateşleri gözününde bulundurmuş, bu hakikate intikal sebebi dünyevi ateşler olmuş, ahiretten ve Allah'ın yüreklere çökecek olan tutuşturulmuş ateşinden gaflet etmiştir.

Özellikle de vazeden kimse, başka bir aleme inanmıyorsa… buna rağmen bu intikal vesilesi, hakikatte kayıt ve sınırlılık sebebi olamaz. O halde ateş, ateşlilik boyutu karşılığında vaki olmuştur. Dolayısıyla da vazeden kimsenin anlamları soyutladığını söylemiyoruz. Aksi taktirde çok uzak bir ihtimal ortaya çıkar. Biz şöyle diyoruz: "kelimeler sınırsız ve kayıtsız anlamlar karşılığında yer almıştır. O halde hiçbir uzak ihtimal söz konusu değildir.

Anlamlar garipliklerden ve yabancılıklardan uzak kaldıkça hakikate daha yakın olur ve mecaziyet şüphesinden daha uzak düşer. Örneğin "bizzat zahir ve başkası için zahir kılıcı" anlamına gelen nur kelimesi, bu dünyevi ve ilineksel nurlar hakkında kullanılsa da, hakikatten uzak değildir. Zira onlar hakkındaki kullanılışında da,

sınırlılık ve zulmetle karışıklık boyutu gözönünde bulundurulmamaktadır. Gözününde bulundurulan şey zatî zuhur ve mazhariyettir; ama zuhurları daha kamil, zatiyet ufkuna daha yakın, mazharları ise nicelik ve nitelik açısından daha fazla olan ve noksanlığı daha az olan melekuti nurlar hakkındaki kullanımı hakikate daha yakındır.

Ceberutiye nurları hakkında kullanımı da aynı beyanla hakikate daha yakındır. Nuru'l Envar, zulmetin bütün boyutlarından halis, sırf ve salt nur olan yüce ve celil Allah'ın zat-ı mukaddesi hakkındaki kullanımı, salt ve halis bir hakikattir. Hatta denilebilir ki eğer nur kelimesi bizzat zahir ve

gayrisini zahir kılıcı anlamı için vazedilmişse, bunun Hak Teala dışındaki kullanımı cüz'i akıllar açısından hakikattir. Ama teyit edil-miş akıllar ve marifet ashabı açısından mecazdır. Sadece Hak Teala hakkında kullanımı hakikattir. Aynı şekilde

kemal anlamları, yani vücud ve kemal cinsinden olan anlamlar karşısında vazedilen kelimelerde de aynı şekiller geçerlidir.

O halde rahman, rahim, atuf, rauf ve benzerlerinde bir kemal ve tamam ciheti ve bir de noksanlık ve infial (tepki) ciheti vardır. Bu la-fızlar söz konusu hakikatin aslı olan kemaliye ciheti esasınca vazedilmiştir. Ama hakikatin garipliklerinden, yabancılıklarından ve alemin gereklerinden olan ve de bu hakikatlerin imkan alemlerinde ve

düşük dünyevi alemlere nüzulünden sonra kendileriyle birliktelik içinde bulunan infiali (tepkisel) cihetlerin -çünkü zulmet nur ile düşük alemde birbirine karışmış durumdadır-

bu lafızların gerçek anlamında bir etkisi yoktur. Dolayısıyla salt kemal cihetine sahip olan, infial ve noksanlık cihetinden münezzeh olan bir varlık anlamında kullanımı, salt hakikattir ve hakikatin ta kendisidir. Bu açıklama marifet ehlinin zevkine yakın olmakla birlikte, zahir ehlinin bulgularıyla da uyum içindedir.

O halde açıklığa kavuştuğu üzere bazı alemlere nüzulünden sonra başka bir şeyle karışıp birliktelik arzeden bu tür kemal sıfatlarının mutlak türü -azameti yüce olan Hakk'ın mukaddes zatı bundan mü-nezzehtir- Hak Teala hakkında kullanılınca mecaz değildir. Hidayete erdiren şüphesiz Allah'tır.

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

KONUNUN DEVAMI

"Elhamdulillah" yani bütün övgüler uluhiyetin mukaddesatına ait-tir. Ey aziz! Bil ki bu mübarek kelimenin altında has, hatta hasların hassı, tevhidin sırrı yatmaktadır. Bütün hamd edenlerin övgüsünün Hak Teala'ya mahsus oluşu, burhan hasebiyle de hikmet ashabının ve yüce felsefe önderlerinin yanında aşikardır. Zira burhanla açıklığa kavuştuğu gibi bütün varlık alemi, Hz. Hakk'ın geniş feyzi ve genişleyen gölgesidir.

Bütün zahirî ve batınî nimetler, hangi nimet sahibinden olursa olsun, zahir ve halkın görüşü hasebiyle yüce ve celil olan Hak Teala'ya mahsustur. Hiçbir varlığın bunda bir ortaklığı söz konusu değildir. Hatta sayısal ortaklık dahi sıradan felsefe ehli nezdinde söylenen bir ifadedir, yüce felsefe ehli nezdinde değil!

O halde hamd, nimetler ve ihsanlar karşısında olduğundan ve varlık aleminde de Hakk'tan başka bir nimet verici bulunmadığından, bütün hamd ve övgüler O'na mahsustur. Hakeza O'ndan ve O'nun cemalinden başka bir cemal ve celil de yoktur ve dolayısıyla da bütün övgüler O'na irca etmektedir.

Başka bir tabirle her öven kimsenin övgüsü nimet ve kemal ciheti karşısındadır. Onu eksikleştiren ve sınırlayan nimet ve kemalin mahallinin ise, sena ve övgüde hiçbir etkisi yoktur ve hatta ona aykırıdır. Dolayısıyla bütün övgü ve hamdler kemal ve cemal olan rububiyet payına dönmektedir; noksanlık ve sınırlamadan ibaret olan yaratık payına değil.

Başka bir tabirle bütün yaratıkların üzerinde yaratıldığı ilahi fıtratlardan biri de nimet veren kimseyi övmek, şükretmek ve tam bir şekilde hamd etmektir. İlahi fıtratlardan biri de noksanlık, nakıs ve nakıs kılan şeyden nefrettir. Her türlü katışıklık ve noksanlıktan halis olan mutlak nimet ve her noksanlıktan münezzeh tam kemal ve cemal,

Hakk'a mahsus olduğu ve diğer varlıklar da mutlak nimetleri ve mutlak cemali noksan kıldığı ve sınırladığı, artırmadığı ve teyit etmediği hasebiyle de, bütün insanların fıtratı Allah'ın mukaddes zatını övmektedir ve diğer varlıklardan nefret etmektedir. Sadece kemal memleketlerinde ve aşk şehirlerinde seyretme hasebiyle, zülcelalin zatında fani olan varlıklara aşk ve muhabbet ve övgü ise, Hakk'a aşık olmanın ve Hakk'ı övmenin bizzat kendisidir.

"Allah'ın haslarının sevgisi Allah sevgisidir." Buraya kadar zikredilenler de kesret hicaplarında olan orta halli kimselerin makamı hasebiyledir. Bunlar gizli ve en gizli şirkin bütün mertebelerinden münezzeh olmamış ve hulus ve ihlas mertebelerinin kemaline erişmemiş kimselerdir.

Ama bazı özel haletlerde fani olan kalp ashabının irfanı hasebiyle, bütün nimetler, bütün kemal, celal ve cemaller zatî tecellinin suretidir ve bütün övgüler Hak Teala'nın mukaddesatına aittir. Hatta övgü de O'ndan ve O'nun kendisine yapılan övgüdür.

Nitekim bismillahın elhamdulillaha aidiyeti de bu anlama işaret etmektedir. Bil ki Allah'a seyr-u sülûk eden ve Allah yolunda cihad eden bir kimse, marifetlerin bu ilmî sınırıyla yetinmemeli, ömrünü hicaplar, hatta en büyük hicaplar olan istidlaller yolunda harcamamalıdır. Çünkü bu aşamayı tahtadan ayakla ,

hatta Süley-man'ın kuşu ile kat etmek bile mümkün değildir. Bu vadi kutsal varlıklar vadisidir. Bu merhale takva sahiplerinin merhalesidir. Makam, şeref, kadın ve çocuk sevgisinin ayakkabıları çıkarılmadan, itimat asası atılmadan ve başkasına teveccüh kenara itilmeden, halis kimselerin makamı ve kutsalların menzili olan bu mukaddes vadiye ayak basmak mümkün değildir. Eğer sülûk eden kimse bu vadideki ihlas gerçeklerine ulaşır,

kesret ve hayal içinde hayal olan dünyaya sırt çevirirse, enaniyetinden geriye bir şeyler kalmış olsa bile, gayb aleminden kendisine yardım edilir. İlahi tecellilerle enaniyet dağı yok olur. Kendisi için "sa'k ve fena" hali meydana gelir. Bu makamlar

dünya ve lezzetleri dışında bir şeyden haberdar olmayan ve

şeytani gururdan başka bir şey tanımayan katı kalplere çok uyumsuz gelir ve bunları birer vehim olarak değerlendirir. Oysa tabiat ve dünya hakkındaki sahip olduğumuz fena -ki bu alemden her açıdan daha zahir olan bütün gayp alemlerinden ve hatta zuhurun zatına özgün olduğu Allah'ın mukaddes zatından ve

zatî sıfatlarından gaflet etmiş bulunmaktayız ve o alemler ile yüce ve celil olan Hakk'ın mukaddes zatını isbat etmek için bürhan ve istidlallere sarılmaktayız- irfan ve sülûk ehlinin iddia ettiği fenadan aşama olarak çok daha garip ve ilginçtir.

"bu hikayeler hayret içinde hayrettir...

Allah hasları, daha has olanların ahvalini görünce kendilerinden geçerler."

Eğer metindeki "ehes" kelimesi "sad ile olursa bunun hayret edilecek bir yeri yoktur. Zira nakıs varlığın kamildeki fenası, doğal ve ilahi sünnetle uyumlu bir iştir.

O halde hayret "ehas" kelimesinin "sin" harfiyle okunduğu yerdedir. Nitekim şu anda da bütün bizim gibiler için bu fena ve kendinden geçme tahakkuk etmiş bulunmaktadır. Öyle ki kulak ve gözlerimiz tabiata gömülmüş ve gayb aleminin olaylarından tümüyle habersiz bulunmaktayız.

Rivayet ve İnceleme

Bil ki zahir ve edeb alimlerinin dediğine göre "hamd" dil ile iradi olan bir güzelliği övmektir. Onlar (zahir ve edebiyat alimleri) bu etten dil dışında, bütün dillerden gafil oldukları için, Hak Teala'yı tesbih ve hamdetmenin, hatta zat-ı mukaddes'in mutlak sözlerinin bir tür mecaz olduğunu söylemektedirler. Hakeza varlıkların tesbih ve hamdını da mecazi olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla da Hak Teala da tekellümün (konuşmanın),

kelam icad etmekten ve diğer varlıklar hususunda ise tesbih ve hamdetmeyi zatî ve tekvinî bir işten ibaret olduğunu söylemektedirler. Bunlar, konuşma hakikatini kendi türlerine has kılmakta, yüce ve celil Hak Teala'nın mukaddes zatını ve diğer varlıkları konuşmayan, hatta neuzu billah dilsiz saymaktadırlar.

Bunun, mukaddes zatı tenzih etmek olduğunu sanmaktadırlar. Oysa bu bir sınırlama ve hatta aklı iptal etmektir ve Hak Teala bu tenzihten münezzehtir. Nitekim ehl-i sünnetin tenzihlerinin çoğu birer sınırlama ve teşbihtir. Biz daha önce de lafızların mutlak ve genel anlamlar için vazedilme niteliğini beyan etmiştik. Şimdi de şöyle diyoruz: "biz bu ilahi gerçeklerde lügavi doğruluğun veya hakikatin lazım geldiği endişesini taşımıyoruz.

Aksine bu konulardaki ölçü, kullanmanın ve akli hakikatlerin sıhhatidir. Gerçi

önceki açıklama hasebiyle, lügavi hakikatler de isbat edilmişti. Dolayısıyla diyoruz ki lisan, tekellüm, kelam, kitabet, kitap, hamd ve methetmenin vücudî neşetler hasebiyle birtakım mer-haleleri vardır ve bunlardan her biri de neşetlerden bir neşet veya vü-cud mertebelerinden bir mertebeyle uyum içindedir.

Çünkü hamdet-mek her hususta bir güzelliğe ve methetmek de bir cemal ve kemale vaki olmaktadır. Yüce ve celil olan Hak Teala gaybî hüviyette, zatî ilmi hasebiyle cemil cemalini, ilim ve şuhud mertebelerinin en kemali ile müşahade ettiği için sevinmenin en şiddetli mertebesi ile, cemil zatına sevinmiştir.

Dolayısıyla da zat için, Hz. Zat'ta tecelliler mertebesinin en yücesi olan ezeli tecelli ile tecelli etmiştir ve bu da, gayb hazretinde zat lisanı ile vaki olan zatî bir gürültü koparıştır. Bu kelami tecelliyi müşahede ise zatın duyuşudur ve bu zatın Hakk'ın zatını övmesi de, Hakk'ı övmektir ve diğer varlıklar bunu idrak etmekten acizdir.

Nitekim son peygamber, Allah'a en yakın ve varlıkların en şereflisi olmasına rağmen acziyet itirafında bulunarak şöyle demiştir: "Seni övmek mümkün değildir. Sen kendi övdüğün gibisin." bilindiği gibi hamd ve senayı saymak, cemal ve kemali tanımanın bir parçasıdır. Mutlak cemal hakkında tam bir bilgi elde etmek ise mümkün değildir. Dolayısıyla da hakiki bir hamd vaki olamaz ve marifet ashabının marifetinin nihayeti ise acziyet irfanıdır.

Marifet ehli, Hak Teala'nın beş dille kendini övdüğünü söylemek-tedir. O diller mutlak zat dili, gaybi ehadiyet dili, cemî vahidiyet dili, tafsili esma dili ve a'yan (özdekler) dili ve bunlar; vücudî kesret dili olan a'yanî (özdeksel) mertebelerinin sonuna dek, evveli meşiyet dili olan, zuhur dilinden ayrıdır.

Bil ki bütün varlıklar için bir takım nasipler, hatta salt hayat olan gayp aleminden bir takım nasipler vardır ve hayat bütün vücud ale-minde caridir. Bu konu yüce felsefe erbabı nezdinde burhanla ispat-lanmış, kalp ve marifet ashabı nezdinde ise müşahade ve görmekle sabittir. İlahi ayet-i şerifeler ve vahiy velilerinin (a.s) rivayetleri

de buna tam bir şekilde delalet etmektedir. Genel felsefe ehlinden örtülü kalanlar ve varlıkların konuşmasını derkedemeyen zahir ehli, bunu tevil etmeye çalışmışlardır. İlginç olanı da şudur ki, zahir ehli, felsefe ehlininin Allah'ın kitabını kendi akılları hasebiyle tevil ettiklerini ifade etmektedirler. Kendileri varlıkların konuşmasını derketmedikleri için bütün açık ayetleri ve sahih hadisleri tevil etmektedirler. Oysa bu konuda hiçbir delile de

sahip değillerdir. Dolayısıyla da hiçbir burhanları olmadığı halde sadece uzak ihtimal gördükleri sebebiyle, Kur'an'ı tevil etmektedirler. Özetle vücud alemi, hayatın aslı, ilim ve şuurun hakikatidir. Varlıkların tesbihi de iradi, bilinçli ve sözlü bir tespihtir; örtülü kimselerin söyledikleri gibi zatî ve tekvini değil.

Bütün varlıklar vücuttan aldıkları nasip hasebiyle azameti yüce Allah'ın makamı hakkında bir bilgiye sahiptirler. Tabiatla meşgul olma ve kesrete gömülme hususunda, hiçbir varlık insan gibi değildir. Bu açıdan da insan bütün varlıklardan daha örtülüdür. Beşeriyet örtüsünden dışarı çıkan kesret ve gaybiyet örtüsünü yırtan insanlar ise, örtüsüz olarak cemil cemali müşahede etmektedirler. Dolayısıyla bu kimselerin hamd ve övgüsü, bütün hamd ve övgülerden daha kapsamlıdır ve de Hakk'ı bütün ilahi boyutlarıyla, bütün isim ve sıfatlarla övmekte ve ibadet etmektedir.

Sonuç

Bil ki "elhamdulillah" kelime-i şerifesi beyan edildiği hasebiyle kapsamlı kelimelerdendir. Eğer bir kimse onun incelikleriyle ve hakikatleriyle Hakk'ı övecek olursa, beşerin gücünün dahilinde olduğu kadarıyla Allah'a hamdetmiştir. Bu yüzden rivayet-i şerifelerde de bu anlama işaret edilmiştir. Nitekim bir rivayette yer aldığına göre İmam Bakır (a.s) bir gün evden çıktığında bineğini bulamadığı zaman şöyle buyurmuştur: "Eğer merkep bulunursa hakkıyla Allah-u Teala'ya hamdedeceğim." Merkep bulunduğu zaman İmam Bakır (a.s) merkebe bindi,

elbisesini düzeltti ve şöyle buyurdu: "Elhamdulillah." Resulullah da (s.a.a) nakledilen bir rivayette şöyle buyurmuştur: "Lailahe illallah terazinin yarısıdır, elhamdulillah ise teraziyi doldurur." Bu da beyan ettiğimiz üzere "elhamdülillah" kelimesinin tevhidi de kapsadığı hasebiyledir.

Resulullah'tan (s.a.a) hakeza şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kul, "elhamdulillah" deyince bu terazisinde yedi kat gökten ve yedi kat yerden daha ağırdır." Hakeza peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Eğer Allah, kullarından bir kuluna bütün dünyayı verecek olursa ve o

kul da buna karşılık "elhamdulillah" derse bu söylediği kendisine bağışlanan şeyden daha üstündür." Hakeza peygamber'in (s.a.a) şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Allah nezdinde hiçbir şey "elhamdulillah" diyen kimsenin sözünden daha sevimli değildir. Bu sebeple Allah onunla kendini övmüştür." Bu bölümdeki hadisler sayılamayacak kadar çoktur.

* * *

Allah-u Teala'nın "rabb'ul alemin" sözündeki rab eğer müteali (yüce), sabit ve seyyid (efendi) anlamında ise, bu zatî isimlerden sayılır ve eğer malik, sahip, galib ve kahir anlamında ise bu durumda sıfatî isimlerden sayılır ve eğer mürebbi, mun'im (nimet veren) ve mütemmim (tamamlayıcı) anlamında ise, o zaman da ef'alî isimlerdendir. Alem kelimesi ise vücudun bütün mertebelerine, gayb ve şuhud menzillerine şamil olan Allah'tan gayrisi anlamında ise,

rab sıfat isimlerinden sayılmalıdır ve eğer maksat tedricî husul ve kemal olan mülk

alemi ise, rabden maksat da fiil ismidir. Her haliyle burada maksat zat ismi değildir. Bir nükteye göre de "alemin" kelimesinden maksat, ilahi terbiye ve meşiyetin altında kendilerine layık olan kemale ulaşan mülk alemidir ve rab'den maksat ise efal isimlerinden olan mürebbi anlamındadır.

Bil ki biz bu kitapta ayet-i şerifelerin edebi, lügavi ve terkip boyutlarını zikretmekten sakındık. Zira onları genellikle beyan etmişlerdir. Burada ise ya genellikle beyan edilmeyen, ya da eksik zikredilen şeyler beyan edilmektedir.

Bilmek gerekir ki burada işaret edilen zat, sıfat ve ef'al isimleri, marifet erbabının kavramları esasıncadır. Marifet ehlinin bazı büyük-leri ise İnşa'ud Devair kitabında isimleri; zat,

sıfat ve ef'al isimleri diye bölmüşlerdir:

Zatî isimler şunlardır: Allah, er-rab, el-melik, el-kuddus, es-selam, el-mü'min, el-muheymin, el-aziz, el-cebbar, el-mutekebbir, el-aliyy, el-azim, ez-zahir, el-batin, el-evvel, el-ahir, el-kebir, el-celil, el-mecid, el-hak, el-mubin, el-macid, el-vacid, es-semed, el-muteali, el-ganiy, en-nur, el-varis, zulcelal, er-rakib

Sıfat isimleri ise şunlardır: "el-hayy, eş-şekur, el-kahhar, el-kahir, el-muktedir, el-kaviyy el-kadir er-rahman, er-rahim, el-kerim, el-gaffar-, el-gefur, el-vedud, er-rauf, el-halim, es-sabur, el-birr, el-alim, el-habir, el-muhsi, el-hakim, eş-şehid, es-semi', el-besir

Fiilî isimleri ise şunlardır: el-mubdi, el-vekil, el-baîs, el-mucib, el-vasi', el-hasib, el-mukit, el-hefiz, el-halik, el-bari, el-musevvir, el-vehhab, er-rezzak, el-fettah, el-kabiz, el-basit, el-hafiz, er-rafi', el-muizz, el-muzill, el-hekim, el-adl, el-latif, el-muid, el-muhyi, el-mumit, el-vali, et-tevvab, el-mumtekim, el-muksit, el-cami', el-muğni, el-mani', ez-zârr, en-nafi', el-hadi, el-bedi', er-reşid.

Bu taksimin ölçüsü hususunda şöyle demişlerdir: Bütün isimler her ne kadar zat isimleri olsa da, lakin zatın zuhuru itibariyle, zatın isimleri olarak adlandırılmaktadır; sıfat ve fiillerin zuhuru itibariyle ise, sıfati ve ef'ali isimler olarak adlandırılmaktadır. Yani hangi itibar daha zahir olursa, isim ona tabidir.

Bu açıdan bazen, bazı isimlerde iki veya üç itibar bir araya toplanır ve bu açıdan isimlerden zatî, sıfati, ef'alî veya bu üçünden ikisi söz konusu olur. Tıpkı daha önce zikredilen rab kelimesi gibi. Ama bu konu yazarın zevkine mutabık değildir. İrfani zevke de uymamaktadır. Taksimden anlaşılan şu ki bu isimlerdeki ölçü şudur: Marifet adımıyla yola koyulan sulûk ehli, fiilî fenaya ulaştıktan sonra, Hak Teala'nın kalbine ettiği tecelliler,

ef'al isimleriyle tecellilerdir. Sıfatî fenadan sonra ise, sıfatî tecellilerdir. Zatî fenadan sonra ise sâlik için zatî isimle tecelliler gerçekleşir. Eğer onun kalbi

koruma gücüne sahip olursa, sahv (kendine gelme) makamından sonra, ef'alî müşahedeleri haber veren şey fiil isimleridir. Sıfati müşahedeleri haber veren şey ise,

sıfat isimleridir. Hakeza zat isimleri de böyledir. Bu makamın burada ifade edilemeyecek, bu sayfalarda açıklanamayacak kadar uzun bir detayı vardır. İnşa'ud-Devair'de zikredilen şey ise, bizzat ortaya koyduğu ölçüleri ile de mutabık değildir. Nitekim isimlere bakışta bu apaçık bir şekilde anlaşılmaktadır. Söylenebilir ki bu üç isimler taksimine Kur'an-ı Şerif'te de işaret edilmiştir ve bu da Haşr suresinin son ayet-i şerifeleridir.

Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "O, görüleni de görülmeyeni de bilen, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır. O, acıyıcı olandır, acıyandır." bu ayet-i şerifelerden belki de birincisi, zatî isimlere, ikincisi sıfatı isimlere ve üçüncüsü ise fiilî isimlere işaret etmektedir. Zatî isimlerin sıfatî isimlere ve onun da

fiilî isimlere takdimi ise, vücudî gerçeklerin tertibi hasebiyledir. İlahi tecelliler; müşahede ashabının müşahedeleri ve kalp ashabının kalbine ettiği tecelliler hasebiyle değildir. Bilmek gerekir ki bu ayet-i şerifelerin, burada zikredilmesi uygun olmayan bir takım sırları da vardır. İkinci ayet sıfatî isimler, üçüncü ayet ise fiilî isimlerdir ve bu çok açıktır.

Ama alim'ul gaybî veş'şahadet, rahman ve rahim isimlerinin zatî isimlerden oluşu, gayb ve şehadet aleminin isimlerinin batınî ve zahiri isimlerden oluşu esasına dayalıdır. Rahmaniyet ve rahimiyetin feyz-i mukaddesin değil, feyz-i akdesin tecellilerinden olmasına dayalıdır. Hayy, sabit, rab ve benzeri isimlerin, zatî isimlere daha yakın olmasına rağmen bu isimlere özgü kılınışı, belki de onların ihatası sebebiyledir. Zira bunlar en önemli isimlerdendir. Şüphesiz Allah bilir.

Uyarı

"Alemin" kelimesinin türevi ve anlamı hususunda büyük bir ihtilafa düşülmüştür. Bazılarının dediğine göre alemin kelimesi çoğuldur ve somut ve soyut tüm yaratıkların türlerini kapsamaktadır. Her tür alemdir ve bu çoğulun kendi türünden tekili yoktur. Bu meşhur olan görüştür.

Bazılarının dediğine göre ise "alem" kelimesi ismi mef'ul, "alim" kelimesi ise ismi faildir. "Alemin" kelimesi ise "me'lumin" (malum olanlar) anlamındadır. Bu görüş kendi çapında delilsiz ve uzak bir ih-timal olmakla birlikte, "rabbu'l ma'lumin" ifadesinin kullanılışı da oldukça güvensiz ve uzak bir olasıdır.

Bazılarına göre ise bu kelimenin kökü alamettir. Bu durumda bütün varlıklar hakkında kullanılmaktadır. Zira bütün varlıklar Zat-ı Mukaddes'in ayeti, nişanesi ve alametidir. Dolayısıyla "vav" ve "nun" harfleri ise akıl sahiplerini kapsaması ve diğer varlıklar hakkında daha çok kullanılması itibariyledir.

Bazılarına göre ise "ilm" kökünden türemiştir. Bu durumda da bü-tün varlıklar hakkında kullanılması doğrudur. Nitekim akıl sahipleri hakkında kullanılışı da uygundur. Ama "alem" kelimesi Allah'tan gayrisi hakkında da kullanılmakta, her tür ve ferdi kapsamaktadır. Eğer "alem" kelimesini, fert ve tür hakkında kullanan kimse,

lügat ve örf ehli ise, her bireyin yaratıcının zatının alameti olduğu itibariyledir. "Her şeyde onun için bir ayet vardır" ama eğer arif-i ilahi ise, o zaman da, her varlığın cami' ismin zuhuru ve her hakikati, ehediyet-i cem zuhuru ve vücudun sırrı yoluyla kapsadığı itibariyledir. Bu açıdan bütün alemin her parçasını ehediyet-i cem makamıyla ism-i azam'dan saymak mümkündür. Yani isimlerin ve ayetlerin tümü, tümündedir.

Bu zikredilenler hasebiyle büyük filozof Sadr'ul Müteellihin'in , Beyzavi gibilerine yaptığı itiraz yerindedir. Zira onlar bu yolu tat-mamışlardır. Ama irfan ashabının metoduna göre bu doğru değildir. Beyzavi'nin bu makamdaki sözü ve söz konusu filozofun kelamı çok uzundur. Uzun olduğundan burada zikredilmesi mümkün değildir. İs-teyen kimse söz konusu merhum filozofun Fatiha suresinin tefsirine müracaat etmelidir.

"Rab" kelimesi sıfatî isimlerden olursa malik, sahip ve benzeri anlamlar ifade eder. "Alemin" den maksat ise Allah'tan gayri her şeyi kapsamaktadır. İster mülk aleminin varlıkları olsun; ister gaybî soyut varlıklar, hiç farketmez. Ama eğer ef'al isimlerinden olursa -ki bu daha zahirdir- "alemin" kelimesinden maksat sadece mülk alemidir.

Zira bu durumda "rab" kelimesi mürebbi (terbiye eden) anlamındadır ve bu anlam bir tedricilik gerektirmektedir. Soyut alemler ise zamansal bir tedriçten münezzehtir. Gerçi yazara göre bir anlamda tedriç ruhu da "dehr" aleminde tahakkuk etmiştir. Bu bağlamda, zamanın ruhu ve tedriç dehriyyeti anlamında soyut alemlerde zamansal hudusu (oluşu) da isbat ettik. İrfani meslekte de zamani hudusu bütün alemler için sabit kıldık. Ama mütekellimlerin ve hadis alimlerinin anladığı gibi değil.

Bir Başka Uyarı

Bil ki hamd cemilin karşısında yer almaktadır. Ayet-i şerifeden de anlaşıldığı üzere hamd ve övgünün, ism-i cami' olan ism-i azam ma-kamı için vaki olduğu istifade edilmektedir ve de alemlerin rububiyet makamına, rahmaniye ve rahimiye rahmetine ve din gününün maliki makamına sahiptir.

Dolayısıyla da bu esma-i şerifenin yani rab, rah-man, rahim ve malik isimlerinin hamdda büyük bir etkisinin olduğunu kabul etmek gerekir. Biz daha sonra Allah-u Teala'nın "maliki yevmiddin" sözünün beyanında bu konuyu daha açık bir şekilde

açıklamaya çalışacağız.

Şimdi ise alemlerin rububiyet makamının hamdetmek ile uyumu hakkında söz etmek istiyoruz ve bu iki açıdan münasiptir: Birincisi bizzat hamdedenin alemlerden biri olduğu, hatta tek başına bir alem olduğu açısından, hatta marifet ehli nezdinde varlıklardan her birisi tek başına bir alem olduğundan,

kendisini rububiyet makamının terbiye eliyle zaaf, noksanlık, dehşet ve yokluk zulmetinden; kuvvet, kemal, itminan ve insanlık aleminin nuraniyetine çıkardığı hasebiyle; cismî, unsuri, madeni, bitkisel ve hayvansal menzillerden düzenli bir sistem altında zatî ve cevheri bir hareket,

fıtrî ve yaratışsal bir aşkla geçirdiği ve varlıkların en yüce makamı olan insanlık makamına ulaştırdığı sebebiyle Hak Teala'ya hamdetmesidir. Hak Teala bundan sonra da onu terbiye eder ve böylece insan, hayal bile edemeyeceği bir makama ulaşır.

"Böylece org gibi yok olurum, İnna ileyhi raciun derim." Diğeri de felekî, unsurî, cevherî ve arazî (ilineksel) mülk aleminin düzenini yönetmek; kamil insanın varlığının ön şartı, hakikatte bu doğan varlığın tahakkuk aleminin usaresi, alemlerin nihai hedefi, bu açıdan son yaratık olduğu, mülk alemi cevherî ve zatî hareketle harekete geçtiği ve de bu hareket zatî ve kemale doğru yapılan bir hareket sayıldığı hasebiyle,

vardığı en son yer yaratılışın gayesi ve seyrin nihayetidir. Genel olarak tümel cisme, tümel tabiata, tümel bitkiye, tümel hayvana ve tümel insana baktığımızda, insanın alemin cevheri ve zatî hareketinden sonra vücuda gelen ve kendisiyle sonuçlanan son yaratık olduğu hasebiyle, Hak Teala'nın terbiye eli bütün tahakkuk aleminde insanın terbiyesine koyulmuş ve böylece evvel ve ahir olan insan olmuştur.

Bu zikredilenler tikel fiillerde ve vücud mertebelerine bakıştadır. Aksi taktirde mutlak fiil hasebiyle Hak Teala'nın fiilî için, mukaddes zatından başka bir hedef yoktur. Bu kendi yerinde de ispatlanmış bir konudur. Tikel fiillere baktığımızda da insanın yaratılış hedefi mutlak gayb alemidir.

Nitekim kutsî bir hadiste şöyle yer almıştır: "Ey ademoğlu! Eşyayı senin için yarattım ve seni de kendim için yarattım." Kur'an-ı Kerim'de de Musa bin İmran'a (a.s) hitaben şöyle yer almıştır: "Seni kendim için seçtim." Hakeza şöyle buyurmuştur: "Ve ben seni seçtim"

O halde insan Allah için yaratılan bir varlıktır ve Zat-ı Mukaddes için yaratılmıştır. Varlıklar arasında seçilen ve özgür olan odur. İnsa-nın seyrinin nihayeti ise Allah'ın kapısına ulaşmak ve Allah'ın zatında fenaya ermek ve Allah'ta, fena makamında sabit kalmaktır. Onun dönüşü Allah'adır, Allah'tandır, Allah'tadır ve Allah iledir.

Nitekim Kurân-ı Kerim'de şöyle yer almıştır: "Şüphesiz onların dönüşü bizedir."

Diğer varlıklar insan vasıtasıyla Hakk'a döner, dolayısıyla onların dönüşü insanadır. Nitekim velayet makamlarının bir bölümünü izhar eden Ziyaret-i Camia'da şöyle buyurulmuştur: "Yaratıkların dönüşü sizedir ve onların hesabı sizin üzerinizedir." Hakeza şöyle buyurul-muştur: "Allah sizinle (yaratılışa başlamıştır) ve sizinle sona erdire-cektir." ve Hak Teala ayet-i şerifede şöyle buyuruyor: "Şüphesiz onların dönüşleri bizedir.

Sonra onları hesaba çekmek de elbette bize aittir." Ziyareti Camia'da hakeza şöyle buyurulmuştur: "yara-tıkların dönüşü size ve hesapları sizin üzerinizedir." Bu tevhid sırla-rından bir sırdır ve de kamil insana dönmenin, Allah'a dönüş olduğu-na işarettir. Zira kamil insan, mutlak fani ve Allah'ın bekasıyla baki-dir.

Kendiliğinden bir öznelliği, sebatı ve benliği yoktur. Kendisi es-ma-i hüsna'dandır ve ism-i a'zam'dır. Nitekim Kur'an'da ve hadis-i şeriflerde de buna oldukça işaret edilmiştir.

Kur'an-ı Şerif o kadar tevhid inceliklerini, sırlarını ve hakikatlerini kapsamıştır ki, marifet ehlinin aklı hayrette kalmıştır ve bu, semavi ve nuranî sayfanın büyük mucizelerinden biridir. Sadece terkip güzelliği, beyan inceliği, fesahatin sonu, belagatin nihayeti, davet niteliği, gaipten haber, güçlü hükümler, aile düzeninin sağlamlığı ve benzeri şeyler açısından değil. Oysa bunların her biri de bağımsız olarak harikulade

ve beşer gücünün üstünde birer mucizedir. Ama bu Kur'an-ı Şerif, fesahat güzelliğiyle meşhur oldu ve bu mucizesi diğer mucizeler arasında daha da yaygınlaştı. Bunun sebebi de ilk yıllarda Arapların bu konuda uzman olduğu ve sadece bu mucizeyi derkettiği sebebiyledir. Kur'an'da varolan daha önemli boyutlar, daha üstün mucizeler ve daha üstün öğretiler, o zamanki Arapların derkedemediği gerçeklerdi. Şu anda da onlarla aynı çizgide olanlar,

bu ilahi latifeden sadece lafzi terkipleri, bedii ve beyani güzellikleri derketmektedirler. Ama marifetlerin inceliklerini ve sırlarını bilenler tevhit ve tecridin latifelerinden haberdar olanlar, tümüyle bu ilahi kitaba yönelmiştir. Bu ilahi kitaptaki bakışları ve bu semavi vahiydeki arzularının kıblesi,

Kur'anî marifetlerdir. Diğer boyutlarına fazla teveccüh etmemektedirler. Her kim Kur'an'ın irfanına, Kur'anî marifetleri elde eden İslam ariflerine bakacak, onlarla diğer dinlerin alimlerini eserlerini ve marifetlerini mukayese edecek olursa, dinin en büyük temeli, peygamberlerin gönderiliş ve kitapların nazil oluş hedefi olan Kur'an ve İslam'ın marifetlerinin yüceliğini anlar, böylece de bu kitabın ilahi bir vahiy ve bu mari-fetlerin ilahi marifetler olduğunu onaylamak hususunda hiçbir zor-luğa düşmez.

İmanî İkaz

Bil ki azameti yüce Hak Teala'nın rububiyeti alemler üzerindeki rububiyeti iki türlüdür:

Birisi, alemdeki bütün varlıkların ortak olduğu genel rububiyet. Bu genel rububiyet her varlığı rububiyet tasarrufu altında, noksanlık çizgisinden, layık olduğu kemaline ulaştırdığı tekvini terbiyelerdir.

Tabii ve cevheri ilerlemeler, zatî ve ilineksel değişim hareketleri, rububiyet tasarrufları altında gerçekleşmektedir. Özetle maddeler maddesi ve ilk madde menzilinden; hayvanlık, cismani kuvveler ve hayvani ruhaniyetin ve tekvini terbiye menzilinin husulüne kadar her şey şöyle şahadet eder: "azameti yüce olan Allah rabbimdir."

İkincisi ise teşrii rububiyetin mertebelerindendir ve de insan türüne özgüdür. Diğer varlıkların bundan bir nasibi yoktur. Bu terbiye; kurtuluş yollarına hidayet etmek, insanlık ve saadet yollarını göstermek ve aykırı şeylerden sakındırmaktır ve bunlar da peygamberler vasıtasıyla izhar edilmiştir.

Eğer bir kimse irade adımıyla kendini terbiye altına alacak ve rabbu'l aleminin tasarrufu altına sokacak olursa ve de organlarının zahiri ve batini kuvvelerinin tasarrufunun, nefsani tasarruf olmayacağı bir şekilde terbiye olacak olursa, hatta bundan da öte ilahi ve rububi tasarruf altına girecek olursa,

bu insani türe özgü insanlık kemali mertebesine ulaşmış olur. İnsan, hayvanlık makamına kadar diğer hayvanlarla aynı şekilde yürümektedir ve bu makamdan sonra önünde iki yol bulunmaktadır ve bu yolları irade adımıyla kat etmelidir. Birincisi rabb'ul aleminin doğru yolu olan saadet menzilidir: "Şüphesiz rabbim doğru yol üzeredir."

diğeri de taşlanmış şeytanın eğri yolu olan mutsuzluk yoludur. O halde eğer insan kuvvelerini ve vücud organlarını rabbu'l aleminin tasarrufu altına koyar ve Allah'ın terbiyesi ile terbiye olursa, yavaş yavaş bu memleketin sultanı olan kalbi, Allah'a teslim olur. Kalp alemlerin rabbinin terbiyesi altına girdiği taktirde ise, diğer ordular ona uyar ve bütün vücud memleketi Hak Teala'nın terbiyesi altına girer. Kabir aleminde, melekler kendisine,

"rabbin kimdir?" Diye sorduğunda kalbinin gölgesi olan gaybî dili "azameti yüce olan Allah benim rabbimdir" diyebilir. Böyle bir kimse Allah Resulü'ne ve hidayet imamlarına itaat edeceğinden ve ilahi kitapla amel edeceğinden diliyle şöyle der: "Muhammed (s.a.a) benim peygamberimdir, Ali ve masum evlatları benim imamlarım ve Kur'an benim kitabımdır." Eğer kalbini ilahi ve rububi kılmamışsa, bu durumda da "lailahe illallah, Muhammedu'r resulullah,

Ali'yyen veliyyullah" gerçeği kalp levhasına yazılmaz. Nefsin batınî sureti haline gelmez, Kur'an'ı Şerif ile amel etmiş sayılmaz, Kur'an'da tefekkür ve tezekkürde bulunmaz. Kur'an ona mensup olmaz ve o da Kur'an'la manevi ve ruhi bir irtibat kuramaz ve böylece ölüm hastalığının zorluklarında ve büyük bir olay olan ölümde, bütün marifetler hatırından silinip gider.

Ey aziz! İnsan ağır bir hastalık veya zihinsel güçlerinin zayıflama-sıyla bütün bilgilerini unutabilir,

meğer ki şiddetli tezekkür ve ünsiyetle bu bilgiler onun ikinci fıtratı haline gelmiş olsun! Eğer büyük bir olay meydana gelirse, insan birçok işlerden gaflet eder, bilgilerine unutkanlık çizgisi çizilir. O halde ölümün korkunç hallerinde hali ne olur? Eğer kalp kulağı açılmamışsa ve kalp duyucu değilse ölümden sonra inançların telkininin kendisine hiçbir faydası olmayacaktır. Telkin kalplerin hak inançlardan haberdar olduğu,

kalpleri duyucu hale geldiği kimseler için faydalıdır. Ölümün zorluklarında bir gaflet hasıl olmuşsa, bu vesileyle Allah'ın melekleri onun kulağına duyurur, ama eğer insan sağır olur, berzah ve kabir aleminin kulağına sahip olmazsa, asla telkini işitmez ve bunun kendisine bir etkisi olmaz. Hadis-i şeriflerde de bu söylenen gerçeklere işaret edilmiştir.

Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "Errahmanirrahim"

Bil ki celil ve yüce Hak Teala'nın bütün isim ve sıfatları için genel olarak iki makam ve mertebe vardır: Birisi Hz. Vahidiyet'te sabit olan zatî sıfat ve isimlerdir. Zatî tecelli ve işlerden olan zatî ilim, zatî irade ve kudret ve diğer zatî işler gibi.

Diğeri ise Hak Teala için sabit olan feyz-i mukaddes tecellisi ile, fiilî sıfat ve isimler makamıdır. Tıpkı İşrakilerin sabit bildiği, tafsili ilmin ölçüsü kabul ettiği, filozofların en üstünü, Hacı Nasuriddin'in (Allah yüzünü şen kılsın) hakkında burhan ikame ettiği fiilî ilim gibi. Hacı Nasuriddin de tafsili ilmin ölçüsünün fiilî ilim olduğu hususunda İşrakilere tabi olmuştur. Gerçi bu konu araştırmalara aykırıdır.

Aksine tafsili ilim zat mertebesinde sabittir. Zatî ilmin tafsil ve keşfi ise, fiilî ilimden daha üstün ve daha çoktur. Nitekim bu konu kendi yerinde apaçık delillerle ispat edilmiştir. Ama vücud düzeninin, Hakk'ın tafsili ve fiilî ilmî olduğu konusu sabittir ve burhan sünneti ile irfan meşrebinde bir gerçektir. Gerçi irfani daha tatlı bir zevk, daha üstün bir meslekte bundan ayrı bir yolda vardır: "aşığın yolu diğer yollardan ayrıdır."

Özetle "rahmaniyye" ve "rahimiye" rahmeti için iki mertebe ve iki tecelli vardır. Birisi feyz-i akdes tecellisiyle Hz. Vahidiyet'te, zat tecelligahında; diğeri ise feyz-i mukaddes tecellisi ile varlıksal özdekler tecelligahında. Zahir olduğu üzere mübarek surede eğer rahman ve rahim zatiye sıfatlarından ise

"bismillahirrahmanirrahim"

ayet-i şerifesindeki bu iki sıfatı, isme tabi tutmak mümkündür. Bu durumda da fiilî sıfattan sayılır. Dolayısıyla asla tekrar sözkonusu değildir ve de tekid veya mübalağa olduğu söylenemez. Bu ihtimal üzere -ilmî Allah nezdindedir- ayet-i şerifenin anlamı şöyle olmaktadır: Rahmaniyye ve rahimiyye meşiyeti ile hamd,

rahmani ve rahimi zata mahsustur. Meşiyyet makamı; zat-ı mukaddesin cilvesi olduğu hasebiyle de, meşiyyet makamının taayyunatından (özdeklerinden) olan rahmaniyyet ve rahimiyet makamı da, zatî rahimiyet ve rahmaniyyetin cilvesidir. Burada zikretmediğimiz başka ihtimaller de vardır. Zira bu zikredilen ihtimal daha zahirdir.

* * *

Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "Maliki yevmiddin" (din günü-nün sahibi). Kurrâlardan çoğu "melik" şeklinde kıraat etmişlerdir ve iki kıraattan her biri için de, bir takım edebi tercihler zikretmişlerdir. Hatta bazı büyük alimler (Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun) "melik" diye kıraat edilmesinin, "malik" diye kıraat edilmesinden daha tercihli olduğu hususunda bir de kitap yazmışlardır. Her iki tarafın da dediği sözlerden itminana ermek mümkün değildir.

Yazarın görüşüne göre ise "malik" diye kıraat edilmesi daha tercihli ve hatta daha belirgindir. Zira bu mübarek sure ile mübarek Tevhid suresi, diğer Kur'an sureleri gibi değildir. Bu iki sureyi insanlar farz ve nafile namazlarda okudukları için, her asır milyonlarca müslümandan işitmişler ve onlar da önceki milyonlarca müslümandan bunu aynı şekilde işitmişlerdir. Hakeza bu iki sure-i şerifeyi okudukları şekilde, her hangi bir harf azaltıp eksiltmeden,

hidayet imamlarından (a.s) ve Peygamber'den (s.a.a) de nakletmişlerdir. Her ne kadar kurrâların çoğu "melik" diye okumuşsa da ve alimlerden bir çoğu "melik" kıraatını tercih etmişlerse de, bu husus zaruri, sabit, kesin ve mütevatir bir emre zarar vermemektedir ve hiç kimse onlara uymamıştır.

Alimler de kurralardan her birine uymayı caiz görmüşlerse de, sözüne itina edilmeyecek az bir grup dı-şında hiç kimse, bu zaruret karşısında namazlarında "melik" şeklinde de kıraat etmemişlerdir. Ve eğer "melik" diye kıraat eden olmuşsa da ihtiyat babından kıraat etmişler ve "malik" diye de okumuşlardır.

Ni-tekim nakli ilimlerdeki allame şeyhimiz Hacı Şeyh Abdülkerim Yez-di (kuddise sırruhu) çağdaşı olan alimlerinden birinin isteği üzerine "melik" şeklinde okumuştur. Ama bu ihtiyat oldukça zayıftır. Hatta yazarın inancına göre kesin olan bir emre aykırıdır.

Bu açıklama ışığında bazılarının kufî hattında "melik" ve "malik" kelimeleri birbirine

karıştırılmıştır, sözünün zayıflığı ortaya çıkmaktadır. Zira bu iddia dillerde yaygın olmayan diğer sureler hakkında söylenebilir. Hatta bu bile tartışılabilir. Ama işitme ve kıraat şeklinde sabit olan böylesi surelerde, açıkça bilindiği gibi bu iddia oldukça zayıf ve itibarsız bir açıklamadır.

Zikredilen bu söz "kufuven" kelimesinde de caridir. Zira her ne kadar sadece asım'ın kıraati olsa da, vav-ı meftuhe ve fa-i mezmume ile kıraat edilmesi işitilme yoluyla zaruret gereği sabittir. Diğer kıraatler bu zarureti ortadan kaldıramamıştır. Bazıları kendi zanlarınca ihtiyat ederek ekserin kıraati uyarınca "kufuen" şeklinde kıraat etmişlerdir, ama bu ihtiyat yersizdir.

Eğer insanların kıraat ettiği gibi kıraat etmemizi emreden rivayetleri tartışacak olursak -nitekim münakaşa edilebilir ve zannedildiği üzere de bu rivayetlerin maksadı şudur: "İnsanların okuduğu şekilde kıraat ediniz, yedi kura arasından birini tercih etmekte serbest değilsiniz- o zaman "melik" ve

"kufuen"i Müslümanlar arasında meşhur olanın ve Kur'an'da yazılı olanın aksine kıraat etmek, yanlış olacaktır. Velhasıl ihtiyat, insanlar arasında yaygın, dillerde meşhur ve Kur'an'da yazılı olduğu şekilde okumaktır. Zira o tür bir kıraat, her görüşe göre sahihtir. Şüphesiz Allah bilir.

Felsefi Araştırma

Bil ki Hak Teala'nın malikiyeti, kulların malik oldukları şeylere malikiyeti gibi değildir. Sultanların kendi memleketine malikiyeti türünden bir malikiyet de değildir. Zira bu malikiyetler, itibari izafelerdir. Hakk'ın yaratıklarına izafesi ise, bu türden değildir. Gerçi fıkıh alimleri nezdinde bu tür bir malikiyet Hak Teala için de boyuna (enine değil) sabittir. Ayrıca burada zikredilen görüşle de çelişmemektedir.

İnsanın organlarına malikiyeti türünden bir malikiyet türü de değildir. Hakeza insanın zahiri ve batınî kuvvelerine malikiyeti gibi bir malikiyet de değildir. Bu malikiyet de önceden zikredilen diğer malikiyetlerden daha çok, Hak Teala'nın malikiyetine yakındır. Hakeza nefsin, kendi işlerinden olan zatî fiillerine malikiyeti de, bu türden bir malikiyet değildir. Tıpkı genişleyip daralması bir yere kadar nefsin iradesi altında olan zihni suretlerin icadı da,

bu tür bir malikiyet değildir. Hakeza akli alemlerin, kendi altlarındaki alemlere yönelik malikiyeti de bu tür bir malikiyet değildir. Gerçi bu alemdekilerin tasarrufu, yok etme ve icad etme şeklindedir. Zira alınlarına fakirlik nedeni yazılmış olan bütün imkani tahakkuk alemi, bir mahiyet sınırında da olsa, bir sınırla sınırlandırılmış

ve bir ölçüyle belirtilmiştir. Bir sınırla sınırlandırılmış olan her şeyin, kendi fiiliyle sınırlılığı ölçüsünce bir fasılası vardır; kayyumî ve hakkanî bir ihataya sahip değildir. O halde bütün eşya zat mertebesi hasebiyle, kendi tepkileriyle farklı ve

mütekabildir. Bu yüzden de zatî ve kayyumî bir ihataya sahip değillerdir. Ama işrakî izafe ve kayyumî ihata ile olan Allah-u Teala'nın malikiyeti; hakiki, gerçek ve zatî bir malikiyettir.

Bu malikiyette, sıfat ve zat hususunda varlıklardan hiçbirisiyle bir aykırılık içinde değildir. Zat-ı Mukaddes'in malikiyeti, bütün alemlere oranla eşittir. Varlıklardan hiç birisi hususunda farklılık arzetmemekte veya diğer alemlere oranla gayb ve soyut alemlere daha kapsayıcı ve yakın bir konumda bulunmamaktadır (bütün alemlere karşı eşit bir konumdadır). Aksi taktirde bir sınırlılık ve aykırılık içinde bulunur,

ihtiyaç ve imkan sıfatlarına sahip olmuş olur. Allah ise bundan çok daha yücedir. Belki de Allah-u Teala'nın şu sözü de buna işaret etmektedir: "Biz ona sizden daha yakınız." Hakeza: "Biz ona şah damarından daha yakınız." Hakeza: "Allah göklerin ve yerlerin nurudur." Hakeza: "Gökte de ilah O'dur ve yerde de ilah O'dur."

Hakeza: "Göklerin ve yerlerin nuru O'na aittir." Resulullah'ın (s.a.a) şu sözü de bu gerçeği ifade etmektedir: "Eğer bir iple yeryüzünün en alt katına indirilecek olursanız, Allah'a inmiş olursunuz." Hakeza İmam Sadık (a.s) Kafi'de yer alan bir rivayette şöyle buyurmuştur: "Hiçbir mekan O'ndan boş değildir. Hiçbir yer O'nu ihata etmemiştir ve hiçbir mekana, diğer bir mekandan daha yakın değildir." İmam Ali Naki (a.s) da şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz Allah dünya semasında olduğunda da, arşın üzerinde olduğu gibidir. Her şey ilim, kudret, mülk ve ihata açısından O'nun için eşit konumdadır." Zat-ı Mukaddes'in bütün eşyaya ve alemlere malikiyeti eşit bir konumda olmakla beraber, ayet-i şerifede şöyle buyurulmuştur:

"Malik-i yevmiddin" (ceza gününün sahibi) bu özgünlük, belki de ceza gününün toplu bir gün olduğu hasebiyledir. Bu açıdan toplu bir gün olan ceza gününün maliki, detay konumunda olan diğer günlerin de malikidir. "Mülk aleminin dağınıklıkları melekut aleminde topludur."

Veya azameti yüce Allah'ın kahhariyet ve malikiyetinin zuhuru, mümkün varlıkların Allah'ın kapısına döndüğü ve varlıkların Allah'ta fena makamına yükseldiği gün olan toplu günde (kıyamet gününde) zuhur edeceği hasebiyledir.

Bu özetin bu kitapla uyumlu bir açıklaması ise şöyledir: Vücud nuru ve hakikat güneşi, gaybın gizliliklerinden şahadet alemine doğru nüzul seyrinde, gizlilik ve gaybete doğru hareket etmektedir. Başka bir tabirle her nüzulde,

bir tecelli vardır ve her tecelli ve takayyud ise bir hicabdır. İnsan bütün tecellilerin ve kayıtların toplusu olduğu hasebiyle de, yedi gök ve yedi kat yer olarak tevil edilen yedi zulmanî ve yedi nuranî hicab ile örtülüdür. İnsanın esfelessafiline düşüşü ise, belki de bütün hicap çeşitleriyle örtünmesini ifade etmektedir.

Tecelliler ufkunda vücud güneşinin ve salt nurun örtünmesi leyl veya leyletu'l kadr olarak ifade edilebilir.

İnsan bu örtülerde örtülü kaldığı müddetçe de, ezel cemalini müşahededen ve ilk nuru görmekten mahrum kalır. Suudi (yükseliş ifade eden) seyirde ise bütün varlıklar tabiat aleminin en düşük makamından, tabii hareketlerle -ki onların zatî yaratılışına, feyz-i akdesin ilmî taktiri hasebiyle ilahi fıtratın cazibe nuru, emanet olarak bırakılmıştır- asli vatanlarına ve gerçek miatlarına döndükleri için- nitekim ayet-i şerifelerde

bu anlama bir çok yerde işaret edilmiştir- yeniden nuranî ve zulmanî hicaplardan kurtulmuş olurlar. Hak Te-ala'nın kahiriyyet ve malikiyeti tecelli eder. Hak Teala vahdet ve kahhariyet ile tecelli buyurur. Burada son ilke döner ve zahir batın ile birleşir. Zuhur hükmü düşer ve batın hükümeti tecelli eder. Mutlak Malik'ten şu hitap gelir -Zat-ı Mukaddes'ten başka bir muhatap da yoktur: "Bugün mülk kimindir?" O gün cevap verecek bir kimse olmadığı için de bizzat Allah şöyle buyurmuştur: "Vahid ve kahhar olan Allah'ın'dır."

Hakiki güneşinin tecelliler ufku örtüsünden çıktığı gün olan bu mutlak gün, bir anlamda "ceza günü"dür. Zira varlıklardan her birisi kendisiyle uyumlu bir ismin gölgesinde Hak'ta fanidir. Sura üfürülünce o isimden zuhur eder ve o ismin tabileri ile birlikte olurlar: "Bir grubu cennette, bir grubu ise ateşte."

Kamil insan bu dünyada Allah'a doğru seyr-u sülûk ve Allah'a doğru hicret hasebiyle, bu örtülerden çıkar; kıyametin hükümleri, saat ve yevmuddin (ceza günü) kendisi için zahir ve sabittir. O halde Hak Teala, malikiyeti ile bu namazsal miraçta onun kalbine zuhur eder. Dili kalbinin tercümanı olur, zahiri batın müşahedelerinin dili olur. Malikiyetin yevmuddine (ceza gününe) özgünlüğünün sırlarından biri de işte budur.

Arş ile İlgili İlham

Bil ki arş ve arşı taşıyanlar hakkında bir takım ihtilaflar vardır ve bu konu ile ilgili rivayet-i şerifelerin zahirinde de ihtilaf söz konusu-dur. Ama batın hasebiyle hiçbir ihtilaf yoktur. Çünkü irfanî ve burhanî yol açısından arşın bir çok manaları vardır. İlgili alimlerin dilinde görmediğim anlamlarından biri de, feyz-i akdesin konumu olan Hz. Vahidiyet'tir. Bunu taşıyanlar ise önemli isimlerden dört isimdir ki "evvel" , "ahir" , "zahir" ve "batın"dır.

Hakeza ilgili alimlerin dilinde görmediğim anlamlarından biri de, ism-i azamın konumu olan feyz-i mukaddestir. Bunu taşıyanlar da "rahman", "rahim", "rab" ve "malik"tir.

Diğer bir anlamı ise Allah'tan gayrisi anlamındadır. Bunun taşıyıcıları ise şu dört melektir: "İsrafil", "Cebrail", "Mikail" ve "Azrail"dir.

Diğer bir ismi ise, cism-i küldür. (tümel cisimdir) taşıyıcısı ise er-bab'ul enva'ın (türlerin rablerinin) suretleri olan dört melektir. Kafi'de yer alan bir rivayette de buna işaret edilmiştir.

Bazen de ilim hakkında kullanılmaktadır. Belki de bu ilimden maksat ise, büyük velayet makamı olan Hak Teala'nın fiilî ilim makamıdır. Taşıyıcıları ise geçmiş ümmetlerdeki kamil evliyadan şu dört kişidir: Nuh, İbrahim, Musa ve İsa (a.s). Bu ümmette yer alan dört kamil evliya ise şunlardır: "Hatem'ul Enbiya, Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin (a.s)" Bu söz de anlaşıldıktan sonra mübarek Hamd süresinde zata işaret eden "Allah" isminden sonra, adı geçen rab,

rahman, rahim ve malik isimleri, belki de batın hasebiyle bu dört şerif ismin vahdaniyet arşının taşıyıcısı olduğu içindir. Bunların zahiri ise tahakkuk arşının taşıyıcısı olan Hak Teala'nın dört mukarreb meleğidir. O halde mübarek "rab" ismi, rab mazhariyetiyle rızıkların müvekkili ve vücud diyarının mürebbisi olan Mikail'in batınıdır.

Şerif olan "rahman" ismi ise; ruhların inşa edicisi, surun üfürücüsü, ruhların ve suretlerin harekete geçiricisi olan İsrafil'in batınıdır. Nitekim vücudun genişlemesi de "rahman" ismiyledir. Mübarek ve şerif olan "rahim" ismi de, varlıkları eğitmek ve kemale erdirmekle görevli olan Cebrail'in batınıdır.

Şerif olan "malik" ismi ise ruhları ve suretleri almak ve zahiri batına çevirmekle görevli olan Azrail'in batınıdır. O halde bu sure-i mübareke, "maliki yevmiddin" ayetine kadar, rahmaniyet ve tahakkuk arşını kapsamaktadır ve onun taşıyıcılarına işaret etmektedir. O halde bütün varlık alemi ve Kur'an'ın tercümanı olduğu gayb

ve şuhud tecellileri, mezkur surede, buraya kadar zikredilmiştir. Bu anlam toplu bir şekilde ism-i azam olan bismillahta da mevcuttur. Hakeza sebebiyet makamı olan "ba" harfinde ve hakeza nedensellik sırrı olan "nokta"da da mevcuttur. Ali (a.s), velayet ve nedenselliğin sırrıdır.

O halde "ba" harfinin altındaki nokta da Ali'dir (a.s)." Yani "ba" harfinin altındaki nokta velayet sırrının tercümanıdır. Dikkatle düşünülsün! Düşünülmesinin sırrı ise, hadiste varolan bir husus sebebiyledir. Şüphesiz Allah bilendir.

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

İrfani Tenbih

"Rab" kelimesinin takdimi, rahman ve rahim kelimelerinin sonra-dan zikredilişi ve malikin te'hiri, belki de tümel bir fenaya veya maliku'l müluk'un nezdinde huzur makamına kadar insanın dünyevi ve mülki neşetten seyr-u sülûk niteliğine işarettir. O halde sâlik kimse seyrin temelinde olduğu müddetçe rabbu'l alemin'in tedrici terbiyesi altındadır.

Zira kendisi de alemlerden bir parçadır ve sülûku da zaman ve tedricin tasarrufu altındadır. Sülûk adımıyla tabiat aleminden çıktığı zaman da, sadece aleme ait olmayan -ki sivaiyet (gayriyet) boyutu onda daha galip haldedir- kuşatıcı isimler mertebesi kalbinde tecelli eder. Şerif bir isim olan "rahman" kuşatıcı isimler arasında daha özgün olduğu hasebiyle zikredilmiştir.

Rahman, rahmetin zuhuru ve mutlak genişlik mertebesi olduğu için de batınlar ufkuna daha yakın olan rahimden önce zikredilmiştir. O halde irfani sülûkta ilk önce zahiri isimler tecelli eder, ondan sonra batınî isimler. Sâlikin seyri de kesretten vahdete olduğu için, malik isminin de

onlardan biri olduğu salt batınî isimlere erişir. Böylece malikiyet ile tecellide gayb ve şahadet aleminin kesretleri ortadan kalkar, tümel fena ve mutlak huzur hasıl olur. Kesret örtüsünden vahdet zuhuruna ve ilahi saltanata ulaştığında ve huzuriyye müşahedesine nail olduğunda da, huzuri muhataplık makamına erişir ve "iyyake na'budu" (sadece sana ibadet ederiz" der.

O halde sure-i şerifede, sülûk ehli olanların bütün seyir dairesi zikredilmiştir. Yani tabiat aleminin son örtülerinden zulmanî ve nuranî bütün örtülerin kalktığı ve mutlak huzura ulaşıldığı yere kadar. Bu huzur, sülûk eden kimsenin büyük kıyameti ve kıyametin koptuğu andır. Belki de "Allah'ın dilediği bir yana,

göklerde olanlar, yerde olanlar hepsi düşüp ölür" ayet-i şerifesindeki müstesnadan maksat, tümel sura üfürülmeden önce kendisi için sa'k ve mahv (fena) hasıl olan bu tür sülûk ehlidir. Belki de muhtemelen Resulullah'ın (s.a.a) şu sözü de buna işaret etmektedir: "Ben ve kıyamet şu ikisi (işaret ve orta parmağını işaret ederek) gibiyiz."

Edebi Tembih

Tefsirlerde gördüğümüz veya onlarda nakledildiği üzere din; ceza ve hesap anlamına alınmıştır. Lügat kitabında da bu anlam zikredilmiş ve Arap şairlerinin sözleri de delil olarak gösterilmiştir. Örneğin şair şöyle diyor: "Bil ki cezalandırıldığın gibi cezalandırılırsın" Sehl b. Rabia'ya isnat edilen bir sözde ise şöyle yer almıştır:

"Düşmanlıktan başka bir şey baki kalmamıştır. Onları cezalandırdıkları gibi cezalandırdık." Söylendiği üzere ilahi isimlerden biri olan "deyyan" kelimesi de bu anlamdadır. Belki de dinden maksat, hak şeriattır. Çünkü kıyamette dinin eserleri zahir olur ve dini hakikatler, perde gerisinden ortaya çıkar.

Dolayısıyla da bugün dünya günü olduğu gibi, o günü de "din günü" olarak adlandırmak gerekir. Zira bugün dünya eserlerinin zuhur ettiği gündür ve dini hakikatlerin sureti burada zahir değildir. Bu tıpkı Allah-u Teala'nın şu sözüne benzemektedir: "Onlara Allah'ın günlerini hatırlat"

Yani Hak Teala'nın kahır ve saltanatıyla bir topluluğa davrandığı günler. Kıyamet günü hem Allah'ın günü ve hem de din günüdür. Zira o gün ilahi saltanatın zuhur ettiği ve Allah'ın dininin hakikatlerinin ortaya çıktığı gündür.

* * *

Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "iyyake na'budu ve iyya kenestein" (sadece sana ibadet eder ve sadece senden yardım dileriz). Ey aziz! Bil ki sâlik kul marifet yolunda bütün övgüleri Hakk'ın zat-ı mukaddesine has bildiği, vücudun genişleyiş ve daralışını Allah'tan kabul ettiği, başta ve sonda, başlangıçta ve sonuçta bütün işlerin Allah'ın malikiyet elinde olduğunu itiraf ettiği ve kalbinde ef'al ve zat tevhidinin tecelli ettiği durumda,

ibadet ve yardım dilemeyi Hakk'a özgün kılmış olur ve bütün varlık aleminin isteyerek veya istemeyerek Zat-ı Mukaddes'in karşısında huzur gösterdiğini kabul eder, tahakkuk diyarında yardım dilemeyi kendisine isnat edebileceği birini göremez. Zahir ehlinin

"ibadetin özgünlüğü gerçek, yardım dilemenin özgünlüğü ise gerçek değildir" diye söylemeleri, zahir ehlinin üslubunca söylenmiş bir sözdür. Zira onlara göre Hak'tan gayrisinden de yardım dilenebilir ve Kur'an-ı Şerif'te şöyle buyurulmuştur: "İyilik ve takva üzere yardımlaşın" ve hakeza şöyle buyurulmuştur:

"Sabır ve namazdan yardım dileyiniz" hakeza kesin bir şekilde bilindiği gibi Nebi-i Ekrem'in, hidayet imamlarının, ashaplarının ve Müslümanların sireti de bir çok mübah işlerde Hakk'tan gayrisinden yardım dilediklerini göstermektedir. Tıpkı hayvandan, hizmetçiden, eşten, dosttan, el-çiden, işçiden ve benzeri şeylerden yardım diledikleri gibi. Ama Hak Teala'nın fiilî tevhidinden haberdar olan ve vücud düzenini Hak Tea-la'nın

failiyet sureti olarak gören, vücudda burhan ile veya açıkça Al-lah'tan gayrisini etkin görmeyen bir kimse, basiret gözü ve nuranî kalbi ile yardım dileme özgünlüğünün de gerçek bir özgünlük olduğunu bilir. Diğer varlıklardan yardım dilemeyi de, Hakk'tan yardım dilemenin sureti olarak kabul eder.

Bunların dediğine göre övgüleri Hak Teala'ya özgün kılmanın da bir anlamı yoktur. Zira kendi meslekleri üzere diğer varlıkların da övgüye değer bir takım tasarrufları, iradeleri cemal ve kemalleri vardır. Onlara göre diriltme, öldürme, rızık ve yaratma da Hak Teala ve halk arasında ortak olan işlerdendir.

Ama ehlullah nazarında bu bir şirktir ve rivayetlerde de bu gizli şirk olarak ifade edilmiştir. Nitekim bir şeyi hatırında tutmak için parmağa takılan yüzük de gizli şirkten sayılmıştır.

Özetle "iyyake na'budu ve iyyake nestein" cümlesi "elhamdulil-lah" cümlesinin

teferruatıdır ve hakiki tevhide işarettir. Kalbinde tevhidin hakikati tecelli etmeyen ve kalbini mutlak şirkten temizlemeyen bir kimsenin "iyyake na'budu" demesi gerçek değildir. Bu kimse ibadet ve yardım dilemeyi Hakk'a has kılmış olmaz.

Bu kimse Allah'ı gören ve Allah'ı dileyen bir kimse sayılmaz. Kalbinde tevhid tecelli ettiği taktirde, tecelli ölçüsünce varlıklardan yüz çevirmiş ve Hakk'ın kutsal izzetine bağlanmış olur ve sonunda "iyyake na'budu ve iyyake nestain" hakikatinin ismullah ile baki olduğunu müşahade eder ve "sen kendini övdüğün gibisin" hakikatlerinden bazısı kalbinde tecelli eder.

İşrakî Uyarı

Bu kitaptaki açıklamalardan da, gaybetten hitaba geçisin nüktesi açıklığa kavuşmuştur. Bu sanat, sözün güzelliklerinden ve belagatin süslerindendir. Fesahat ve belagat alimlerinin sözlerinde çok görül-mektedir ve sözün güzelliğine sebep olmaktadır. Bir halden bir hale iltifat, muhataptan dalgınlığı giderir ve ruhuna yeni bir sevinç verir.

Ama namaz Hz. Kuds'e ulaşma ve üns makamının husul merdiveni olduğu hasebiyle, bu sure-i şerifede de bu ruhani yüceliş ve irfani yolculuk emredilmiştir. Kul Allah'a doğru seyrin başlangıcında, tabiat aleminin zulmanî hicaplarında ve gayb aleminin nuranî örtülerine mahpus kaldığı

ve de Allah'a doğru yolculuk manevi sülûk adımıyla bu örtülerden çıkış olduğu sebebiyle ve hakikatte Allah'a doğru hicret; nefis ve yaratıklar evinden, Allah'a doğru dönüş, kesretleri terk etmek, gayriyet tozunu silmek, tevhitlerin husulü, halktan uzak durmak,

rab nezdinde huzura erişmek olduğundan ve de "maliki yevmiddin" ayet-i şerifesindeki kesretleri, Allah'ın kahiriyet ve malikiyet nuru ışığında gördüğünden, kesretten mahv ve Hak Teala'da huzur haleti ortaya çıkar. Huzuri muhataplık, cemal ve celali müşahade ile ubudiyeti öne geçirir. Allah'ı istemeyi ve Allah'ı görmeyi, mukaddes huzura ve ünsiyet mahfiline ulaştırır.

Bu maksadın "iyyake" zamiriyle eda edilişinin nüktesi de, bu za-mirin kesretlerin içinde fenaya erdiği zata irca etmesidir. O halde bu makamda sâlike zatî tevhid makamı hasıl olabilir. Esma ve sıfat kesretinden yüz çevirebilir ve kalbin yüzü kesretler örtüsü olmaksızın Hz. Zat'a yönelebilir.

Bu da muvahhitlerin imamı, arifler halkasının başı, aşıkların önderi, meczub ve mahbublar silsilesinin başı olan Müminlerin Emiri (a.s) ve masum evlatlarının buyurduğu tevhid kemalidir. "Tevhidin kemali O'ndan sıfatları nefyetmektir."

Zira sıfatın gayriyet ve kesret boyutu vardır. Bu kesrete teveccüh -esma-i kesret bile olsa- tevhidin sırlarından ve tecridin gerçeklerinden uzaktır. Bu yüzden belki

de Adem'in (a.s) hatasının sırrı da, yasaklanmış ağacın ruhu olan esmai kesrete teveccühtü.

İrfani Bir Araştırma

Bil ki zahir ehli, abid tek olduğu halde "na'budu" ve "nestain" diye çoğul kipiyle ifadesi hususunda, bir takım nükteler beyan etmişlerdir.

Bu nüktelerden biri de abid şahsın, ibadeti vesilesiyle Hak Tea-la'nın dergahında makbul olması için, şer'i bir hileye baş vurmuş ol-masıdır. O da abid insanın kendi ibadetinin makbul olması için

içle-rinde Hak Teala'nın ibadetlerini kabul buyurduğu kamil evliyanın da bulunduğu diğer yaratıkların ibadeti arasında kendi ibadetlerini rahmet dergahına ve mukaddes huzura takdim kılmasıdır. Zira ayrıcalık gözetmek yüce varlıkların adetinden değildir.

Bu nüktelerden biri de işin başında namazın cemaatle kılınmış ol-ması hasebiyle, çoğul kipiyle ifade edilmiş olmasıdır.

Biz ezan ve kametin cümlelerinin sırrı hakkında bu sırrı açıklaya-cak bir takım nükteler de beyan ettik. O da şudur ki, ezan, sâlikin Al-lah'ın huzuruna ermek için mülki ve melekuti güçlerini ilan etmesidir.

Kamet ise, onları ilahi huzurda ikame etmesidir. Sâlik mülki ve melekuti güçlerini huzura eriştirince ve güçlerin önderi olan kalp de imamete kalkınca ve namaz ikame edilince "mümin tek başına bir cemaattir." O halde "nabudu", "nestain" ve "ihdina" tümüyle bu cemiyet vasıtasıyla mukaddes huzurda hazır bulunmaktadır. İrfan ve şuhudun kaynağı olan ismet ve taharet Ehl-i Beyt'inden menkul rivayet ve dualarda da bu anlama işaret edilmiştir.

Yazara göre diğer bir nüktesi de şudur ki, sâlik elhamdulillah'ta, mülk ve melekutta, her övenin tüm övgülerini Hakk'ın zat-ı mukaddesine has kılmasıdır.

Burhan ehlinin kaynaklarında ve irfan ashabının kalplerinde, mülk ve melekutuyla tüm vücud dairesinin idrakî, hayvanî ve hatta insanî bir şuura dayalı hayata sahip olduğu, Hakk Teala'yı şuur ve idrak üzere övüp tespih ettiği ispatlanmıştır. Tüm varlıkların özellikle de insan türünün fıtratında,

mutlak cemil ve kamilin mukaddes dergahında huzu sabittir ve alınları mukaddes dergahta toprağa kapanmış durumdadır. Nitekim Kur'an'da da şöyle buyurulmuştur: "O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur; fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız."

Diğer ayet-i şerifeler ve bu ilahi latifelerle dolu olan masumların rivayeti de bu

sağlam felsefi burhanı teyid etmektedir. O halde Allah'a doğru seyr-u sülûk eden bir kimse, burhani istidlal veya imanî zevk veya irfani müşahade adımıyla bu hakikati derkedince, olduğu her makamda tüm vücud zerrelerinin,

gayb ve şühud sakinlerinin, mutlak abid olduğunu ve kendi yaratıcılarını talep ettiğini anlar. Dolayısıyla da çoğul kipiyle bütün varlıkların, bütün hareket ve sükunetlerinde, Hak Teala'nın mukaddes zatına ibadet ettiğini ve O'ndan yardım dilediğini izhar eder.

Bir Uyarı ve Bir Nükte

Bil ki kaide gereğince ibadette yardım dileme, ibadetten öncelikli olduğu halde "iyyake na'budu" cümlesinin "iyyakenestein" cümle-sinden önce zikredilmesi hakkında, ibadetin, ianete (yardıma) değil, istianete (yardım dilemeye) takdim edildiğini söylemişlerdir. Bazen yardım, yardım dilenmeksizin gerçekleşir.

Bu ikisi birbiriyle irtibatlı olduğu için de, takdim ve te'hir hususunda bir fark söz konusu değil-dir. Nitekim şöyle denmektedir. "Hakkımı eda ettin, dolayısıyla bana iyilik ettin" veya "bana iyilik ettin, dolayısıyla hakkımı eda ettin." Ayrıca istianet, yapılması düşünülen ibadet içindir, yapılmış ibadet için değil. Bu yorumların soğukluğu zevk erbabına gizli değildir.

Belki de nüktesi şudur ki, istianetin Hak Teala'ya özgün kılınışı, Allah'a sülûk eden kimsenin makamı hasebiyle ibadetin özgünlüğün-den daha geri plandadır. Nitekim açıkça bilindiği gibi bir çok muvah-hitler ve ibadeti Hakk'a özgün kılanlar, istianette ortaktırlar ve istianeti Hakk'a özgün kılmazlar.

Nitekim tefsir ehlinin bazılarından, istianeti özgün bilmediklerine dair nakilde bulunmuştuk. O halde ibadette özgünlük, bilinen anlamıyla muvahiddlerin makamlarının ilklerindendir ve istianeti Hakk'a münhasır kılmak da, mutlak anlamda Hakk'tan gayrisini terk etmektir.

Dikkat etmek gerekir ki istianetten (yardım dilemekten) maksat sadece ibadette yardım dilemek değildir. Aksine bütün işlerde yardım dilemek anlamındadır ve bu da nedenleri ortadan kaldırdıktan, kesreti terk ettikten ve Allah'a tam bir yönelişten sonradır. Başka bir ifadeyle ibadet özgünlüğü; Hakk'ı istemek,

Hakk'ı talep etmek ve gayrisini talep etmeyi terketmektir. Yardım dileme özgünlüğü ise; Hakk'ı görmek ve gayrisini görmeyi terketmektir. Gayrisini görmeyi terketmek ise ariflerin makamlarında ve sâliklerin menzillerinde, gayrisini talep etmeyi terketmekten daha sonra gelmektedir.

İrfani Bir Fayda

Ey sâlik kul! Bil ki ibadet ve yardım dilmeyi Hakk'a özgü kılmak da muvahhidlerin

makamlarından ve sâliklerin kemal derecelerinden değildir. Zira onda tevhid ve tecrid ile çelişen bir takım iddialar vardır. İbadeti, abidi, mabudu, yardım dileyeni, kendisinden yardım dileneni ve yardım dilemeyi görmek bile tevhide aykırıdır. Sâlikin kalbine tecelli eden gerçek tevhitte, bu kesretler yok olmuştur ve bu işleri görmek söz konusu değildir.

Evet gaybî cezbelerden kendine gelen ve kendisine sahv (kendine gelme) makamı hasıl olan kimselere, kesret hicap değildir. Zira insanlar bir kaç gruptur: Bir grubu örtülüdürler, tabiatın karanlık örtülerine gömülen bizim gibi zavallı örtülülerdir.

Bir grubu da mukaddes dergaha doğru hicret eden ve Allah'a doğru yolculuğa çıkan sâliklerdir.

Bir grubu ise kesret hicaplarından çıkmış, Hak ile meşgul olan ve halktan gaflet etmiş, onlardan örtülü kalmış ve vuslata ermişlerdir. Onlar için mutlak yok oluş ve kendinden geçiş makamı hasıl olmuştur.

Bir grubu ise mükemmel ve hidayetçi oluş makamına sahip olan büyük peygamberler ve onların vasileri (a.s) gibi halka dönenlerdir. Bu grup kesrette vaki oldukları ve yaratıkları irşat etmekle meşgul oldukları halde, yine de kesret onlara birer örtü olmamaktadır ve onlar için berzahiyyet makamı vardır.

O halde "iyyake na'budu ve iyya kenestein" gerçeği, bu grupların haletleri hasebiyle farklılık arzetmektedir. Dolayısıyla biz örtülüler için bu sadece bir iddia ve surettir. O halde eğer örtülerimizin farkına varır ve eksikliklerimizi terkedersek, eksikliklerimizden haberdar ol-duğumuz ölçüde, ibadetlerimiz de nuraniyet

kazanır ve Hak Teala'nın inayetine mazhar olur. Sâlikler ise sülûk adımı miktarınca, hakikate yakındırlar. Vuslata ermiş kimseler ise, Hakk'ı görme oranınca bir gerçek arzetmektedir. Kesreti görme oranında da salt suret ve adetler üzere cari oluştur. Kemale ermiş kimselere göre ise salt hakikattir. Dolayısıyla onların ne hak ve ne de halk ile bir hicabı yoktur.

İmanî Bir Uyarı

Ey aziz! Bil ki biz tabiat aleminin bu kalın perdeleri altında kaldı-ğımız, tüm vaktimizi dünya ve lezzetlerini onarmaya harcadığımız ve Hak Teala'dan, zikrinden ve fikrinden gafil olduğumuz müddetçe, bütün ibadetlerimiz, zikirlerimiz ve kıraatlerimiz hakikatten yoksundur. Ne elhamdülillah'ta bütün övgüleri Hakk'a münhasır kılabiliriz ve ne de "iyyake nabudu ve iyyake nestein" de hakikate bir yol edinebiliriz. Bu hakikatten yoksun iddialarla Hak Teala'nın,

mukarreb meleklerinin, peygamberlerin, resullerin ve masum velilerin huzurunda rezil rüsvay olmuş oluruz. Hal ve kalb dili, dünya ehlini öven bir kimse, nasıl elhamdulillah diyebilir? Kalp kıblesi doğal olan, ilahiyetten bir kokusu almayan ve

halka dayanan bir kimse hangi dille "iyyake na'budu ve iyyake nestein" diyebilir? O halde bu meydanın eriysen, himmetini kuşan. Şiddetli bir tezekkür ve Hakk'ın azameti, yaratıkların acizliği,

fakirliği üzerinde tefekkür ile daha işin başında bu kitap boyunca zikredilen gerçekleri ve incelikleri kalbine ulaştır ve kalbini Hak Teala'nın zikriyle dirilt ki, kalbine tevhidden bir koku gelsin. Gaybî yardımlarla marifet ehlinin namazına bir yol edinebilesin. Eğer bu meydanların eri değilsen, en azından eksikliklerini gözönünde bulundur,

acziyet ve zilletine teveccüh et, utanç içinde başını önüne eğerek yola koyul ve ubudiyet iddiasında bulunmaktan sakın. İnceliklerini hayata geçiremediğin bu ayet-i şerifeleri, kemale ermiş kimselerin diliyle oku veya sadece Kur'an'ın suretini kıraat etmeyi gözönünde bulundur ki, en azından batıl ve yalancı bir iddiada bulunmamış olasın.

Fıkhi Bir İlke

Bazı fakihler "iyyake nabudu ve iyya kenestein" örneğinde inşa kastinin caiz olmadığını söylemektedirler. Onlara göre bu Kur'aniyete ve kıraate aykırı bir durumdur. Zira kıraat başkasının kelamını nakletmektir. Bu söz doğru değildir. Zira insanın kendi sözüyle birini övmesi mümkün olduğu gibi, başkalarının sözüyle de övebilir.

Örneğin eğer Hafız'ın bir şiiriyle birini övecek olursak, bizim onu övdüğümüz ve hem de Hafız'ın şiirini okuduğumuz anlamındadır. O halde "elhamdilillah rebbil alemin" cümlesiyle eğer hakikaten bütün övgüleri Hak için inşa edecek ve "iyya kena'budu" cümlesiyle de ibadeti Hakk'a münhasır olarak inşa edecek olursak,

bu Allah'ın kelamıyla hamdettiğimiz ve Allah'ın sözüyle ibadeti Allah'a has kıldığımız anlamındadır. Hatta eğer birisi bu kelamı inşa manasından soyutlayacak olursa, ihtiyaten kıraatinin batıl olduğunu söylemesek bile, en azından ihtiyata aykırıdır. Evet eğer bir kimse bunun anlamını bilmezse, öğrenmesi gerekmez.

Bir anlamı olduğu hasebiyle suretinin kıraat edilmesi de kifayet etmektedir. Rivayet-i şerifelerde de kıraat eden kimsenin inşa ettiği yer almıştır. Nitekim kutsi bir hadiste şöyle yer almaktadır: "Her hangi bir kul namazında bismillahirrahmanirrahim" derse Allah şöyle buyurur: "Kulum beni zikretmiştir" ve kul,

"elhamdülillah" derse Allah şöyle der: "Kulum bana hamdetmiştir." Kul tarafından besmele ve hamd inşası kastedilmediği taktirde, "kulum beni zikretmiştir ve kulum bana hamdetmiştir" cümlesinin anlamı olmaz. Nitekim mirac hadisinde de şöyle buyurulmuştur: "Şimdi vuslata erdin, o halde adımı an."

Hidayet imamlarında (a.s) "maliki yevmiddin ve "iyya kena'budu" cümlesinde ortaya çıkan haletler ve onların bazısının bu ayeti tekrar edişi, onların bunu inşa ettiğini göstermektedir; salt kıraat değil. Örneğin: "İsmail Allah'tan başka bir ilah olmadığına şahadet etmektedir." Ehlullahın namaz mertebelerinin önemli

farklılıklarından biri de onların kıraat mertebelerinin farklılığıdır. Nitekim buna daha önce işaret edilmişti. Bu da sadece kıraat eden kimsenin kıraat ve zikirleri inşa etmesiyle gerçekleşir. Bu anlamın şahitleri bundan daha çoktur. Özetle bu anlamların ilahi kelamla inşa edilmesinin sakıncası yoktur.

Bir Fayda

Lügat ehli, ibadetin; huzu ve tezellülün (boyun eğme ve teslimiye-tin) nihayeti anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Onların dediğine göre ibadet, huzu mertebelerinin en üstünü olduğu için de, sadece vücud ve kemal mertebelerinin en üstününe, nimet ve ihsan mertebelerinin en büyüğüne sahip olan bir kimse için layıktır. Bu açıdan Hakk'tan gayrisine ibadet şirktir. Farsça tapma ve kulluk anlamına gelen ibadet belki de hakikatte

bu anlamdan daha geniştir ve o da yaratıcı ve Allah için huzu ve teslimiyetten ibarettir. Bu açıdan bu tür bir huzu; mabudu, ilah ve tanrı veya onun benzeri, örneği ve mazharı kabul etmekle birliktedir. Bu açıdan Hak Teala'dan gayrisine ibadet şirk ve küfürdür. Ama bu anlam hususunda bir yakin ve itikat olmadığı taktirde, her ne kadar huzunun nihayeti ifade edilse de, küfür ve şirke sebep olmamaktadır. Gerçi onun bazı türleri haramdır.

Tıpkı huzu için alnını toprağa dayamak gibi. Bu gerçi ibadet ve takva değildir, ama zahiren şer'i açıdan yasaklanmıştır. O halde mezhep sahiplerinin mezhep büyüklerine gösterdikleri saygı onların her şeyde -vücudun aslında ve kemalinde- Hak Teala'ya muhtaç, kendileri hakkında bir fayda, zarar, ölüm ve hayata malik olmayan salih kullar,

ubudiyet vasıtasıyla Hak Teala'nın inayetine mazhar ve ilahi dergaha yakın ve Allah'ın ihsanlarının vesileleri olduğu inancıyla birlikte olursa, bu hiçbir şekilde şirk ve küfür değildir. Zira Allah'ın has kullarına saygı göstermek Allah'a saygı göstermektir ve Allah'ın has kullarını sevmek, Allah'ı sevmektir.

Allah'ın birliğine şahadette bulunan - ki şahit olarak Allah yeter- gruplar arasında vahiy ve ismet Ehl-i Beyt'inin, ilim ve hikmet hazi-nelerinin bereketiyle, beşer ailesinin tüm taifelerinden, Hak Teala'nın tevhid, taktis ve tenzihinde en seçkin olanı, şüphesiz on iki imama inanan Şia grubudur. Usul-i Kafi ve Tevhid-i

Şeyh Seduk gibi akaid kitapları ve celil ve yüce olan Hak Teala'yı tevhit ve taktis hususunda Masum İmamlar'dan nakledilen dua ve hutbeler böyle bir ilmin beşer

arasında geçmişinin olmadığına tanıklık etmektedir. Hak Teala'yı hiç kimse ilahi vahiy olan mukaddes kitaptan ve kudret eliyle yazılan Kur'an-ı Şerif'ten sonra onlar gibi takdis ve tenzih etmemiştir.

Şia bütün asırlarda böylesine tevhid, tenzih ve masumiyet ehli imamlara tabi olmuş ve onların apaçık burhanlarıyla Hakk'ı tanıyıp tenzih ve tevhid derecesine ulaşmışlardır. Ama buna rağmen akaid ve kitaplarından ilhad kokan bazı taifeler, bu Şia grubuna dil uzatmış ve sahip oldukları batınî düşmanlık vasıtasıyla, ismet Ehl-i Beyt'ine tabi olanları şirk ve küfür ile suçlamışlardır. Bu marifet ve hikmet pazarında her ne kadar bir değer ifade

etmese de, maalesef nakıs kimseleri, ve cahil halkı ilim kaynağından uzaklaştırmakta ve cehalet ve şekavete sevketmektedir. Bu insanlığa karşı işlenmiş bir cinayettir ve hiçbir şekilde bunu telafi etmek mümkün değildir. Zira şer'i ve akli ölçüler hasebiyle de bu kusurlu cahil ve çaresiz kimselerin günahı, söz konusu insafsız kimselerin boynunadır. Zira onlar kendi birkaç günlük hayali menfaatleri yüzünden, ilahi hüküm ve marifetlerin yayılmasına engel

olmakta ve beşer türünün sefalet ve şekavete düşmesine sebep olmaktadır. Hayr'ul beşer (insanların en hayırlısı) olan Hz. Muhammed'in (s.a.a) bütün zahmetlerini zayi etmektedirler. Bunlar vahiy ve tenzil hanedanının kapılarını halkın yüzüne kapatmışlardır. Allahım! Onlara çok lanet gönder ve onları elim bir azapla azaplandır.

* * *

Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "Bizleri doğru yola hidayet et."

Ey aziz! Şunu bil ki Hamd suresinde marifet ve riyazet erbabının sülûk keyfiyetine işaret edilmiştir ve "iyyake na'budü" (sadece sana ibadet ederiz) hakikatine kadar sülûkun bütün keyfiyetinin, halktan Hakk'a olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla sâlik olan kimse ef'ali tecellilerden, sıfati tecellilere, oradan da

zatî tecellilere terakki eder, nuranî ve zulmanî hicaplardan çıkar ve huzur ve müşahade makamına ulaşırsa, tam bir fena ve tümel bir yok oluş mertebesi hasıl olur. İlallah seyri bitince de ubudiyet ufkunun batımına ve maliki yevmiddin"deki malikiyet saltanatının doğuşuna yakınlaşır. Bu seyr-u sülûkun sonunda da istikrar ve yerleşme haleti ortaya çıkar. Sâlik olan kimse kendine gelir ve "sahv" (kendine gelme) makamı hasıl olur.

Burada Hakk'a teveccüh halka teveccühe tabidir. Başka bir ifadeyle Allah'a doğru sülûk halinde halk ile ilgili hicaplarda, Hakk'ı görür, ama "maliki yevmiddin"de hasıl olan tümel fena mertebesinden dönüşten sonra, Hakk'ın nurunda, halkı müşahade eder. Bu yüzden de "iyya" ve "kaf" zamirlerini takdim edip "iyya kena'budu"

diyerek kendi zatına ve ibadetine hitap eder. Çünkü bu haletin sabit olmaması da mümkündür ve bu makamda sürçmeye düşülebilir. Dolayısıyla kendisinin sebat ve lüzumunu "ihdina" sözüyle Hak Teala'dan talep eder. Nitekim "ihdina" cümlesi "elzimna" "bizimle ol, bizi kendi halimize bırakma" diye tefsir edilmiştir.

Bilmek gerekir ki zikredilen bu makam ve beyan edilen bu tefsir, marifet ehlinden kemal sahipleri içindir. Onların birinci makamı ise Allah'a seyrin dönüş makamında, Hak Teala onlarla halk arasına hi-cap olur. Onların kemal makamı büyük berzah haletidir. Orada ne halk Hakk'a hicap olur - biz örtülüler gibi -

ve ne de Hak halka örtü olur. Tıpkı iştiyak sahibi vuslata erenler ve cezbeye kapılan fenaya ermiş kimseler gibi. O halde onların sırat-ı mustakimi Hakk'ın sıratı olan iki neşet arasındaki orta berzah haletidir. Dolayısıyla "ellezine enamte aleyhim" cümlesinden maksat, Hak Teala'nın Hz. İlmiye'de feyz-i akdes tecellisiyle kabiliyetlerini taktir ettiği ve tümel fena makamından sonra kendilerini, kendi memleketlerine döndürdüğü kimselerdir. Bu tefsir esasınca gazaba uğramış kimseler, vuslata ermeden önceki örtü ehli kimselerdir. Sapmışlar ise Hak'ta fenaya erenlerdir.

Kemal sahibi olmayan kimseler, eğer sülûka daha girmemişlerse, bu işler onlar hakkında geçerli değildir. Onların sıratı, şeriatın zahiri sıratıdır. Bu yüzden de sırat-ı mustakim din, İslam ve benzeri şeyler diye tefsir edilmiştir. Ama eğer sülûk ehli kimseler iseler, hidayetten maksat yol göstericilik ve sırat-ı mustakimden maksat ise Allah'a vuslat yolunun en yakınıdır ve o Allah Resulü'nün (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin yoludur.

Nitekim Allah Resulü (s.a.a), hidayet imamları ve Müminlerin Emiri Ali (a.s) diye tefsir edilmiştir. Rivayette de yer al-dığına göre Resulullah düz bir çizgi çizdi ve etrafına da çeşitli eğri çizgiler çizerek, "Bu ortadaki düz yol bendendir" diye buyurdu. Allah-u Teala'nın: "Sizleri orta bir ümmet kıldık" sözündeki orta ümmetten maksat da, mutlak ifadeyle mutlak şekilde ortada oluş an-lamını içermektedir. Bunlardan biri de

ruhi kemaller ve marifetlerin orta oluşudur ve bu da büyük berzahiyet makamı ve büyük orta oluş-tur. Bu yüzden bu makam da, Allah'ın kemal sahibi velilerine mahsustur. Nitekim rivayetlerde de yer aldığına göre bu ayetten maksat, hidayet imamlarıdır (a.s). İmam Bakır (a.s), Yezid bin Muaviye-i İlci'ye şöyle buyurmuştur: "Vasat ümmet biziz, Allah'ın halk üzerindeki şahitleri biziz." Başka bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Aşırı giden bize döner ve geride kalan bize katılır." Bu hadiste de zikredilen şeylere bir işaret vardır.

Nursal Bir Uyarı ve İrfanî Bir Nur

Ey hak ve hakikat talibi! Bil ki Allah tebareke ve teala vücud sis-teminin yaratılışını,

gayb ve şühud mazharı olan her şeyi, "gizli bir hazineydim, tanınmak istedim ve böylece yaratıkları tanınmak için yarattım" hadis-i şerifi gereğince, esma ve sıfat aleminde, zatî tanınma sevgisi hasebiyle,

zatî bir sevgi ve yaratışsal bir aşk fıtratı üzere yaratmıştır. Varlıklar o ilahi cezbe ve rabbani aşk ateşiyle mutlak kemale yönelmekte, mutlak cemil'e aşık ve talib olmaktadır. Her bir varlık için ilahi ve fıtrî bir nur taktir etmiştir ve her varlık bu nur vasıtasıyla maksad ve hedefine ulaşma yolunu elde etmektedir. Bu nur bir vüslat refrefi ve yüceliş burakıdır.

Belki de Resulullah'ın (s.a.a) "burak" ve "refref"i de bu latifenin bir inceliği ve bu gerçeğin mülki tecessümünün bir sureti idi. Bu yüzden de bu alemin batını olan cennetten nazil olmuştur.

Varlıklar özdeksel mertebelere nazil olduğu ve azameti yüce sevgilinin cemil cemalinden örtülü kaldıkları için de, Hak Teala bu nurla onları, bu zulmanî özdeklerden ve nuranî sabitlerden, bu inceliklerin hakikati olan mübarek "Hadi" adıyla dışarı çıkarmakta, gerçek hedefe en yakın yola ve sevgilinin civarına ulaştırmaktadır.

O halde o nur, Hak Teala'nın "hidayeti"; o ateş, ilahi "başarı" ve en yakın yola sülûk ise "sırat-ı müstakim"dir. Hak Teala da bu sırat-ı müstakim üzeredir. Belki de marifet ehli için zahir olduğu gibi "Hiç bir canlı yoktur ki Allah ona el koymamış bulunsun. Rabbim elbette doğru yoldadır." ayeti de bu hidayete, bu seyre ve bu maksada işaret etmektedir.

Bilmek gerekir ki varlıklardan her biri için kendine özgü bir yol, nur ve hidayet vardır. "Allah'a giden yollar, yaratıkların nefesleri sayısıncadır."

Her özdekleşmede zulmanî bir hicab ve her vücud ve sübutta nu-ranî bir örtü olduğundan ve insan da; özdeklerin toplandığı ve vücutların cami' bulunduğu yer olduğundan, Hakk Teala'dan en örtülü olan varlık sayılmaktadır. Belki de "sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık" ayeti de bu anlama işaret etmektedir.

Bu yüzden insanî yol, yolların en uzunu ve en zulmanî olanıdır. İnsanın "rabbi"; zahir ve batının, evvel ve ahirin, rahmet ve kahrın ve bilahare karşılıklı isimlerin kendisine eşit seviyede bulunduğu Allah'ın en büyük ismi olduğundan, insan için seyrin sonunda büyük berzahiyet alemi hasıl olmaktadır. Dolayısıyla da onun yolu, yolların en incesidir.

İmani Bir Uyarı!

Söylendiği ve bilindiği gibi hidayet için; seyredenlerin seyir ve Allah'a doğru sülûk edenlerin mertebe türleri hasebiyle, bir takım mertebe ve makamları vardır. Biz de özetle bu makamlardan bazısına işaret etmek istiyoruz. Böylece sırat-ı müstakim

ile "kendine gazab edilmişler" ve "sapmışlar"dan ibaret olan sırat-ı mufritin ve sırat-ı muferritin de, mertebelerden her biri hasebiyle belli olacaktır.

İlki fıtrî hidayet nurudur. Nitekim önceki "uyarı"da buna işaret edildi. Hidayetin bu aşamasında sırat-ı müstakim; mülki ve melekuti örtüyle örtünmeksizin, Allah'a doğru sülûk veya organik ve kalbi gü-nahlar örtüsüyle örtünmeden Allah'a doğru sülûk veya ifrat ve tefrit örtüsünden Allah'a doğru sülûk veya nuranî ve zulmanî örtülerle ör-tünmeden Allah'a doğru sülûk veya vahdet ve kesret örtüsüne örtün-meden Allah'a doğru sülûk demektir.

Belki de "istediğini saptırır ve istediğine de hidayet eder" ayeti de nezdimizde sabit özdeklerin tecellisiyle vahidiyet mertebesi olan Kadir gecesinde, taktir edilen örtüler ve hidayet mertebesine işarettir. Bunun detayı ise bu kitabın, belki de genel anlamda yazı ve beyan dairesinin dışındadır. "Bu Allah'ın sırlarından bir sır ve Allah'ın örtülerinden bir örtüdür."

İkincisi Kur'an nuruyla hidayet olmaktır. Bunun karşıtı ise, onu tanımada ifrat ve tefrite düşmektir veya onun zahiri ve batını ile yetinmektir. Nitekim bazı zahir alimleri Kur'an ilimlerini sıradan örfi anlamlardan ve revaçta olan adsal kavramlardan ibaret bilmektedir. Bu inançla Kur'an üzerinde tefekkür ve tedebbürde bulunmamaktadırlar. Onların insanın organik, kalbi, cismi ve ruhsal saadetin kefili olan bu nuranî sahifeden istifadesi,

sadece zahiri ve şekli emirlere özgüdür. Onlar; Kur'an üzerinde tefekkürün gerekli veya üstün bir şey olduğuna veya Kur'an nurundan istifade edildiği taktirde marifet kapılarının fethedileceğine delalet eden onca ayetleri görmezlikten gelirler. Sanki Kur'an dünyaya ve hayvani lezzetlenmelere davet etmek, hayvanlık ve hayvani

şehvetler makamını te'kid etmek için nazil olmuştur! Bazı batın ehli de zanlarınca ilahi huzur adabıyla edeplenmek ve Allah'a doğru seyrin niteliği olan -ki bundan gafildirler- Kur'an'ın zahirinden ve zahiri davetlerinden yüz çevirmiş, lanetli iblis'in ve kötülüğü emreden nefsin hileleriyle Kur'an'ın zahirinden sapmış ve hayallerince batınî ilimlere sarılmışlardır. Oysa batına ulaşma yolu, zahir ile edep-lenmektedir.

O halde bu her iki grup da itidal çizgisinden sapmış, Kur'ani doğru yola hidayet nurundan mahrum kalmış, ifrat ve tefrite düşmüşlerdir. Araştırmacı bir alim ve incelik sahibi bir arif, hem zahir ve hem de batına yönelmeli, maddi ve manevi edepler ile edeplenmelidir. Zahirini Kur'an nuruyla aydınlattığı gibi, batını da marifetler, tevhid ve tecrid nuruyla

aydınlatmalıdır. Zahir ehli bilmelidir ki Kur'an'ı zahiri/şekli adaba, ameli ve ahlaki emirlere; tevhid, esma ve sıfatlar babında sıradan inançlara özgü ve has kılmak, Kur'an'ın hakkını tanımamak ve son dini nakıs kabul etmektir. Oysa son dinden daha kamil bir din düşünülemez.

Aksi taktirde adalet sünnetinde son din oluşu imkansız olacaktır. O halde İslam, şeriatların sonuncusu; Kur'an, nazil olan kitapların sonuncusu ve yaratıcı ve yaratık arasında son ilişki olduğu için; dinlerin, şeriatların ve nazil olan ilahi kitapların zatî hedefi ve asıl maksadı

olan tevhid, tecrid ve ilahi marifetlerin hakikatlerinde, mertebelerin en sonuncusu ve kemalin nihai doruk noktası olmalıdır. Aksi taktirde şeriatta bir noksanlık sayılır ki, bu da ilahi adalete ve rububi lütfe aykırı düşer. Bu da çok kötü bir imkansızlık ve çirkin bir utançtır. Bu utancı hak dinlerin üzerinden yedi denizle yıkamak mümkün değildir. Allah korusun! Batın ehli de bilmelidir ki, asıl maksada ve gerçek hedefe ulaşmak da

sadece zahir ve batını temizlemekle mümkündür. Suret ve zahire sarılmaksızın batın ve deruna ulaşmak imkansızdır. Şeriatın zahir elbisesini giymeden, batına ulaşmak mümkün değildir. O halde zahiri terk etmekte, şeriatların batın ve zahirini iptal etmek yatmaktadır. Bu da insan ve cin şeytanının oyunlarından biridir. Biz de bu konunun bir miktarını Kırk Hadis Şerhi'nde beyan ettik.

Üçüncüsü şeriat nuruyla aydınlanmaktır. Dördüncüsü İslam nuruy-la aydınlanmaktır. Beşincisi iman nuruyla aydınlanmaktır. Altıncısı yakin nuruyla aydınlanmaktır. Yedincisi irfan nuruyla aydınlanmaktır. Sekizincisi muhabbet nuruyla aydınlanmaktır. Dokuzuncusu velayet nuruyla aydınlanmaktır. Onuncusu, tecrid ve tevhid nuruyla aydınlanmaktır.

Her biri için de ifrat ve tefrit, aşırılık ve kusur söz konusudur ki, detayı sözün uzamasına neden olduğundan geçiyoruz. Kafi'de yer alan şu hadis, belki de bunun bazı veya tüm mertebelerine işaret etmektedir: "Biz aşırı gidenin ulaşamadığı ve geride kalanın da ileri geçemediği al-i Muhammed'iz."

Bir nebevi hadiste de şöyle yer almıştır: "Bu ümmetin hayırlısı, geride kalanın katıldığı ve aşırı gidenin de kendisine döndüğü orta/vasat topluluktur."

İrfani Bir Uyarı

Bil ki gayb, şehadet, dünya ve ahiret alemlerindeki bütün varlıklar için bir başlangıç ve dönüş vardır. Gerçi bütün mahiyetlerin başlangıç ve dönüşü ilahidir. Lakin yüce ve celil olan Hak Teala'nın mukaddes zatı, bizzat esma sıfatları olmaksızın, düşük veya yüce varlıklara tecelli etmediğinden ve makamsızlıktan ibaret olan bu makam hasebiyle, isim, resim, zatî sıfat ve fiilî isimlerle muttasıf olmaksızın, varlıklardan hiçbirinin onunla bir tenasübü yoktur.

Hiçbir irtibat ve karışım söz konusu değildir: "Toprak nerede? Rablerin rabbi nerede!" Nitekim bu inceliğin detaylarını Misbah'ul-Hidaye'de zikrettik. O halde Hak Teala'nın mukaddes zatının başlangıç ve dönüş kaynağı, esmai örtülerdedir. İsim, müsemmanın aynısı olduğu halde, onun örtüsüdür de. O halde gayp ve

şehadet alemlerinde tecelli,

esma hasebiyle ve de onların örtüsündedir. Bu açıdan Zat-ı Mukaddes'in esma ve sıfat cilvele-rinde, Hz. İlmiyye'de marifet ehlinin "e'yan-i sabite" (değişmez öz-dekler) olarak adlandırdığı bir takım tecellileri vardır. O halde Hz. İlmî'de, her ismi tecellinin, bir sabit özdeğinin olması gereklidir. Her ismin de ilmî tecelli ile harici dış alemde başlangıç ve dönüşünün kendisiyle uyumlu bir ilişkisinin olduğu, bir zuhuru vardır.

Varlıkların her birinin başlangıcı ve sonu olan isim, onun sırat-ı müstakiminden ibarettir, dolayısıyla her birinin kendisine özgü bir seyri ve sıratı vardır ve de isteyerek veya istemeyerek, ilim halvetinde takdir edilen bir başlangıcı ve dönüşü söz konusudur. Zahirlerin ve sıratların ihtilafı da isim hazretlerinin ve zahirinin ihtilafı hasebiyledir.

Bilmek gerekir ki insanın a'la illiyin'de (en yüce alemlerde) takvimi (kıvamı ve doğruluğu),

esma-i cem' iledir. Bu açıdan esfel'es-safilin'e kadar tardedilmiştir ve onun sıratı, esfel'es-safilin'den başlayarak a'la illiyinde sona ermiştir. Bu Hak Teala'nın kendilerine mutlak nimetle ihsan buyurduğu kimselerin sıratıdır ve bu nimet ilahi nimetlerin en yücesi olan esma-i cem'in kemal nimetidir. Diğer sıratlar ise; ister saadete erenlerin ve kendisine nimet verilenlerin sıratı olsun ve isterse de şekavete düşenlerin sıratı,

mutlak nimet feyzinden yoksunluk miktarınca, ifrat ve tefritin iki tarafından birine dahildir. Dolayısıyla kamil insanın sıratı, mutlak bir sözle kendisine nimet verilenlerin sıratıdır ve bu sırat, asaleten son peygamberin mukaddes zatına özgüdür. Diğer nebilere ve velilere de bağımlı olarak bu yol sabittir.

Bu sözü anlamak ise Nebi-i Ekrem peygamberlerin sonuncusu olduğundan, esma ve a'yan (isimler ve özdekler) hazretlerini anlamaya bağlıdır ve bunu da Misbah'ul-Hidaye kitabında açıklamış bulunmaktayız. Doğru yola hidayet eden şüphesiz ki Allah'tır.

Meseleyi Kavratmak İçin Bir Söz Nakli

Büyük şeyh Bahai (kuddise sırruhu) Urvet'ul-Vuska adlı risalesinde şöyle buyurmaktadır: "Münezzeh olan Allah'ın nimetleri sayılamayacak kadar çoktur. Nitekim Hak Teala şöyle buyurmuştur: "Allah'ın nimetlerini saymaya kalkarsanız, sayamazsınız." Lakin Allah'ın nimetleri iki türlüdür: Dünyevi ve uhrevi, onlardan her birisi de ya vehbidir, ya da kesbi. Bunlardan her biri de ya ruhanidir ya cismani. Dolayısıyla nimetler sekiz kısım olmaktadır.

Birincisi, ruhani, vehbi ve dünyevi nimettir. Tıpkı ruhun üfü-rülmesi veya akıl ve

anlayışın ifazesi gibi.

İkincisi, cismani, vehbi ve dünyevi nimettir. Tıpkı organların ve kuvvelerin yaratılışı gibi.

Üçüncü ise, ruhani, kesbi ve dünyevi nimettir. Tıpkı nefsin aşağılık işlerden uzaklaşması ve temiz ahlak ve yüce melekelerle süslenmesidir.

Dördüncüsü ise, cismani, kesbi ve dünyevi nimettir. Tıpkı beğe-nilmiş heyetler ve güzel çarelerle süslenmesi gibi.

Beşincisi ise, ruhani, vehbi ve uhrevi nimettir. Tıpkı günahlarımızı bağışlaması ve önceden tövbe etmiş kimseden razı olması gibi.

Altıncısı ise, cismani, vehbi ve uhrevi nimettir. Tıpkı süt ve baldan nehirler gibi.

Yedicisi ise, ruhani, kesbi ve uhrevi nimettir. Tıpkı bağışlama ve tövbe edildiği taktirde razı olmak ve itaat fiiliyle elde edilen ruhani lezzetler gibi.

Sekizincisi ise, cismani, kesbi ve uhrevi nimettir. Tıpkı itaat fiiliyle elde edilen cismani lezzetler gibi.

Burada nimetten maksat, son dört kısımda yer alan veya ilk dört kısımdan, bu son dört kısma ulaşma vesilesi olan şeylerdir."

Şeyh Bahai'nin bu nimet bölüştürmesi, gerçi çok incelikli bir bö-lüştürmedir,

ama ilahi nimetlerin en önemlisi ve ilahi mukadder kitapların en yüce maksadı olan nimeti unutulmuş, sadece nakıs veya orta kimselerin nimetleri zikredilmiştir. Gerçi Şeyh Bahai'nin sözünde ruhani lezzetler de zikredilmiştir. Ama itaat fiiliyle elde edilen uhrevi ve ruhani lezzetler, orta makamlı kimselerin nasibidir, nakıs kimselerin nasibi demesek bile.

Özetle, Şeyh Bahai'nin zikrettiği hayvani lezzetler ve nefsani na-sipler dışında bir takım nimetler de vardır ki onların başlıcaları üç şeydir:

Birincisi zat marifeti ve zatın tevhit nimetidir ki, bunun da aslı Allah'a doğru sülûk etmek ve neticesi ise lika cennetidir. Eğer sâlik kimse neticeye bakacak olursa, sülûkunda noksanlık vardır. Zira bu makam kendini ve lezzetleri terketme makamıdır. Hasıl olana teveccüh ise, kendine teveccühün bir neticesidir. Bu da kendine tapmaktır, Allah'a tapmak değil; teksirdir, tevhid değil ve örtünmedir, tecrid değil.

İkincisi ise isimlerin marifet nimetidir ve bu nimet, esmai kesretler hasebiyle dallara ayrılmaktadır. Eğer müfredatı hesaplanacak olursa, bin tanedir. Eğer iki

veya daha fazla isimle terkibatı hesaplanacak olursa, sayılamayacak kadar çoktur: "Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, sayamazsınız." Bu makamda esmai tevhid, isimlerin cem-i ahadiyet makamı olan ism-i a'zam'ı tanıma nimetidir ve isimlerin marifet neticesi ise isimler cennetidir. Herkes, bir veya birden fazla, tek veya toplu marifeti ölçüsünce bundan nasiplenir.

Üçüncüsü ise efa'li marifet nimetidir. Bu da sayısız bir çok konulara ayrılmaktadır. Bu mertebedeki tevhit makamı ise feyz-i mukaddes ve velayet-i mutlaka makamı olan fiilî tecellilerin cem-i ehediyet makamıdır. Bunun da neticesi, sâlikin kalbinde Hak Teala'nın fiillerinin tecellisi

olan ef'ali cennettir. Belki de Musa b. İmran'ın, "bir ateş gördüm" diye buyurduğu tecelli de, ef'ali tecelli idi. Hak Teala'nın, "rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Mûsa da baygın düştü." diye buyurduğu tecelli de esmai veya zatî tecellidir.

O halde birinci makamdaki "kendisine, nimet verilenlerin" sıratı, Allah'ın zatına sülûk sıratıdır ve o makamdaki nimet de, zatî tecellidir. İkinci makamdaki sırat ise, Allah'ın isimlerine sülûktur ve o makamdaki nimet ise, esmai tecellidir. Üçüncü makamda ise Allah'ın fiillerine sülûktur

ve ondaki nimet ise efali tecellidir. Bu makamın ashabının cennetlere ve genel insanların lezzetine teveccühü yoktur. Bu ister ruhani olsun, ister cismani fark etmez. Nitekim rivayetlerde de müminlerden bazısı için bu makam ispat e-dilmiştir.

Son

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

KONUNUN DEVAMI

Bil ki mübarek Hamd suresi, vücudun bütün mertebelerine şamil olmakla birlikte, sülûkun bütün mertebelerine ve işaret olarak Kur'an'ın bütün maksatlarına şamildir. Bu konulara dalmak, her ne kadar daha geniş bir izah ve daha farklı bir mantık gerektirmekle bir-likte, onlardan her birine işaret etmek, hiç de faydasız değildir. Hatta marifet ve yakin ashabı için bir çok faydaları vardır.

O halde, birinci makamda diyoruz ki, bismillahirrahmanirrahim, belki de vücudun bütün dairesine, nüzul ve suud (iniş ve çıkış) kavisine işarettir. O halde, ismullah kabz ve bast'ın (toplanma ve genişlemenin) ahadiyet makamı ve rahman ise bast (genişleme) ve zuhur makamıdır ki, bu da nüzul boyutudur. Rahim ise kabz ve butun (toplanma ve batınlar) makamıdır ki, bu da suud (yükseliş) boyutudur. Elhamdulillah ise, ceberut ve melekut-i a'laya işarettir.

Onların hakikati de mutlak övgülerdir. Rabb'ul-alemin ise, gayrilik makamı olan

terbiyet ve alemin münasebetiyle, belki de zat cevheriyle harekete geçmiş ve eğitilmiş olan tabiat alemine işaret etmektedir. Malik-i yevmiddin ise, vahdet ve kahhariyet makamına işarettir ve vücud dairesinin rücu etmesidir. Buraya kadar vücudun nüzulen ve suuden (iniş ve çıkış olarak) bütün dairesi son buldu.

İkinci makamda ise diyoruz ki, müstahap olan istiaze (Allah'a sı-ğınma) belki de Hakk'tan gayrisini terk etmeye ve şeytanın sultasın-dan kaçmaya işarettir. Bu da makamların bir parçası değil, ön koşulları olduğu hasebiyledir. Zira öncüllerden soyutlanmak, süslenmektir ve bizzat kemaliyye makamlarından değildir.

Bu açıdan istiaze, surenin bir parçası değildir. Belki sureye girişin ön koşullarıdır. Tesmiye ise belki de fiilî, zatî ve bu ikisinin arasındaki tevhit makamına işarettir. Elhamdulillah'tan rabb'ul-alemin'e kadar ise, belki de fiilî tevhide işarettir. Malik-i yevm'id-din ise tam fenaya ve zatî tevhide işarettir. İyyake ne'bud'dan başlamakta ve sahv (kendine gelme) ve rücu haletiyle son bulmaktadır.

Başka bir ifadeyle istiaze; yaratıklardan, Hakk'a yolculuk ve nefis evinden çıkmaktır. Tesmiye; yaratılış ve kesret aleminden soyutlandıktan sonra, hakkaniyetle tahakkuka işarettir. Elhamdulillah'tan rabb'ul-alemin'e kadar da Hakk'tan Hakk'a, Hak'ta sefere işarettir ve bu yolculuk malik-i yevmiddin'de bitmektedir. İyyake na'bud'da ise Hakk'tan yaratığa sahv (kendine gelme) ve rücunun husulüyle başlayan bir yolculuktur ve bu yolculuk da ihdina's sırat'el müstakim'de sona ermektedir.

Üçüncü makamda ise diyoruz ki, bu mübarek sure Kur'an-ı Ke-rim'de başlıca ilahi amaçları kapsamaktadır. Zira Kur'an'ın maksatlarının aslı, marifetullah'ın kemale erdirilmesi ve üç boyutlu tevhidin hasıl olmasıdır. Hak ve halk (yaratıcı ve yaratık) arasındaki rabıta, Allah'a doğru sülûkun niteliği,

zarif varlıkların hakikatlerin hakikatine dönüş niteliği, toplu, detaylı, bireysel ve katışıklı ilahi tecellilerin tanıtımı, sülûk ve tahakkuk açısından yaratığın irşadı, ilim, amel, irfan ve şuhud açısından kulun eğitilmesi ve özetle bütün bu gerçekler, bu mübarek surede kamil bir vecazet ve özetle beyan edilmiştir.

O halde bu mübarek sure, fatihat'ul-kitap, ümmü'l-kitap ve Kur'an hedeflerinin kısaca bir suretidir. Bütün ilahi kitapların amaçları da tek bir amaca irca ettiğinden ve o amaç da tevhidin hakikati olduğundan, bütün peygamberlerin hedefi ve amaçlarının nihayeti olduğundan, hakikatler ve tevhit sırları, mukaddes

"bismillah" ayetinde gözönünde bulundurulmuştur. O halde bu mübarek ayet, Allah'ın en büyük ayeti olup bütün ilahi kitapların amaçlarını kapsamaktadır. Nitekim hadis-i şerifte de bu yer almıştır. Ba harfinin altındaki nokta da onun sırrıdır. O ba harfidir .

Bütün bir kitap zuhur ve sır açısından "ba" harfinde gizlidir. Kamil insan, yani

mübarek alevi (a.s) vücud, tevhid sırrının ortasıdır. Ayet aleminde ise Son Peygamber'den (s.a.a) sonra o mübarek vücuddan daha büyük bir şey yoktur. Nitekim hadis-i şerifte de bu yer almıştır.

Son ve Tamamlayıcı Bilgi

Bazı rivayetlerde bu mübarek surenin fazileti hakkında Peygam-ber'in (s.a.a) Cabir b. Abdillah-i Ensari'ye şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Ey Cabir! Acaba Allah'ın kitabında indirdiği en üstün surenin hangisi olduğunu sana öğreteyim mi?" Cabir şöyle arz etti: "Evet, annem babam sana feda olsun, ey Allah'ın Resulü! Onu bana öğret!" Böylece Resulullah kitabın esası olan hamd suresini ona öğ-retmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Ey Cabir! Seni bu sure hakkında bilgili kılayım mı?" O şöyle arz etti: "Anam babam sana feda olsun, ey Resulullah! Beni haberdar kıl." Peygamber şöyle buyurdu: "O ölüm dışında her hastalığın ilacıdır." İbn-i Abbas Resulullah'tan (s.a.a) şöyle nakletmektedir: "Her şeyin bir esası vardır ve Kur'an'ın esası da Fatiha'dır, Fatiha'nın esası da bismillahirrahmanirrahim'dir." ve Resulullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Hamd suresi her derdin devasıdır."

İmam Sadık'ın (a.s) ise şöyle buyurduğu yer almıştır: "Elhamdulillah'ın şifa vermediği bir kimseye, hiçbir şey şifa vermez."

Müminlerin Emiri Hz. Ali'den nakledildiği üzere Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Allah-u Teala bana şöyle buyurmuştur: "And olsun ki, sana daima tekrarlanan yedi ayetli fatiha'yı ve Kur'an'ı azim'i verdik."

Ayrıca bana fatihat'ul kitab'ı lütfetti ve onu Kur'an'a denk kıldı. Şüphesiz fatihat'ul kitap arşın hazinesindeki en değerli şeydir. Allah-u teala Muhammed'i (s.a.a) fatiha ile şereflendirmiştir ve sadece ona özgün kılmıştır. Bu konuda peygamberlerden kendisine fatihadan sadece "bismillahirrahmanirrahim" ayetinin ihsan edildiği Süleyman dışında, hiç bir peygamberi ortak kılmamıştır. Nitekim Belkıs'tan şöyle nakletmektedir:

"Bana Süleyman'dan yüce bir mektup gelmiştir ve onda şöyle yazılıdır: Bismillahirrahmanirrahim" O halde her kim Muhammed ve Ehl-i Beyt'inin dostluğuna inanarak bu sureyi okur, emirlerine teslim olur ve zahir ve batınına iman ederse, Allah-uTeala bu surenin her harfine karşılık, her bir iyiliğinin,

kendisi için dünyadaki bütün mal ve hayırlardan daha üstün olacak bir iyilik yazar. Her kim Kur'an okuyan birini dinlerse onun için de okuyan kimsenin sevabının üçte biri vardır. O halde sizden her biriniz, kendisine arzedilen bu iyiliğini artırma cehdi içinde olmalıdır. Zira bu bir ganimettir. Sakın elden çıkarmayın, aksi taktirde kıyamette sizler için hasreti baki kalır."

İmam Sadık'tan (a.s) ise şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Eğer bir ölüye yetmiş defa Hamd suresi okunur da o ölünün ruhu geri dönerse, bu ilginç bir iş değildir."

Resulullah'tan (s.a.a) da şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Her kim Fatihat'ul Kitab'ı okursa kendisine Kur'an'ın üçte ikisini okumanın sevabı verilir." Başka bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "adeta Kur'an'ın bütününü okumuş gibidir."

Ubey b. Kaab'dan da şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resulullah'a (s.a.a) Fatihat'ul Kitab'ı okudum, bana şöyle buyurdu: Ruhum elinde olana andolsun ki Allah Tevrat, İncil,

Zebur ve Kur'an'da Fatihat'ul Kitab'ın bir benzerini indirmemiştir. O ümm'ül kitab ve seb'ul mesani'dir. O Allah ile kulu arasında bölüştürülmüştür. Kul için dilediği şey vardır."

Huzeyfe b. Yeman'dan (r.a) nakledildiği üzere Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Allah-u Teala bir kavim için kesinleşmiş azabı indirir, onların çocuklarından birisi Kur'an'dan "elhamdulillah" ayetini okur, Allah-u Teala bunu işitince, kırk yıl onlardan azabı kaldırır."

Hakeza İbn-i Abbas'tan da şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz Resu-lullah'ın yanında iken aniden bir melek geldi ve şöyle buyurdu: "Sana verilen ve senden önceki peygamberlere verilmeyen iki nur sana müjdeler olsun! O iki nur Fatihat'ul Kitap ve Bakara suresinin sonlarıdır. Her kim onlardan birini okursa hacetini gideririm." Bu rivayeti, Mecme'de bu anlama yakın bir şekilde nakletmiştir."

Üçüncü Bölüm

Hamd Suresi İle İlgili Tefsir Dersleri

Birinci Ders

Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur

Birkaç kez benden, Kur'an-ı Kerim'in kimi ayet-i celileleriyle ilgili birtakım konuları anlatmam istenmişti. Gerçekte Kur'an'ı tefsir etmek, bizim gibilerin üstesinden gelebileceği bir iş değildir.

İslam tarihi boyunca Şii-Sünni büyük alimler, bu konuda pek çok kitap yazmışlardır. Yapmış oldukları bu çalışmalar takdire şayandır. Ne var ki bunların her biri, sahip oldukları ilim ve uzmanlık sayesinde Kur'an perdelerinden sadece bir perdeyi tefsir edebilmişlerdir. Bunu bile kamil bir şekilde yaptıkları malum değildir.

Örneğin şu birkaç yüzyıl boyunca, bazı arifler çıkıp bir takım tef-sirler yazmışlardır.

Muhyiddin-i Arabi bazı kitaplarında, Abdürrezzâk Kâşânî Tevilat'ta, Molla Sultan Ali tefsir alanında eserler kalem almışlardır.

Maarif yolunu izleyen bu kimseler sahip oldukları ilim dalarına

göre iyi eserler yazmışlardır. Bununla birlikte Kur'an yalnızca onların yazdıklarından ibaret değildir. Bu yazılanlar, hakeza Tantâvi ve benzerleri, aynı şekilde Seyyid Kutub , başka bir yöntemle -aslında yine tam anlamıyla Kur'an tefsiri sayılamayacak- tefsirler yapmışlardır. Bunlar da yine bir perde konumundadır.

Bu iki gruptan olmayan daha başka tefsircîler de vardır. Örneğin bizim Mecme'ul Beyan ki güzel bir tefsir olup, Şia'nın ve Ehl-i Sünnet'in görüşlerini bir araya toplamıştır. Yazılan diğer tefsirler için de aynı şey geçerlidir. Kur'an; bizim ya da başka birisinin makamına layık kapsamlı bir şekilde tefsirini yapabileceği bir kitap değildir. Kur'an ilimleri, bizim anlayışımızın ötesinde bulunan bambaşka ilimlerdir.

Biz Allah'ın kitabının perdelerinden, ancak bir perdeyi, bir sureti anlayabilmekteyiz. Geri kalanı, Allah Elçisi'nin (s.a.a) eğitimiyle yetişmiş olan ismet ehlinin tefsirine muhtaçtır.

Son zamanlarda, tefsir yapmaya hiç de ehil olmayan birtakım in-sanlar ortaya çıkmıştır. Aslında bunlar, kendilerinin amacı olan bir şeyi, Kur'an ve sünnete dayandırmak istemişlerdir. Hatta kimi solcular ve komünistlerden de, amaçlarına ulaşabilmek için, Kur'an'a el atmaya yeltenmişlerdir. Böyle kimselerin,

gerçekte ne Kur'an'la bir ilgileri, ne de tefsirle bir işleri vardır. Bunlar kendi amaçlan doğrultusunda "işte İslam budur" diyerek, gençlerimizi kendi yönlerine çekmek istemektedir.

Bu bakımdan şunu arz etmek istiyorum: yeterince ilmî olgunluğa ve yetkinliğe ulaşmamış kimseler, bu tür meselelerle ve İslami konu-larla ilgisi olmayan gençler, İslam'dan haberi olmayan insanlar, kesinlikle Kur'an'ı tefsire kalkışmamalıdır. Böyle kimselerin amaçları doğrultusunda Kur'an'ı tefsire kalkışması halinde,

gençlerimizin bunlara itibar göstermemesi, rağbet etmemesi gerekir. Çünkü İslam'ın yasakladığı şeylerden birisi de "kendi görüşünce tefsir etmek"tir. Kendi görüşünce tefsir etmek, herkesin kendi görüşünü Kur'an'a uygulaması ve buna göre tevil etmesi demektir. Örneğin, ruhi manalar ehli olan bir kimse, önüne gelen Kur'an ayetlerini tevil etmekte, kendi görüşüne uyarlamaktadır.

Bizim bütün bu cihetlerden sakınıp kaçınmamız gerekmektedir. İşte bundan dolayı, Kur'an konusunda elimiz kolumuz bağlıdır. Yani bu alan, insanın "Kur'an budur, şöyle demektedir" şeklinde her aklına geleni söylemesine açık bir alan değildir.

Eğer ben Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerle ilgili birkaç kelime sarf ediyorsam, "bundan amaç, kesinlikle şudur" şeklinde bir nispette bulunmuyorum. Muhtemel olan bir takım şeylerden söz ediyorum.

"Bu ayetten amaç ancak şudur, başka bir şey olamaz" gibi kesinkes bir şey söyleme hakkına sahip değilim. Bu bakımdan, bu konular hakkında konuşmam istendiği için, haftada birkaç gün, örneğin bir gün, sınırlı bir süre içinde Kur'an'ın baş tarafından ve sonlarından da bir sure olmak üzere, özetle

ve kısaca bu konulardan söz etmeye karar verdim. Çünkü hem benim, hem de başkalarının ayrıntıya girecek zamanı yok. Burada özetle bazı ayetlerden söz edeceğim. Şunu yine belirtiyorum ki, sözlerim "bu kesinlikle böyledir veya böyle değildir" şeklinde görüşe dayalı bir tefsir olmayacaktır. Sözlerimiz, kendi anladığımız şekilde ve ihtimali olacaktır.

Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur

Kur'an'ın bütün surelerinde, bu "besmele'lerin, kendilerinden sonra gelen ayetlere bağlı olması muhtemeldir. Çünkü bu besmelelerin, takdirde olan bir anlama bağlı olduğu söylenmiştir Lakin bu "bismillah"ların, daha çok surenin kendisine bağlı olması ihtimali ağır basmaktadır. Örneğin Fatiha suresinde "bismillahirrahmanirrahim el-hamdu lillahi rabbi'l alemin" şeklindedir. Yani "Allah tebarek ve teala'nın ismiyle, hamd yalnızca O'nadır."

Burada isim, alâmettir. Kişilere veya herhangi bir şeye isim konulması, bu ismin onlara ait bilgi ve kimlik olması, örneğin Zeyd'in kim olduğunun bilinmesi ve anlaşılması içindir.

Allah'ın isimleri de, mukaddes zatının alâmetleridir. İnsanın Al-lah'ın mukaddes zatıyla ilgili elde edebileceği eksik bilgi, ancak O'nun isimleri ile ilgilidir. Allah'ın mukaddes zatı, insanın kendisine asla erişemeyeceği bir varlıktır. Hatta insanların en şereflisi ve alimi olan, nebilerin sonuncusu,

Peygamber (s.a.a) bile, O'nun mukaddes zatına erişmek hususunda acizdir. Allah'ın mukaddes zatının mertebesini, kendi mukaddes zatından başka kimse bilip kavrayamaz. insanlığın bu konuda ulaşabileceği mertebe, yalnızca O'nun isimlerinden ibarettir. Yine bu isimlerin de çeşitli mertebeleri vardır. Bunların bazılarını bizler, bazılarını da Peygamber-i Ekrem (s.a.a), Allah'ın velileri ve bir de peygamberin eğitiminden geçmiş insanlar kavrayabilirler.

Alemin tümü, ismullahtır. İsim, alamet ve nişane olduğu için, alemde var olan

bütün varlıklar, Hak Teala'nın mukaddes zatının alâmeti ve nişanesidir. Onun alâmet oluşunu, yani bunun ne tür bir alâmet olduğunu, kimileri derinlemesine anlayıp, algılayabilir; kimileri de bunun alâmet oluşunu yüzeysel bir şekilde ve icmalen anlayabilir. Bu konuda genel olarak bilinen, herhangi bir varlığın kendi kendine var olamayacağıdır.

Bu mesele, insan aklında açık seçik bulunan (kabul edilen) bir ko-nudur. Her insanın aklı, fıtratı gereğince şu gerçeği anlayabilir ki hem var olması, hem de yok olması mümkün olan bu varlık, kendi kendine var olamaz. Bu mümkün varlığın, kendi kendine, yani "bizzat" var olan başka bir varlıkla sonlanması gerekir. Yani yokluğu düşünülemez ve o ezelidir. Hem var olmaları, hem de var olmamaları mümkün olan diğer varlıklar, kendi kendilerine var olamayacakları için, dışarıdan bir varlığın kendilerini yaratmasına muhtaçtırlar.

Örneğin, vehmi olan bu fezanın -eğer hiç olmazsa, vehmi bir fezadır ve gerçekliği yoktur- var olduğunu ve kalıcı olduğunu farz edecek olursak, bu salt fezanın başka bir varlığa dönüşmesi veya onda (durup dururken) nedensiz olarak bir varlığın meydana gelmesi mümkün değildir.

Örneğin kimileri, âlemde önce sonsuz bir fezanın olduğunu, -ki buradaki sonsuzluk kavramı da tartışılır - sonra hava ve gazların ortaya çıktığını, ondan sonra da ondan başka bir varlığın ortaya çıktığını söylemektedir. Bu, aklın zaruretine aykırıdır. Çünkü bir şeyin dış etken olmaksızın başka bir şeye dönüşümü imkansızdır.

Aksi halde, bir varlık, kendiliğinden bir başka varlığa dönüşemez. Örneğin suyun donması için, bir dış nedene gerek vardır. Suyun donması veya kaynamasının bir dış etkeni vardır. Su, donma noktasının altına düşmedikçe veya kaynama noktasının üstüne çıkmadıkça, sonsuza dek su olarak kalır. Dışardan bir nedenin, suyu dondurması veya kaynatması gerekir.

Eğer su kokarsa, bunun da bir nedeni vardır. Bir dış etkenin o suyun kokmasına neden olması gerekir. İşte bundan dolayı, insanın temelde bilmesi gereken şey, her malulün (sonucun) veya her mümkünün bir nedeni olması gerektiğidir. İnsanın şu konuyu düşündüğü zaman, tasdik etmesi de, aklın açıkça kabul ettiği meselelerdendi ki

olması veya olmaması mümkün olan bir şeyin kendiliğinden olması veya olmaması imkansızdır. Yokluk, var olacak bir şey olmadığı cihetinden mülahaza edilirse, bunun bir nedeninin olması gerekmez. Ama yok olan mümkün bir varlığın kendiliğinden vücuda gelmesinin im-kansızlığı akılların zaruriyatındandır.

Alemdeki bütün varlıkların ismullah olduğu ve bütün alemin Al-lah'ın nişanesi olduğu, bütün akıl sahiplerince anlaşılabilecek ve ale-min ismullah olduğunu

kabullenebilecek icmali bir konudur. Konunun asıl anlamı ise bunun salt bir isimlendirme olmadığıdır.

Örneğin biz başkalarına bir şeyi tanıtmak istediğimizde, "bu lam-badır, bu otomobildir, bu insandır veya Zeyd'dir" diyoruz...

Bütün sıfatları ve kemâli sonsuz olan, sınırsız bir varlığın, tüm sı-nırlardan münezzeh olduğu ve mümkün (varlıklar gibi) olmadığı, apaçık bir gerçektir.

Eğer bir varlığın sınırı (haddi) olursa, mümkün varlıktır. Fakat za-tında, varlığında hiçbir sınır olmayan bir varlık, akli zaruret dolayısıyla, bu varlığın, kemal sıfatların hepsine sahip olması gerekir.

Çünkü, kemal sıfatlarından bir tanesi dahi olmazsa, varlık sınırlanmış olur. Sınırlanınca da, varlığı mümkün olur. Mümkün ve vacip arasındaki fark şudur: vacip varlık, her şeyde ve her şeyiyle sonsuzdur. Mutlak varlıktır. Mümkün varlıklar ise, sınırlı varlıklardır. Kemal sıfatları, sonsuz bir şekilde ve sınırsız olmazsa, vacip sandığımız bir varlık, aslında vacip değil, mümkün olur. Vacip varlık, yaratmanın ve varlığın kaynağıdır.

O kaynağın mebdeiyeti ile vücuda gelen bütün varlıklar, zikredilen vasıfların kendi varlıklarında eksik bir halde toplayan varlıklardır. Elbette bunun da dereceleri vardır. Bunlardan birisi mertebe-i a'la'dır (en yüce mertebedir) ki, bu mertebede Allah'ın bütün kemal sıfatları -elbette imkan ölçüsünde- vardır. Bir varlığın bu sıfatlara sahip olmasının mümkün olduğu miktarınca. Bu da "ism-i azam"dır.

İsm-i azam, nakıs yani imkanî bir noksanlık içinde Hak Teâla'nın bütün kemâlini kendisinde bulunduran isim ve alâmete denir. Diğer varlıklara oranla kamil bir şekilde bütün ilâhi kemâli kendisinde taşır.

İsm-i azam'ın peşice gelen varlıklar da şu maddi varlıklara gelin-ceye kadar aynı kemâli kendilerinde bulundurmaktadır. Fakat kendi kapasiteleri miktarınca bu kemâle sahiptirler. İlim, kudret ve kemâle sahip olmadıklarını düşündüğümüz bu maddi varlıklar bile düşündüklerimizin tamamen aksine, bütün bu kemallere sahiptirler.

Bizler örtülüyüz, bu yüzden de bazı şeyleri kavrayamıyor, algıla-yamıyoruz. İnsandan, hatta hayvandan daha aşağı olan varlıklarda bi-le, bütün kemal sıfatların yansıması vardır. Bunlar, kendi varlıklarının boyutları ölçüsünde idrak sahibidirler. İnsanda var olan idrak, onlarda da vardır.

"Hiçbir şey yoktur ki, Allah'ı hamd ile tesbih etmesin. Ama siz onların teşbihini anlayamazsınız. "

Kimileri, eksik bir varlığın da idrakinin olmasının mümkün oldu-ğunu

bilmediklerinden, bu varlıkların tesbihini, yaratılıştan gelen (tekvini) bir tesbih olarak yorumlamışlardır.

Oysa ki, ayet tekvini, tesbih dışında bir şeyden söz etmektedir. Tekvini tesbihin ne olduğu-nu, yani bunların nedeni olan birer varlık olduğunu hepimiz bilmekteyiz. Hayır hakikat bu değildir, bu varlıkların tesbihi vardır ve bu tesbih, tekvini bir tesbih değildir.

Bazı rivayetlerde, kimi varlıkların nasıl tesbih ettikleri de zikredilmiştir. Resulullah'ın (s.a.a) elindeki taş parçasının tesbih edişini orada hazır bulunanlar da duydular. Bu tesbih, sizin ve benim kulağımın duymadığı, yabancı olduğu bir tesbihtir. Bu bir konuşma, bir söz, bir kelimedir. Bizim sözlerimize ve konuşmalarımıza benzememektedir. Ama işin içinde bir idrak söz konusudur. Elbette bu idrak kendi varlıklarının kapasitesi miktarıncadır.

Hatta yüce mertebelerde kendilerini bütün idraklerin kaynağı ola-rak düşündükleri için, başka varlıkların bu idrak ve mertebeye sahip olmadığını söylemektedirler. Elbette o mertebeye sahip değillerdir.

Biz de bazı şeyleri idrak edemediğimiz için, bu varlıkların sahip olduğu hakikatleri de idrak edemiyoruz. Çünkü örtülüyüz ve bu yüz-den bilgi sahibi değiliz. Bilmediğimiz için de işin içinde bir şeyin ol-madığını hayal ediyoruz.

İnsan pek çok şeyin var olmadığını hayal etmektedir, oysa vardır. Siz ve ben, böylesi şeylere yabancıyız. Şimdilerde kimi şeylerin yeni yeni keşfedildiğini, bilindiğini söylüyorlar. Örneğin, eskilerin cansız saydığı bitkilerde, bir takım alıcılar vasıtasıyla sıcak su içinde bulunan köklerinden şimdi birtakım seslerin algılandığını

söylüyorlar. Bu doğru mudur, değil midir bilmiyorum. Fakat bütün alem seslerle, yankılarla doludur. Bütün alem canlıdır, alemdeki her şey ismullahtır. Siz kendiniz de ismullahsınız; eliniz, diliniz her şeyiniz Allah'ın isimlerindendir.

Hamd edişiniz, ismullah iledir. Hareket eden diliniz, ismullahtır. Buradan kalkıp evinize ismullah ile gitmektesiniz. Siz bunu belki fark edemiyorsunuz, ama kendiniz de ismullahsınız. Kalbinizin atışı, nabzınızın vuruşu, ismullahtır. Esen rüzgarlar ismullahtır. Bu yüzden, ayet-i kerime bu anlamı açıklamaktadır.

Başka ayetlerdeki "bismillah..." denmektedir. İsmullahtan söz edilmektedir. Her şey ismullahtır, yani Hakk'tır, her şey esmaullahtır. İsim kendi müsemmasında fanidir. Biz özgür olduğumuzu ve kendimizin bir şey olduğunu sanıyoruz.

Ancak durum böyle değildir. Eğer Allah'ın o nur, irade ve tecelli ile var ettiği varlık ışıkları bir an için kesilecek olursa, bütün varlık-lar hiç olmamışa döner ve yok olurlar. Varlık halinden çıkıp, ilk hallerine dönerler. Varlıkların varlığının devamı da Allah'ın tecellisi ile olduğu için, bütün alem, ancak Allah'ın tecellisi ile var

olmaktadır. O tecelli ve nur, varlık hakikatinin aslıdır. Yani ismullahtır.

"Allah göklerin ve yerin nurudur"

Yani Allah'ın tecellîsidir, tahakkuku olan her şey bu nurdur. Zuhur eden şey bu nurdur. Bunun bir zuhuru olduğundan "nur" denmekteyiz. İnsan da zahirdir ve nurdur. Hayvanlar da aynen bu şekilde nurdur. Bütün varlıklar nurdur. Her şey Allah'ın nurudur.

"Allah göklerin ve yerin nurudur"

Yani nurdan ibaret olan yer ve gök, Allah'tandır. Yer ve gök O'nun zatında öylesine fanidir ki, "Allah göklerin nurudur" denilmektedir. Bunun yerine "Allah göklerin ve yerin nurlandırıcısıdır" denilmemektedir. Zira bu ifade bir tür ayrılık belirtmektedir.

"Allah göklerin nurudur"

Yani, alem bağımsızlığı, mutlak ve kalıcılığı baki olan hiçbir varlık yoktur. Burada bağımsızlığın anlamı, bir varlığın mümkün olmaktan çıkıp, vaciplik sınırına ermesidir. Oysa Allah'tan başka mutlak bir varlık yoktur. Bu bakımdan "bismillah elhamdu lillahi" denilmektedir. "bismillah kul huvallahu ahad" denilmektedir.

Yani her şeyi ismullah ile söyle. Yoksa sadece "bismillahirrahmanirrahim, de" anlamında değildir. Bir gerçeklik söz konusudur, bu gerçeklik ise; "ismullah ile söyle" anlamındadır. Yani, gerçekte senin söyleyişin bile, ancak ismullah iledir. "Yerde ve gökte olanlar (olan kimseler değil) O'nu tesbih eder" denilmektedir."

Yerde ve gökte olan her şey, her varlık, O'nun cilvesi olan ismullah ile O'nu tesbih eder. Bütün varlıklar O'nun tecellisiyle tahakkuk eder, bütün hareketler O'nun tecellisinden meydana gelirler.

Alemde var olan her varlık, bu cilve ile vardır. Bütün işler, her şey, Allah'ın cilvesi ile, Allah'tan var olduğu ve sonuçta O'na döndüğü için, hiçbir varlık kendiliğinden bir şeye sahip değildir. Bağımsızlık olmadığı için de birisi kalkıp "benim kendimden bir şeyim var, o nur kaynağı karşısında ben, (O'ndan ayrı olarak) kendiliğimden bir şeye, bir varlığa sahibim" diyemez. Zira sende olan, senin sahip olduğun, hiçbir şey sana ait değildir.

Gözün var, ama bu göz, senin kendi zatından değildir. Bu, ancak Allah'ın tecellisiyle var olmuş bir gözdür. Ettiğimiz bütün hamtlar, övgü ve yüceltmeler, Allah'ın ismiyledir. İsmullah sebebiyledir. İşte bu yüzden ayette de "bismillah..." buyrulmuştur.

"Allah" da tam anlamıyla kapsamlı bir cilvedir. Hak Teala'dan bütün cilveleri kendinde toplayan bir cilvedir. Rahman ve rahim, bu cilvenin cilvelerindendir.

Rahman olan Allah, rahmeti ve rahmaniyeti ile bütün varlıkları yaratmıştır. Bu var ediş rahmetin kendisidir. Varlığın aslı, rahmetten ibarettir.

Şer varlıklara bağışlanmış olan varlık bile, rahmettendir. Bütün varlıkları bir perde, bir örtü altında kuşatan çok geniş bir rahmet vardır. Yani bütün varlıklar, bu rahmetten hasıl olmuşlardır. Rahmetin aynısıdırlar, rahmetin kendisidirler.

Bismillah'ta yer alan "Allah" da tam anlamıyla bir cilvedir. Cilveyi bütün anlamıyla ortaya çıkarabilen bir makamdır. İsm-i câmi'dir. Yine cilve olan bir isimdir. Hak Teala'nın kendi zatının ismi ve resmi yoktur. Allah ismi, rahman ismi, rahim ismi, bütün bunlar isimdirler, cilvedirler. Bütün kemal sıfatları toplayan Allah ismiyle zuhur mertebesine erişmişlerdir. Rahman ve rahim oluşunu rahmet, rahmaniyet ve rahimiyet olduğu için zikretmiştir.

Gazap ve intikam sıfatları da vardır. Ama bu sıfatları fer'i ve ba-ğımlı sıfatlardır. Bizzat olan bu ikisidir. Rahmet bizzattır, rahmaniyet ve rahimiyet bizzattır. Diğerleri, rahmete tabi olan fer'i sıfatlardır. Rahman, rahim ve ismullah ile hamd O'nadır. Alemde var olan bütün hamtlar, her kemal sıfat, her övgü O'nun içindir,

yalnızca ve ancak O'nadır. İnsan bir şey yerken, yediği şeyin ne kadar lezzetli olduğunu, yani o yemeğin tadını sena ettiğini sanır. Oysa bu Allah'a ait olan hamttır. İnsan, "ne iyi insandır, ne büyük filozof veya bilgindir" diye birini övdüğünü sanır. Oysa bu övgü Allah içindir. Ama insan bunun ne için olduğunu bilmez. Çünkü alimin ve filozofun kendiliğinden sahip olduğu bir şey yoktur. Her ne varsa O'nun cilvesidir.

Bir şeyi idrak eden, aklıyla bunu idrak etmiştir ki akıl da O'nun cilvesidir. İdrakin kendisi, idrak eden kimse, hep O'nun cilvesidir. Her şey O'ndandır. İnsan şu halıyı veya falan insanı övdüğünü sanmaktadır. Oysa hiçbir kimsenin, hiçbir övgüsü, Allah'tan başkası için olamaz. Hiçbir hamd, hiçbir övgü Allah'tan başkası için olamaz.

Siz kimi överseniz övün, O'nda var olan bir şey için onu övmektesiniz. Hiçbir zaman olmayan bir şeyi övemezsiniz. Onda bir şey var olduğu için övmektesiniz. Var olan her şey Allah'tandır. Övdüğünüz her şey, dolayısıyla O'na ulaşır. O'nun içindir; O'nun övgüsüdür. Bütün hamdınız O'nadır.

"el-Hamd" yani bütün hamdler, her ne kadar hamd varsa, ancak ve ancak O'na aittir. Biz Zeyd'i, Amr'ı veya güneşin ışığını sena ettiği-mizi, ayın nuru övdüğümüzü sanmaktayız. Şunu veya bunu sena etti-ğimizi sanmaktayız. Oysa bizler perdeli durumdayız; kimi gerçekliklere kapalıyız. Perdeli olduğumuz için de şunu veya bunu sena ettiğimizi sanıyoruz. Ama, perde kalkınca görüyoruz ki, hal böyle değil. Bütün övgüler O'nun içindir. O'nun bu cilvesi sebebiyle siz onu övmektesiniz

"Allah göklerin ve yerin nurudur."

Her güzellik O'ndandır. Bütün kemal sıfatlar, varlıkların kemali O'nundur. Yani onun tecellisidir. Bütün alem O'nun tecellisinden ibarettir. Âlem Allah'ın tecellisinden var olmuştur.

Biz (bazı şeyleri) kendimizin yaptığını sanmaktayız.

"Attığın zaman sen almadın, ama Allah attı."

Cilve olduğu için atmak da cilveye istinat edilmiştir.

"Ama Allah attı."

"Sana biat eden Allah'a biat etmiştir" ifadesinde, bu biat eli de Allah'ın tecellisidir. Hasılı bizler perde altında olduğumuz için, bunun ne demek olduğunu bilmiyoruz. Allah'ın terbiyesi ile eğitilenler ve Peygamber'in (s.a.a) eğitiminden geçenler dışında, hepimiz perde altındayız.

Bu söylediğimiz esasa göre bu "bismillah"ın, "el-hamd"a ait olma ihtimali mümkündür. Yani Allah'ın ismiyle bütün hamdlar, bütün övgüler Allah'ındır. O'nun tecellisidir. Allah'ın cilvesi bütün hamdleri kendine cezp etmektedir. Hiçbir övgü, O'ndan başkası için değildir. Her ne kadar isteseniz de, bir başkasını övemez, bir başkasına hamd edemezsiniz. Övgünüz, ancak Allah'a varır. Her ne başkası olduğunu hayal etseniz de O'dur. Ama bilmiyorsunuz.

Siz Allah'tan başkası için bir söz söyleme amacıyla kendinize baskı bile yapsanız, bunu başaramazsınız. Çünkü Allah'tan başka bir söz yoktur. Her ne söyleseniz, O'ndandır. Noksanlıklar O'ndan değildir. Varlık bulan şeylerin bir varlık yönleri, bir de eksik yönleri vardır. Varlık yönü nurdur. Bu ona aittir. Noksanlıklar ise O'nun değildir. Yokluklar olumsuzluklar O'nun değildir.

Övgüler daima "evetler" ve olumluluklar için gerçekleşir. Yani sena, varlık ve kemal için vaki olur. Alemde ise Allah'tan başka hiçbir kemal yoktur. Cemal de yalnızca Allah'ın cemalidir.

Bunları anlamamız, kalbimize işlememiz lâzım. Kalbimiz bu tek kelimeyi bir anlasa... Bu kelime yalnızca bir sözden ibaret değildir. Söylenmesi kolaydır; ama bunu kalbe ulaştırmak, bu anlayış kabiliyetine sahip varlığa anlatmak, kalbin buna inanmasını sağlamak, işte asıl zor olan budur. Kimi zaman insan böyle sözler sarf eder. "Cennet var, cehennem var" der. Bazen inanır da.

Ama inanç, ilmî itikattan ayrı, farklı bir şeydir. Hakkında delil ve burhanı da vardır, ama inanmak, başka bir meseledir. Nebilerde var olan ismet sıfatı, bu inançtan sonradır. Bir şeye inandılar mı, aykırı bir iş yapmaları imkânsızdır. Siz eğer birisinin kendisine aykırı bir söz söylediğiniz takdirde kılıcını çekip boynunuza vuracağına inansanız, bu konuda masum kesilirsiniz, susarsınız. Yani, artık sizden böyle bir

sözün çıkmasına imkan yoktur. Çünkü kendinizi istiyor ve kendinizi seviyorsunuz, sizden muhalefet söz konusu olamaz.

Birisi gıybet edecek olursa, örneğin Mekke'deki birinin gıybetini ederse, dilinin oraya kadar uzatıldığına, dilinin aradaki insanlarca çiğnendiğine, gıybetin ateş köpeklerinin katığı olduğuna ve köpeklerin sürekli kendisini parçalayacağına inanacak olursa asla gıybet etmez.

Biz Allah korusun birinin gıybetini yapmaya devam ediyorsak, buna inanmamışız demektir.

İnsan, burada yaptığı her şeyin, öteki alemde de bir karşılığı oldu-ğunu bilmelidir. Yaptıklarının, bir suretinin de orada bulunduğuna inanmalıdır. Eğer iyi ve güzelse, oradaki sureti de iyi ve güzeldir. Kötüyse, orada da kötüdür, işin içinde belli bir hesap vardır. Olayın ayrıntılarına girmek gerekmez.

Ama kısaca her şeyin belli bir hesabı olduğuna, örneğin insan gıybet edecek olursa ahirette bunun bir hesabı olduğuna, cehennem bulunduğuna, müminlere eziyet ederse, cehennemin olduğuna, eğer iyilik işleyecek olursa, onun için orada cennet olduğuna inanırsa ona göre de amel eder.

Kitabı okumuş olması veya aklının idrak etmesi yeterli değildir. Çünkü, akılla idrak etmek ile kalpten inanmak arasında çok fark vardır.

İnsan, aklının yardımıyla, çoğu zaman birçok şeyi idrak eder. Ne var ki buna inanmadığı için, idrak ettiği şeye uymaz. Sadece inandığı zaman, bu inancını ameli sahaya aktarıp uygular

İman, bu inançtan ibarettir. Peygamberi bilmek değil, peygambere inanmak fayda verir. Allah'a inanmak, O'nun varlığına delil getirmek yeterli değildir; iman etmek gerekir, kalbin inanması gerekir. İnsan Allah için kalbini alçakgönüllü kılmalıdır. Bir insan, Allah'a gerçek anlamda iman ettiği zaman, her şey bunun ardından gelecektir.

İnsan, bu alemi yaratan, alemin mebdei (başlangıcı ve kaynağı) olan bir varlığın olduğuna, insan için bir geri dönüşün söz konusu ol-duğuna, hayattan sonra başka bir aşama olduğuna, ölümün yokluk de-ğil, eksiklikten kemâle ermek olduğuna inanırsa, bu inanç, onu her şeyden, bütün yanılgı ve yanlışlardan koruyacaktır. Her şey bu inanç-ladır. Tek mesele bu imanın nasıl elde edileceğidir.

"Allah'ın adıyla, elhamdülillah" diyen ayetin, ben yalnızca bir yönünü arz ettim. Bunlar muhtemel şeylerdir; kesin bir şey söylemiyorum. Ama insan bütün hamdların gerçekten Allah'a olduğuna hakkıyla inanırsa, şirk o insanın kalbine yol bulamaz. Artık kimi överse, Allah'ın cilvesini övmüş olur.

Eğer Hz. Ali için bir kaside söylemek isterse, bu kasidedeki övgü-nün gerçekte Allah'a ait olduğunu anlar. Çünkü Ali, Allah'ın büyük bir cilvesidir. Allah'ın büyük cilvesi olduğu için de, onun övgüsü, Allah'ın övgüsü demektir. Çünkü bu, cilvenin övgüsüdür. Eğer insan bütün hamdların Allah'a ait olduğuna iman ederse, kendisini bir yana bırakır.

İnsanların benlik kavgasının ve gururlanmasının kaynağının, kendilerini tanımamalarından ileri geldiğini görür ve anlar. "Kendini bilen, rabbini bilir" ilkesi de budur.

İnsan kendisinin bir hiç olduğunu bilmez, insan kendisinin hiç ol-duğunu anlayıp, buna inanırsa, var olan her şeyin Allah'tan olduğunu anlarsa, kendisinin hiç bir şey olmadığını görürse, Rabbini tanır.

Bizler, esasen ne kendimizi tanıyoruz, ne de rabbimizi.

Ne kendi-mize inanıyoruz, ne de tam anlamıyla Allah'a. Ne kendimizin bir şey olmadığına, ne de her şeyin Allah'ın olduğuna, Allah'tan olduğuna inanıyoruz. Bu iman olmayınca, insana ne kadar delil de getirilse, hiçbir faydası yoktur. Çünkü işin içinde benlik vardır. Ben kimim, siz kimsiniz gibi sözler...

Riyaset ve benzeri şeyler için ortaya atılan bunca iddialar benlik yüzündendir. Çünkü benlik oldu mu, insanda bu duygu öne çıktı mı, insan yalnızca kendisini görür.

İnsanın başına gelen her belâ, nefis sevgisi yüzündendir, însan kendisini sevmesinden, kendisini beğenmesindendir. Oysa insan durumu idrak edip, konunun gerçekliğini vicdanıyla anlayabilse, kendisinin bir şey olmadığını ve başkasına ait olduğunu da anlayacaktır. Bu aslında başkasını sevmektir.

Ama yanlışlıkla bunun adı "nefis sevgisi" olarak konulmuştur. Bu yanlışlık insanı mahveder. Başımıza gelen bütün sıkıntı ve belâlar, makam sevgisi, nefis sevgisi yüzündendir. İnsanı öldürmeye zorlayan makam sevgisidir. İnsanı yokluğa sürükleyen, cehenneme götüren nefis sevgisidir. "Bütün kötülüklerin başı,

işte bu sevgidir" Mal, makam ve nefis sevgisidir. Bütün hataların kaynağı nefis sevgisinden doğar. İnsan bencil olduğu ve yalnız kendisini gördüğü için, her şeyin kendisinin olmasını ister. Hayali bile olsa kendisine engel gördüğü her şeye düşman kesilir. İstediği her şeyi kendisi için istediğinden, bu isteğinde sınır da tanımaz. Bu bakımdan nefis sevgisi bütün belâların başıdır.

Allah'ın kitabı, bize bütün meseleleri beyan eden bir söz ile konuyla başlıyor. Burada bütün meseleler ihtimali de olsa bizlere anlatılmaya çalışılıyor. Allah "el-hamdu lillahi" buyurduğunda, bazı hamdlar kendisine aittir, demek istemiyor. "Bütün hamdlar, ancak bana aittir" demek istiyor. "el-hamdu lillahi"

buyurulduğunda bunun anlamı, "hamdın bütün çeşitleri, hamdın bütün haysiyeti Allah'a aittir, Allah'tandır" demektir.

Oysa siz başkasına hamdettiğinizi sanıyorsunuz. Allah, burada bütün meselelerin üzerinde var olan perdeyi kaldırıyor. İnsan bu bir tek ayete iyice iman ederse, insan, bütün hamdların Allah için olduğuna inanırsa -zira problem buna inanmaktır-, kalbindeki bütün şirkler, yaprak gibi dökülür gider. "Ben ömrümün başından sonuna dek hiç şirk koşmadım" diyen insan, bunu, vicdanına işlediği; bu sözü ve manayı vicdanıyla derk ettiği için söylemektedir.

Oysa insana getirilen deliller, bu denli asalet ve maharete sahip değildir. Delil, güzel bir şey değildir demiyorum, burhan olmalıdır. Ama burhan bir vesiledir. Burhan, sizin bir meseleyi aklınızla idrak edebilmeniz ve gayret ederek kendisine iman etmeniz için bir araçtır.

Felsefe bir araçtır. Felsefenin kendisi bir amaç değildir. Felsefe, sizin bazı meseleleri ve bilgileri, bir takım deliller sayesinde, aklınızla idrak etmeniz için bir araçtır. İşte delilin marifeti, ancak bundan ibarettir, îstidlalcilerin getirdikleri delilin ayağı tahtadandır.

Yani bu ayak tahtadan bir ayaktır. İnsanı hedefe ulaştıran ayak ise, insanın kendisiyle Allah'ın cilvesini gördüğü ayaktır. Kalbe dolan imandan ibarettir. Vicdan ise insanın tattığı ve iman ettiği bir zevktir. Bu bir mertebedir, bundan daha yüce mertebeler de vardır.

Biz Kur'an'ı yalnız okumak ve tefsir etmekle kalmamayı umut ediyoruz. Oradaki meselelere inanmaya, Kur'an'dan okuduğumuz her söze, attığımız her adıma iman etmeyi umuyoruz. Kur'an insanı terbiye etmek, yetiştirmek isteyen bir kitaptır.

Allah'ın kelamı, ism-i a'zam ile yaratılan insanı,

bulunduğu eksik mertebeden alıp, layık olduğu yere [kemâle] ulaştırmak istemektedir. Kur'an bunun için gelmiştir. Bütün nebiler bunun için gönderilmişlerdir. Bütün nebiler, insanın elinden tutup, düştüğü bu derin benlik çukurundan çıkarmak, Allah'ın tecellisini insana göstermek, Allah'tan başka şeylerden kopmasını sağlamak için gelmişlerdir. Allah hepimize bunu nasip etsin.

İkinci Oturum

Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur

Bu "Bismillah"ın yani car ve mecrur 'un, neye ait olduğundan söz ediyorduk. Îhtimalî olarak arz ettik ve dedik ki, her surenin başında bulunan "besmele'nin, o surenin kendisine, surede bulunan uygun bir kelimeye bağlı olması mümkündür. Örneğin Hamd suresinde "Bismillahirrahmanirrahim, el-hamdu lillahi" şeklindedir.

Yani bu hamd Allah ismiyle vaki olmaktadır.

Her suredeki besmelenin anlamının, başka surelerdeki besmeleler-den ayrı olması ihtimali de vardır. Her surede o suredeki uyumlu bir şeye ait olan "bismillah"

başka bir suredeki besmele ile farklı bir an-lam içermektedir. Örneğin Hamd süresindeki besmele, "hamd" keli-mesine bağlı olduğuna göre hamdın kendisiyle gerçekleştiği o ismin ne olduğuna bakılmalıdır.

Hakk için zuhur eden ve hamdın kendisiyle vaki olduğu "isim", nasıl bir isimdir?

Veya İhlas suresinde "Allah-u ahad" ve "huvallah-u ahad" sözüne uygun olan isim, hangi isimdir? Fıkıhta da şöyle bir mesele söz konusudur ki eğer belirli bir sure okumak için bir besmele söylenir, ama ardından başka bir sure okunursa bu yeterli değildir. Bu durumda besmele yeniden söylenmelidir. Bu da,

bu suredeki "bismillah" ile öteki suredeki "bismillah" arasında bir fark olduğu görüşü ile uyum içindedir. Eğer besmeleler her surede aynı anlama gelecek olsaydı, bu suredeki besmeleyle diğer suredeki besmelenin farkı olmazdı. Nitekim kimileri, "Hamd suresi dışındaki surelerde, "besmele" surenin bir parçası değildir ve teberrük olsun diye okunmaktadır" demişlerdir ki, bu doğru değildir.

Hamd suresindeki besmelenin, "hamd anlamı"na ait olması esasınca bir ihtimal şudur ki el-hamd" bütün hamd örnekleri ve tüm hamd çeşitleri anlamındadır.

Hamd eden her insanın hamdı, ancak ismullah iledir. Yani söyleyenin, hamd edenin kendisi de bir isimdir, bir tecellidir. Bütün organları, sahip olduğu her şey Allah'ın isimlerindendir. İnsanın ettiği hamd da kendisi bir isim olduğu için, hamdı da sadece Allah'ın adıyla gerçekleşebilmektedir. Sizler de başka bir isimsiniz, Zeyd ise başka bir isim. Bunların her biri Allah'ın isimleridir. Yani Allah'ın tecelli ve tezahürleridir.

İlahi fail, varlığın failidir. Dolayısıyla varlığın faili olan ilahi fail ile tabii failler arasında fark vardır. Bu farklardan birisi şudur ki ilahi fail denilen ilahi kaynaktan çıkan şey, kendi varlığında bir şeye sahip değildir ve hiçbir bağımsızlığı bulunmamaktadır. Hiçbir varlık kendi kendine bağımsızlığa sahip değildir. Zihnin bunu daha iyi anlaması için, güneşe oranla güneş ışınları gibi olduğunu söylemekteyiz.

Ama böyle değildir. Bundan ayrı, hatta daha üstün bir hakikati ifade etmektedir.

Ama güneşin ışıkları, güneş karşısında hiçbir bağımsızlığa sahip değildir. Yatılış ve varlığı hayır kaynağından çıkan ilahi failde, kendiliğinden bir bağımsızlığa sahip değildir. Yani bu varlık, ne var oluşunda, ne de bekasında,

ayrı bir varlık halinde olamaz. Eğer o ışıklar, yani varlığın ışıkları kendisinden alınacak olsa, varlık olmak ve tahakkuk etmek istese bile, bunu yapamaz. Tahakkuku mümkün olmaz, çünkü bir kaynağa, bîr yaratıcıya muhtaçtır. Bekası için de aynı durum söz konusudur. Kendi varlığında hiçbir değer ve haysiyete sahip olmadığı için,

(bu varlık) kaynağın zatında yok olucudur (fânidir). Bu bakımdan Allah'ın isimlerinin zuhuru olmakla birlikte, kendisi de esmaullahtır. Fiili esmaullahtır.

"Yerin ve göğün nuru", Allah'ın nurunun zuhuru olmakla birlikte, bu O'nun zuhuru olduğu halde O'nun bizzat kendisi değildir. Zahir olan şey zuhurun kaynağında fânidir. Bu mümkün varlık da (kendisini var eden) kaynakta öylesine fanidir ki, kendi başına hiçbir bağımsızlığı yoktur ki "Bu odur" denilebilsin. Zuhur O'nda fanidir. Bu yüzden "Allah, göklerin ve yerin nurudur" denilmiştir.

El-Hamd kelimesindeki "elif ve lâm" "istiğrak" olur ve "bismillah" hamd'a bağlı kabul edilirse bu durunda her hamd edicinin hamdı gerçekleştiğinde, ancak ismullah ile tahakkuk eder. İsmullahı da hamd edenin kendisidir. Yani bir itibara göre, öven ve övülen, hamd eden ve kendisine hamd edilen birdir. Zuhur ve mazhar aynıdır.

"Sen kendini övdüğün gibisin...Senden sana sığınırım"

Hamd eden, hamdını ettiği varlıkta fani olduğu için, kendini öv-mektedir; başkası için hamd söz konusu değildir ki "O'nu övüyorum" diyebilsin. O'nda fani (yok olucu) olduğu için kendisini övmektedir.

Diğer bir ihtimale göre de elif-lâm bireysel çoğunluğu ifade eden istiğrak için değildir. Aslında hamdın bütün hususiyetlerinden arınmış soyut tabiatın kendisi, hiçbir taayyünü olmayan bir hamd kastedilmiş olsun.

Burada "bismillahirrahmanirrahim ve elhamdulillah" belirsiz ve mutlak hamd demektir. Bu ihtimale göre, bizim hamdlarımız diğe-rinin aksine olmakta, hamdlarınız O'nun için olmamaktadır. O'nun için gerçekleşmeyen (yani bizim tarafımızdan olmayan) hamd ise, kendisinin, kendisine ettiği hamddır. Kendisinden başkasının hamdı, sınırlı hamddır. Allah ise sınırsızdır. Sınırlı hamd, sınırsız varlık için vaki olamaz.

Orada "hamd, Allah'tan başkası için olamaz" denilmişti. Örneğin, siz güzel yazıyı övüp sena ettiğinizi sanmaktasınız. Oysa sena edilen şey yazı değil, Allah'tır. Nur'u tarif ettiğinizi sanıyorsunuz, alemi övdüğünüzü sanıyorsunuz. Oysa bu alemin

değil, ancak Allah'ın övgüsüdür. Yani yapılan her hamd,

her hamd edenin hamdı, eninde sonunda ancak Allah'a varır.

Alemde, Allah'tan başka hiçbir şeyin "kemali" yoktur. O'nun ce-malinden başka bir cemal yoktur. Varlıkların kendileri bir şey değil-dir. Bu tecelli varlıklardan alınacak olsa, kendilerinden geriye bir şey kalmaz. Varlıklar Allah'ın tecellisiyle vardır.

Bunun için bütün varlıklar, "Allah'ın cilvesi ve nurudur" denilmiştir. "Allah göklerin nurudur." Bu tecelli kaldırılacak olsa, hiçbir varlık kalmaz. Tecelli olduğu için, övgü de

ancak "kemâl" içindir. Hiçbir övgü, Allah'tan başkası için olamaz. Çünkü alemde Allah'ın kemalinden başka bir kemal yoktur. Kemal yalnızca O'dur.

Zuhur O'nun kemali, zatının kemalidir. Zuhur makamındaki kemali, zât makamındaki kemali, sıfatlar makamındaki kemali, kısacası alemdeki bütün kemaller, O'nun zuhur makamındaki kemalinden ibarettir. Bir kemali öven kimse, hakikatte O'nun kemalini övmektedir. Öyleyse yapılan her övgü, Allah'a yapılmaktadır,.

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

KONULAR

Orada birinci ihtimale göre hakikat böyleydi. Ama burada ikinci bir ihtimale göre hamd, mutlak hamd olup külli (bütün) hamd değildir. Mutlak hamd, kayıtsız hamddır. Bizim yaptığımız hamdların tamamı belirli ve sınırlıdır. Müteeyyin varlık içindir. Çünkü bizim için, mutlak varlığa (Allah'a) ulaşma imkanı yoktur.

Bu yüzden O'na tam anlamıyla hamd edemiyor, O'nu idrak edemiyoruz, "el-hamdu lillahi" dediğinizde bile, hamd edebileceğiniz o hakikat derk edilmiş değildir.

O'na hamd ettiğimizde, yapılan her hamd doğrudan O'na değil, O'nun mazharlarına olmaktadır. Diğer ihtimal bunun aksiydi. Orada her hamd, ancak O'naydı ve başkası için vaki değildi.

Bu ihtimalde ise, kendi kendini hamd edişinden başka hiçbir hamd O'na değildir. Bu yüzden "hamd Allah'ın adıyladır" denildiğinde, artık buradaki isim siz isimsiniz ve o da isimdir tarzındaki birinci anlama gelmez; aksine o ismullahtır, kayıtsız ve mutlak zuhurdur. Gaipten zuhur eden kayıtsız-alametsiz mutlak varlıktır. Gayb ismidir. Hamd, bu isimle gerçekleşmektedir. Yani Allah kendi kendine hamd etmektedir. Zuhur, mazhar için hamd etmektedir. Bu da "bismillah"ın ait olduğu şey hakkındaki başka bir ihtimaldir.

Bazen bismillah'ın taalluk ettiği hamd, hamdın tüm örnekleridir, bazen de hamdın salt varlığı. Yani hiçbir kaydı ve şartı olmayan hamd…Bazen yapılan bütün hamdlar ancak Allah'a olup, başkasına vaki olamaz. Bazen de mutlak hamd manasında, hiçbir hamd Allah için olmaz. Sınırlı hamd manasında vaki olur,

mutlak hamd manasında değil. O zaman "el-hamd" yani hiçbir kaydı olmayan mutlak hamd, kendisine uygun olan bir isimle kendisi için var olur. Bu da bir ihtimaldir,

Bir ihtimale göre de "bismillah" surenin kendisine ait değildir. Bazıları bunun, "zehere" (zahir oldu) fiiline ait oluğunu söylemişlerdir.

"Zeher'el vücud, bismillahirrahmanirrahim" Yani var olan, varlığa sahip olan her şey, ancak Allah'ın adıyla var olabilir. İsim, bütün varlıkların zuhurunun kaynağıdır. Bu isim, belki de şu rivayette yer alan isimdir: "Şüphesiz Allah meşiyyeti bizzat, ama eşyayı meşiyyet ile yaratmıştır."

İlk zuhurdan ibaret olan meşiyyeti bizzat yaratmıştır, yani aracısızdır. Bütün diğer şeyler meşiyyet sonucu var olmuştur. Bu ihtimale göre "bismillahirrahmanirrahim" sureye değil, dışarıdan bir şeye bağlıdır. Bu ihtimal de vardır. Elbette edebiyatçılar da "esteinu" (yardım dilerim) ve bunun benzeri uygun fiilleri takdire almışlardır. Edebiyatçılar her ne kadar dikkate almamış olsalar da, "istianet" (yardım dilemek) bile ancak ismullah iledir.

Yani her kim bir yardım dilerse, (istianet) ederse, bu dahi ancak Allah'ın adıyla olmaktadır. Bir kimsenin Allah'ın ismi olmaksızın "istianet" etmesi mümkün değildir. Bu yalnızca lafzî bir "bismillah"tan ve teşrifatî bir "Allah'ın ismiyle yardım dilerim" demekten ibaret değildir. Allah'ın isminin kendisinde ve her şeyde zuhur ettiği bir hakikattir. "Esteinu bismillah" da bu zuhur ile yardım dilemektir.

İstianet bu zuhur iledir. Her şey ancak bu zuhur iledir. Bu da, ede-biyatçılar dikkat etmese de aslında ona dönmektedir. Bu, "bismil-lah"ın taalluk ettiği şey, ait bulunduğu kaynak ile ilgili şeylerdi.

İsme gelince...Bu konuda da söylemiş olduk ki isim müsemmanın alametidir. Müsemmanın alameti olmayan hangi şey vardır? Her-hangi bir varlığa sahip olan düşündüğünüz her şey, O'nun bir zuhuru-dur. O'nun bir alametidir.

Ama alamet manasına gelen ismin birtakım mertebeleri vardır. Birisi, alametin bütün anlamını taşıyan bir isimdir. Bundan daha aşağıda olan isimler de vardır ve en son varlığa dek bütün varlıklar alâmettir, zuhurdur. Varlıklar ismin zuhurudur. Ama mertebeleri vardır.

Bir rivayette "Güzel isimler biziz" denilmiştir.

Zuhur makamındaki en yüce isim, Peygamber-i Ekrem'dir (s.a.a) ve pâk imamlardır. Onlar seyir mertebesinde, eksikliklerden hareket etme (ayrılma) mertebesine gelmiş, oradan da bütün tabiatlardan, her şeyden azade oldukları bir yere erişmişlerdir. Yani onlar bizim gibi değildir. Bizler bir kuyudayız, onlar gibi değiliz.

Biz daha yola koyulmadık. Bu kuyudan çıkıp, yola koyulan, hicret eden insanlar vardır."Kim Allah'a ve peygamberine hicret için evinden çıkar ve o kimseye ölüm gelirse, onun ecrini vermek Al-lah'a aittir"

Bu hicret -bir ihtimale göre- insanın kendi varlığından Allah'a hicreti anlamınadır. Burada ev, insanın nefsidir. Bu evden çıkıp hicret edenler olmuştur. Bu karanlık evden, benlik evinden çıkıp, ölüm kendilerini buluncaya dek Allah yolunda hicret etmişlerdir. Bu aşamada artık kendilerine ait hiçbir şeyleri yoktur. Bu mutlak ölümdür ve bunların ecirlerini vermek de Allah'a aittir. Yani artık cennet veya diğer nimetler söz konusu olmayıp, yalnız Allah söz konusudur.

Benliğinin karanlık evinden çıkıp hareket eden, Allah'a ve resulüne -ki bu da hakikatte Allah'adır- hicret eden kimse, bu hicretten sonra, artık her şeyin Allah'tan olduğu, kendisinin hiçbir şeye sahip olmadığı bir mertebeye ulaşır.

İnsan bunu, bu hicretinde müşahede ederse, ecri Allah'a aittir. Böyle olan, yani kendilerinden Allah'a hicret eden insanlar olmuştur. Bunlar sonunda, ecirlerinin Allah'a ait olduğu o son makama erişmişlerdir. Daima hicret halindedirler. Bir grup da vardır ki hicret etmişlerdir, ama ölümün gelip çattığı bir makama erememişlerdir.

Bunun yanı sıra, bir de bizim gibiler vardır. Yani bir hicret söz ko-nusu değildir. Bizler bu karanlığın içindeyiz. Dünyada, tabiatın içinde, daha da ötesi benliğimizin kuyusunda hapis kalmışız. Benlik evinde mahkumuz. Kendimizden başka hiçbir şeyi, hiç kimseyi görmüyoruz. Ne istiyorsak, yalnız kendimiz için istiyoruz. Kendimizden başkasıyla ilgimiz yok. Şimdiye dek hicret etmeyi hiç aklımıza dahi getirmiş değiliz. Hep dünyayı ve dünyalığı düşünüp durmaktayız.

Bize emanet edilen ilahi gücün tamamını hakkıyla iade etmiyoruz. Olduğu gibi burada (dünyada) kullanıyoruz, buraya çakılıp kalmışız. Sonuna dek buradayız. Zaman geçtikçe de, kaynaktan uzaklaşıyoruz. Hicret etmemiz gereken yerden, yani yaratılışın kaynağından, ilahi kaynaktan her geçen gün daha da uzaklaşıyoruz.

Bir rivayete göre, bir gün Peygamber (s.a.a) ve ashabı oturuyorlar-dı. Bir ses geldi. "Nedir?" Diye sordular. Peygamber (s.a.a), -bu riva-yete göre- cehennemdeki bir taşın yerinden koptuğunu ve ancak yet-miş yıl sonra cehennemin bulunduğu kuyuya düştüğünü, bu sesin, o taşın düşme sesi olduğunu" buyurdu.

Bu hadisin, yetmiş yaşında günahkâr bir adamın olduğuna, öldüğüne ve tam

yetmiş yıl aksi istikamete gittiğine işaret ettiğini söylemişlerdir. Bizler de o ters istikamette yürümekteyiz. Ben seksen yıl, sizler ise bilmem kaç yıl! Ümit ederim ki, sizler doğru yoldan yürürsünüz.

Başımıza ne geliyorsa, bu nefis ve benlik sevgisi yüzündendir.

"Senin baş düşmanın, (en büyük düşmanın) iki yanın arasındaki nefsindir."

İşte böyle bir tabir vardır. Nefis, bütün düşmanlardan daha beter, bütün putlardan daha büyüktür, anası konumundadır.

"Putların anası nefsinizdir."

İnsan bütün putlardan daha çok nefsine tapar, insanın nefsine olan ilgisi, her şeyden daha çoktur. Bu putu kıramadıkça, insan ilahi ola-maz. Hem put, hem de Allah, bir arada olamaz. Hem benlik (enani-yet), hem ilahiyat bir arada bulunamaz. Bu nefis evinden, bu benlik puthanesinden kurtulmadıkça, bu putu arkaya atmadıkça, yüzümüzü Allah'a çevirmedikçe, putperest bir varlık olarak kalırız. Görünüşte Allah'a tapıyor gibi olsak da, durum böyledir.

Allah'ı sadece bir söz olarak söylüyoruz. Gönlümüzde olansa, yal-nızca kendi nefsimize duyduğumuz sevgimizdir. Allah'ı da kendimiz için istiyoruz. Allah'ı böyle isteyince, kalkıp sadece sözle "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz" diyoruz. Ama ibade-timiz gerçekte nefsimize oluyor.

Kendimize yönelince, her açıdan kendimiz söz konusu olunca da her şeyi kendimiz için istiyoruz. İnsa-nın yakalandığı her bela bu yüzden, yani nefis ve benlik sevgisi yü-zündendir.

Alemdeki bütün savaş ve kavgalar, insanın benliği yüzünden mey-dana gelmektedir. Müminler birbirleriyle savaşmazlar. Eğer iki insan savaşıyorsa bilinmelidir ki, mümin değillerdir. Çünkü müminler bir-birleriyle savaşıp kavga ermezler.

İnsanda iman olmayınca, bütün ilgisi kendisi ve nefsi üzerinde yo-ğunlaşır. Her şeyi kendisi için ister. Kavga-gürültü, işte bu yüzden çıkmaktadır. Ben şu makamı kendim için istiyorum, siz de bunu ken-dinizin olsun diye istiyorsunuz.

İkisi birden mümkün olamayacağı için de sürtüşme başlamaktadır. Ben de, siz de, örneğin şu halıyı kendimiz için istiyoruz. Şu hayali başkanlığı ve rehberliği ben kendime istiyorum; siz de kendiniz için istiyorsunuz. Ben bir şeyi kendim için istediğimde, siz de aynı şeyi ancak kendiniz için istiyorsunuz. İkisi bir araya gelmeyince kavga çıkıyor. Birisi bu ülke kendinin olsun istiyor, diğeri kendisinin, o zaman da savaş çıkıyor.

Bu savaşların tamamı benlikler arasında olmaktadır. Alemdeki bütün savaşlar, benlik savaşlarıdır. İnsan benliğiyle savaşmaktadır. Savaş benlik yüzünden çıkmaktadır.

Velilerde bu benlik yoktur. Veliler savaşmazlar. Bütün veliler tek bir yerde toplanacak olsa, yine de birbiriyle savaşmaz; asla benlik yüzünden birbirlerine muhalefet etmezler. Çünkü her şey, Allah içindir. Velilerde benlik yoktur. Bu yüzden o bir tarafa, bu diğer tarafa işleri çekmez. Savaş çıkmaz, kavga olmaz. Hepsi tek bir kaynağa bağlıdır, hepsi aynı yöndedir.

Biz ise bir kuyuya düşmüşüz. Karanlığa, karanlıkların en koyusuna dalmışız. Bu, benliğin karanlığıdır. Benliğin bu karanlığından çıkamazsak, bu kuyudan kurtulamaz, benlikten sıyrılamazsak, kendimize tapmaktan, kendimizi beğenmişlikten kurtulamazsak, elbette başkalarını hiçe sayar, o zaman da her şeyi kendimiz için ister hale geliriz. Her ne olursa, insan kendi yararına olsun ister. Yararına olan şeyi kabul eder.

Eğer bîr şey kendi yararına olmazsa, doğru bile olsa kabul etmez. Bir şey kendi yararına olsa, derhal iman eder, ama bunun tersi olursa, o kadar çabuk inanmaz. Bunlar hep benlik yüzündendir. Bizim, sizin, kısacası insanlığın bütün dertleri bu yüzdendir. Kavgalar hep bencillik yüzündendir. Ben kendi tarafıma çekiştirdiğim, siz de kendi tarafınıza çekiştirdiğiniz için kavga çıkmaktadır. Bu durum söz konusu olunca, yani nefsin ilahi boyutu kalmayınca, insanın ibadeti kendi nefsine olmaktadır. Ne zaman kurtulacağız bundan?

Bu insanın kendisi için yaptığı bir mabet, bir tapınaktır. Ne zaman çıkabilir buradan? İnsan, gaybî bir elin gelip kendisini buradan çıkar-masını istemektedir. Zaten bütün nebiler bunun için gelmiş, bunun için gönderilmişlerdir.

Gönderilmiş olan bütün nebiler, indirilmiş bütün semavi kitaplar,

insanı bu puthaneden kurtarmak, bu putu kırmalarına ve Allah'a iba-det etmelerine kılavuzluk etmek içindir. Bütün nebiler şeytani olan bu âlemi, ilahi bir âlem yapmak için gelmişlerdir. Şu anda ise şeytanın idare ettiği bir âlemdir bu. Bizlere, nefsimize, şeytan hükmetmektedir. Şeytana uymaktayız. Heva ve hevesimiz şeytanın cilvelerindendir. Dolayısıyla da yaptığımız her yanlış amel, şeytani bir ameldir. Yaptığımız her şeyde, madem ki arada nefs-i emmare var,

madem ki şeytan var, şeytana uymaktayız. Bize, nefsimize şeytan hakimdir. Şeytan bizi istilâ etmiş durumda. Ancak Allah'a hicret eder, nebilerin eğitimi ve öğretisiyle, evliyanın eğitimiyle bu evden hicret eder ve sırt çevirirsek, benliğin bu kuyusundan diğer tarafa, yani esenliğe çıkabiliriz. Bunu dünyada başaran insan, öyle bir yere ulaşır ki, sizin ve bizim hayalimiz bile oraya ulaşamaz. İnsan o aşamada fani olur. Kemale ermek isteyen kimse,

bu yola hicret etmelidir. Benliğinden çıkıp kurtulmak isteyen insan, nefsiyle mücadele ederek bu hicreti gerçekleştirmelidir. "Üzerinizde büyük cihat kaldı!"

Dünyadaki bütün cihatlar, nefisle yapılan cihada tabidir. Bu cihadı başarırsak, yaptığımız her cihat gerçek anlamda cihattır. Eğer bunu başaramazsak yaptığımız her şey şeytanîdir.

Bütün cihatlarımız bu durumda şeytani olur. Rivayette de yer aldığına göre bir cariye veya bir mal elde etmek için cihat eden kimsenin cihattan kısmeti ancak budur. Ama, cihadı Allah'a yönelmek için olanın ecri Allah'a aittir. Fiillerin türü fark etmektedir. Velilerin fiillerini türü ile bizim fiillerimizin türü birbirinden farklıdır. Çünkü fiillerin kaynağı farklıdır.

"Ali'nin Hendek günü vurduğu bir kılıç, insan ve cinlerin ibade-tinden daha üstündür" sözü sebepsiz midir?

Bir el, bir insanı öldürmek için aşağı inmektedir. Elbette bunun bir hedefi vardı. Bu hedef, bütün İslam'ın tüm küfür ile karşı karşıya gelmesiydi. Eğer Hendek günü yenilselerdi, İslam elden gidebilirdi. Bu, cihetlerden birisidir.

Diğer bir cihet ise, bu hususta var olan ihlâs ve ilâhi gayedir.

Rivayete göre Ali (a.s) birisini öldürmek için göğsünün üzerine çöküyor. Ama yüzüne tükürülünce hemen kalkıyor. Çünkü bundan etkilenmemesi ve (öldürmesi için var olan) ilâhi sebebin, nefsî bir sebebe dönüşmemesi gerekiyordu. Kendisi için hiçbir zaman nefsî sebep olmamalıydı. İşte O'nun ibadeti, ibadet eden ruhu ve bu kılıç vuruşu, diğerlerinin ibadetinden daha üstündür.

İster müşrik olsun, ister putperest olsun veya olmasın, bunların da görünüşte zikir ve istekleri aynı gibidir. Ebu Sufyan da namaz kılıyordu, Muaviye de cemaat imamıydı. Dış yapılar aynıdır. Namazı yücelten, namaza üfürülen o ruhtur. Eğer o ruh varsa, namaz yükselip ilâhi kılar. İbadet insanın kendisi için olduğu müddetçe ilahi olamaz. Hepimiz böyleyiz, birbirimizi aldatmayalım.

Bütün ibadetimiz kendimiz içindir. Çok iyi olan birisi, cennet için ibadet etmektedir. Amellerimizin üzerinden cenneti kaldırın, görün bakın kim ibadet ediyor? Yalnızca Ali ve Ehl-i Beyt'i kalır geriye, çünkü o, "ibadeti aşkla yapar ve adeta ibadetle kucaklaşır." Bir kısım kimseler işte böyledir.

Cennet için ibadet etmek söz konusu değildir onlar için. Kendinden geçmiş, bu evden kurtulmuş ve ölüm mertebesine erişmiş bir kimseye göre lezzet ve cennet söz konusu değildir. Ölüm gelip çatmıştır ona, hiçbir şeyi görmez. Onun için cennet ve cehennem aynı seviyede olup, bu tür sözler bir anlam taşımaz.

O Allah'ı över sadece. O'nu ibadete ehil olarak bulmuştur. O'nu ibadete ehil

bulduğu için ibadet etmektedir. Bizim düşüncemizin bile ulaşamadığı başka mertebeler de vardır.

İlk adım benlik ve nefis evini bırakıp, buradan çıkmaktır. İnsan ilk önce kıyam etmelidir. Uyanık olmalıdır, bizim gibi gaflet uykusunda olmamalıdır. Bizler şu anda uyanık görünsek de uykudayız. Hayvani bir uyanıklık ve insani bir uyku içindeyiz. "İnsanlar şimdi uykuda, ama ölüm gelip çatınca, kendine gelir."

Ölüm hasıl olunca nelerin olduğunu anlar. "Şüphesiz cehennem kafirleri kuşatmıştır." Yani şu an dahi kuşatır durumdadır. Ama tabiat insanı uyuşturduğu için derk etmemektedir

Bu uyuşukluk kalkacak olsa, insan her şeyin ateş olduğunu görür. Çaresiz buradan gitmek gerekiyor. Sonunda bizi o yana götürecekler-dir. O zaman bizzat uyanık olmamız, doğru yoldan gitmemiz, nebile-rin eğitimi ve öğretisi altında bulunmamız lazımdır.

Nebiler insanları terbiye etmek, doğruya iletmek için geldiler. İnsanı düzeltmeye (ıslah) gelmeyen hiçbir nebi yoktur. Adaletin ikamesi insanların düzeltilmesi demektir. Adalet ve zulüm, her ikisi de insandan sadır olabilen şeylerdir. Adaletin ikamesi demek, zulmün yerine adaletin oturtulması, müşriklerin müminleştirilmesi demektir.

Nebiler, başıboş bırakılmaları halinde, cehennemi boylayacak bir varlığı (insanı) değiştirmeye ve ıslaha uğraşmışlardır, insana doğru yolu göstermiş, "bu yoldan gitmelisin" demişlerdir. Yetmişe, seksene merdiven dayadığımız halde, hâlâ bu yola koyulmuş değiliz. Şimdiye dek Allah ve resulü için hicret etmemişiz. Şu yeryüzüne çakılıp kalmışız. Sonuna dek de böyle kalacağız! Ama hiç çaresi yok, bu yola koyulmamız lâzım.

Gençler, siz bu yolu daha iyi bulabilirsiniz, bizden geçmiş artık. Gücümüz azalmış bizim. Siz gençler nefsinizi daha kolay arıtabilirsi-niz. Melekut alemine yaşlılardan daha yakınsınız. Fesat tohumları sizlerde yeşermemiştir, daha az kök salmıştır. Fesat tohumları, henüz sizde olgunlaşmamıştır. Ama kaldıkça her gün daha da güçlenmekte-dir. Siz nefsi arıtma işini erteleyip, askıya aldıkça, iş daha da zorlaş-maktadır. Bir yaşlı kendini ıslah etmek istese, bunu yapması çok zor bir iştir. Oysa siz gençler, daha çabuk düzelebilirsiniz.

Binlerce genç düzelmekte, ama bir yaşlı düzelmemektedir. Bu işi yaşlılık günlerinize bırakmayın, gençken yapın, yolunuzu şimdiden seçin, işe şimdiden başlayın. Kendinizi nebilerin öğretisine teslim edin, onlara uyun. Çünkü kaynağınız onlardır. Yola buradan gitmek gerekir. Nebiler yolu göstermişlerdir.

Bizlerse yolu tanımıyoruz. Onlar yolu biliyorlardı. Tabiptir onlar, esenlik yolunu biliyorlar, bunu insanlara söylemişlerdir. Esenliğe kavuşmak istiyorsanız, bu yola

giriniz. Nefsinize olan ilginizi yavaş yavaş azaltınız. Bu iş o kadar hızlı olmasa da önemli değil, nefsinizi yavaş yavaş yeniniz. Bütün emelleriniz bir gün toprak olacak, bitecektir. Bunca benlik bizim zararımızadır. Geriye kalan şey Allah'a ait olan şeylerdir.

"Sizin katınızda olan geçici, Allah'ın katında olan kalıcıdır."

İnsanın bir nefsi (indekum) bir de ilahi (indallah) boyutu vardır. İnsan kendine teveccüh ettikçe, kendi katında olanlara yöneldikçe bütün bunlar fani olacaktır. Ama eğer Allah'a dönerse bu durumda, "el-Baki" ismiyle kalan her şey baki kalacak, ebedileşecektir.

Gayret edin, şu bulunduğunuz ve bulunduğumuz durumdan çıka-lım, kurtulalım. Kafirlerle yapılan cihatlarda galip gelenlerin, tarafların sayısı ne kadar olursa olsun, bir korkuları yoktu. Hz. Ali (a.s) "bütün Araplar toplanıp benimle savaşsalar, bu yoldan geri dönmem" buyuruyordu. Çünkü iş ilahi bir işti. Allah'a ait olan

şeyde yenilgi söz konusu değildir. Bu yoldan dönüş yoktur. Cihad eden, ilerleyen kimseler, benliklerini göz önüne almadan, emellerine kapılmadan ilerliyorlardı. Onlar bu cihad kadar, nefisleriyle de cihad etmişlerdi. Onlar yüce mertebelerdeydi. Bu cihad olmazsa olmaz. İnsan emellerine sırt çevirmedikçe, dünyadan yüz çevirmedikçe ilerleyemez. Dünya insanın emellerinden ibarettir.

Herkesin dünyası, kendi emelleridir. Yalanlanan şey tabiatın kendisi değil, arzulardan ibaret olan dünyadır. Dünya sizin içinizde olan şeydir. İnsanın kendisinde olan şey yalanlanmış, kınanmıştır. Ama güneş ve ay hakkında böyle bir şey söylenmemiştir. Bunlar hep Allah'ın mazharı olan şeylerdir.

İnsanı kutsiyet ve kemal alanından uzaklaştıran her şey, dünyadır. Dünya ise insanın içindedir. Yani dünya, insanın nefsine yönelmesi-dir. Allah yardım etsin de bu kuyudan çıkıp kurtulalım, nebilere, velilere uyalım. Çünkü onlar bu tehlikeli yoldan kurtulup çıkmışlar, ölüm gelip çatmıştır kendilerine...

Üçüncü Oturum

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur

Biz "bismillah"ın neye taalluk ettiği hakkında sohbet etmiştik. Var olan bir kaç ihtimali beyan ettik. Bu meselelerin esası, insanın Hakk ve halk arasında nasıl bir bağ olduğunu bilinmesidir. Bizler genellikle papağan gibi, veya bir delile dayanarak -bundan yücesi başka kimselere aittir- varlıkların Hakk ile bağlantısından söz

ediyoruz.

Ama bu bağ, bir varlığın başka bir varlıkla olan bağı gibi değildir. Örneğin babanın evladıyla ve evladın babasıyla olan bağ gibi değildir. Bu bağımsız bir varlığın diğer bir bağımsız varlıkla var olan bağıdır. Güneşle ışığı arasındaki bağda - ki daha ileri bir bağ da olsa-, bile yine ayrılık ve farklılık vardır.

Bir varlığın diğer bir varlıkla olan bağıdır bu. Soyut bir düzeydedir. Ama bununla beraber görme ve duyma duyusunun, nefisle olan bağında bile bir tür farklılık ve kesret söz konusudur.

Fakat varlıkların, varlık mebdei ile arasındaki bağ, sunduğum bu bağların hiçbirisiyle kıyaslanamaz. Kitap ve sünnette geçen kimi tabirler de bu bağı ifade etmektedir. "Rabbi dağa tecelli etti" ayetinde tecelli olarak tabir edilmektedir.

Semât duasında "Dağa tecelli edince onu yerle bir eden vechinin nuruna andolsun ki..." Diye buyurulmuştur.

Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: "Allah, ölecekleri zaman canlarını alır" Oysa ölüm meleği can almaktadır. İnsan birisini öldürdüğü zaman da "O öldürdü" denilmektedir.

"Attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı." Bir tecelli, bir nurdur bu. Bizler bu anlamı, delillerle, veya papağanvari bir şekilde olsa öğrenirsek, bu ayet-i celiledeki bazı meseleler de aydınlanmış olur.

Verdiğimiz birinci ihtimale göre hamd, hamdların bütünüdür. Çok olan şey ve isim burada kesret olarak mülâhaza edilmektedir. Buradaki ihtimale göre gerçekleşen her hamd, Allah'tan başkası için vaki olmamaktadır. Çünkü hamd tecellilere vaki olmaktadır; tecelli ise Allah'ın zuhurudur. Bu zuhur, güneşin ışıklardaki tecellisinden, nefsin duyma ve görme gücündeki tecellisinden daha üstün bir zuhurdur. Hamd mazharlar için olduğu halde Allah'ın bir çok isimleri vardır.

İkinci ihtimale göre ise hamd, mutlak bir hamddır. Yani birinci ih-timalin tam tersi bir ihtimaldir bu. Yani hiçbir hamd edenin hamdı, bu durumda Allah'a vaki olmamaktadır. Bu mazharlar O'nun zuhuru ve hamd mazharlar için gerçekleşiyor olsa bile, bizim hamdımız mutlak hamd değildir ve mutlak varlık için vaki olmamaktadır.

Ancak bütün bu çokluklar, o "mutlak varlık'ta yok oldukları için, hamd yine O'nun içindir. Çokluk ve birlik görüşünde farklılık göster-mektedir. Çokluk açısından, ikinci ihtimale göre, hiçbir hamd, o mut-lak varlık için olmamaktadır. Kesretin vahdette fenası hasebiyle de bütün hamdlar, ancak O'nun için gerçekleşmektedir.

Bu iki ihtimale göre ayetin manası baştan sona fark etmektedir. Hamd istiğrak

(genellik) ifade ederse ve isim "bütün varlıklar isimdir" ifadesince kesret içinde isimler olursa bu durumda "Bismillah"ta bulunan Allah, Rahman ve Rahim, anlam olarak diğer ihtimaldeki Allah, Rahman ve Rahim'den farklılık arz eder. Zira isim, zahir ismidir ve her isim, başka bir isimden farklıdır, burada kesret mertebesi mülahaza edilmektedir.

Kesret mertebesinin mülahazasında isim "Allah" ismidir. Ancak kesret ve tafsil makamında bu "Allah", Hak Teala'nın ism-i a'zamla tecellisidir. Varlıklarda tecelli, ism-i azamla olur. Fiil makamında "Rahman" rahmaniyyet ile tecellidir. "Rahîm", "Rabb'il alemin" ve "iyyake na'budu" da aynı şekilde diğer ihtimale göre farklılık arz et-mektedir.

İkinci ihtimale göre hamd mutlak, kayıtsız ve şartsız hamd olunca Allah, Rahman, Rahim de (surenin sonuna kadar) yine farklı anlam ifade etmektedir. Orada bütün varlıklar isimdir. Her bir varlık isimdir ve her işin, fiilin anlamı, diğer fiillerin anlamından farklıdır. Burada ise mutlak hamd olduğu için mutlak hamd "Bismillahirrahmanirrahim"

ile vaki olmaktadır.

Mutlak hamd, yalnızca Allah'a aittir. Mutlak hamd, zat makamının zuhur ismi olan, yani esmaullah ve zat makamlarında bulunan bir isimle zat makamında vaki olmaktadır. "Allah" ismi ise, zat makamının tümünü kapsamaktadır, zuhur makamını değil. "İsim" de onun tecellisidir. Rahman, zat makamının rahmaniyyeti, rahim de zat makamının rahimiyyetidir. Rabb vb. aynen böyledir.

Bunların felsefe-i a'lada -bildik felsefede değil- bir takım delilleri de vardır.

Fakat bunların hepsi, evliyanın bulduğundan ve anladığından fark-lıdır. Veliyullah, seyr-i sülük ile o menzilleri geçiyor ve meseleleri müşahede ediyorlardı.

Evliya bazen kendi gözlemlerini halka açıklayamıyordu. Kur'an ise dalâlet çukurunda ve tuzağında olan bu halk ile konuşmak için gelmiş, indirilmiştir.

İndirim yapmadıkça, basitleştirmedikçe gerçeği Resul-i Ekrem'in kendisi dahi bu hakikati açıklayamıyordu.

Kur'an mertebeleri, yedi ya da yetmiş batını vardır. Bu batınlardan indirilen Kur'an, bizimle konuşacağı bir safhaya gelmiştir ve Allah (c.c), Kur'an'da kendisini deve ile tanıtmaktadır.

"Bakmıyorlar mı deveye nasıl yaratıldı?"

Bizler için üzücü olan şey güneş, gök ve yer gibi nazil olmuş var-lıklar vasıtasıyla Allah hakkında marifet elde etmek istememiz üzüntü vericidir.

Peygamberlerin dilinde düğüm vardı.

"(Musa) dedi ki: "Rabbim benim göğsümü aç, bana işimi ko-laylaştır ve dilimden düğümü çöz ki söyleyeceklerimi kavrayıp an-lasınlar."

Kalplerinde ve dillerinde düğüm vardı. Bu, bulduklarını (anladıklarını) olduğu gibi anlatamıyorlardı. Bu cihetten de bize örneklerle, benzerlerle bir şeyler anlatmaya çalışıyorlardı.

Allah (c.c) deve ile tanıtıldığı zaman, bizim nasıl bir mertebede olduğumuz bellidir. O hayvanın mertebesidir. Bizim elde ettiğimiz marifet nasıl bir marifettir? Oldukça nakıs bir şeydir.

Peygamberler hakkında da bazen şöyle denmektedir: "Derken rabbi dağa tecelli edince, dağı paramparça etti ve Musa bayılarak yere düştü." Musa (a), Hak Teala'nın rububiyyetine girdikten ve bu aşamalardan geçtikten sonra şöyle dedi:

"Rabbim! Bana göster, sana bakayım"

Yani seni bu gözlerimle göreyim. Oysa hiçbir büyük nebi böyle konuşmaz.. Gören ve görülen ile uyumlu bir rüyete ise biz ulaşamayız.

Allah (c.c) ile konuşma derecesine ulaştığı halde, "Bana göster, sana bakayım" dediğinde ise şu cevap geldi: "Sen beni göremezsin." Yani -muhtemelen- sen Musa oldukça beni göremezsin. Fakat onu ümitsiz bırakmayıp dağa yönlendirdi. "Dağa bak'" Bu dağ nedir? Hakk'ın Musa'ya tecelli edemediği, ama kendisine tecelli ettiği

o dağ "Tur dağı"dır. Acaba bu tecelli, halkın o gün Tur dağında olduğu takdirde görebileceği bir tecelli miydi? Acaba güneşi görmek gibi bir şey miydi? "Fakat dağa bak" sözü mülakat vaadi idi. Konuşma sözüdür. "Sen beni göremezsin. Fakat dağa bak. Eğer o yerinde dururşa, sen de beni göreceksin."

"Eğer o yerinde dururşa" ile yerle bir olacağı ve "dağ" ile de Musa'nın bu konudaki nefsi bencilliği kastedilmektedir. (ki, bazı ka-lıntıları kalmıştı) O tecelli ile dağ yerle bir oldu. Bencilliği ortadan kaldırdı. Böylece Musa ölüm mertebesine erdi. "Musa bayılarak ye-re düştü."

Bütün bunlar bizim için yalnızca bir kıssadır? Onların şuhud ile erdikleri bu hakikatler karanlıklar içinde olan bizler için bunlar sadece birer kıssadır. Bize Tur dağını anlatmışlardır sadece.

Bizler tecellinin, tur dağında Musa'nın ve başkalarının gördüğü bir nur olduğunu düşünüyoruz. Eğer duyumsanır bir nur olsaydı herkes görebilirdi. Cebrail-i Emin, Resul-u Ekrem'e Kur'an'ı okuduğu zaman, orada olanlar duyabiliyorlar mıydı? Bizler bir karartı görüyor, hakikatten gaflet ediyoruz, meseleleri hep uzaktan duyuyoruz.

Peygamberler, bir rüya gören, ama dili düğümlü (konuşma engelli) insanlar gibidir. Bütün halk ise sağır. Onlar söyleyemiyorlar, ama biz de duyamıyoruz. Yani söylemişlerdir, ama bize değil. Çünkü biz, anlayabileceğimiz şeyleri anlıyoruz.

Kur'an her şeye sahiptir. Zahiri şer'i hükümleri ve bizlerin asıl manasını kavrayamadığımız kıssaları vardır. Zahirlerini anlıyoruz, bu zahir herkes içindir. Herkes yararlandığı bir şeydir. Ama hakkıyla istifade edilmemektedir. "Kuşkusuz Kur'an'ı ancak hitap olunan an-lar" ifadesi esasınca Kur'an'ı gerçekte yalnızca Resulullah (s.a.a) ve onun eğittiklerinin dışında kimse anlayamaz. Evliya da onun eğitimiyle anlamaktadır.

Böyle olduğu halde "Ruh'ul emin vasıtasıyla kalbine indirilmiş-tir." Nazil olmuştur ve Ruh'ul emin eliyle gelmiştir. Fakat Resulullah "tenezzül" makamındadır. Bu bir tür nüzuldür. Bizzat ondan aldığı bir makamdır.

"Biz onu kadir gecesi indirdik." O, hepsini birden Kadir gece-sinde indiriyor. Ama tenezzül makamında, daha üstün mertebe ise Ruh'ul Emin'dir. Kalbine (vahiy) giren kimse de batından batına, hadden hadde, elfaz suretine dönüşünceye kadar mertebelere tenezzül etmelidir.

Kur'an görüp duyulabilecek lafız ve ilinekler türünden bir şey de-ğildir. Fakat biz kör ve sağırlar, mümkün mertebe yararlanabilsin diye tenezzül ettirilmiştir. Kur'an'dan yararlananların eğitimleri, Kur'an'ı anlayış tarzları ve Kur'an'ın indirildiği kaynağa olan ilgileri farklıydı. Burada olan durumdan daha farklı bir durum söz konusu. Hak Teala'nın cilvesi gaypten zuhur ve tenezzül edip tabiat alemine inmektedir.

İlk cilveye ulaşıncaya kadar tabiat, cisim ve zahir alemleri ile gayp mertebeleri arasında var olan farklılıklar, aynı şekilde bizim idraklerimiz ile peygamberler ve Allah'ın halis velilerine ulaşıncaya dek bizden daha yukarıda olanların idrakleri arasında da vardır.

Hz. Musa için vaki olan cilve hakkında "Rabbi dağa tecelli etti-ğinde..." Buyrulmaktadır.

Semat duasında şöyle diyor. "Dağa tecelli ettiğin veçhinin nuruna andolsun..."

Başka bir yerde ise şöyle buyruluyor: "Ey Musa, şüphesiz ben Al-lah'ım"

Başka bir yerde ise şöyle buyrulmuştur: "Rabbi dağa Tecelli etti-ğinde"

Başka bir yerde ise "Dağa tecelli ettiğin veçhinin nuruna andolsun" diye buyrulmuştur.

Hepsi de doğrudur ve her birisi kendi yerinde tamdır.

Bizler Kur'an'ı öğrenmek için ne yapmalıyız? Bu mertebeler öğ-renmek ve öğretmek anlamında değildir.

Kur'an'a ve tefsirlere baktığımız zaman bazılarının bu anlama de-ğindiğini görüyoruz. Fakat bu öğrenme ve öğretme, körler ve sağırlar içindir.

Kur'an, bütün bu konuları içermiştir. Fakat bunu idrak eden kimse, "Kuşkusuz Kur'an'ı ancak kendisine hitap edilen anlar" Kur'an'ın muhatap saydığı kimsedir. Ne olduğunu ancak o anlayabilir.

Kur'an'ı kendisine hitap ettiği ve Kur'an'ı anlayan kimse ise "Ruh'ul Emin'in Kur'an'ı kalbine indirdiği" bir mertebededir.

Bunu ondan başka hiç kimse müşahede edemez.

Bu konu, aklî idrakin ve delil getirmenin dışında, tamamen müşa-hedeye dayanır. Bu da gözle görülür değil, gaybi bir müşahededir. Aklî, nefsi ve (normal bir) kalbî müşahede değildir. Alemin ve Pey-gamber'in kalbi sadece müşahede edebilir.

Ama anladıklarını kapalı örneklerin ve lafızların dışında anlatamaz. Siz kör olan birisine nurun ne olduğunu nasıl anlatabilirsiniz? Hangi dille ve hangi sözlerle? "Nur aydınlatıcı bir şeydir"

demekten başka ne söylenebilir ki? Nuru gören birisi, görmeyene nasıl anlatabilir? Üstelik bir de insanın dilinde de "ukde" (engel, düğüm) varsa! Bu düğüm de karşı tarafın da kulağındaki düğümden kaynaklanmaktadır. Peygamberlerin dilinde var olan düğüm gibi.

Resul-ü Ekrem'in anlatma sıkıntısı diğerlerinden daha fazlaydı. Zira derk ettiği şeyleri ve Kur'an'dan kalbine inenleri kime anlatabilirdi? Tam velayet makamına ulaşan kimseden başka kime söyleyebilirdi?

"Hiçbir peygamber benim kadar eziyet görmemiştir" sözü eğer gerçekten Resulullah'tan rivayet olunmuşsa, bir anlamı da ulaştırması gerekeni ulaştıramamasıdır. Bulduklarını söyleyecek birini bulamamak hüzün vericidir. Özellikle O'nun bulduğu şeyler, diğerlerinin bulduklarından daha fazlaydı.

Bir şeyi öğrenip, diğerlerinin de öğrenmesini isteyen, fakat onlara anlatamayanın üzüntüsü ne kadar da büyük bir üzüntüdür! Kör olan oğlunun güneşi görmesini isteyen baba ne kadar da hüzünlenir. Anlatmak isterse ne yapmalıdır?

Bu nuru ona nasıl anlatabilir? Meçhul anlam ifade eden başlıklar bilinmezlikten başka bir şey değildir.

"İlim en büyük perdedir." İnsanı tümel aklî kavramlarla uğraştırıp, asıl yoldan

alıkoyan ilim, büyük bir perdedir. Veliler için ilim bir perdedir.. İlim arttıkça bu perde kalınlaşır.

İnsan taşıdığı ilme ilgi duyar ve bazen alim ilmin sadece bu kadar olduğunu sanır.

İnsan, bu kalıptan kurtulmadıkça bencildir.

Dolayısıyla, bütün kemallerin kendi idrak ettiği ve okuduğu ilim-lerle sınırlı olduğunu sanmaktadır.

Fâkih âlemde fıkıhtan başka bir şey olmadığını, arif irfandan başka bir şey olmadığını, filozof felsefeden, mühendis geometriden başka bir şey olmadığını zanneder.

Sadece görmekle, tecrübeyle vb. yollarla elde edilen şeylerin ilim olduğunu, bunun dışındakilerin ilim olmadığını hayal etmektedirler. Bu herkes için büyük bir perdedir (engeldir). Bizim için birçok perde vardır. Ama bunların en koyusu, kalını ilim perdesidir.

Kendisi aracılığıyla doğru yolun bulunması gereken şey (ilim), hi-dayete engel olmakta. Bütün resmî ilimler böyledir. İnsanı olması ge-rekenden alıkoyup, bencillik getirmektedir.

İlim tezkiye edilmemiş (temizlenmemiş, arınmamış) bir kalbe gir-diğinde onu geriye götürür. (İlim) Deposu doldukça, getirdiği musi-betler de artar. Çorak ve taşlı bir toprağa ne kadar tohum ekilse de ürün alınamaz. Çorak bir arazi, perdeli ve tezkiye olmamış, hatta Al-lah'ın isminden bile korkan bir kalp ürün vermeyen bir kalptir.

Felsefe resmi bir ilim olmasına rağmen, kimileri bir yılanmış gibi felsefeden ürkmektedir. Filozof da ariften böyle ürküyor. Arifler ve daha yukarıda olanlar da böyledir? Bütün resmi ilimler, "dedi, denil-di" sözleriyle doludur.

Resmi ilimlerin en azından zikrullaha ve Allah'a yönelmeye engel olmasına izin vermeyeceğimiz miktarda kendimizi ne zaman tezkiye edeceğimizi bilmiyorum! Bunun kendisi başlı başına bir meseledir. İlimle uğraşmak bizleri gaflete düşürmemeli ve kemal kaynağından uzaklaştıracak bir gurur meydana getirmemelidir.

Özellikle alimlerde olan gurur! İster maddi ve tabii ilimlerle uğra-şanlar, ister şer'i ilimlerde uğraşanlar ve isterse de aklî ilimlerle uğraşanlar olsun; kalp tehzip (temiz) olmadıkça, onda insanı tamamen Allah'tan koparan bir gurur doğar. İnsan okurken kendini tümüyle okumaya kaptırıyor, ama namaz kılarken aynı şekilde namaza odaklanmıyor. Kendini namaza veremiyor. Allah rahmet etsin bir dostum şöyle diyordu: "Bir defa olsun namazı

dikkatle kılmış değilim!" Sanki insan namaz kılmaya başladığında namazda değil, Allah'a yönelmiyor, kalbi orada değil, başka bir yerdedir. Belki ilmi bir meseleyi çözmeye koyulmaktadır. Amacı insanı hedefe ulaştırmak olan ilmi bir konuyu çözmeyi düşünmesi, insanı hedefinden alıkoyuyor. Bunlar şer'i,

tefsiri ve tevhidi ilimlerde de olabilir. Hazırlıksız ve tehzip olmayan bir kalp için, tevhidi ilim bile bir bağdır, izin vermez, engel olur. Şer'i ilimler de böyledir. Bütün bunlar, şer'i ilimler ve diğer meseleler, bir takım vesilelerdir. Amelin vesilesidir ve amelin kendisi de bir vesiledir.

Tüm bunların tek bir amacı ve hedefi vardır; o da bu nefsi uyan-dırmak içindir. Tümüyle karanlık ve zülumat olan bu perdelerden kurtarıp, nurani perdelere ulaştırmaktır hedefleri. Zannedersem şöyle bir tabir vardır: "Şüphesiz Allah'ın nurdan yetmiş bin örtüsü vardır."

"Zülumat" perdeleri de aynı şekildedir. Nur olanlar bile perdedir-ler. Bizler karanlık perdelerden bile arınmış değiliz. Bunların içinde pinekleyip duruyoruz. Sonumuz ne olacak belli değil!

İlimler, bizim nefsimizde olumsuzluktan başka hiçbir etkide bu-lunmamıştır. Bunlar şer'i ve akli ilimlerdir ve bu zavallılar da ona "zihniyât" adını veriyorlar. Bu örtülülerin "zihniyat" dedikleri şey gerçekten de zihniyattır, yani ayniyeti yoktur.

Bunlar amaca ulaşmanın vesilesidir ve amaca ulaşmamızı engelle-yen şey ilim değil,

zulmettir, zulmani perdelerdir.

İnsanın amacı ve peygamberlerin geliş nedeni olan şeylerden insanı alıkoyan herhangi bir ilim, ancak zulmânî bir perdedir.

Peygamberler, insanları bu dünyadan, bu karanlıktan çıkarıp, nur kaynağına ulaştırmak için gelmişlerdir. Nur kaynağına, nurlara de-ğil....

İnsanı bu mutlak nurda fani etmek, bu katreyi (damlayı) denizde fani kılmak istiyorlar. Elbette bu örnek bile tam örtüşmemektedir.

Bütün peygamberler bunun için gelmiştir. Bütün ilimler vesiledir ve ayniyet de o nura aittir. Bizler ise yokluklarız (adem). Aslımız oradandır. Ayniyat oraya aittir. Bütün peygamberler bizleri bu zülu-mattan çıkarıp, nura ulaştırmak için gelmişlerdir; nurlara değil. Karanlık ve aydınlık perdelerden kurtarıp,

mutlak nura bağlamak için gelmişlerdir.

Bazen tevhit ilmi bile perde olabilir. Tevhit ilmi, Hak Teala'nın varlığı için deliller

ikame ediyor, ama O'nunla arasında perde vardır, bu deliller onu ayırıyor, onu olması gereke şeylerden uzaklaştırıyor.

Peygamberlerin yolu böyle değildir, peygamber ve evliyanın delil yolu böyle değildir. Onlar delilleri biliyordu. Ama mesele, "vacib" varlığı, delillerle ispat etmek meselesi değildir.

Hz. Seyyid'üş Şühedâ (a.s) buyuruyor: "Sen ne zaman kayboldun ki! Senin hâzır ve murakıb (denetleyen, gözeten, kontrol eden) oldu-ğunu görmeyen gözler kör olsun"

Ve kördür zaten...

İlk aşama kıyamdır. "De ki; size bir tek öğüt veriyorum. Allah için kıyam edin..."

Seyr ehli de bunu ilk menzil saymıştır. Belki de başlangıçtır, men-zil değil.

"Menzil-us Sairin"de bunu ilk menzil olarak saymışlardır. Fakat bunun bir başlangıç ve menzilin de sonra olması mümkündür. Evvela bizzat derk etmiş, bulmuş bir varlık vasıtasıyla bir öğüt veril-mektedir. Nitekim ona şöyle buyuruyor: "De ki; size bir tek öğüt ve-riyorum." Tek bir öğüt, o da Allah için kıyam etmeniz...

Bütün her şeyin ve her meselenin başlangıcı kıyamın Allah için olmasıdır. Allah için kıyam et, Allah için harekete geç ve Allah için bu uykudan uyan. Uyuyanlara, orada düşüp yatanlara de ki: "Benim sizlere sadece bir öğüdüm var, o da şudur: Allah için kalkın, kıyam edin ve Allah için yola koyulun."

Bizler sadece bu öğüde bile şimdiye kadar kulak verip, yola koyu-lamadık. Yolumuz kendimiz içindir. Çok iyi olanlar yine kendileri içindir.

Evet, veliler başka bir durumdadır. Bu öğütler biz uykudakiler içindir. Onlar ulaşmışlardır. Yukarıdadırlar ve bizleri de götüreceklerdir.

Hiç kimse şu manayı inkar edemez ki biz şu anda buradayız, bize tüm güçlerimize musallat olan müvekkel melekler bizleri sürüklüyor, bu güçlerimiz bizi o tarafa doğru çekiyor. Tabiata geldiğimizden beri bizleri bir başka tarafa doğru çekiyorlar, bizler gideceğiz, ama bu zü-lumat ve perdelerle...

"Hubb'ud dünya (sevgi, bağlılık, aşırı düşkünlük) bütün her şeyin kaynağıdır." Bütün hataların kaynağı budur. Dünya sevgisi, bazen muvahhit birisini dahi öyle bir yere sürükler ki Allah'ın dünyayı ken-disinden alacağına inandığı takdirde kalbinde bir bulanıklık ve bir buğz meydana gelir.

Denildiği üzere insanın dünyadan gitme zamanı gelip çattığında, şeytanlar bu insanın muvahhit birisi olarak ölmesini engelleyebilmek için, sevdiği her şeyi

gözleri önüne getirirler. Meselâ, kitap seven bir öğrencinin kitabını getirerek "bu inancından dön, yoksa bunu yakaca-ğız" diyorlar. Evlâdına sevgisi olanın da evlâdını ya da sevdiği başka şeyleri gözü önüne getirirler.

Dünya ehlinin, meselâ sarayı olan birisi olduğunu zannetmeyin. Sarayı olan birisinin dünya ehli olmaması ya da sadece bir kitabı olan öğrenci birisinin dünya ehli olması mümkündür. Ölçü (bunlara duyulan) ilgidir. Dünyaya bağlılığın ölçüsü, insanın bu eşyalara duyduğu ilgidir.

İnsanın ömrünün sonuna doğru ilgilerinden ayrıldığını görüp, Al-lah'a düşman olarak, bu düşmanlıkla gitmesi bile mümkündür. İlgileri azaltın, ilgiler azaltılmalıdır. Bizler kalben bir şeye ilgi duysak da duymasak da hiçbir şey değişmez, sonuçta gideceğiz.

Meselâ bu kitaplara ister ilgi duyun, isterse duymayın. Bunlar si-zindir ve kullanmaktasınız. Eve ilgi duysanız da duymasanız da ondan istifade etmektesiniz. O halde ilginizi azaltın ve elinizden geldiği kadar yok edin. İnsanı meşakkate sürükleyen, sahip olduğu ilgidir. Ve bu da nefis sevgisindendir. Kaynak, nefis sevgisidir. Dünya, nefis ve makam düşkünlüğü insanı helâke sürükleyen bir derttir...

Hubb-u makam (makam sevgisi), hubb-u mescit ve benzeri şeyler, dünyevî ilgilerdendir. Birbiri üstünde kat kat perdelerdir bunlar.

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

KONULAR

Hep oturup "şuna buna sahip olanlar şöyle böyledir!" Demeyin. Kendinizin nasıl olduğuna bakın. İlgi duyduğunuz şeylere, duyduğu-nuz ilginin boyutu nedir? Oysa siz bu ilgiler esasınca onları eleştiri-yorsunuz.

Nefse düşkünlük ve bencillik olmazsa, insan başkalarının eksiklerini, ayıplarını bulmaya çalışmaz. Başkalarının ayıplarını aramanın asıl nedeni, sahip olduğumuz nefis sevgisi yüzünden kendimizi mühezzeb (nefsini ıslah etmiş), doğru ve kamil görüp bizim dışımızda kalan bütün insanları kusurlu ve hatalı görmemizdir.

Bu nedenle onların hata ve eksiklerini eleştiriyoruz.

Okumak istemediğim bir şiirde, birisi başka birisini kınayınca, o kınanan kimse kınayıcıya şöyle dedi: "Ben söylediklerim gibiyim. Acaba sen de göründüğün gibi misin?"

Bizler toplumda güya Allah için ders okuyoruz, dînî eğitim görüyoruz, bu yüzden de kendimize "cundullah" (Allah'ın askeri) adını koyuyoruz. Ama acaba göründüğümüz

gibi miyiz? En azından bu dış yapılar, iç yapılarla uyum içinde olmalıdır, çelişki içinde değil. Zahir başka, batın başka bir şekilde olmamalıdır.

Nifak bundan farklı bir şey midir? Nifak sadece Ebu Süfyan gibi görünüşte dini kabul edip, gerçekte böyle olmamak değildir. "Ben şöyleyim, böyleyim" deyip aksini yapmak da nifaktır, bunu yapanlar da münafıklardandır. Fakat münafığın biri bu derecededir, diğeri ise başka bir derecede.

Sonuçta buradan gideceğiz. Ama "bunlar sadece o tarafa (kıyame-te) çağırıyorlar" dememek gerekir. Zira bütün peygamberler, ahiret için davette bulundukları gibi, dünyada da adaleti yaymışlardır. İlâhi bir varlık olan Resul-u Ekrem'in bile şöyle buyurduğunu rivayet edi-yorlar:

"Bazen benim de kalbim kararıyor ve ben her gün yetmiş kez Al-lah'tan mağfiret diliyorum."

Düzgün olmayan kişilerle muaşeret, insanın kalbini karartır. Sürekli Allah'ın huzurunda olması gereken bir kimseye iyi ve dürüst bir kimse dahi gelip bir mesele sormak istediğinde

bu miktarda kendisini o olmak istediği makamdan alıkoymaktadır. Kendisine gelip, onunla sohbet etmek isteyen kişi de onun için bir mazhardır. Ama bu bile, onun istediği ve devamlı bulunmayı arzuladığı o makama erişmekten alıkoymaktadır.

"Bazen benim de kalbim kararıyor ve ben her gün yetmiş kez Al-lah'tan mağfiret diliyorum."

Peygamber'den nakledildiği üzere bu tür meselelerle meşgul olmak bile kendileri için bir örtüdür. Ve bizim de bu örtüden arınmamız gerekir. En azından göründüğümüz gibi olmalıyız, tersi değil.

Alnımızda secde izleri varsa, Allah için çalışıyorsak, en azından namazda riya etmemeliyiz. Kendimizi muhafazakar göstermek istiyorsak o halde en azından faiz yememeli, kimseyi aldatma-malıyız.

Manevi ilimlerin, insanın çalışmasını engellediğini düşünenler ya-nılıyorlar. Bu manevi ilimleri insana öğreten zat -ki Resulullah'tan sonra hiçbir kimse onun kadar gerçekleri bilmiyordu- tarihin yazdığı üzere halkın kendisine biat etmesinin hemen ardından, kazmasını alıp kendi işlerine başladı. Bunların birbiriyle çelişkisi yoktur.

Dünyaya yönelmeleri için, halkı dua ve zikirden alıkoyanlar, meselenin ne olduğunu bilmiyorlar. Onlar duanın insanı ıslah ettiğini bilmiyorlar. Sonuçta dünya hakkında da gerektiği şekilde davranıyorlar. Adaleti ikame edenler de, zikir, fikir ve her türlü musibetlere tahammül eden peygamberlerdi.

Zalimler aleyhine, bunlar kıyam etmişlerdir. Arefe duasının ne olduğunu bildiğiniz Hüseyin b. Ali (a.s) kıyam etti. O dualar, bu meselelerin, Allah'a yönelişin kaynağı konumundadır. Bu dualar insanı gayb kaynağına, Allah'a yönlendiriyor. Eğer insan hakkıyla okuyabilirse gaybi mebdee var olan teveccühü insanın kendisine olan ilgisinin azalmasına neden olur. Bunlar çalışmayı engellemediği gibi, çalışmayı ve feraha ermeyi de kendisiyle birlikte getirmektedir.

Fakat çalışan kendisi için değil, Allah rızası için ve O'nun kulları için çalışması gerektiğinin farkındadır. Dua kitaplarını eleştirenler, cahil oldukları ve bilmedikleri için eleştiriyorlar. O çaresizler dua kitaplarının insanı nasıl eğittiğini bilmiyorlar.

Münâcat-ı Şabaniye, Kumeyl duası, Hz. Seyyid'üş Şühedâ'nın (a.s) duası (Arefe), Semat duası gibi pak imamlardan rivayet olunan duaların, insanı nasıl ıslah ettiğini bilmiyorlar. Şabaniye duasını okuyan kişi, kılıç da çekiyor. Rivayete göre Şabaniye münacatını bütün imamlar okuyordu.

"Bütün imamların okuduğu" tabirini, ben başka dualar için görmedim.

Bu Şabaniye duasını okuyan kimse, kılıç sallayıp kafirlerle savaşı-yordu. Bu dualar insanı bu zülumattan kurtarıyor. İnsan, bu karanlık-tan kurtulduğunda, Allah (c.c) için çalışan, Allah için kılıç sallayıp savaşan ve Allah için kıyam eden birisi oluyor.

Bu dualar insanı bu beylerin dediği şeylerden alıkoymuyor. Onların bütün emelleri buraya özgüdür. Bu beylerin görüşüne göre buranın ötesinde olan her şey zihniyat ve boş kavramlardır. Bazen de onların reel gerçekler, bunların ise boş kavramlar olduğunu anlayacakları bir makama erişirler.

Bu dualar, hutbeler, Nehc'ul Belâğa, Mefatih'ul Cinan ve diğer dua kitapları, insanın ıslah olması için birer yardımcıdır.

Bir insan ıslah olduğu zaman, bütün bu meselelerle amel eder. Zi-raatla de uğraşır, fakat Allah için. Savaşır da. Kafir ve zalimlere karşı yapılan bunca savaşı, bu tevhit ashabı ve dua ehli kimseler gerçekleş-miştir. Resulullah (s.a.a) ve Emir'ul Mü'minin'in (a.s) yanında sava-şanların çoğu böylesine ibadet ve dua ehli kimselerdi.

Hz. Emir'ul Mü'minin (a.s) savaş cephelerinde namaz kılıyordu. Orada savaş vardı, ama burada namazını kılıyordu. Hem savaş, hem de namaz bir aradaydı. O savaş sırasında birisi sorduğunda, durup kendisine tevhidi anlattı. Bir başkası "Şimdi olur mu, zamanı mı?" Diye itiraz edince Hz. Ali (a.s) rivayet edildiği üzere cevap olarak şöyle buyurdu: "Biz bunun için savaşıyoruz."

Bizim savaşımız dünya için değildir. Muaviye ile savaşarak Şam'ı almak peşinde değiliz. Peygamber (s.a.a) ve Hz. Ali (a.s) Şam ve Irak'ı istemiyordu. Bunlar insanların adam olmasını istiyordu. İnsanların canını, zalimlerden kurtarmak

peşindeydiler. Bunlar dua ashabı olan kimselerdi.

Hz. Ali'den (a.s) nakledilen Kumeyl duasına bir bakınız. Kumeyl okuyan bir kimse aynı zamanda kılıç sallayan bir kimsedir. İnsanları dualardan ve dua kitaplarından ayırmak, o pis adam Kesrevi'nin yaptığı gibi irfani kitapları, dua kitaplarını yakmak doğru değildir. Bunlar duanın ne olduğunu bilmiyorlar.

Duanın nefisteki etkilerinden haberleri yoktur. Bütün hayır ve bereketlerin bu dua okuyan kimselerden olduğunu bilmiyorlar. Zayıf bir şekilde dua eden ve Allah'ı zikreden kimselerde bile aynı ölçüde etkisi vardır. Papağan gibi olsa dahi üzerlerinde bir etki söz konusudur. Her ne kadar da olsa terk eden kimselerden daha iyidirler.

Namaz kılan kimsenin de her ne kadar düşük bir mertebesi de olsa o namaz kılmayan kimseden daha iyi ve daha temizdir. Bu hırsızlık yapmaz, cinayet dosyalarını şöyle bir inceleyin, bu dosyalardan kaçı-nın ilahiyat öğrencilerine ait olduğuna bakınız. Kaç tane ilahiyat öğ-rencisi hırsızlık yapmış,

şarap içmiş veya diğer kötülüklere bulaşmıştır. Elbette bu öğrenciler arasında kaçak kimseler de mevcuttur. Ama onlar zaten ne namaz, ne de başka bir şey ehlidirler. Bu kıyafetlerini istifade etmek için kullanmaktadırlar. Ama dua okuyanlar ve İslam'ın zahiriyle amel edenlerin dosyası diğerlerine oranla ya hiç ya da az bir konumdadır. Alemin düzeninde bunların bir müdahalesi vardır.

Duayı bu topluluktan çıkarmamak gerekir. Gençlerimiz duadan ayrılmamalıdır. Kur'an'ı meydana çıkarmak için duanın terk edilmesi doğru değildir. Kur'an'a bir yol olan duaları terk etmemek gerekir. Bunlar şeytanın işlerinden olan vesveselerdir. Eğer Kur'an gelsin diye diğer dua ve hadisler terk edilecek olursa hiç

şüphesiz Kur'an da ortadan gidecektir, Kur'an'ı getirip hadisi bir kenara itmek isteyenler Kur'an'ı da getiremeyeceklerdir. Kur'an istiyoruz diye duaları bir kenara itmek isteyenler Kur'an'ı da sahneye çıkaramayacaklardır. Bunlar şeytanın vesveseleridir, insanı aldatan şeylerdir ve gençleri aldatan bir ifadedir.

Gençler hadis, zikir ve dua ehlinin mi bu topluma daha çok hizmet ettiğine diğerlerinin mi daha çok faydalı olduğuna bakmalıdırlar. Ba-kınız bunlardan hangisi insanlığa daha faydalı olmuştur. Gördüğünüz bütün hayır ve iyilikler bu müminlerdendir. Mutlak hayırlar ve zayıf-lara yardım amacıyla yapılmış olan bütün vakıflar bu zikir, namaz ve dua ehli kimselerden geriye kalmıştır, başkaları böyle bir şey yapma-mıştır.

Zengin olan eşraf takımından namaz kılan kimseler okul yap-tırmışlardır, namaz kılanlar hastane ve benzeri şeyler yapmışlardır. Dolayısıyla bu insanlardan uzaklaştırılmaması gereken bir şeydir. Bunu yaymak gerekir. İnsanları Allah'a teveccühe yönlendirmek icab eder.

Biz eğer insanın mutlak kemale ulaşması için bu dualaların yardımcı olduğunu göz ardı etsek bile bu dualar hiç şüphesiz bir ülkeyi idare etmek için de gereklidir. Yardım bir defasında insanın gidip hırsızı yakalamasıdır, bir defasında ise hırsızlığın yapılmamasıdır. Mescid ve dua ehli olan kimseler anarşi ve terör ehli olamazlar, bu da topluma bir tür yardımdır. Toplum bireylerden oluşmaktadır. Eğer bir toplumun yarısı bu dua,

zikir ve benzeri şeyler yüzünden günahlardan uzak duruyorsa, tacir, ticaret yaptığı halde günah işlemiyorsa, hırsızlık yapmıyorsa, bu topluma bir tür yardımdır. Dağ başlarında silah çekip adam öldürenler ve eşkıyalar bu anlamın ehli değillerdir. Eğer ehli olsalardı bu işi yapmazlardır.

Toplumu terbiye etmek buna bağlıdır. Bu dualar Allah ve Resulünden nakledilen şeyler ile toplum terbiye edilebilir. "Eğer duanız olmasaydı rabbim size itina etmezdi."

Eğer Kur'an'ı da istiyorsanız işte Kur'an duayı övmektedir, insan-ları duaya çağırmaktadır. Dua olmadığı taktirde Allah'ın insanlara itina etmeyeceğini beyan etmektedir. O halde bunlar Kur'an'ı da kabul etmemektedir.

Duayı değil de Kur'an'ı istiyoruz diyenler aslında Kur'an'ı da istememektedirler. "Bana dua ediniz size icabet edeyim" İnşallah Allah bizleri de dua, zikir ve Kur'an ehli kimselerden kılsın.

Dördüncü Oturum

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur

Önceki konulardan istifade edildiği üzere edebiyat ehlinin dediği gibi "bismillah"ta yer alan "ba" harfi sebebiyet için değildir. Hak Teala'nın failiyeti neden sonuç türünden değildir. En iyi tabiri Kur'an'da yer aldığı üzere bazen zuhur "O evvel, ahir, zahir ve batındır"

bazen de tecelli "Rabbi dağa tecelli etti" olarak ifade edilmiştir. Bu nedensellik ilişkisinden apayrı bir şeydir. Neden sonuç ilişkisinde, Hak Teala'nın zatında diğer varlıklara oranla iktiza etmeyen bir temayül varsayılmıştır. O yüzden nedenselliğe geniş bir anlam yüklemek gerekir ki tecelli ve zuhuru da kapsasın.

Veya diyelim ki bu "ba" harfi sebebiyet için değildir. Bismillah yani "zuhuruyla, tecellisiyle" anlamındadır. Veya diyelim ki "el hamd, Allah'ın ismiyle...", burada hamd hatta isim için bile bir sonuç değildir. Kitap ve sünnette nedensellik

ifadesinin kullanıldığını hatırlamıyorum, bu filozofların dilinde vaki olan felsefi bir tabirdir. Kitap ve sünnette bu anlamda bir nedensellik söz konusu değildir. Daha çok yaratılış, zuhur, tecelli ve benzeri ifadeler kullanılmıştır.

Başka bir konu vardır ve bu hususta bir de hadis nakledilmiştir. Bu konu "ba" harfinin altındaki nokta meselesidir. Bu rivayetin doğru olup olmadığını bilmiyorum, hatta doğru olmadığı hususunda kanıtlar da olabilir lakin Hz. Ali'den (a.s) şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Ben "ba" harfinin altındaki noktayım."

Eğer bu rivayet doğru ise "ba" harfi mutlak zuhur anlamındadır. İlk taayyün velayet makamından ibarettir. Belki de Hz. Ali'nin (a.s) maksadı şudur ki velayet makamı gerçek anlamda tümel bir velayettir ve ilk taayyündür. İsim mutlak tecellidir, ilk taayyün Ahmedi Alevi velayettir. Eğer bu rivayet doğru olmasa dahi mesele şudur ki mutlak tecellinin ilk taayyünü vücudun en üst mertebesidir ki o da mutlak velayet mertebesidir.

İsim hakkında bir takım konular vardır, bu konulardan biri de şudur ki isim bazen zat makamına aittir. İsmin kapsamlı olanı Allah'tır, diğer isimler rahimiyet

ve rahmaniyet ile zuhurdan ibarettir ve hepsi de ism-i a'zam'ın tecellilerindendir. Allah ism-i a'zam'dır ve ilk tecellidir. O zaman bir isim zat makamındadır ve bir isim de ismiyyet ile tecelliler makamındadır, diğer biri de fiili tecellidir ki birine ahadiyet makamı diğerine ise vahidiyet makamı denmektedir.

Birine de meşiyet makamı, bu tür kavramlar vardır. Belki de Haşr suresinin sonundaki üç ayette bu anlama işaret etmektedir. "O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka tanrı yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, esirgeyendir, bağışlayandır. O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur.

O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehtir, selâmet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehtir. O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır."

Bir ihtimale göre bu üç ayette yer alışı ve üç şekilde zikredilişi belki de bu isimlerin üç makamıdır ki zat makamındaki isim, ayette yer alan ilk isimlerle uyum içindedir. Sıfati tecelli ile isim ise ikinci ayette yer alan isimler ile uyumludur.

Fiili tecelli ise "O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır" ifadesi ile uyumludur ki böylece üç cilve söz konusudur. Zatın zat için cilvesi, isimler makamında cilve ve zuhur makamında cilve. Belki de "evvel O'dur, ahir O'dur" ifadesi de başkalarının aslında hiç olmadığına işarettir.

"Evvel, ahir, zahir ve batın O'dur." Yani var olan bütün zuhurlar O'dur; O'ndandır anlamında değil. "Zahir O'dur, batın O'dur, evvel O'dur ve ahir O'dur." Cilveler için

bir takım mertebeler vardır.

Cilveler mütecelliden ayrı değildir. Elbette bunu derk edebilmek oldukça zordur ama derk ettikten sonra onaylamak kolaydır. Belki de Allah, sıfat makamındaki tecelli için bir isimdir. Eğer böyle olursa bismillahta yer alan Allah ismi o tecelli için cem'î cilve şeklinde zuhurdan ibarettir. Zuhur cem'i cilve için olduğu halde,

önceden dediğimiz iki ihtimal ile de çelişmemektedir. O ikisi bununla uyum içindedir. Zira bunlar ayrı bir konu değildir. Elbette biz bütün bu konulardan eksik bir şekilde geçmek zorundayız.

Bütün bu meselelerde yer alan ortak bir konu vardır. O da şudur ki biz bazen gerçekleri sahip olduğumuz idrak üzere düşünmekteyiz. Bazen biz gerçekler hususunda akıl hasebiyle bir şeyler derk etmekteyiz, bazen de kalp makamı hasebiyle gerçekler hakkında bir şeyler algılamaktayız. Bazen şuhud makamı ve bu tür anlamlar söz konusudur.

Bizim idrakimiz aklî veya burhan ve benzeri esaslara dayalı bir tür idrak olduğu için o şey bir gerçeği ifade etmektedir. Biz akli idrakimiz hasebiyle gerçekleri bu şekilde idrak etmekteyiz. İdrak düzeyi bir derece yukarda olan kimseler de aynı şekilde derk etmektedir. Yani gerçek şudur ki var olan şey Zat-ı Mukaddes ve O'nun cilvesidir. Biz hangi şekilde idrak edersek edelim gerçek budur.

Hakikat şudur ki varlık aleminde var olan şey Zat-ı Mukaddes ve O'nun tecellisidir. Bu tecelli ister zat, ister sıfat, isterse de fiil maka-mında olsun fark etmez. Zikrettiğimiz ayetlerde bu hakikate işaret et-miş olabilir: "Evvel, ahir, zahir ve batın O'dur." Gerçek şudur ki Hak Teala'nın karşısında var olan bir varlık söz konusu değildir.

Mutlak vücudun karşısında bir varlık düşünülemez. Bazen de biz kendi idraklerimiz üzere değerlendirmede bulunmaktayız. Bizim ne gibi idrakimiz vardır.

Akli idrakimiz nedir? Acaba bu akli idrakimizi iman olarak adlandırmak için kalbe ulaştırabilmiş miyiz. Veya irfan ve marifet olarak adlandırmak için seyir ve hareket içine girmiş miyiz? Beşerin ulaşabildiği o son merhaleye ulaşabilmiş miyiz? Bunlar bizim gerçekler hakkındaki

idrakimizden ibarettir; yoksa gerçekler olduğu gibidir. Esasen gerçek itibariyle Hak Teala'dan başka bir şey yoktur, olan her şey O'dur. Var olan cilve O'nun cilvesidir. Tam uyarlanabilecek bir örnek bulmak zordur. Gölge ve gölge sahibi örneği bile nakıstır. En yakın örnek belki de deniz dalgasıdır, denize oranla dalga örneğidir, dalga denizden ayrı değildir, denizin dalgasıdır, bir tarafta dalga bir tarafta denizin dalgası söz konusu değildir,

meydana gelen dalgalar dalgalanan denizdir, ama biz idrakimiz üzere düşününce

dalga ve denizin iki ayrı şey olduğunu sanmaktayız, oysa ki dalga deniz için ilineksel bir manadır, hakikat şudur ki denizden başka bir şey yoktur, denizin dalgası denizden ibarettir, alem bir dalgadır, elbette bu örnek bile na-kıstır. Nitekim "toprak olsun başıma bu verdiğim örnekten dolayı" denmiştir.

Biz idraklerimiz hasebiyle bu konulara girmek istediğimizde bir mertebesi bu meselelerin tümel düşünceleridir. Sıfat ismi, filler ismi, falan makam gibi ki bunlar kavramlardır. Mefhumi bir idraktir. Başka bir mertebesi ise derk ettiğimiz bu kavramları delil yoluyla gerçek olduğunu ispat etmekteyiz. Örneğin her şeyin zat ve cilvesinden ibaret olduğu ve ondan başka bir şey bulunmadığı gerçeğini delil ile ispat etmek istediğimizde

şöyle denilmektedir ki salt vücud, mutlak vücud, hiç bir kaydı olmayan bir vücuddur. Kayıtlı bir vücud değil, salt ve mutlak vücud "sen mutlak vücud biz ise varlık görüntüsü."

Bu konuda delil ortaya koymak istediklerinde şöyle demektedirler: "Vücud eğer bir sınırı olacak olursa, bir noksanlığı bulunursa bu artık mutlak vücud değildir. Mutlak vücud hiç bir taayyünü olmayan vücuddur, onda hiç bir noksanlık yoktur. Vücudta bir noksanlık ve taayyün olmazsa mutlak ve tam vücuddur,

tam ifadesi bile nakıstır. Yani hiçbir haysiyetten mahrum düşünülemez. Bütün sıfatları mutlaktır; taayyün şeklinde değil. Onda rahmaniyet, rahimiyet ve uluhiyet taayyün etmiş halde değildir.

O mutlak nur olduğunda, taayyünsüz varlık olduğunda bütün ke-mallere sahip olmalıdır. Zira herhangi bir kemalden mahrum olursa taayyün lazım gelir. Eğer rububiyet zatı makamında bir nokta eksiklik olursa, bir nokta vücud olmazsa ıtlak halinden dışarı çıkar, noksanlığa bürünür, nakıs olur, hatta mümkün olur, artık vacib olmaz.

Vacib mutlak kemaldir, cemal-i mutlaktır, bu açıdan Allah'ı düşündüğümüzde bu nakıs deliller esasınca Allah, o mutlak zat için bir isimdir ve bütün cilveleri barındırmaktadır, bütün isim ve sıfatları haizdir, bütün kemalleri kapsamaktadır, mutlak kemaldir, taayyün etmemiş kemaldir. Mutlak kemal ve taayyünsüz kemal bir

şeyden mahrum düşünülemez, eğer mahrum olursa mutlak kemal değildir. Eğer mahrum olursa mümkündür, mümkün ise nakıs varlıktır, nakıs varlık hangi kemal mertebesine ulaşırsa ulaşsın mümkündür, ıtlak mertebesinden çıktığı an imkan halindedir, mutlak vücud her şeye sahiptir. Bütün kemalleri barındırmaktadır. Deliller de şöyle demektedir: "Salt vücud bütün eşyadır, ondan bir şey değildir."

O her şeydir, ama taayyünler ile değil. Bütün vücuda sahiptir; ama taayyün şeklinde değil, mutlak kemal şeklinde. Gerçekleri değerlen-dirmek istediğimiz

zaman görüyoruz ki isimler de ayrı değildir. İsimler ayrı olmayan zat isimleridir, dolayısıyla Allah'ta var olan hususiyetler rahmanda da vardır. Rahmanda da mutlak kemal

olarak düşünüldüğü zaman mutlak rahmet de bütün vücudun kemallerine sahiptir. Aksi taktirde mutlak olamaz. "De ki: "İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır."" İster Allah'ı ister rahmanı ister rahimi ve ister diğer isimleri çağırın, bunlar hepsi güzel isimlerdir. Bütün esma-i hüsna,

Allah'ın bütün sıfatlarında vardır. Mutlak olduğu için de hiçbir sınırlılık yoktur. İsimle müsemma ayrılığı bulunmamaktadır. İsimler arasında farklılık yoktur, bizim farklı itibarlarla koyduğumuz isimler gibi değildir. Nur ve zuhur bir açıdan nur ve bir başka açıdan zuhur şeklinde değildir. Zuhur nurun kendisidir, nur da zuhurun aynısıdır.

Elbette bu örnek de nakıstır. Mutlak vücud, mutlak kemaldir, mut-lak kemal, mutlak şeklinde her şeydir. Itlak şeklinde bütün sıfatlardır, öyle ki hiç bir şeyi O'ndan ayrı düşünmek mümkün değildir.

Bu delil esasıncadır, delil bu şekilde ifade etmektedir. Ariflerden biri şöyle demiştir: "Biz nereye müşahade adımıyla gittiysek bu kör de asasıyla oraya geliyordu." Körden maksat İbn-i Sina'dır.

Maksadı da şudur ki benim müşahade yoluyla elde ettiğim her şeyi o delil ile idrak etmiştir. O kördür ama delil bastonuyla ilerlemiştir. Benim müşahade ile ulaştığım her yere o delil bastonuyla gelmiştir. Delil ashabı onun dediği gibi körlerdir. Delil ashabı olanlar da kör olanlardır. Müşahade olmadığı zaman körlük vardır.

Mutlak tevhid, mutlak vahdet ve benzeri şeyleri delile ispat ettiği-miz zaman görüyoruz ki vücudun mebdei mutlak kemaldir ama bu yine delile dayanmaktadır. Delil duvarı arkasındaki mahcubiyet eğer kalbe ulaştırılabilirse o zaman kalbimiz, "salt vücud her şeydir" anla-mını derk eder. Kalp bu hakikati idrak eder. Kalb bütün konuların kendisine harf harf öğretilmesi gereken bir çocuk gibidir. Delil ile konuları idrak edenler bu hakikatleri harf harf

kalbine eriştirmelidir. Tekrar mücahade ve benzeri şeyler ile bu hakikatler kalbe erişmelidir. Kalb salt vücudun bütün kemal olduğunu idrak ederse bu imandır. Bu akli bir idrak idi, öncesinden de kavramlardan düşünceler taşıyordu, delil ikame edilince idrak akli idi, bu delile dayalı ve aklın derk ettiği anlamı kalbe ulaşınca, onu kalbine okumuş olur, kalbe öğretmiş ve tekrarlamış olur, riyazetler ile kalbe ulaştırdığı zaman kalb "evde ondan başkası yoktur"

hakikatine iman eder. Lakin yine bu iman mertebesidir, hatta "Kalbim itminana ersin" mertebesi bile peygamberlerin sahip olduğu konulardan ayrıdır. Bu bir

mertebedir, müşahade ise bundan yüce bir mertebedir. Hak Teala'nın cemalini müşahade etmek Musa için tecelli etmiştir: "Rabbi dağa tecelli etti."

Musa için var olan mikat, önce otuz gün sonra kırk gün olmuştur. Sonra da bir takım olaylar gerçekleşmiştir. Kayınbabası Şuayb'ın evinden çıkıp çocuklarıyla yola düşünce ailesine şöyle buyurdu: "Ben bir ateş gördüm" Onun idrak ettiği bu ateşi çocuğu ve eşi idrak etmiyordu. "Umulur ki size ondan bir kor getiririm"

yakınlaşınca bir ses işitti, ağaçta olan ateşten kendisine "Şüphesiz ben Allahım" diye seslenildi. Körün bastonuyla arifin kalbiyle gittiği yeri Musa müşahade etti.

Bu bizim dediğimiz sizin de işittiğiniz sözlerdir lakin gerçekler bundan çok daha yücedir.

"Şüphesiz ben Allahım!" hakikati ağaçta olan bir nurdu, o nuru Musa'dan başka hiç kimse göremiyordu. Zira Allah resulüne gelen vahyin hiç kimse ne olduğunu anlayamıyordu. Vahiy nedir? Vahyin aslı neden ibarettir? Peygamberin (s.a.a) kalbine nazil olan Kur'an nasıl bir defada Allah Resulü'nün kalbine nazil oluyordu. Bu otuz cüz şeklindeki Kur'an bir defada Peygamberin kalbine nazil olamaz. Özellikle de bu sıradan kalplere! Lakin kalp de apayrı bir şeydir. Kur'an bir hakikattir, bu hakikat kalbe girmektedir.

Kur'an sırdır, sırrın sırrıdır, sır ile gizli sırdır, sır ile örtülü bir sır-dır. Tenezzül etmesi, aşağı inmesi gerekir, en düşük mertebeye ulaşması icab eder. Allah Resulü'nün kalbine indiği zaman bile yine bir tür iniş vardır. Kalbe girmek için tenezzül etmişti, oradan da başkalarının anlayabileceği mertebeye tenezzül etmiştir.

İnsan da böyledir, insan hem sırdır, hem de sırrın sırrıdır, biz insanın zahirini görüyoruz ve bu bir canlıdan ibarettir, o canlıdan başka bir şey değildir. Diğer canlılardan daha kötü bir canlı, ama bu özelliği olan bir canlı insanlık makamına ulaşabilir, kemal mertebelerine ve mutlak kemale ulaşabilir. Bizim düşünemeyeceğimiz bir mertebeye bile varabilir. Böylece yok olur, o mertebeler tümüyle sırdır, zahir bundan ibarettir. Bu tabiat aleminde de

sır olan bir mesele vardır, o da şudur ki biz cevherleri (tözleri) idrak edemiyoruz. Cisimlerde idrak ettiğimiz şey sadece ilineklerdir. Gözlerimiz bu rengi ve zevahiri görmektedir. Kulaklarımız ses işitmekte,

tatma duyumuz bir tat almaktadır. Elimiz bir zahire dokunmaktadır. Bunlar hep ilineklerdir, o halde cisim nerededir? Bir kimse cisim hakkında, "eni derinliği ve uzunluğu vardır" dediğinde bile en, derinlik ve uzunluk birer ilinektir, ağırlığı olmak bile bir ilinektir, cazibesi olmak bile bir ilinektir, neyi nitelendirmek isteseler sıfat ve ilineklerle nitelendiriyorlar, o halde cisim nerededir? Cismin kendisi de bir sırdır, o sırrın gölgesidir.

İsim ve sıfatları bizler için malum olan ahadiyetin gölgesidir. Yoksa alem gaybtir, sadece isim ve sıfatlar zahirdir. Gayb ve şahadetin bir anlamı da belki de şudur ki bu tabiat aleminin gayb ve şahadeti vardır. Gaybı bize gözükmeyendir, biz hiç bir şeyi idrak edemiyoruz, şehadeti ise bizim idrak ettiğimizdir. Siz bir şeyi tanıtmak istediğinizde sıfat, isim, etki ve benzeri şeylerle izah ediyorsunuz. Beşer idraki mutlak sırrın gölgesi hususunda nakıstır.

Sadece velayet adımıyla oraya ermiş olanlar bilir. Bu kimselerin kalbine Hak Teala'nın tecellisi bütün boyutlarıyla girmiştir. Bu sır her şeyde vardır. Yani her yere gayb ve şahadet sirayet etmiştir. Bazen gayb alemi, melaiketullah alemi ve akıllar alemi gibi tabirler kullanılmaktadır. Onların da sırrı ve zahiri vardır, zuhur ve batındır, zahir ve batın işte budur. Zahirin zuhur ettiği şeyde batınlarda vardır. O batınlarda da bir zuhur vardır.

O halde Allah'ın bütün isimleri vücudun bütün mertebelerine sahiptir, her isim bütün isimlerdir, rahman ve rahim birbirine karşı iki isim değildir. Muntakim ayrı bir isim değildir, eğer onlar isimlerden ise bütünü, bütün hepsine sahiptir. Bütün güzel isimler Allah'a özgüdür, bütün esma-i hüsna, Rahman, Rahim,

ve Kayyum için de vardır. Bu isimler birbirinden farklı şeyleri ifade etmemektedir. Aksi taktirde isimlerden her birinin Hak Teala'nın zatında apayrı bir boyutu olur, haysiyeti olur, böylece Allah bir haysiyetler ve itibarlar toplamı sayılır, bu ise mutlak vücutta imkansızdır. Mutlak vücut, mutlak vücuduyla rahmandır. Aynı mutlak vücuduyla rahimdir. Yani bütün zat rahmandır, bütün zat rahimdir, bütün zatıyla nurdur, bütün zatıyla Allah'tır,

rahimiyet ve rahmaniyeti ayrı şeyler değildir, marifet ayağıyla ilerleyenlerin kalbinde zat bütünüyle -elbette zatın kendisini değil, zatın cilvesi- tecelli etmektedir. Elbette bu kalpte değil, Kur'an'ın nazil olduğu kalpte, vahyin mebdei olan kalpte, Cebrail'i indiren kalpte. O kalpte bütün

cilvelere sahip olan bir cilve tecelli etmektedir. Hem kendisi ism-i a'zamdır hem de ism-i a'zamın cilvesiyle mütecellidir. İsm-i a'zam kendisidir. "Bizler esma-i hüsnayız."

İsm-i a'zam bizzat Resulullah'ın kendisidir. Tecelli makamında isimlerin en büyüğüdür.

O halde bu gece nedensellik konusunu ele almış olduk. Dolayısıyla burada da diğer nedensellikler gibi düşünmemek gerekir. Bunun örneklerini bulmak mümkün değildir. Sadece bir takım uzak örneklerdir. Burada ela aldığımız birinci konu ba harfinin altındaki nokta -eğer böyle bir rivayet doğruysa- biri de ismin mertebeleri idi.

İsm-i zat, sıfat makamında isim, fiili tecelli makamında isim, ismin isme tecellisi,

zatın sıfatlara tecellisi ve zatın mevcudata tecellisi. İfade etmek istediğimizde "bizim vücudlarımız" diye ifade ettiğimiz tecelli. Bu da bir tecellidir. Kesret aynalarına yansıyan bir nur, bu da uzak bir örnektir. Yüz tane ayna buraya koyunuz güneş ışığı veya başka bir şeyin ışığı hepsine yansıyacaktır. Bir tek itibarla, "yüz tane nur var" denilmektedir.

Aynanın nuru da o nurdan ibarettir, ama sınırlıdır, yüz tanedir, lakin o nurun kendisidir, güneşin cilvesidir. Yüz aynaya yansıyan güneş ışığıdır, elbette bu uzak bir örnektir. Hak Teala'nın var olan taayyünlerdeki cilvesidir. Burada bir taayyün ve bir de nur söz konusu değildir. Nur fiili tecelli ettiğinde taayyünat bu tecellinin gereğidir. Dolayısıyla bismillahirrahmanirrahimde yer alan isim zat makamının ismi olabilir.

Allah, bütün cilvelere tecelli eden zat cilvesidir. Yani bu cilvenin isminin ismidir. Rahman ve rahim de bu kapsamlı cilvenin cilvesidir. Rahman ve rahim arasında bir ayrılık yoktur, Allah rahman ve rahim bir şeyin adlandırıldığı üç isim gibidir, ama hepsi bir cilvedir, bütün zatıyla Allah'tır, bütün zatıyla rahmandır ve bütün zatıyla rahimdir, bundan başka mümkün değildir. Bundan başkası olursa sınırlı ve mümkün olur.

Söylediğim tertip üzere hamda ait olsa bile yine zatı ile rahman ve rahim olan kapsamlı Allah isminin zuhuruyla bütün hamdler O'nun için vaki olmaktadır. Veya hamd mutlaktır, her iki ihtimali de zikret-tik, aynı şekilde eğer Allah ismini bütün sıfatlarda kapsamlı cilve olarak sayacak olursak,

sıfatlar makamındaki kapsamlı cilve ismi, o mutlak meşiyettir ve her şey ona; yani Allah ismine vaki olmaktadır. Eğer Allah ismini fiil makamında kapsamlı cilve sayacak olursak, ismi zuhur makamındaki hakikattir. Allah için rahman ve rahim demek gibi. Bu ihtimallerin hangisini bu ayete uyarlayacak olursak her biri özel bir tarz ifade eder.

O halde biz şimdi kapsamlı bir isim, zat makamı, sıfat makamı ve fiil ile tecelli makamı olan Allah ismini ayet-i kerimede arz etmeye çalıştık. İsim Allah, ba harfi ve altındaki noktadan söz ettik. Rahman ve rahim hakkında da bir takım konular vardır. Elbette kısaca anlat-mak zorundayız. Sadece böyle meselelerin olduğuna da

inanmak du-rumdayız. Bazı kalpler maalesef inkar etmektedir. Bütün marifetleri yok saymaktadır. Hayvanlık makamında olan bir kimse bu makamın dışında bir şeyin olduğuna inanmamaktadır. Biz bu anlama inanmak durumdayız. Bu insanın hareket etmesi gereken ilk makamdır, dolayısıyla insan evvela inkar etmemelidir. Zahiren İbn-i Sina şöyle demiştir: "Her kim delilsiz olarak bir şeyi inkar ederse insanlık fıtratından çıkmış olur."

Bir şeyin ispatı delil istediği gibi inkarı da delil istemektedir. İnsanın bazen "bilmiyorum" der, bazen ise inkar eder. Bazı kalpler sadece inkar etmektedir. İdrak etmedikleri için inkara yönelmektedir. Böylece de insanlık fıtratından çıkmaktadır. İnsan bir şeyi kabul ettiğinde veya reddettiğinde mutlaka delil üzere olmalıdır. Aksi taktirde, "bilmiyoruz ama mümkündür" demelidir. Duyduğun her şeye mümkün bakmalısın.

Mümkün ve muhtemel olduğunu kabul etmelisin, o halde neden inkar ediyorsun, biz ki bu alemin maverasına ulaşamıyoruz, çok az bir bölümüne ulaşabilmiş durumdayız, belli olan alem nakıs bir alemdir. Bütün meselelerden sonraları yepyeni konular ortaya çıkmaktadır. Yüz yıl önce bu alem ne kadar meçhul idi, alemde ne kadar meçhulat vardı ama şimdi bu meçhullerin bir bölümü aydınlanmış ve daha sonra da aydınlanacaktır. Biz henüz tabiat alemini derk edememişiz,

beşer idrak edememiş o halde neden evliyanın nezdinde olan şeyleri inkar ediyoruz. Bu kalp, inkar kalbi hakikatlerden tümüyle mahrum durumdadır. Bilmediği bir şeyi yok saymaktadır. "Bilmiyorum" dememektedir, aksine, "yoktur" deyip atmaktadır. Marifet ehlinin dediklerini kuruntular olarak değerlendirmektedir.

Kendisi mahrum olduğu için uydurma sanmaktadır. Kalben uydurma olduğuna inanmaktadır. Kur'an da bunları söylemektedir ama Kur'an'a bir şey diyememektedir. Elbette dememektedir de ama uydurma olarak adlandırdığı bu hakikatler Kur'an ve sünnette de vardır, o halde insan neden inkar etmektedir.

Bu bir tür küfür mertebesidir, elbette bu küfür şer'i küfür değildir , küfrün bir mertebesi de insanın kendisine meçhul olan bir şeyi inkar etmesidir. Beşerin musibetlerinin çoğu da bu hakikatleri idrak ede-memesindendir. Allah'ın velilerinin ulaştığı şeylere ulaşamadığı için inkar etmektedir. İnkar küfrü küfrün en kötüsüdür,

halbuki ilk etapta Kur'an ve sünnette yer alan, evliya, arifler ve filozofların idrakleri ölçüsünde dediği şeyi inkar etmemek gerekir. İdrak etmediği bir şeyin yok olduğunu söylememek gerekir. "Elimdeki neşterin altında Allah'ı teşri etmedikçe asla inanmam." Söyleyen bir kimsenin kalbi inkarcı bir kalptir. Allah'ı bile neşterin altında görmek istemektedir.

O halde ilk mertebe Peygamberler, evliyalar ve diğerlerinin söyle-diği sözleri inkar etmemektir. Eğer inkar edecek olursak ikinci adımı atamayız. Bunun dışında bir şeyin olduğunu inkar eden kimse asla bulmaya koyulmaz. İnsan bu karanlıklardan kurtulmak istiyorsa bu şeylerin doğru olduğuna

ihtimal vermelidir. İnkar etmemelidir, sonuna kadar inkar duvarının arkasında kalmamalıdır. Allah'tan gitmesi gereken yere doğru kendisine bir yol açmasını istemelidir. İnkar etmezse ve Allah'tan kendisine bir yol açmasını dilerse yavaş

yavaş açılır ve Allah onu mahrum etmez.

Ümit ediyorum ki bizler bu sınırları aşalım, inkar etmeyelim, kitap ve sünneti inkar etmeyelim. Bazen insan kitap ve sünnete inandığı için orada aklının almadığı bir şey gördüğünde bile, "bu yoktur" dememektedir, ama bu hakikati başka biri söylediğinde uydurma olduğunu düşünmektedir. Oysa bunlar kitap ve sünnette vardır, Kur'an ve sünnete gelince, "ben bilmiyorum" demektedir. Ama başka biri söylediğinde uydurma olarak nitelendirmektedir.

Bu inkar insanı bir çok şeyden mahrum kılmaktadır. İnsanı girmesi gereken yoldan alıkoymaktadır. İnsan böylece yola koyulamamaktadır. Dolayısıyla evliyanın dediğine en azından ihtimal gözüyle bakınız. Elbette bazı kimseler açıkça "mümkündür" demeyebilir, ama açıkça inkar eden bir kimse asla yola düşme başarısını elde edemez. Başarılı olmak istiyorsa kalbinden bu inkarı çıkarıp atmalıdır.

Ümit ediyorum ki biz bu inkar haletini kalbimizden çıkaralım, yüce Allah'tan bizi Kur'an diliyle tanıştırmasını dileyelim. Kur'an'ın dili özel bir dildir. Kur'an'ın indiği dil ile tanışmak durumundayız. Kur'an bir insan gibidir, her şeye sahip bir varlıktır; ancak bilfiil bir insan gibidir. Kur'an Allah'ın bütün insanlık için serdiği bir sofradır. Herkes iştahı miktarınca bu sofradan istifade etmektedir. Eğer hasta ve iştahsız olmazsa bu

sofradan istifade eder. Kalbi hastalıklar insanın iştahını keser. Eğer hasta olmaz ve iştahı bulunursa herkes için serilen bu sofradan kendisi de istifade eder. Tıpkı bütün insanların istifade ettiği geniş bir sofra olan dünyayı andırmaktadır. Birisi otlarından, diğeri meyvelerinden, bir başkası ise diğer meselelerinden istifade etmektedir. Her biri dünyadan bir şekilde faydalanmaktadır. İnsan bir şekilde hayvan bir şekilde.

Hayvanlık makamında olan insan ise ayrı bir şekilde. Yukarı çıktıkça vücudtan ibaret olan bu ilahi geniş sofradan daha fazla istifade eder. İşte Kur'an da böyledir. Herkes için serilmiş geniş bir sofradır. İştahı olduğu ve Kur'an'a doğru yol bulduğu ölçüde ondan istifade eder. En yüce istifadeyi Kur'an'ın kendisine nazil olmuş olduğu kimse etmektedir. "Şüphesiz Kur'an'ı kendisine hitap edilen kimse tanır." Kur'an'dan en yüce istifade o

şahsa aittir ama biz de ümitsiz olmamalıyız. Biz de bu sofradan istifade etmeliyiz. İlk merhalesi bu doğal şeyler dışında bir şeyin olmadığını hayal etmemektir. Kur'an'ın sadece toplumsal, tabii ve hayata ait şeyleri söylemek için geldiğini iddia etmek bütün nübüvvetlerin inkarıdır. Kur'an insanı insan etmek için gelmiştir.

Bütün bunlar o şey için birer vesiledir.

Bütün ibadetler ve bütün dualar birer vesiledir. İnsanın batının za-hir olması için bir

vesiledir. Bil kuvve olan ve insanın hakikati sayılan batını fiiliyete ulaşmalı ve insan adam olmalıdır. Bil kuvve olan insan bil fiil insana dönüşmektedir. Tabii olan insan ilahi bir insan olmalıdır. Böylece insanın her şeyi ilahi olacak, her şeyi hak görecektir. Peygamberler bunun için gelmiştir. Peygamberler hükümet kurmak için gelmemişlerdir.

Hükümeti ne yapsınlar? Elbette bu da vardır ama peygamberler dünyayı idare etmek için gelmediler, hayvanlar için de dünya vardır, onlar da işlerini idare etmektedir. Elbette adaleti yaymak da gözü olan kimseler için Hak Teala'nın sıfatını yaymaktır, dolayısıyla onlar adaleti

yaymaktadır ve toplumsal adalet onların eliyle gerçekleşmektedir. Onlar hükümet de kurmaktadır; ama adil bir hükümet, ama hedef bu değildir, bunlar Peygamberlerin geliş nedeni olan o hedefe ulaşmak için birer vesiledir. Allah bizleri bütün bu şeyler için başarılı kılsın.

Beşinci Oturum

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur

Konunun devamına girmeden önce faydalı olan bir şeyi aktarmak istiyorum, o da şudur ki bazen ilim ehli arasında ortaya çıkan ihtilaflar birbirlerinin dilinden anlamadıkları içindir. Her grup özel bir dile sahiptir. Bilmiyorum işittiniz mi biri Fars, biri Türk ve diğeri de Arap olan üç arkadaş tartışıyorlarmış.

Fars olan, "Engur mihurim" (üzüm yiyelim) diyordu. Arap olan ise, "İneb" yemek istiyordu. Türk ise "hayır biz üzüm yiyelim" diyordu. Bunlar birbirinin dilinden anlamadığı için ihtilafa düşmüşlerdi. Birisi giderek üzüm alıp getirdi, bu durumda herkes aynı şeyi istediğini anlamış oldu. Bir hakikat farklı dillerde aynı anlama sahiptir, ama diller farklıdır.

Filozofların kendine göre bir dili ve kendilerine özgü kavramları vardır. Arifler de aynı şekildedir. Fakihler de özel bir dil ve kavramlara sahiptir. Şairler için de aynı şey geçerlidir. Masum velilerin dili için de aynı şey vardır, dolayısıyla bu gruplardan hangisinin dilinin ismet ehli ve vahiy diline yakın

olduğuna bakmak gerekir. Hiç bir akıl sahibi muvahhit kimse Hak Teala'nın olduğu ve bütün varlıkları yarattığı hususunda ihtilafa düşmez. Varlıklar, varlığın kaynağının sonucudur. Hiç kimse sizin bu giysiler içinde Allah olduğunuzu söylememektedir. Hiç bir akıllı kimse böyle düşünmez. Sarık, sakal ve baston

sahibi insanın ilah olduğuna inanmak mümkün değildir. Böyle bir varlık mahluktur, yaratılmıştır, lakin ihtilaf neden ve sonuç hakkında söylenen ifadelerde ortaya çıkmaktadır. O halde şimdi ariflerin neden o tür ifade ettiğine bir bakmamız gerekir.

Elbette ben burada onları barıştırma çabası içinde değilim, filozofları, arifleri veya fakihleri tenzih etmek istemiyorum, nice hırkalar vardır ki ateşe sebeptir. Nice bakkal sahiplerinin söylediği sözler o bakkal ile uyum içindedir. Ben şunu söylemek istiyorum ki bütün bu gruplar arasında münezzeh olan bir çok kimse vardır.

Medresede, ahbari ve usuli arasında ortaya çıkan ihtilaflar sebebiyle birisi diğerini tekfir etmekte, cehaletle suçlamaktadır, oysa bunların konuları iki farklı şey değildir, kendileri de farklı iki grup değildir.

Filozoflardan bir grubu "illet'ul ilel, malul-i evvel, malul-i sani..." Gibi ifadeler beyan etmektedir. Sürekli olarak neden-sonuçtan bah-setmektedir. İslam'dan önceki filozoflar özellikle bu kuru nedensellik ve sonuç, mebde ve eser ifadelerinden istifade etmişlerdir. Fakihler de neden sonuç ifadesini kullanmaktadır,

bundan sakınmamaktadırlar. Herkes de yaratıcı ve yaratık ifadesini kullanmaktadır, bundan da sakınan yoktur. Ariflerin ise kendilerine has farklı ifadeleri vardır. Zahir, mazhar, tecelli ve benzeri ifadeler, o halde bizler bu taifenin ne gibi ifadeler kullandığına bakmalıyız. Ne olmuş ki imamlarımız (a.s) bile bu tür ifadeleri kullanmıştır.

Ben bunların neden-sonuç ifadesini kullandığını hatırlamıyorum, yaratıcılık ve yaratılmışlık ifadeleri vardır, tecelli vardır, zahir ve mazhar vardır. Filozofların bu ifadelerinden el çeken arifler zahir ehli arasında problemli olan bir takım ifadeler kullanmak zorunda kalmışlardır. Biz bunları değerlendirmek durumundayız.

İllet ve malul (neden- sonuç) bir varlığın (illet) diğer bir varlığı (malul) icad etmesidir. Neden sonuç ilişkisine göre malul bir tarafta illet ise diğer taraftadır. Bu ayrı taraflarda olmanın anlamı nedir? Mekanları mı farklıdır? Tıpkı güneş ve güneş ışığı gibi, güneş bu nura sahiptir, ondan çıkmıştır, onun cilvesidir, ama güneş bir yerde vaki olmuş bir varlıktır,

güneşin nuru ise diğer bir yerde vaki olan bir varlıktır. Gerçi onun eseridir ve malulüdür, acaba vacib zat hakkındaki neden-sonuç ilişkisi ateşin hararet ve güneşin aydınlık sebebi olduğu gibi doğal neden-sonuç ilişkisi gibi midir? Acaba birbirinden ayrı olan eser ve eser sahibi gibi midir? Onun bir mekanı bunun ise ayrı bir mekanı mı vardır?

Tabiatta var olan eser ve müessir (etki-etkili) genellikle birbirinden ayrıdır. Aralarında mekan farklılığı vardır, acaba biz Allah hakkında da böyle bir şey söyleyebilir miyiz? Varlıklardan ayrı olduğunu düşünebilir miyiz? Her birinin

kendine has bir mekan ve zamanı olduğunu iddia edebilir miyiz?

Söylediğim gibi bu işleri düşünmek oldukça zordur. Soyut bir varlığın durumunu düşünebilmek çok zordur. Özellikle Mebde-i A'la (Allah) hakkında ne söylerseniz söyleyin o değildir. Allah-u Teala'nın varlıklar üzerindeki ihatası nasıl bir ihatadır? "O sizinledir."

Bu ne demektir? Kur'an şöyle buyuruyor: "Nerede olursanız olun o sizinledir." Yani insanın yanında mıdır? Bu birliktelik nasıl bir birlikteliktir. Onlar gerçeği ifade edemedikleri için böyle demişlerdir. Gerçeğe en yakın olanı tercih etmişlerdir. Kitap ve sünnette de gerçeğe en yakın olan seçilmiştir.

Yaratıcı ve yaratığın makam ve niteliğini anlayabilmek oldukça zordur, yaratıcı ve yaratığın niteliği ateş ve eseri gibi midir? Nefis ve duyu organlarının niteliği gibi midir? Belki

de diğer örneklerden en yakını budur ama bu da değildir. Bir tür ihatadır, ifade eksikliği olduğundan dolayı kayyumi bir ihata diyoruz, yani bütün varlıkları kayyumi bir ihata ile kuşatmıştır, O'nun olmadığı hiçbir varlık yeri bulabilmek mümkün değildir.

"Eğer bir iple yerlerin en altına bile sarkıtılacak olursanız şüphesiz yine Allah'a inersiniz." Bunlar başında sarık, elinde asası olan bu insanın haşa Allah olduğunu söylemek istemiyorlar, hiçbir akıllı insan bunu söylemez, ama Allah ile insan arasındaki irtibatın nasıl olduğunu beyan edebilmek ve aklın da derk edebileceği bir örnek verebilmek oldukça zordur. Öyle ki bazen insan bu meselelere teveccüh edemediğinden, "Bu da Hak'tır, her şey O'dur" demektedir.

İslam filozoflarının ifadelerinde de bu vardır, "salt vücud bütün eşyadır ve O'ndan bir şey değildir" aslında bu bir çelişkidir. Burada sadece bir noksanlığın olmadığını beyan etmek istemektedir.

Salt vücudta noksanlık yoktur, bütün kemal türüne sahiptir. Bütün varlıklar ise nakıstır, "onlardan bir şey değildir" ifadesi şunu söylemek istemektedir ki başka bir varlık olmak istediğinde nakıs olmaktadır, oysa mutlak vücud hiçbir noksanlığı olmayandır. Var olan her kemal O'ndandır; O'nun cilvesidir, O'nun cilvesi olduğu zaman zat yalınlık açısından bütün kemaldir.

Bütün eşya, yani bütün kemaldir, "Onlardan bir şey değildir" yani O'nda hiçbir noksanlık yoktur, burada "salt vücud sizlersiniz" demek istememektedir. Allah'ın tam kemal olduğunu ve diğer varlıkların ise tam kemal olmadığını söylemek istemektedir. Her kemale sahip olduğu için böyle ifade edilmektedir.

Konudan haberdar olmayan kimseler irfan ehli kimselerin şöyle dediğini söylemektedirler: "Renksizlik renge esir olunca..."

Oysa bu şiir bu konuyla ilgili değildir, onlar bu şiirin konuyla ilgili olmadığından gaflet etmişlerdir. Bu şiir hakikat ile ilgili değildir, iki insan arasında vaki olan savaş ile ilgilidir.

Maksadını anlamadıkları için de, "bu küfürdür" demişlerdir. Oysa bu şiirin konuyla ilgisi yoktur. Dünyada bütün bu savaşların sırrının ne olduğu ile ilgilidir. Esasen savaş neden çıkmaktadır? Burada söylenilen renk, diğer bazı şairlerin de dile getirdiği gibi kalbi bağ ve ilintidir. "Bağlantı rengini kabul eden her şeyden özgürdür."

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

KONUNUN DEVAMI

Renksizlik tabiattan bir şeye bağlanmamaktır, tabiattan bir şeye bağlanmadıkça savaş çıkmaz, bütün savaşlar insanın tabiata bağlılı-ğından ortaya çıkmaktadır. İnsan tabiatı içindeki ilgisinden dolayı kendisine istemektedir. Diğeri de tabiata bağlı olduğundan o tabiatı kendisine istemektedir. Dolayısıyla da her konuda bir çatışma ortaya çıkmaktadır.

Bu adam şöyle söylemek istemektedir ki bağlılık renginin olmadığı asıl fıtratta savaş da yoktur. Hz. Musa gibi Firavun da bağlantısız olsaydı savaş olmazdı. Savaş bağlantılar yüzündendir. Alemde var olan bütün savaşlar, bu bağlantılar üzerinedir. "Renksizlik renge esir olunca." Yani rengi olmayan fıtrat bağlantılara esir olunca kavga ortaya çıkmaktadır, eğer bu renk ortadan kalkarsa Musa ve Firavun da barışır. Bu konu o konuyla ilgili değildir, ama buna itiraz eden kimse de konunun kavga eden iki kişiyle ilgili olduğundan gaflet etmiştir.

Mülahaza ettiğiniz gibi imamların (a.s) dualarında da ariflerin ifa-delerine benzer bir takım ifadeler vardır. Bazı kimseler maksadı bil-medikleri için tekfire kalkışmışlardır, bütün imamların okuduğu Şabaniye münacatında -bütün imamların okuduğu başka bir dua nakledilmemiştir- şöyle yer almıştır: "Allahım! Bana tam olarak sana doğru kopmayı nasip et,

kalplerimizin gözlerini sana bakma nuruyla nurlandır ki kalplerin gözleri nurdan hicapları yırtsın da azamet madenine ulaşsın ve ruhlarımız mukaddes izzetine asılı kalsın." Duanın devamında ise şöyle yer almıştır: "Ey Allahım! Beni senin çağırıp da sana icabet eden ve senin bakıp da celalin karşısında kendinden geçen kimselerden eyle."

Bunun anlamı nedir? Bütün imamların okuduğu bu duanın maksadı nedir? "Bütünüyle Allah'a doğru kopmanın anlamı nedir?"

Kendi seyriyle vaki olması gereken bu tam kopmayı Allah'tan is-temektedir. Bu insanın kendi seyrinin mertebesidir, ama o kendi sey-rini bile Allah'tan

istemektedir. Bunun anlamı nedir? Allah'a bakmak istedikleri kalplerin gözlerinden maksat nedir? Bu kalp ve kalbin gözü nedir ki bu kalbi gözün nuruyla Hak Teala'ya bakmak istemektedir.

Bütün bunları da kalp gözleri nurdan hicapları yırtsın diye istemektedir. Böylece azamet madenine ulaşmak ve ruhunun Allah'ın mukaddes izzetine bağlanmasını istemektedir. Bunun anlamı nedir? Yani O'na mı asılsın? Allah'ın azametinden dolayı kendinden geçme hali Kur'an'da da Musa için zikredilmiştir. Bu halet ariflerin dediği

fenadan ayrı bir şey midir? Mertebe mertebe çıktığı ve bütün hicapları yaktığı o azamet madeni nedir? Bu ulaşma nedir? Bu, ariflerin dediği vuslattan ayrı bir şey midir? Azamet madeni Allah'tan başka bir şey olabilir mi? Azamet madeni her türlü azametin kaynağı olan Allah'tır. Oraya vardığında ruhlar Allah'ın mukaddes izzetine asılmaktadır.

Bu ariflerin dediği şeydir, olayı bilen bir kimse "neden-sonuç iliş-kisidir" dediğinde ifade darlığındandır. Oysa "neden-sonuç ve eser ve müessir ilişkisidir" diyemez. Halık ve mahluk gibi ifadeler genelin de kabullendiği daha iyi ifadelerdir, lakin tecelli daha iyidir. Yine de ifade edilemeyen o anlama en yakın örnektir.

Yaratıcı ve yaratık arasındaki ilişki, tasavvuru tasdikinden daha zor bir ilişki türüdür. Tasdik edilebilir, ama eğer tasavvur edilebilirse! Biz hiçbir yerde gaip olmayan bir varlığın bir yerde olmadığını nasıl tasavvur edeceğiz. Eşyanın batınıdır, zahiridir ve bütün varlıklar O'nun eseridir, ama bunu ifade edemiyoruz, her türlü eşyanın batınında ve zahirindedir. Hiçbir şey O'ndan arınmış değildir, bu manayı nasıl ifade edebiliriz? Ne derlerse desinler ifade nakıstır, meğer ki ehli olan kimseler dua etsinler. Şabaniye duasında olduğu gibi.

O halde bir grubun diğer bir grubu tekfir edeceği ve cehaletle suç-layacağı bir ihtilaf yoktur. İhtilaf neden olsun ki sizler bu anlamı nasıl ifade edebilirsiniz? Onların ne dediğini anlamaya çalışın. Bu ifadeleri kullanan kimsenin kalbinde olan manayı derk etmeye çalışın. Kalbinde nur vaki olduğu zaman, "Her şey O'dur, herkes O'dur"

demektedir. Sizler de dualarınızda, "Ali Allah'ın gözü, kulağı ve elidir" demektesiniz. Bunlar meşhur ifadelerdir, anlamları nedir? Bunlar onların ifadeleri gibidir. Sizin rivayetlerde de fakire verilen sadakanın Allah'ın eline bırakıldığı beyan edilmektedir.

Kur'an da ise şöyle yer almıştır: "Sen attığında sen atmadın, la-kin Allah attı." Yani Allah gelip de attı, öyle mi? Bu sizlerin de söy-lediği tek bir anlamı ifade etmektedir.

Elinde bilgi bulunan o zavallı ise hakikati beyan edemiyor, hakikati ifade edemediği

için de bu tür tabirleri kullanıyor. Kur'an ve dualar bu tür ifadelerle doludur. O halde bu tür ifadeleri kullanan kimselere karşı neden su-i zanda bulunalım. Onların bu ifadelerden maksadının ne olduğuna bakmalıyız, bu adam neden insanların kullandığı ifadelerden el çekmiştir. Ne olduğunu bildiği halde neden bu sözleri söylemektedir? Bu kimse hakikati kendisi için feda etmek istememiştir,

kendisini hakikate feda etmiştir. Eğer onun sözünü anlayacak olursak biz de aynı şekilde ifade ederiz. Kur'an da böyle ifade etmiştir ve imamlar da aynı şeyi söylemişlerdir. Bunlar insanın Allah olduğunu söylemek istememektedirler, hiçbir akıllı insan bunu söylemez, ama bu ayrılığı ifade edebilecek bir ifade bulamamaktadır, duaların birinde evliya hakkında şöyle buyrulmaktadır: "Seninle onlar arasında tek fark şudur ki onlar senin kulların ve yaratıklarındır,

onların işleri senin elindedir." Bu da ifade darlığından söylenen bir sözdür. Bu açıdan kitap ve sünnete yakın olan bu tabirleri dile getirmektedirler. Çağdaşlarımızdan olan bir çok alimler bütün ilimlerde o kadar dikkat ve kemal içinde olmasına rağmen bu tür ifadeleri kullanmışlardır, cilve demişlerdir, Semat duasında, "tala'te" (tulu ettin,

doğdun) ifadesi kullanılmıştır, yani cilve, doğuş ve nur olarak ifade edilmiştir. O halde barışınız. Ben bunların her şeyi doğru söylediğini iddia etmiyorum, ben hepsinin yanlış söylemediğini söylüyorum. Ben alimleri teyit ettiğimde hepsi-nin iyi olduğunu söylemek istemiyorum, ben demek istiyorum ki hepsini reddetmeyin, yoksa hepsini kabulleniniz demek istemiyorum. Burada da hakikat aynı şekildedir. İrfani söz söyleyen bir kimsenin hemen kafir olduğunu söylemeyin,

ne söylediğine bakın, önce onun ne söylemek istediğine bakın, bu durumda onu inkar edeceğinizi sanmıyorum. Bu "engur", "ineb" ve "üzüm" hikayesine benzemektedir. Siz de başka bir ifade kullanmaktasınız, birisi neden-sonuç, diğeri sebeb-müsebbeb ve bir diğeri ise zuhur ve mazhar demektedir. Her yerde olan ama onlardan hiç biri olmayan bir varlığı ifade etmek istediğinde "Ali Allah'ın eli ve Allah'ın gözüdür... sen attığında sen atmadın, lakin Allah attı" gibi ifadeleri

görmektedir. "Allah'ın eli onların elinin üstündedir" bu bizim anladığımız manada bir el üstünlüğü müdür? Yoksa manevi bir el üstünlüğü müdür? Tabiri olmayan bir üstünlüktür bu, bu anlamı hakkıyla ifade edebilmek zordur. Yüce Allah bu anlamda bir şeye karışmaktan ve bir şeyle birlikte olmaktan da münezzehtir. Biz cilvesinin dahi nasıl olduğunu dahi anlayamayız, Allah'ın cilvesi bile bize meçhuldür. Ama böyle konuların olduğuna iman etmişiz, inkar etmiyoruz.

Biz bu konuların Kur'an'da da olduğunu bildiğimiz için inkar etmemeliyiz. Kur'an Allah'ın yaratıkları ile ilgili cilvesinden söz etmek istediğinde "O zahirdir, batındır" diyerek zuhur kelimesini kul-lanmaktadır. Bu Hadid suresinde yer almıştır. Rivayette yer aldığına göre Hadid suresinin ilk altı ayeti ahir zamanda gelen

insanlar için inmiştir. Yani sadece onlar anlayabilir. Burada yaratılışın niteliği beyan edilmektedir. "O evvel, ahir,

zahir ve batındır, nerede olursanız olun o sizinle birliktedir." Ahir zamanda da herkes bunu kolayca anlayamaz. Alemde belki sadece bir iki kişi anlayabilir.

Ben daha çok bu yanlış anlaşılmaların ortadan kalkmasını istiyo-rum, ilim ehli arasında var olan bu ihtilaflar ortadan kalkmalıdır, marifetlerin önü alınmamalıdır, İslam sadece fer'i hükümlerden ibaret değildir. Bunlar detaydır, esas başka bir şeydir. Biz esası detaylara feda etmemeliyiz, biz aslın temelsiz olduğunu iddia etmemeliyiz,

gerçeklere aykırı esaslardan söz etmemeliyiz. Nakledildiğine göre zahiren merhum Şeyh Muhammed Behari birinin ismi zikredilince şöyle demiştir: "Bu şahıs adil bir kafirdir." Kendisine, "adil ve kafir oluşunun anlamı nedir?" Diye sorulunca şöyle demiştir: "O şahıs adildir, zira ölçüler üzere amel etmektedir, hiçbir günah işlememektedir. Kafirdir, zira onun söylediği Allah, Allah değildir, onun taptığı Allah, Allah olamaz."

Rivayette de yer aldığına göre karınca Allah'ın da iki anteni oldu-ğunu düşünmektedir. Bu nefis sevgisidir, karıncada da olduğu anlaşılmaktadır. Bu karınca da çok ilginç bir varlıktır, karınca bu iki antenin kemal olduğunu sanmaktadır. Biz de kendi nezdimizde olan bazı şeylerin kemal olduğunu sanıyoruz. Bu karınca Hz. Süleyman (a.s) hakkında da şöyle demiştir: "Bunlar şuursuzdur"

"Nihayet karınca vadisine geldiklerinde, bir dişi karınca dedi ki: "Ey karınca topluluğu, kendi yuvalarınıza girin, Süleyman ve orduları, farkında (şuurunda) olmaksızın sizi kırıp-geçmesin."

Bu karıncanın söylediği bir ifadedir. Hüdhüd de bu ifadeyi kullan-mıştır: "Ben senin kavramadığın bir şeyi kavradım." Peygamberin (s.a.a) arkadaşlarından biri Belkıs'ın tahtını göz açıp kapatıncaya ka-dar getirdi, şimdiye kadar insan için böyle bir şey vaki olmamıştır. O halde bu nedir? Bu da meçhul bir hakikattir.

Acaba bu haberleşme tü-ründen bir şey midir, bir şeyin yok ve icat olması mıdır? Elektronik haberleşme türünden bir şey olup elektriğe mi çevrilmiş ve iletilmiştir, ne olduğunu bilmiyoruz. Rivayette yer aldığına göre ism-i a'zam'ın bir harfini bilen bu kimse göz açıp kapatınca kadar bu tahtı getirmiştir. Hüdhüd de Hz. Süleyman'a, "Ben senin kavramadığın bir şeyi kavradım" dediğinde onların anlayacağı şekilde ifade ediyor ve onlar da amel ediyorlardı.

Ben ilim ehli salih kimselerin bu tür meselelerden mahrum kalmasına hoş görmüyorum. Ben Kum'a geldiğim zaman Merhum Mirza Ali Ekber Hekim Kum'da idi. İlim havzası kurulunca muhafazakarlardan biri şöyle demişti: "Bakınız İslam

nereye geldi ki Mirza Ali Ekber'in kapısı bile açıldı!"

Alimler gidip orada ders okuyorlardı. Merhum Honsari ve İşraki ve şu Honsari Bey gibi şahsiyetler gidip Mirza Ali Ekber'in yanında ders okuyorlardı. O muhafazakar kimse ise buna itirazda bulunuyordu. Mirza Ali Ekber'in kapısının dersler sayesinde açılmasını İslam'a aykırı görüyordu. Oysa Mirza çok salih bir kimseydi.

Vefat ettikten sonra bir kimse minberde "O'nun Kur'an okuduğunu bizzat gördüm" demek zorunda kalmıştı. Merhum Şahabadi bundan çok rahatsız olmuştu.

Velhasıl bu su-i zanlar, bazı kimselerin kendilerini hayırlardan mahrum bırakması üzüntü verecek bir hadisedir. Normal bir uğraş olan felsefeden bu diğer konulara kadar her türlü hayırdan kendilerini mahrum kılmaktadırlar.

Hakikat şudur ki bu kimseler birbirlerini an-lamamışlardır. Anlamadıkları için de bu tür sözler ifade edilmiştir. Eğer birbirlerini anlamış olsalardı aralarında bir sürtüşme de kalmaz-dı. Hiç kimse bu sarıklı ve sakallı insanı Allah olarak kabul etmemektedir. Eğer onun ne söylediğini bilseler asla inkar etmezler. Ne söylediğini bilmediği için inkar etmektedir. Eğer ifadelerin nakıs olduğunu anlamış olsaydı asla bu tür sözlerin küfür olduğunu dile getirmezdi.

Ona göre neden-sonuç gibi ifadeler yanlış ifadelerdir. Kaç defadır tekrarlıyorum ki isim müsemmadan ayrı değildir. İsim müsemmanın zuhurudur. Kilometre göstergesi olarak koyula nişaneler (tablolar) ifadesi bile nakıstır. Ayet ifadesi hakikate daha yakın bir ifadededir.

Ama bu bile ifade darlığındandır. Kur'an da herkesin kendi kapasitesi oranında istifade ettiği bir sofradır. Bir gruba özgü bir sofra değildir. Bütün insanların malıdır. Tüm insanlar ondan istifade etmelidir. Herkes kendi kabiliyeti oranında. Dualar da böyledir.

İmamların dualarında onca marifetler olmasına rağmen insanları ondan ayırmaya çalışmaktadırlar. Oysa dualarda sayılamayacak kadar marifetler vardır. Dualar Kur'an'ın dilidir. Kur'an'ın şarihidir. İnsanların ulaşamadığı hakikatleri dua diliyle insanlara beyan etmişlerdir. İnsanları duadan mahrum kılmak doğru değildir.

"Biz dua değil, Kur'an okumak istiyoruz" dememek gerekir. İnsanlar dua ile ünsiyet elde etmelidir. Allah ile ünsiyet edinenlere gör dünyanın hiçbir itibarı yoktur. Kendilerine değer vermeyen kimselerdir bunlar. Allah için çalışırlar. Allah için kılıç sallayanlar da bu duaları okuyan kimselerdi. Bu haletlere sahip insanlardır.

Buna rağmen Allah için kılıç sallıyorlardı. O halde insanları bu bereketlerden mahrum kılmamak gerekir. Kur'an ve dua, tıpkı Peygamber ve Kur'an gibi asla birbirinden ayrılmazlar.

Biz "Kur'an var, artık Peygamber'e ne hacet" dememeliyiz. Bunlar birbirinden ayrı değillerdir. Her ikisi de aynıdır. "Havuzda yanıma gelinceye kadar asla birbirinden ayrılmazlar"

İşin içinde ayrılık yoktur. Hesabı ayırmak, Kur'an'ı, imamları ve duaları ayırmak, irfan kitaplarını yakmak hakikati bilmeyen zavallıların çaresizlerin işidir. İnsan haddini aşınca yanlışlığa düşmektedir.

Kesrevi tarihçi biriydi. Tarihi bilgileri de iyi bir kimseydi. Kalemi de güzeldi.

Ama gururlandı. Sonunda peygamberlik iddiasında bulun-du. Duaları bir kenara itti. Ama Kur'an'ı kabul ediyordu. Peygamber-liği kendi seviyesine indirmiş oldu. Zira kendisi yukarı çıkamadığı için onu aşağı indirdi! Oysa Kur'an ve dua birliktedir, ayrılmazlar. Arifler, irfani şairler ve filozoflar hep aynı şeyi söylemektedirler.

Farklı konular değildir bunlar. İfadeler farklıdır. Diller farklıdır. Şiir dili kendine has bir dildir. Hafız'ın kendine has bir dili vardır. Onların dedikleri konuları dile getirmektedir. Ama bambaşka bir dille. Diller farklıdır. İnsanları bu bereketlerden mahrum kılmamak gerekir. İnsanları geniş Kur'an, sünnet ve dualar sofrasına davet etmek gerekir. Herkes kabiliyeti miktarınca bu sofradan istifade etmelidir.

Bunları şunun için söyledim ki eğer ömür olur da biz de bir takım ifadeler kullanacak olursak hemen " bu sözleri yeniden meydana çı-kardınız" diye itirazda bulunmayasınız. Ariflerin sözünü tekrarladığımı dile getirmeyiniz. Hayır, bunlar dile getirilmelidir. Merhum Şahabadi yanına gelen tüccarlara da

hakikatleri olduğu gibi beyan ediyordu. Ben "bunlar bu sözlerden anlamazlar" dediğimde "bırak da bu küframiz sözleri bunlar da işitsin!" Demişti. Evet bizim böyle şahsiyetlerimiz vardı. Ben beğenmiyorsam, hemen "bunlar yanlıştır" demek doğru değildir.

Gerçi vaktimiz burada sona erdi, ama bir başka sefer için diyorum, biz burada hem besmelede hem de "el-hamdu lillahi rabb'il alemin"den sonra yer alan "Rahman" ve "Rahim" kelimeleri hakkında söz ediyorduk. Besmelede yer alan Rahman ve Rahim kelimeleri ismin mi yoksa Allah'ın mı sıfatlarıdır?

Burada iki ihtimal vardır. İnşallah ileride bunlardan hangisinin akla daha yakın olduğunu hep birlikte göreceğiz.

Dördüncü Bölüm

İmam'ın Diğer Eserlerinde

Hamd Suresi İle İlgili Açıklamaları

Hamd Suresinin Fazileti ve Ehemmiyeti

Celal ve azamet makamı yüce olan Allah, ilahi tekvini kitabının başlangıcını kendi kudret eliyle yazmıştır. Kitabın tümü kesretten münezzeh olan ve her türlü bulanıklıktan uzak bulunan ilahi cemî vücut yoluyla onda yer almıştır. Bir açıdan bütün soyut akıllar, ruhani melekler ve meşiyetin ilk taayyünü alemidir ve

diğer bir açıdan ise meşiyetin kendisidir ki meşiyyet de gayb'ul vucud'un anahtarıdır. Camiâ ziyaretinde şöyle yer almıştır: "Allah sizinle başlamıştır." Zira masum imamların vücudi ufuku, ilahi meşiyet ufkuna uygundur. Nitekim Allah-u Teala bu anlamı şöyle ifade etmiştir: "Nitekim (ikisi arasındaki uzaklık) iki yay kadar (oldu) veya daha yakınlaştı."

Masum imamlar velayet açısından birlik içindedirler: "Bizim baş-langıcımız, ortamız ve sonumuz Muhammed'dir. Hepimiz Muham-med'iz ve hepimiz bir nuruz."

Bütün kitap Fatiha suresinde, fatiha ise cemî vücut itibariyle bis-millahirrahmanirrahim'de, o da bismillah'ın ba ve o da ba harfinin altındaki noktada yer almıştır. İsnat edildiği üzere Hz. Ali (a.s), "O nokta benim" diye buyurmuştur. Hakeza şöyle nakledilmiştir: "vücut ba harfiyle meydana gelmiştir. Abid kimse ba harfinin altındaki noktayla mabuttan ayrılmıştır."

Bu ilahi kitabın ve rabbani eserin sonu ise tabiat alemi kalıcı olmayan olayların ve zamana ait şeylerin alemidir. Bu kavs-i nüzul hasebiyledir, yoksa başı da sonu da birdir. Zira uluhiyet makamından inen şey bin yıl olarak saydığımız bir günde ona doğru yükselmiştir. Nebi-i Mükerrem'in ve Resul-i Haşimi-i Mükerrem'in hatemiyeti de bu yorumda gizlidir. Zira vücudun evveli odur, nitekim şöyle yer almıştır: "Öne geçenler de sona kalanlar da bizleriz."

İlahi kitabın başı ve sonu arasında sureler, ayetler, bablar ve fasıllar vardır. O halde eğer bu ilahi munazzam eseri ve mutlak vücudu sahip olduğu menzil ve mertebeleriyle bir tek kitap sayacak olursak, tümel alemlerin her biri, bablardan ve cüzvelerden bir bab ve bir parça olacaktır. Cüzî alemlerden her biri bir sure ve bir fasıl her alemin mertebelerinden biri veya eczalarından bir cüzü de ayet ve kelime sayılacaktır. Belki de Allah-u Teala'nın

"Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) delillerindendir. Sonra siz, (her tarafa) yayılan insanlar oluverdiniz" sözü bu itibar ile ilgilidir. Eğer vücut silsilesini birçok kitaplar ve sayısız eserler olarak düşünecek olursak her alem bağımsız bir kitap sayılır ki kendi bireyleri,

türleri ve mertebeleri itibarıyla bir takım bablara, ayetlere ve kelimelere sahiptir. Belki de Allah-u Teala'nın "yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." ayeti de bu itibara işaret etmektedir.

Eğer her iki itibarı birbirine karıştıracak olursak mutlak vücut çeşitli ciltlere sahip olan bir kitap olacaktır ve bu kitap da bir takım bablara, fasıllarla, ayetlere ve beyyinelere sahiptir.

* * *

Kur'an'da var olan Hamd suresi ilk suredir, namaz için karar kı-lınmıştır. Söylenildiğine göre Hamd suresi olmaksızın kılınan namaz, namaz değildir. Bu hamd suresi bütün marifetleri içinde barındırmaktadır. Elbette bunu anlamak için zarif ve incelikli olmak gerekir ve üzerinde düşünmek icap eder.

Biz bunların ehli değiliz. Biz "elhamdulillah" diyoruz, yani Allah övgüye layıktır. "Elhemdulillahi rabbil alemin" diyoruz, yani bütün hamdlar alemlerin rabbi olan Allah içindir ama Kur'an bunu söylememektedir. Kur'an var olan bütün övgü ve hamdlerin sadece Allah için gerçekleştiğini dile getirmektedir.

Putperestin söylediği de hamdtır ve o da sadece Allah için vaki olmaktadır, ama kendisi bilmemektedir. Asıl problem bizim bilmememiz ve cehaletimizdir. "İyyake nestein" derken bunun anlamı "inşallah bütün yardımları senden diliyoruz" demek değildir. Kur'an bunu söylememektedir. Bilfiil Allah'tan gayrisinden istianet ve yardım dilenilmeyeceği anlamındadır. Aslında Allah'tan başka bir kudret ve güç yoktur. Allah'ın kudretinden başka bir

kudrete mi sahibiz? Senin sahip oldu-ğun şey Allah'ın kudretinden gayrisi midir? Yoksa bu, "inşallah sana ibadet ediyoruz, inşallah senden yardım ediyoruz" anlamında değildir. Aslında hakikat de budur. Hakikat hiçbir ibadetin Allah'ın başkasına, hiçbir övgünün dünyada Allah'tan gayrisine vaki olamamasıdır. Hiçbir övgü Allah'tan başkası için değildir. Örneğin şeytanları, sultanları ve benzeri şeyleri öven kimseler bu övgülerinin sadece Allah

için vaki olduğundan gaflet içindedirler. Bunlar bu hakikati bilmiyorlar. Zira medh ve övgü sadece kemal içindir, hiçbir övgü noksanlık için değildir. Övgü ve medh sadece kemal için gerçekleşmektedir. Herkim başka birinden istianet ve yardım dilerse, bu istianet ve yardım Allah'tandır. Bu sure bunları söylemektedir. Eğer ehli olan kimseler Kur'an'ın bu bir tek suresini dahi hayata geçirecek olurlarsa, bütün sorunlar kendiliğinden hallolur.

Zira insan her şeyin Allah'tan olduğunu görünce artık hiçbir kudretten korkmaz. Bizim kudretlerden ve güçlerden korkmamız, onların bir kudret sahibi olduğunu düşünmemizdendir. İnsan gerçek kudretin, Allah'ın kudretinden ibaret olduğunu anlayınca ve var olan her şeyin Allah'tan geldiğini derk edince artık başka hiçbir kimseden korkamaz. Bizim bütün korkularımız kudretin bir tek kudret olduğunu anlamamızdan kaynaklanmaktadır. Bu ilahi kudret ise bütün bireyler, bütün toplum ve bütün beşer için faydalıdır.

Besmelenin Tefsiri

Bismillahirrahmanirrahim'in hakikati, vücuttan bazı mertebelere ve nüzul ve suuddan (iniş ve yükselişten) bazı merhalelere sahiptir. Alemler ve neşetler hasebiyle de çok çeşitli hakikatleri bulunmaktadır. Saliklerin kalbinde onların makamları ve haletleriyle uyumlu olarak bir takım tecellileri vardır.

Her surenin başında yer alan besmele hakikat hasebiyle başka bir surede yer alan besmeleden farklıdır. Bazı besmeleler büyük, bazıları daha büyük, bazıları ihata edici ve diğer bazıları ise ihata edilendir. Her surede besmelenin anlamının hakikati başlangıcında yer alan surenin anlamı üzerindeki tefekkür ve tedebbürden bilinmektedir.

O halde vücudun aslı ve mertebelerinin genişlemesi için var olan şeyler vücud mertebelerinden bir mertebenin açılışı için var olan şey-den farklıdır. Bu hakikati sadece vahiy ve nübüvvet Ehl-i Beyt'inden ilimde derinleşmiş olanlar bilir.

Bu yüzden Müminlerin Emiri ve muvahhidlerin efendisi Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet ediliştir:

Kur'an'da var olan her şey Fatiha kitabında vardır. Onda olan her şey ba harfinde, ba harfinde olan her şey altındaki noktadadır ve ben ise ba harfinin altındaki noktayım."

Bu özellik diğer besmelelerde yoktur. Zira Fatihat'ul Kitab, fatihadan sonuna kadar, elhamdulillahtan yevmiddine kadar tafsil yoluyla bütün vücud silsilesini nüzul ve suud kavsini (iniş ve yükseliş yayını) kapsamaktadır. Kulun bütün haletleri ve makamları Allah-u Teala'nın iyyakena'budu sözünden mübarek surenin sonuna kadar yer almıştır.

Fatihada tafsili şekilde yer alan bütün daire rahman ve rahimde cem olarak, isimde ise cem'ul cem olarak, içinde zat elifi gizli olan ba harfinde ise cem'ul cem ahadiyeti yoluyla, içinde cari olan ba harfinin altındaki noktada ise cem'ul cem sırrının ahadiyeti yoluyla vardır. Bu ihata ve ıtlak sadece ilahi kitabın fatihasında mevcuttur. Onunla vücut başlamıştır ve abid kimse mabudu ile irtibata geçmiştir.

Cem'i ve tafsili olarak bu besmelenin hakikati itlakî feyzi mukad-desten ve onun vasıtasıyla mahlukun hakkından ibarettir. Bu da en büyük ve en yüce ilahi isimlerdir. Gaypten şuhuda, nüzul ve suud kavsinde bütün vücud silsilesini terbiye eden bir halifedir. Diğer besmeleler bu ismi şerifin taayyünlerinden ve mertebelerindendir.

Yemek, içmek, yakınlaşmak ve benzeri işler için söylenen her besmele bu mutlak ismin taayyünlerinden bir taayyündür. Elbette her biri kendi haddi ve makamı

hasebiyle. Bu tür besmelelerde yer alan o isim, ilahi ism-i azam değildir. Bu ise ıtlak makamı ve sirayeti sebebiyle bu tür düşük işlere taalluk etmekten çok daha yücedir.

O halde isim örneğin yemek ve içmek makamında ism-i azamın taayyününden ibarettir ki o da yiyenin ve içenin taayyününden veya yemek ve içmeyi irade etmekten veya yemek ve içmeye meyletmekten hasıl olmaktadır. Bu işler tümüyle ism-i azamın taayyünlerindendir. Taayyün eden şeyler ise gerçi kendisi de mutlak ile birlik içindedir ama bu mutlak bir kayıtla birliktedir. Artık önceki ıtlak ve sirayet haletine sahip değildir.

Seyr-u sülük büyüklerinden biri Esrar'us Salat adlı kitabında şöyle buyurmuştur: "İlim ehli arasında farklı ihtilafa neden olan bir meseleye de işaret etmek yerinde olur. O da şudur ki bir şahıs belli bir sure tayin etmeksizin besmele okur veya o besmeleyi kastettiği sureden başka bir sure için dile getirirse burada problem ortaya çıkmaktadır.

Zira her surenin besmelesi o surenin bir cüzüdür ve diğer surenin besmelesinden ayrıdır. Zira ispatlandığı üzere besmele bir defa Berat suresi dışında bütün surelerin başlangıcında nazil olmuştur.

O halde bu lafızların Kur'anî olması şu sebepledir ki biz Cebrail'in Peygamber'e okuduğunu tekrarlamak istiyoruz. Aksine bu lafızların bu söylenenden başka bir hakikati yoktur.

O halde ayetlerin Kur'anî oluşu Cebrail'in okuduğunun irade edil-mesini gerektirmektedir. Cebrail'in Fatiha suresinde okuduğu şey ha-kikatte Fatiha'nın besmelesidir; başka bir şey değil. Aynı şekilde her surenin besmelesi o sure kastıyla okunduğu taktirde o sureden bir ayet sayılmaktadır. O halde eğer sure tayin kasti olmazsa ne okunan sureden bir ayettir ve ne de hatta Kur'an'dan bir ayet.

Bu meselenin cevabı da şudur ki Kur'an'ın mecmuu farklı alemlerde bir takım hakikatlere sahiptir ve bu hakikatler özel bir takım tesirler içermektedir. Onun hakikati sadece Cebrail vasıtasıyla okunması değildir. Aksine Cebrail'in kıraatinin Kur'an mahiyetiyle bir irtibatı yoktur. Besmele de bütün surelerin başında nazil olan bir ayettir.

O halde onun hakikati herhangi bir sure ile nazil olması ile değişmemektedir. Hamd suresinin besmelesi, İhlas suresinin besmelesinden farklı bir şey değildir.

Besmelenin mükerrer bir şekilde nüzulü tek başına her surede o surenin özel besmelesinin irade edilmesini gerektirmemektedir. Aksi taktirde Fatiha suresinde birinci defa veya ikinci defa nazil olan iki sureden birini irade etmemiz lazım gelecektir. Zira bu surenin nazil olduğu iki mertebe de besmelesi de nazil

olmuştur.

O halde besmeleden özel bir sureyi irade etmememizin bir zararı yoktur; aksine özel bir sureyi okumak, okumayı kastetmek ve bu kast ile besmeleyi kıraat etmek ve sonra da başka bir sureyi okumak sakıncasızdır. Bu çeşitlilik iradelerin çeşitliliğinden başka bir şey değildir ve o da mahiyetlerin ayniyetinden hariçtir."

Bu büyük arifin (Allah tertemiz ruhunu mukaddes kılsın) bu sözleri çok gariptir. Zira söz konusu zat nüzul tekrarını besmele hakikatinin ihtilaf sebebi kabul etmektedir. Elbette Cebrail'in Peygamber'e (s.a.a) kıraat buyurduğunu kastetmeyi gerekli görmesi de doğru değildir.

Ama sen işin hakikatini yaptığımız açıklamalardan kabiliyetlerin miktarınca derk etmiş olmalısın ki Kur'an surelerinin başlangıcındaki besmelelerin hakikati farklıdır, hatta adlandırma şahısların farklılığıyla ve bir tek şahsın haletlerinin içinden geçirdiklerinin ve makamlarının farklılığıyla farklılık içermektedir ve taalluk ettiği şeyler itibariyle de farklılık arzetmektedir. Başta da sonda da zahirde de batında hamd Allah'a mahsustur.

* * *

"Bilmek gerekir ki marifet ehlinin mesleği esasınca her surenin başında yer alan bismillah, bizzat o sureye aittir. Zira ismullah; zuhuri makam esasınca meşiyetin tamamı, ahadî tecelli esasınca feyz-i akdes makamı, vahidiyet makamı hasebiyle isimlerin ahadî cem makamı ve boylamına iniş ve

çıkış zincirlemesinde vücud mertebeleri ve kevn-i cam'i, enlem zincirlemesinde ise aynî hüviyetlerden birisi olan ahadiyet-i cem hasebiyle bütün bir alemdir. Allah kelimesinin manası, isimdeki itibar esasınca farklılık arz etmektedir. Zira o itibarlar,

isimlerin müsemmasıdır. Lafızda "bismillah"ın ait olduğu ve manada ise mazharı bulunduğu Kur'an surelerinden her biri, hatta "bismillah"ın başlangıç noktası olan her fiil hasebiyle "bismillah"ın manası farklılık arz etmektedir ve o "bismillah", o fiile ait bulunmaktadır. İlahî isimlerin mazhar ve zuhurlarını bilen bir arif,

tüm fiil, amel, suret ve ilineklerin, mübarek ism-i azam ve mutlak meşiyet makamıyla zahir ve muhakkak olduğunu müşahede eder. Dolayısıyla bu ameli yerine getirirken kalbinde bu manayı anar. Onu tabiat ve mülk mertebesine kadar aktararak "bismillah" der. Yani vücudu açan rahmaniyet makamı sa-hibinin mutlak meşiyeti makamıyla, vücudun kemal makamını açan rahimiyet makamıyla veya zuhurla tecelli ve vücudu açma makamı olan rahmaniyet makamının sahibiyle veya batiniyet tecellisi ve vücudun daralma makamı olan rahimiyet makamıyla "yiyorum, içiyorum, yazıyorum

veya şöyle böyle yapıyorum" der.

O halde sâlik-i ilallah ve Allah arifi bir insan, bir bakışta, bütün fiilleri ve varlıkları, mutlak meşiyetin zuhuru ve ondaki fenası görür. Bu bakışında vahdet sultanı galebe çalar. Bismillah'ı bütün Kur'an surelerinde ve bütün fiil ve amellerde bir tek manada görür.

Fark ve fark'ul fark alemine teveccüh ettiği başka bir bakışta ise her surenin ve yapmak istediği işin başındaki her bismillah için bir mana görür ve diğer gayrisini müşahede eder."

"Elhamdulillahi Rebb'il Alemin" Ayetinin Tefsiri

O halde senin kalbin pisliklerden ve tabiata bağlılıktan sonra eğer Kur'an'ı anlama nuruyla aydınlanacak olursa (ki bu Kur'an-ı Ke-rim'dir, levh-i mahfuz'da gizli bir kitaptır ve tertemiz kimselerden başka ona kimse dokunamaz.) İnsanların genelinin ulaşmadığı ayet-lerdeki dakik ve incelikli konuları derk edersin.

O halde elhamdulillahi rebbil alemin sözü Allah'a ait bir sözdür. Bu ayet bütün övgüleri Allah'a hasretmiş ve bütün medhiyeleri Al-lah'a döndürmüştür. Eğer her kemal ve cemal zat ve hakikat olarak Allah'ın kemal ve cemali olmasaydı bu hasr ve kasrın (özgünlüğün) hiçbir anlamı olmazdı.

Eğer marifet ehlinin, "bismillahirrahmanirrahim elhamdulillaha mutaallıktır" sözünü de bu hakikate ekleyecek olursan, hamd eden herkesin hamdının ismullahtan başkasına vaki olmadığını görürsün. O halde her hamd ismullah ile ona taalluk etmektedir ve hamd eden ve hamdedilen de sadede O'dur.

"Er-Rahman'ir-Rahim" Ayetinin Tefsiri

Vücudun genişleme makamı olan rahmaniyyet makamı ile vücut kemalinin genişleme makamı olan rahimiyet makamı; mutlak meşiy-yet makamından, kesret ve taayyün makamından kaynaklanmaktadır ve o bu ikisine oranla ahadiyyet-i cemî hükmüne sahiptir. Bu yüzden "bismillahirrahmanirrahim" ayetindeki "errahman'ur rahim", ismul-lah'a tabi tutulmuştur. İbni Arabi, Futuhat adlı kitabında şöyle diyor: "Alem bismillahirrahmanirrahim ile vücuda gelmiştir."

* * *

Rahmani rahmet, vücudun genişleme makamıdır, rahimi rahmet ise vücudun kemalinin genişleme makamıdır. O halde vücut rahmani rahmet ile vücuda gelmiştir. Her varlık ise rahimi rahmet ile, manevi kemaline ve batıni hidayetine ermektedir. Bu yüzden şöyle nakledil-miştir: "Ey dünya ve ahiretin rahman'ı!" Hakeza:

"Rahman bütün ya-ratıklaradır, rahim ise sadece müminlere."

O halde rahmani hakikatiyle vücudu yokluktan ibaret olan mahiyetlere giydirmiş ve rahimi hakikatiyle onların tümünü doğru yola hidayet etmiştir. Hak Teala'nın rahimiyet saltanatının zuhuru ve devletinin ortaya çıkışı ahiret aleminde daha fazladır.

Bazı eserlerde şöyle yer almıştır: "Ey dünya ve ahiretin rahman ve rahimi!"

Bu şu itibar iledir ki Allah-u Teala tabii aşkı her varlıkta karar kıl-mış, kemale doğru seyretmeyi ve kendine layık makama adım atmayı, dünya ve ahireti, iyi ve kötü işlerin ekinlerinin biçildiği günü ona bırakmıştır. Böylece her birini kendine layık kemal ve fiiliyete ulaştırmıştır; ama tertemiz nefisleri ilahi yakınlık makamına,

yüceliklere ve genişliği göklerin genişliği kadar olan cennetlere yerleştirmiştir. vahşi, hayvani ve şeytani nefisleri ise cehenneme, cehennemin en alt tabakalarına akreplerin ve yılanların içine, her birini ektiği şeyle uyumlu olduğu yere koyacaktır. Zira şeytani ve kötü nefisler için bu mertebelere yetişmek bir kemaldir.

Elbette bu tertemiz nefisler ve insani doğru ruhlar için noksanlık ve eksiklik sayılmaktadır. Ama Şeyh Muhyiddin-i Arabi'nin yoluna göre, Allah'ın her iki alemdeki rahimiyet meselesi çok açıktır. Zira "errahman'ur rahim" sıfatı, muntakim sıfatı nezdinde şefaatte bulunmakta ve saltanat ona geçmektedir ve muntakim sıfatı

sulta ve emir altına girmektedir.

Rahmaniyet ve rahimiyet ya zatidir yada fiili. O halde Allah-u Teala, zati rahimiyet ve rahmani rahmet sahibidir. O da zatın zat için tecellisinden ve sıfatların, isimlerin ve bunların gereklerin olan a'yan-i sabite'nin, ilmi zuhur ve vahidiyet makamındaki icmali ilim ayn'ında tafsili keşfinden ibarettir.

Aynı şekilde Allah rahmani rahmet ve fiili rahimiyet sahibidir. Bu da zatın, feyzin ve feyzin kemalinin a'yan üzerindeki genişlemesi ve kamil hedef ve ilahi tam düzenle uyum içinde olacak bir şekilde bir ayn'ın izhar edilmesi yoluyla fiiller elbisesinde tecellisinden ibarettir. Bu da "errahman'ur rahim"'in tedvini

kitabın (Kur'an) fatihasında tekrarlanmasının hikmetlerinden biridir. Zira bu kitap, tekvini kitapla tam bir uyum içindedir. Başka bir ifadeyle zahir, batının suretidir, lafız ve ibareler ise şekiller ve sesler elbisesinde mana ve hakikatin tecellisinden ve kalıplar ve heyetler elbisesine bölünmesinden ibarettir.

O halde eğer "bismillahirrahmanirrahim" cümlesindeki "errah-man'ur rahim", Allah kelimesinin sıfatı karar kılınacak olursa, zati rahimiyet ve rahmaniyete işarettir. Sonradan gelen "errahman'ur rahim" ise fiili rahimiyet ve rahmaniyete işarettir. "Elhamdulillah" ifadesindeki Allah ise fiili uluhiyete ve fiili rahman ve rahimin tafsili cemîne işarettir.

"El-Hamd" ise soyutlar alemi ve melekuti nefisler anlamındadır ki hamdetmek ve velinimetin kemalini izhar etmekten başka bir itibara sahip değildir. Vücut silsilesinde tümüyle hamd olacak bir şey bu nurani alemler dışında küfran şaibesi taşımaksızın yoktur. Zira bunlar zevk ve irfan ehlinin görüşünde salt varlıklardır ve kendiliğinden bir mahiyete sahip değillerdir. Alemin ise o alemlerden daha düşük alemlerdir.

O halde mana şöyledir: Allah'ın adıyla ki rahmani rahmet ve zati rahimiyet sahibidir. Bütün hamd alemleri yaratılmıştır. Bu alemler, fiil makamında mutlak uluhiyetin tayinidir. Rububiyet ve terbiye makamının sahibi ise mukaddes varlıkların makamının altındaki varlıkların diğer mertebeleri içindir. Bu mukaddes varlıklar ise ruhani melekler, saf saf dizilmiş melekler ve müdebbir meleklerdir. Vücudun ve vücudun kemalinin şehadet makamında

genişlemesi anlamında olan fiilin rahimi ve rahmani rahmet sahibidir. Herkesin bir gün onlara döndüğü malikiyet ve kabiziyet (kabzedici) sahibidir. Zira bunlara dönüş de hakikatte Allah'a dönüştür. Çünkü bunlar yüce yaratıcının zatının zuhurudur ve her şeyin zuhuru O'ndan ayrı değildir, hatta O'nun bizzat kendisidir.

Eğer "errahman'ur rahim" ifadesini besmeledeki ismin sıfatı karar kılacak olursak, bu durumda iş tersine döner ve mana şöyle olur: Al-lah'ın meşiyetiyle ki bu meşiyyet fiili rahimiyet ve rahmaniyet sahibidir, "elhamdulillah" ifadesindeki Allah ise zati uluhiyettir, "errahman'ur rahim" ise O'nun zati sıfatlarındandır. Rab ve malik de aynı şekildedir.

Kayseri , Şerh-i Fusus üzerindeki mukaddime'sinde şöyle demiştir: "Eğer vücudu sadece eşyanın külliyatı olarak mülahaza edecek olursak, "errahman" isminin mertebesi sayılır ki ilk aklın rabbidir ve levh-i kaza, ümm'ül kitab ve kalem-i âla olarak adlandırılmıştır. Eğer onu eşyanın külliyatının, küliyattan örtülü

olmayan sabit ve mufassal cüziyatlar olarak mülahaza edecek olursak bu durumda da rahim isminin mertebesi olur ki o da kulli nefsin rabbidir ve levh-i kader olarak adlandırılmıştır. Bu ise levh-i mahfuz ve kitab-i mübin'in kendisidir."

Yazar (İmam Humeyni) şöyle diyor: "Gerçi bu konu bir açıdan doğru gözükmektedir, ama daha uygun olanı şudur ki errahman ismi-nin mertebesini cüzi veya külli bütün alemlere vücudun genişleme mertebesi

sayalım. Errahim isminin mertebesini ise aynı şekilde vücut kemalinin genişleme mertebesi sayalım. Zira rahmani ve rahimi rahmet her şeyi kaplamış ve bütün alemleri ihata etmiştir. Bu ikisi akıl ve meşiyetin taayyünü ve taayyünde taayyünün bizzat kendisidir. O halde daha iyi olanı şöyle dememizdir: Eğer vücut aslının genişlemesi itibariyle mülahaza edilecek olursa rahman ismi mertebesi ve eğer vücut kemalinin genişlemesi itibariyle mülahaza edilecek olursa rahim isminin

mertebesidir.

Bu yüzden duada şöyle yer almıştır: "ey Allah'ım! Senden her şeyi kuşatan rahmetini istiyorum."

Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) ise şöyle nakledilmiştir: "Allah'ın yüz rahmeti vardır. Bu rahmetlerden birini yeryüzüne göndermiş ve yaratıkları arasında bölüştürmüştür. Varlıklar işte bu bir rahmet sebebiyle birbirine merhamet göstermekte, birbirlerini bağışlamaktadır. Allah diğer doksan dokuz rahmetini ise bir kenara bırakmıştır. Onlarla kıyamet günü kullarını bağışlayacaktır."

Süluk ve marifet büyüklerinden biri (r.a) Esrar'us Salat adlı kita-bında, Fatiha suresinin tefsirinde yukarıdaki nebevi hadisi naklettikten sonra şöyle demektedir: "Rahmani ve rahimi rahmetin yaratıcı olduğu hasebiyle yüce Allah hakkında rahim ve rahman kelimelerinin kullanılması şu mülahaza iledir ki rahman ve rahim Allah ile kaimdir.

Bu kıyam; suduri kıyam türündendir; hululi kıyam değil. O halde Allah'ın rahmani rahmeti bütün yaratıklar üzerine serilen vücudun ifaze edilmesidir. Allah'ın icat etmesi onun rahmaniyetidir ve varlıkların tümü onun rahmetidir. O'nun rahimi rahmetinin bağışlanması bu dünyada mümin kullarına kemal ve hidayetin bağışlamasıdır. Ahiret aleminde kullarına takdim ettiği bir mükafattır. O halde Allah'ın icat etmesi hem iyileri hem de kötüleri kapsamaktadır."

Sonunda da şöyle demektedir: "Herkim Allah'ın yaratması ile ayakta durduğu açısından bu alemi mülahaza edecek olursa adeta Al-lah'ın rahmaniyetine bakmıştır ve dış alemde sadece Allah'ın rahmet ve rahmanlığına bakmıştır. Herkim Allah'ın yarattığı görüşüyle aleme bakacak olursa adeta rahman'dan başka bir şeye bakmamış olur."

Yazar (İmam Humeyni) şöyle demektedir: "Eğer marifet ehli nez-dinde yaygın olduğu şekilde vücud-i minbesit'i (genişleyen vücudu) irade edecek olursak, mutlak uluhiyet ve meşiyet makamından ve Muhammedi velayet makamından ibarettir. Mamaklar ve bakışlar hasebiyle bu makam hakkında kullanılan diğer lakaplar ise bismillahirrahmanirrahim'de zikredilen rahmaniyyet makamıyla uyumlu değildir. Sebebi de şudur ki errahman'ur rahim, Allah ismine tabi olan iki sıfattır ve O'nun

taayyünlerindedir. Allah'ın genişleyen gölgesidir; rahman'ın genişleyen gölgesi değil. O'nun hakikati ise kamil insanın hakikatidir. Kevn-i camî olan insan-i kamil'in rabbi ise ilahi ism-i azamdır ve errahman'ur rahim'i ihata etmiştir. Bu yüzden bu iki sıfat ilahi kitabın fatihasında da tabi olarak yer almıştır.

Eğer vücud-i münbesit'ten, vücudun genişlemesi makamını irade etmişse her ne kadar konu makamıyla uyumlu değilse de ve daha çok tedvin ve tekvin ile uyum

içindeyse de onun kelamının zahirine muhaliftir.

Ama bu zikrettiği şeyler mazharın zahirdeki fenası itibariyle doğru düşünülebilir ki rahmaniyet makamı bu açıdan uluhiyet makamının kendisidir. Nitekim Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "De ki: "ister Allah deyin, ister rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır." Hakeza: "rahmân Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı." Hakeza: "ilâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir."

* * *

"Bil ki ilahi cemalin sıfatlarının tecellilerinden olan rahmet, ra'fet, utufet ve benzeri sıfatları Allah Tebareke ve Teala hayvana mutlak bir şekilde, insana ise özellikle merhamet buyurmuştur. Bunu da hayvan türlerini korumak ve insani aile düzenini ve türünü korumak için yapmıştır. Vücut aleminin alemi düzeninin esasları üzerinde kurulduğu rahmaniye rahmetinin bir tecellisidir.

Eğer insan ve hayvanda bu rahmet ve utufet olmasaydı, ferdi ve toplumsal hayat düzeni bozulurdu. Bu rahmet ve utufet sayesinde, canlılar kendisini ve yavrularını korumaktadır ve insan ailesini koru-maktadır, adil sultan memleketini korumaktadır. Eğer bu rahmet, şef-kat ve re'fet olmasaydı, hiçbir anne oğlunun fevkalade zahmet ve meşakkatlerine tahammül edemezdi. İşte bu ilahi rahmet ve re'fet cezbesi kalpleri birbirine çekmekte

ve fıtri olarak alemdeki düzeni korumaktadır.

Bu rahmet ve re'fet sebebiyle ruhani öğretmenler, büyük nebiler, yüce veliler ve ilahi alimler, onca zahmet ve sıkıntılara katlanmakta-dır. İnsanları mutlu edebilmek ve beşer ailesini saadete eriştirebilmek için birçok sıkıntılara katlanmaktadır. Hatta ilahi vahyin inişi ve değerli semavi kitapların indirilişi de

bu ilahi rahmetin ve re'fetin mülk alemindeki bir suretidir. Hatta bütün hadler, cezalar, kısas ve benzeri şeyler de gazap ve intikam suretinde tecelli eden, rahmet ve re'fet hakikatidir."Ey akıl sahipleri, sizin için kısasta hayat vardır." Hatta cehennem bile saadete ulaşma liyakatine sahip olan kimseler için gazap suretinde bir rahmettir. Eğer cehennemdeki temizlemeler ve arındırmalar olmasaydı, o şahıslar, asla saadet yüzünü görmezlerdi.

Özetle, kalbinde Allah'ın kullarına karşı re'fet ve rahmet bulunmayan kimseleri insanlık camiasından çıkarmak gerekir ve insanlık toplumuna girmekten engellemek icab eder.

Marifet ehli kimseler şöyle diyor: "Vücut ve vücudun kemalinin genişlemesi, rahman ve rahim ismiyledir."

Bu iki ism-i şerif temel, geniş ve kapsamlı isimlerin en önemlile-rindendir. Nitekim ilahi ayet-i kerime de şöyle buyurmuştur: "ve rahmetim her şeyi kuşatmıştır." hakeza şöyle buyurmuştur: "ey rabbimiz! Sen rahmet ve ilim olarak her şeyi kuşatmışsın"

Hamd Suresinin Tefsiri Hamd Suresinin Tefsiri

KONULARIN DEVAMLARI

Bu açıdan Fatiha suresinde bu iki büyük ism-i a'zam'a (en büyük isme) tabi kılınmıştır. Bununla da hakikat varlığının anahtarının rah-mani ve rahimi rahmet olduğuna işaret edilmiştir ve rahmetin gazap-tan öncelikli olduğu beyan edilmiştir. Bu açıdan da marifet ehli kimseler şöyle demiştir: "Bismillahirrahmanirrahim ile vücut zahir olmuştur."

Re'fet, utufet ve benzeri sıfati ve ef'ali isimlerin birer şubesi olduğu, rahmet ismi, Allah-u Teala'nın daha çok kendisini tanıtmakta kullandığı bir isimdir ve de Allah-u Teala Kur'an surelerinden her birinde bunu tekrar etmiştir ki, mukaddes zatın geniş rahmetine bağlanan kulların kalbi bağlılığı daha çok artsın. Hak Teala'nın rahmetine kalben bağlanmak, nefislerin terbiyesine ve katı kalplerin yumuşamasına neden olmaktadır.

İnsanların kalbini rahmet genişliği, re'fet ve dostluk gibi başka bir şeyle elde etmek ve onları isyandan alı koymak mümkün değildir. Bu yüzden büyük peygamberler, Hak Teala'nın rahmet mazharıdırlar. Nitekim Allah-u Teala Tövbe suresinin sonunda -ki gazap suresidir- Resul-i Ekrem'i şöyle tanıtmıştır: "andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merha-metlidir."

Peygamberin insanlığa karşı göstermiş olduğu şefkat ve merhameti göstermek için Şuara suresinin ilk ayet-i şerifesini göstermek yeterlidir: "(resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!"

Kehf suresinin ilk ayetlerinde de şöyle buyrulmaktadır: "bu yeni kitab'a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin."

Subhanallah! Kafirlerin ve hakkı inkar edenlerin haline üzülmek ve Allah kullarının saadetini düşünmek, Resulullah'ı (s.a.a) o kadar zorluğa salmıştır ki, Allah-u Teala ona bizzat teselli vermekte ve Peygamber'in yumuşak kalbini diri tutmaya çalışmaktadır ki bu cahillerin haline üzüntü sebebiyle kalbi kırılmasın ve ruh teslimiyetine neden olmasın. "

* * *

Allah'ın rahmeti gazabından öne geçmiştir: "Ey rahmeti gazabını geçen" Allah'ın kelamının reel örneği rahman ve rahim ismiyle baş-lamıştır. Rahman ve rahim ismiyle, rahman ve rahimin tekrarıyla Kur'an başlamıştır. Allah bütün kullarına merhamet etmektedir. Al-lah'ın bu rahmeti kulların yaratılışına,

kulların refah ve kulluğu için gerekli imkanların teminine neden olmuştur. Bu rahmet büyük pey-gamberlerin gönderilişine neden teşkil etmiştir. Allah'ın rahmeti, Al-lah'ın kullarının dünya ve ahirette saadete ulaştırılmasını iktiza etmektedir. Bu rahmet, insan için gerek olan bütün maddi ve manevi saadet nedenlerini temin etmektedir.

Allah'ın kulları, Allah'ın rahman ve rahim ismiyle vücuda gelmişlerdir. Allah'ın rahman ve rahim ismiyle dünya ve ahirette hayat sürdürmektedir. Hak Teala'nın rahmeti gazabını geçtiği halde eğer iktiza edecek olursa insanlar Allah'ın rahmetini takdir etmezse, Hak Teala'nın emrine muhalefet gösterirse ve yeryüzünde fitne ve fesada neden olursa işte bu durumda rahmet kapısının yarısı kapanır ve gazap kapısı açılır. İnsanlar rahmet kapısının diğer yarısının da kapanmasından ve gazap kapısının tümüyle açılmasından korkmalıdır. Peygamber-i Ekrem (s.a.a) rahmet peygamberiydi,

insanlara karşı rahmet üzere davranıyordu, insanları hidayet eden de işte bu rahmetti. Peygamber insanlar için üzülüyor, dalalette olan kimselere karşı sahip olduğu rahmet vasıtasıyla sıkıntı duyuyordu ama onların kökten fesatla uğraştığını, bu fesadın ümmeti de bozacağını ve bu kimselerin toplumu fesada sürükleyebilecek kanser urları olduğunu gördüğünde bu rahmet peygamberi gazap kapısını açıyordu. Beni Kureyza Yahudileri de yalancıydı.

Şu anda da bu yalancı Yahudiler Siyonistlerin peşine düşmüşlerdir. Peygamber işte bunların fesat çıkardığını ve yeryüzünde fesada neden olduğunu gördüğünde bunların hepsinin öldürülmesini ve bu kanser urunun ortadan kaldırılmasını emretti. Müminlerin Emiri Hz. Ali (a.s) bütün şefkat ve merhametiyle Harici'lerin fesat ve bozguncu olduğunu gördüğünde kılıcını çekti ve onların az bir sayıda kaçanların dışında tümünü kılıçtan geçirdi. Rahmet vaktinde rahmet, rahmete layık olmayan kimselere ise intikam ve gazap!

* * *

Marifet ehli kimselerin de bildiği gibi kafirlere karşı şiddetli olmak mümin kimselerin sıfatlarındandır. Onlarla savaşmak da bir rahmettir. Allah'ın gizli lütuflarından biridir. Kafir ve eşkıya takımı gün gittikçe niteliksel ve niceliksel açıdan sonsuza dek kendi azap ve sıkıntılarını arttırmaktadırlar. O halde düzelme ümidi olmayan bu kimselerin öldürülmesi gazap suretinde rahmet ve nimet ve azap suretinde nimettir.

Ayrıca topluma da bir tür merhamet vesilesidir. Zira bir toplumu fesada sürükleyen bir kimse bedendeki kanserli bir organ gibidir, eğer kesilmezse insanı ölüme sürükler. Bu Nuh peygamber'in (a.s) Allah-u Teala'dan istediği şeydir. "Nuh "rabbim, yer yüzünde kafirlerden yurt edinen hiç kimseyi bırakma." dedi. Çünkü sen onları bırakacak olursan, senin kullarını şaşırtıp-saptırırlar ve onlar, kötülükte sınırı aşan (facirden) kafirden başkasını doğurmazlar." Allah-u Teala ise ona şöyle buyurdu: "yeryüzünde fitne olmayıncaya kadar onlarla savaşın. "

Bu ve daha önceden zikrettiğimiz nedenlerden dolayı bütün hadler, kısas ve cezalandırmalar errehemurrahimin tarafından günahkar kimseye bir rahmettir ve topluma bir rahmettir. Bunu geçelim.

Oğulcağızım! Eğer yapabiliyorsan tefekkür ve telkinle bütün var-lıklara özellikle de insanlara karşı rahmet ve muhabbetle bakmaya çalış. Zira sayılamayacak kadar çok olan bu alemdeki bütün varlıklar alemlerin rabbinin rahmetine mazhardır. Hayat, vücut ve bütün bere-ketler ve eserleri Allah'ın bütün varlıklara yaptığı bağış ve rahmetle-rindendir.

Bu yüzden şöyle demişlerdir: "Her mevcut rahmete maz-hardır." Mümkün'ül vücut olan bir varlığın kendiliğinden bir şeye sa-hip olması veya kendisi gibi mümkün'ül vücut olan başka birinin kendisine bir şey vermiş olması mümkün değildir. O halde bütün alemi kaplayan rahmani rahmettir ve Allah alemlerin rabbidir. Allah'ın terbiyesi evrensel bir terbiyedir. Terbiyesi rahmetin cilvesidir. Rahmet ve terbiyet, inayet ve lütuflar olmaksızın evrensel olamaz.

O halde ilahi muhabbetlere, lütuflara ve inayetlere mazhar olan herhangi bir şey neden bizim muhabbet ve sevgimize mazhar olmasın? Eğer olmazsa bu bir noksanlıktır. Bu bizler için bir dar görüşlülük ve bağnazlık sayılmaktadır." "Maliki Yevmiddin" Ayetinin Tefsiri

O halde artık kalp sırrına ve akıl gözüne şu hakikat zahir olmuştur ki bütün varlıklar ruhlar ve akıllar aleminin doruğundan, cesetler ve karartılar alemlerinin sakinlerinin yurduna kadar her şey Allah'ın rahmet makamındandır. Allah'ın rahmeti bütün her şeyi kapsamıştır. Mahiyet aleminin karanlıkları O'nunla nurlanmıştır. Feyizlenenlerin suskun çehreleri O'nun aydınlık nuruyla parlamaktadır.

Soyut akıllar aleminden insani nurlarından nursal idealara ve en düşük tabiat alemine kadar bütün alemlerden hiçbiri Allah'ın celal ve azamet nuruna bakabilecek bir güce sahip değildir ve Allah'ın yüce makamının kibriyasına nazar edemez.

O halde eğer kahhar olan Allah azamet ve heybetiyle onlara tecelli edecek olursa varlık aleminin tümü O'nun azameti altında ezilir, yüce göklerin temelleri sarsılır ve

varlıklar O'nun yüceliği

ve büyüklüğünün etkisinden kendinden geçer. Allah'ın azamet nuru tecelli ettiği gün bütün varlıklar O'nun nuru karşısında yok olur. O gün Allah'ın mutlak malikiyetinin ve ahadiyetinin zuhuru ve tam dönüşü günüdür. Allah o gün, "bu gün mülk kimindir?" diye sorar. Orada mutlak saltanatı ve celal nurunun tecellisi sebebiyle cevap verebilecek hiç kimse olmadığı için bizzat yine kendisi cevap verir: "vahit ve kahhar olan Allah'ındır."

Rahman ve rahim yerine kahhar ve vahit sıfatının zikredilmesi de şu sebeptendir ki o gün bu iki sıfatın egemenlik ve hükümet ettiği gündür. Rahmet günü vücudun genişleme ve bağışlanma günüdür. Bu yüzden Allah-u Teala kitabın ilk girişinde ve Fatiha suresinde kendi-sini "er-rahman'ur rahim" olarak nitelendirmiştir. Azamet ve kahhariyet günü, her şeye sahiplenme ve bütün işlere el koyma günüdür. Bu yüzden de kendisini vahdaniyet ve kahhariyet ile nitelendirmiştir.

Allah-u Teala sonunda da kendisini malik olarak adlandırmış ve, "hesap gününün maliki" diye buyurmuştur.

Mutlaka bir gün alemlerin rabbi azamet ve malikiyetiyle zuhur edecektir ve bu iki isim kendi devletine kavuşacaktır. Zira her ismin zahir olması gereken bir devleti vardır. Mu'id ve malik gibi isimlerin

devleti de tam bir egemenlik ve dönüşün hasıl olduğu gün ortaya çıkacaktır. Bu sadece düşük alemlerde değil. Mukaddes akıllar ve mukarreb meleklerden oluşan soyut alemlerde de caridir. Bu yüzden nakledildiği üzere Azrail bütün varlıkların ruhunu aldıktan sonra kendisi de Allah'ın kudret eliyle ruhunu teslim etmektedir.

Nitekim Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "O gün ki, göğü kitap-lar için defter dürer gibi düreceğiz."

Hakeza Allah-u teala şöyle buyurmuştur: "ey mutmain (tatmin bulmuş) nefis,"

Hakeza Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: "ilkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz." ve benzeri ayetler

"İyyake Ne'budu ve İyyake Nestein" Ayetinin Tefsiri

"Acaba namaza başlamadan önce Hakk Teala'nın huzurunda, "hiç şüphem olmaksızın mabudumu tek tanıyarak, yüzümü gökleri ve yer-yüzünü yaratana döndüm ve ben şirk koşanlardan değilim. Şüphesiz ki namazım ibadetlerim, hayatım ve ölümüm alemlerin rabbi olan Allah içindir." dediğin için bile olsa tevbe

etmen gerekmez mi? Acaba gerçekten de kalbiniz göklerin ve yerin yaratıcısına mı yönelmiştir? Acaba siz müslüman ve şirkten halis misiniz? Acaba, namaz, ibadet,

hayat ve ölümünüz gerçekten de Allah için midir? Acaba namazda "el-hamdu lillahi rabbi'l alemin" dediğin için utanman gerekmez mi? Acaba siz hamd ve övgülerin Hakk'a mahsus olduğuna mı inanıyorsunuz, yoksa kullara mı?

Belki O'nun düşmanlarının dahi iyilikler ve güzel hasletler sahibi olduğuna inanıyorsunuz! Acaba bizzat bu alemde de rububiyeti başkaları için sabit kıldığın halde namazda "rabbbu'l alemin" demen yalan değil midir? Tevbe etmen gerekmez mi? "sadece sana ibadet eder ve sadece senden yardım dileriz" demekten utanmıyor musun? Acaba sen Allah'a mı ibadet ediyorsun, yoksa mide ve tenasül organına mı? Acaba sen Allah'ı mı istiyorsun, yoksa huru'l ayn'ı mı? Acaba sen gerçekten de Allah'tan mı yardım istiyorsun, yoksa işlerinde nazar-ı itibara almadığın tek kimse Allah mı?"

* * *

"Oğulcağızım! Çabala ki kalbini Allah'a verebilesin ve Allah'tan başka bir etken görmeyesin. İbadet ehli olan Müslümanların geneli gece gündüz kaç defa namaz kılmıyorlar mı? Namaz ise tevhit ve ilahi marifetler ile doludur. Gece gündüz kaç defa "sadece sana ibadet eder ve sadece senden yardım dileriz" diyorlar.

Sözde ibadet ve yardımın Allah'a özgü olduğunu dile getiriyorlar. Ama has müminlerin dışında kalanlar, bilginler, güçlüler ve zenginler karşısında eğiliyorlar. Bazen Allah'tan daha fazla onlara tevazu göstermekte, herkesten yardım dilenmekte ve destek talep etmektedirler. Şeytani arzularına erişmek için her türlü vesileye sarılıyorlar. Allah'ın kudretinden gaflet ediyorlar. O halde kalbine iman girmiş kimselere hitap edildiği ve bunlara takvanın emredildiği ihtimali ile ilk ihtimal arasında büyük farklar vardır.

Bu takva, uygun olmayan işlerden sakınma ile ilgili değildir. Baş-kasına teveccühten sakınma ile ilgilidir. Hak'tan gayrisinden yardım dilenmekten sakınma ile ilgilidir. Allah'tan gayrisine kalbinde yer vermekten sakınma ile ilgilidir. Allah'tan gayrisine dayanmaktan sa-kınma ile ilgilidir.

Gördüğün şeylere hepimiz müptela bulunmaktayız. Söylentiler, iftiralar, ölüm, tabiattan ayrılış ve makamını kaybetme ile ilgili korkulardan arınmamız gerekir. Bu durumda "insan yarını için önceden ne gönderdiğine bakmalı! İfadesinden kasıt melekût âleminde bir sureti, daha üst âlemde ise başka bir sureti olan kalbi amellerdir. Kalbimizden geçen şeyleri ise Allah bilmektedir. Bu da işlerden el çekmen ve kendini işin oluruna bırakman anlamında değildir.

Her şeyden ve herkesten uzlete çekilmen demek değildir. Bu da ilahi sünnete, büyük peygamberlerin ve değerli velilerin siretine aykırıdır. Onlar ilahi ve insani hedefler için elinden geleni yaptılar. Ama bizim gibi kör kalpli kimseler gibi değil. Biz nedenlere ve araçlara bağımsız bir gözle bakmaktayız. Onlar bu sıradan

makamda dahi her şeyi Allah'tan görüyorlardı. Herhangi bir kimseden yardımı, yaratılış mebdeinden yardım olarak biliyorlardı.

Onlarla diğerleri arasındaki bir fark da buydu. Ben, sen ve benzerlerimiz insanlardan yardım dilenmek hususunda Allah'tan gaflet içindeyiz. Onlar zahirde başkasından yardım alsalar da gerçek anlamda yardımın sadece Allah'tan geldiğini görüyorlardı. Bize göre ayrı bir kaynağı olsa da onlar her türlü olayı O'ndan biliyorlardı. Bu yüzden her ne kadar bizim için tatsız da olsa acı olaylar onlara tatlı geliyordu.""

"İhdina Sırat'el-Mustakim" Ayetinin Tefsiri

İnsan bir yolcudur ve her yolcunun yolluk ve bineğe ihtiyacı vardır. İnsanın yolluk ve bineği bizzat kendisinin hasetleridir. Bu tehlike ve korku dolu seferin bu karanlık, oldukça dakik, kılıçtan daha keskin kıldan daha ince yolun merkebi erkeklik himmet ve gayretidir ve bu karanlık yolun nuru ise iman ve

övülmüş hasletlerdir. Eğer gevşeklik eder ve gecikirse bu sırattan geçemeyip yüzüstü ateşe düşecektir. Zillet toprağıyla yeksan olacak ve helaket uçurumuna yuvarlanacaktır. Bu sırattan geçemeyen insan, ahiret sıratından da asla geçemeyecektir."

* * *

Eğer bu âlemdeki nübüvvetin ve velayetin doğru yoluna yönelmiş, bu yolda yürümüş ve Hz. Ali'nin velayet caddesinden sapmamış isen, hayatında herhangi bir sürçme görülmemişse, sırattan geçiş hususunda hiç bir korkun olmamalıdır. Zira ahiretteki sırat köprüsü, velayetin batınî suretidir. Nitekim rivayetlerde Hz. Ali'nin sırat köprüsü olduğu yer almaktadır.

Başka bir hadiste ise "biz sırat-ı müstakimiz" diye buyurulmuştur. Camie adlı mübarek ziyaretnamede ise şöyle yer almıştır: "Sizler en büyük yol ve en sağlam sıratsınız" herkim bu sıratta yürür ve kalp ayağı sürçmezse, o sıratta da sürçmez ve düşmez. Bir yıldırım gibi sırattan geçer."

* * *

"O halde hak ve hakkaniyetten yüz çevirmiş, insanlık fıtratından uzaklaşmış ve dünyaya yönelmiş olan kalplerin gölgesi de, kendileri gibi istikametten ayrılmış, ters yüz olmuş ve esfel'es safilin olan dünyaya ve tabiata gömülmüş haldedir. O alemde bazıları belki de yüzüstü gider ve ayakları havada olur. Bazıları karınları üzere,

bazıları ayakları ve elleri üzere hayvanlar gibi yürür. Nitekim bu dünyada da onlar böyle yürürler. "Yüzükoyun sürünen mi, yoksa doğru yolda düpedüz yürüyen mi

daha doğru yoldadır?"

Bu mecaz alemindeki mecazın; hakikat, zuhur ve ruhaniyetin orta-ya çıktığı o alemde, hakikate dönüşmesi de mümkündür. Nitekim "ihdin'as sırat'el müstakim" ayetinin tefsirinde yer alan bazı hadislerde, Hz. Ali ve diğer masum imamların sırat-ı müstakim olduğu beyan edilmiştir.

Kafi'de yer aldığına göre, Eb'il Hasan'il Mazi (a.s) şöyle buyur-muştur: "Allah-u Teala bu ayet-i şerifede bir örnek vermiştir ve bu da Emir'el Müminin'in velayetten yüz çeviren kimselerin örneğidir. Onlar adeta yüzleri üstünde yol yürümekte ve hidayete ulaşamamaktadırlar. Hz. Ali'ye itaat eden kimseleri ise, doğru yola yönlendirmiştir. Sırat-ı müstakim ise Emir'el Müminin Ali'dir (a.s)."

Başka bir hadiste de yer aldığı üzere "sırat-ı müstakim", Hz. Ali (a.s) ve diğer imamlardır.

Kafi'de yer alan bir hadis-i şerife göre de Fuzeyl şöyle demiştir: İmam Bakır (a.s) ile Mescid'ul-Haram'a girdik. İmam (a.s) bana da-yanmıştı. Daha sonra İmam (a.s), halka doğru baktı ve o esnada biz, Ben-i Şeybe kapısında bulunuyorduk. İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: "Ey Fuzeyl! Cahiliye döneminde böyle tavaf ediyorlardı.

Hiçbir hakkı tanımıyor ve hiç bir dine inanmıyorlardı. Ey Fuzeyl on-lara bak. Ters çevrilmiş yüzlerle yere kapandılar. Bu tersyüz ve deje-nere olmuş o kimselere Allah lanet etsin." Daha sonra da "yüzükoyun sürünen mi..." ayeti okuyarak sırat-ı müstakimin, Hz. Ali ve vasileri olduğunu buyurmuştur.

* * *

"O halde Hak Teala "ism-i cam'i" ve "rabb'ul insan" makamında sırat-ı müstakim üzeredir. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz rabbim sırat-ı müstakim üzeredir." yani hiçbir sıfatın bir sıfata üstünlüğü veya bir isim olmadan diğer ismin zuhuru söz konusu olmaksızın vasatiyyet ve camiiyyet (aracılık ve kapsamlılık) makamıdır bu.

Dolayısıyla Allah'ın terbiye ettiği varlık da, hiç bir makamı diğer makamından, hiçbir boyutu diğer boyutundan üstün olmaksızın sırat-ı müstakim üzeredir. Nitekim suudî (yükseliş ile hasıl olan) gerçek miraçta ve kurb (yakınlık) makamına ulaşmanın nihayetinde, zat-ı mukaddes'e ubudiyet izharında bulunduktan,

her kuldan her türlü ubudiyet ve ibadeti Zat-ı Mukaddes'e döndürdükten ve bütün kabz-u bast makamlarında "iyyake na'budu ve iyyake nastain" diyerek sadece Allah'tan yardım diledikten sonra, "ihdin'as sırat'el müstakim" diye arz eder. Bu sırat, kamil insanın rabbinin sıratıdır. Rabbi, zahiriyet ve rububiyet; kendisi ise mazhariyet ve merbubiyet (mahzar ve terbiye edilmiş olma) veçhiyle doğru yol üzeredir."

* * *

Bu dünya içinden geçip gitmemiz gereken bir dünyadır. Burada kalmamız gereken bir dünya değildir. Bu bir yoldur. Bu yolu doğru bir şekilde kat edecek olursak, Allah'ın velilerinin geçip gittiği gibi geçecek olursak, "O biz geçtiğimizde sönük idi" haline gelir.

Eğer bu köprüden sağ salim geçebilirsek saadete ereriz, Allah korusun eğer burada ayağımız sürçecek olursa orada da ayağımız sürçer. Orada da insanın ayağının sürçmesine neden olur ve insanı bir çok sıkıntılara düşürür.

* * *

Söylenildiğine göre "asra andolsun ki şüphesiz insan hüsran içindedir." ayetinde geçen asr kelimesi kamil insandır, İmam-ı Za-man'dır (a.s). Yani bütün varlıkların usaresi ve özüdür. Bu usareye ve öze yemin olsun ki bütün varlıklar hüsran içindedir. Yani kamil insana andolsun ki bütün insanlar hüsran ve zarar içindedir.

Burada söz konusu edilen insan, bizim insan olarak adlandırdığımız bir başı ve iki kulağı olan varlıktır. Yani burada hitap bizedir. Biz bir yol ayrımında karar kılınmış bulunmaktayız. Bir yol insanlık yoldur ve bu sırat-ı mustakim'dir. Sırat-ı mustakim'in bir tarafı tabiattır, bir tarafı ise uluhiyet. Dosdoğru yol kan pıhtısından başlamaktadır.

Elbette onlardan bazısı tabiidir. Önemli olan iradeye dayalı olanıdır. Bir tarafı tabiat, bir tarafı ise uluhiyet makamı. İnsan tabiattan başlamakta ve hayalinin dahi alamayacağı yerlere ulaşmaktadır: "hayal bile edemeyeceğin şey olayım"

Burada irade ve ihtiyar sahibi olan sizsiniz. Bu iki yolu seçebilirsiniz: ya dosdoğru insanlık yolunu ya da sağ veya sola sapma yolunu.

Hangi tarafta bir sapkınlık olursa insanlıktan uzaklaşılır. İnsan ilerledikçe uzaklaşır. Doğru yoldan sapan bir kimse ne kadar ilerlerse yoldan uzaklaşmış olur. Eğer insanlığın doğru yolunda yani peygam-berlerin gelip bizlere tanıtmakla görevli oldukları yoldan yürümek durumundayız. Allah-u Teala Hamd suresinde şöyle buyurmaktadır:

"Bizleri dosdoğru yola hidayet et, kendilerine nimet verdiklerinin yo-luna." Yani senin kendilerine ihsanda bulunduğun, nimet verdiğin, üzerlerine rahmetini indirdiğin ve kendilerini hidayete erdirdiğin kimselerin yoluna. "Kendilerine gazap etmediklerinin ve sapmayanların yoluna". Gazaba uğramışlar sapık bir gruptur,

sapanlar da ayrı bir sapık grup. Bunlar hidayetten uzaktırlar. Bunlar ilerledikçe uzaklaşmaktadırlar. Ne kadar ders okursanız okuyunuz Rabb'in ismiyle olmadığı taktirde doğru yoldan uzaklaşmış olurlar. Ne kadar ders okursanız o kadar

uzaklaşırsınız. Eğer yeryüzünün en bilgini de olsanız, bu ilimleri Rabb'in ismiyle okumadığınız taktirde Allah-u Teala'dan en çok uzaklaşmış kimseler olursunuz. Doğru yoldan en çok uzak düşen kimseler haline gelirsiniz. Başı cehennem köprüsü olan sırat-i mustakim'in bir tarafı tabiat bir tarafı ise cennettir. Cennetin

en son mertebesi likaullah'tır. Orada artık insan olmayana yol vermezler, sadece insana geçit verirler. Biz hepimiz şu anda cehennem köprüsünde durmuş bulunmaktayız. Tabiat cehennemin metni (sırtı) konumundadır ve o alemde zuhur edince tabiat cehennemdir. Şu anda biz cehennemin sırtında hareket etmekteyiz.

Eğer bu yolu kat edecek olursak cehennem köprüsünün zahir olduğu o gün o alemde insanların gözünde zahir olacaktır. Bu doğru yolu kat etmiş kimseler o köprüden geçecektir. Bu yoldan geçmeyen kimseler ise cehenneme düşecektir. Yoldan düşecekler ve sapacaklardır. Sıfatlarını söyledikleri ve sizin de işittiğiniz bu doğru yol kıldan daha incedir, oldukça ince bir yoldur, karanlıktır ve hidayet nurunu talep etmektedir. "Bizleri doğru yola hidayet et".

Siz beyler İslam yolunda yürümektesiniz, peygamberlerin elbisesine bürünmüş bulunmaktasınız. Alimlerin kisvesine bürünmüş durumdasınız. Rabb'in ismi kıraat edilmedikçe okuduğunuz derslerin sizlere faydalı olacağını sanmayınız. Hatta bazen bunun zararı vardır, bazen ilim gurur getirmektedir, bazen ilim insanı sırat-i mustakim'den düşürmektedir. Din uyduran kimselerin çoğu ilim ehli kimselerdi. Gerçek olmayan şeylere davet eden kimselerin çoğu ilim ehli kimselerdi. Çünkü ilimleri rabb'in isminin kıraati ile olmamıştır. Bu yüzden de baştan beri sapmış kimselerdi.

Bu sapıklık yolunda ilerledikçe daha fazla sapıklık hasıl olmaktadır, insanlıktan daha çok uzaklaşmaktadır. Çoğu zaman bir kimse insanların gözünde en büyük filozof, en yüce fakih konumundadır. Bu insan güya her şeyi bilmektedir, ilim deposudur. Lakin okuması ve kıraati rabb'in ismiyle olmadığı için doğru yoldan uzaklaşmış ve herkesten daha çok uzak düşmüştür. Bu ambar ve stok çoğaldıkça ağırlığı büyüdükçe, karanlığı da fazlalaşmaktadır.

Karanlıklar üstüne karanlıklar hasıl olmaktadır. Bazen ilim zulmettir, nur değildir. Rabb'in ismiyle başlayan ilim hidayet nurudur. Bu ilim öğrenmeniz içindir, iyiliği de insanın bir şeyler öğrenmek istemesidir. Yoksa ilim bir makam elde etmek, cemaat imamı olmak, minber ehli sayılmak, insanlar tarafından kabul görmek için olursa bu bir sapıklıktır. Bunlar insanı uzak düşürür. Sırat köprüsü nitelendirildiği üzere kıldan daha incedir,

oldukça ince ve dakiktir. Oysa insan bir ömür riyakarlığa gömülmekte ve bunu kendisi de anlamamaktadır. Bir ömür amel ettiği halde gösterişten kurtulamamakta ve bunu kendisi de an-lamamaktadır. Bunlar oldukça dakik şeylerdir. İnsanın kendisi bile bunun farkında değildir. Bunun elbette bir takım

ölçüleri vardır.

Amel ehli olanlar ne olmamızı ve kendimizi teşhis etmemiz için bir takım ölçüler tayin etmemişleridir ama insan yetiştiren peygamberlerin ilminde bunun bir takım ölçüleri vardır.

İslam'ı öylesine kolay bir şekilde anlamak mümkün değildir. İslam bir iki savaşla tanınamaz. İslam savaş değildir. Savaşın İslam ile ilgisi yoktur. İslam mektebi dedikleri şey, aslında İslam'ın sahip

olduğu mektebe bir giriştir. Benim ve senin tanıdığın bir mektep değildir bu. Zira biz insanı da tanımıyoruz. Bizim tanıdığımız bu doğal varlıktır, oysa bu insan değildir. Bu doğal varlık kan pıhtısından başlamakta, gittikçe büyüyerek bir hayvan haline gelmektedir. Bunun hayvanlığı oldukça uzun bir süreçtir.

Bu hayvanlık makamı oldukça uzun bir makamdır. İnsan ömrünün sonuna kadar da bu hayvanlık makamına çakılıp kalabilir. Rabb'in ismiyle okunmadığı müddetçe bu ilimlerin hiçbir faydası yoktur. Her şey rabb'in ismiyle olmalıdır."

* * *

Biz Allah'tanız ve oradan geldik, oraya da geriye dönmekteyiz. "İnna lillah" yani biz Allah'tan geldik, Allah'a aitiz. Bizim kendiliği-mizden hiçbir şeyimiz yoktur, var olan her şey O'ndandır ve O'na doğru dönmekteyiz. Oradan nasıl geldiğimize, burada nasıl kaldığımıza ve oraya nasıl döndüğümüze bakmamız gerekir.

Acaba burada olduğumuz zaman Hak Teala'ya ve kullarına hizmet ettik mi? Allah yolunda mücahade ettik mi? Doğru yola ve rububiyet yoluna koyulduk mu? Eğer bunda sağa veya sola bir sapkınlığımız varsa bu dosdoğru yolun karşısındadır. Sol taraf olarak ifade edilen gazaba uğramışlar ile sağ taraf olarak ifade edilen

sapmışların yolu, dosdoğru yolun karşısında yer almıştır. Eğer bu doğru yolda gitmiş isek, hareket ettiğimiz nokta doğru yol ise onda bir sapıklık yoktur. Doğu ve Batı'ya yönelmememiz gerekir. Dosdoğru olmalıyız. Sağ ve sol olmamalıdır. Dosdoğru hareket etmeliyiz. Sonsuza dek bu doğru yolda yürümeliyiz,

bu durumda saadete ermiş oluruz, bir milleti saadete erdirmiş oluruz. Eğer Allah korusun sağ veya sola sapacak olursak bu durumda sapmış oluruz. Eğer millet içinde bir makamımız da varsa o zaman bu milleti de saptırmış oluruz."

* * *

Sırat-i mustakim bir tarafı burada diğer tarafı ise Allah nezdinde olan yoldur. Dosdoğru ve pürüzsüz bir yoldur. Bu doğru yoldan sap-mak insanı yolundan alıkoyan bir harekettir ve insanı karanlıklara sü-rüklemektedir.

* * *

Sizlerin namazda Hamd suresinde okuduğunuz o yol "bizi doğru yola ilet; kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayan-ların ve sapmışların değil." Sırat-i mustakim bu İslam yoludur, in-sanlık yoludur, kemal yoludur, Allah'a varan bir yoldur. Üç yol var-dır: Biri mustakim ve doğru yoldur,

birisi doğu yolu olarak adlandırı-lan gazaba uğramışların yoludur, diğeri ise batı olarak adlandırılan sapıkların yoludur. Sizler doğru yol olan insanlık yolu, adalet yolu, İslam için fedakarlık yolu ve İslami adalet yolu olan bu yolda yürüyünüz. Bu doğru yolu sağa sola sapmadan, doğu ve batıya yönelmeden, hiçbir batıl mektebe girmeden kat edecek olursanız bu doğru yol Allah'a ulaşmaktadır. O batıl yol ise cehenneme uzanan bir yoldur.

Eğer bu alemde doğru hareket edecek olursanız, o sırat-i mustakim'den geçersiniz. Cehennem bu dünyanın batınıdır. Eğer bu yoldan dosdoğru geçerseniz, sağa sola sapmazsanız, o alemdeki sırat'tan da dosdoğru geçer, hiçbir tarafa sürçmezsiniz. Eğer sola sürçerseniz bu cehenneme gider, eğer sağa saparsanız bu da cehenneme varır. Allah'ın yolu dosdoğru yoldur. "Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna" Sırat Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerin yoludur.

İslam nimeti en büyük nimettir, insanlık nimetidir. Sizin en büyük nimetiniz bu doğru yoldur. Sizin geldiğiniz bu yol İslam yoludur, sizler İslam'ı korumak için geldiniz. Hepimiz ve bütün millet İslam'ı korumalı, İslam ve Kur'an'ın muhafızları olmalıdır. İşte bu doğru yoldur. İslam'ı koruma, İslam yolunda cihat dosdoğru yoldur.

Bu sizlerin namazda Allah'tan talep ettiği yoldur. Sakın sapmayınız. Sapkınlığın bir tarafı gazaba uğramışların diğeri ise sapmışların yoludur. Allah Tebareke ve Teala'nın gazap ettiği ve günahkar olanların yoludur. Onları her ikisinin yolu da cehenneme varmaktadır.

* * *

İhdina Sırat'el-Mustakim" Ayetinin Tefsiri

Bu dosdoğru yol, insanı mutlak kemale ulaştıran yoldur. İnsan bu yolda yürüyecek olursa bütün şaşkınlıkları sona erer. Beşer bu doğru yolu kendiliğinden kat etmek isterse bunu başaramaz, bu konuda bir bilgisi yoktur. Doğru yol hakkında bilgisi olan Allah'tır. Yani insanı bu sıkıntılardan, bu şaşkınlıklardan kurtaran yoldur.

Allah insanı kendisine varan bir yola sevk etmektedir. Biz namazda da Allah'tan bizleri doğru yola hidayet etmesini talep etmekteyiz. Allah'tan bizleri sağa ve sola sapmaktan korumasını istemekteyiz; "gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil. Bunlar ayrı ayrı yollardır. İnsan bu sapık yollarda ilerledikçe asıl hedefinden

uzaklaşmış olur."

* * *

Bütün peygamberler, insanı bu şaşkınlık ve biçarelikten, fikir ayrılıkları ve ihtilaflardan, doğru yola ulaştırmak, "şimdiye kadar yürüye geldiğiniz o yolları terk ediniz, işte en doğru yol budur!" Demek için geldiler.

"Bizleri doğru yola hidayet et!"

"Gerçekten benim rabbim, doğru yol üzeredir."

Başka yol yoktur. Başka yolların hepsi dünyadır ve insanın nefsaniye-tiyle ilgilidir. İnsanın şehveti, kendi emel ve arzularıdır. Bu dünya, kınan-mış olan dünyadır. İnsanın bu emel ve arzuları ve tabiat âlemine gönül bağlamalarıdır, yoksa tabiat âlemi nurdur. Bu âleme gönül bağlamak, in-sanı biçare kılmaktadır. Zulmetler, bu gönül bağlamadan doğmaktadır. Bizim zulmetlerimiz de buradandır.

Bu dünya, bu makam, bu idare, bu evham ve bu hurafelere gönül bağ-lamak, bunların hepsi bizler için zulmettir. Bütün peygamberler, bizlerin elinden tutmak için geldiler. Bizleri kendi fıtrat ve özümüze döndürerek, bizim aleyhimize olan o evham ve kuruntulardan temizlemek için çalıştı-lar. Onların maksadı bizleri zulmetlerden, nura doğru çıkarmaktır. İslam bu konuda hem bütün dinlerin başında yer almaktadır. Böyle bir hedefi gözetlemektedir.

Bu dualar insanı çaresiz kılan, şaşkınlığa düşüren ilgilerden kurtarmak ve insanlık yoluna eriştirmek için hazırlamaktadır. Diğer yollar insanlık yolu değildir. İnsanlık yolu, doğru yoldur.

Bütün imamlarımız da, insanları dua ve ibadetlerle mücehhez kılarak, insanı bu tabiat âleminin karanlıklarından kurtarıp insanlık yoluna ulaş-tırmaya çalışıyorlardı. Zalim güçlerin baskısı yüzünden alenen davet etme imkânı bulamadıkları için, bu dualarla insanları hakka doğru hidayet edi-yorlardı. Yoksa peygamberlerin ve imamların gayesi bir makam elde et-mek ve kendi işlerini yürütmek değildir.

Peygamberlerin hedefi dünyayı ele geçirmek ve bayındır kılmak değildi. Onların hedefi dünya ehline, zalim ve cahil olan insana doğru yolu göstermekti. Sizleri Allah Tebarek ve Teala'ya ulaştırabilecek yegâne yol, enbiya ve evliyaların yoludur.

"gerçekten benim rabbim, doğru yol üzeredir."

Dünyanın ötesi ise mutlak nurdur. Bütün peygamberler bizleri bu nur'a ulaştırmak için geldiler.

"Allah müminlerin velisidir ve onların karanlıklardan nura çıka-rır. Kâfir olanların velileri de tağuttur. O da onları nurdan çıkarıp karanlıklara götürür."

Tağut, enbiya ve Allah'ın mukabilinde yer almıştır.

* * *

İnsanın yaptığı her hareket kalbi, ruhi veya bedensel hareketler ol-sun mutlaka bir hedefe doğru yapılmaktadır, ya sırat-i mustakim'e ve Allah'a doğrudur ya da tağuta doğru. Yani sağ veya sol amaçlıdır. "Bizleri doğru yola hidayet et".

Sırat-ı mustakim'in bir ucu burada bir ucu ise o alemdedir. Nur mebdeine doğrudur.

"Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna" Allah-u Teala peygamberler göndererek bizleri bu doğru yola hidayet etmiştir. Bu yol Allah'ın yoludur. Bütün alemleri saadete ulaştıracak yegane yoldur. İnsan bu nebevi öğretiler sayesinde huzur içinde ve doğru bir terbiyeyle yaşayabilir. Bu yol sayesinde bütün alem ilahi tevhidi bir boyuta erdirilebilir. Kalbi, hayali veya bedensel hareketlerden herhangi birisi bu yola aykırı bir şekilde yapılırsa bunların tümü tağuta doğrudur. Bu iki yoldan başka bir yol yoktur, ya tağut ya Allah.

* * *

Milletleri, toplumları ve bireyleri hidayete erdirmek ve insan için düşünülen faydalara erdirmek isteyen kimse doğru yolda yürümek ve insanları da doğru yola davet etmek zorundadır. Biz namazda, "bizleri dosdoğru yola hidayet et" diye dua etmekteyiz. Bu yolda yürüyen kimseler milletleri, toplumları, şahısları bu yola sevk etmelidir. Doğru yol buradan başlamakta ve ahiretle sonuçlanmaktadır. Allah'a doğru giden bir yoldur.

Siyaset de toplumu hidayet etmek ve bu yola götürmektir. Toplumun bütün maslahatlarını göz önünde bulundurmak ve toplumun bütün boyutlarını mülahaza etmektir. İnsanları faydasına olan şeylere hidayete erdirmektir. Toplum ve bireylerin faydasına olan şeyleri insanlara göstermektir. Bu kılavuzluk peygamberlere mahsustur.

Diğerleri bu siyaseti idare edemezler. Bu siyaset peygamberlere ve velilere mahsustur. Onlara bağlı olarak uyanık İslam alimlerine özgü bir siyasettir. Uyanık İslam alimleri kendi milleti içinde peygambe-rin yolunda hareket etmek zorundadır ama bunlar siyasete karışmayın diyorlar. Siyaseti bize bırakın diyorlar. Oysa sizin doğru siyasetiniz bile hayvani bir siyasettir. Bozuk olan kimselerin siyaseti şeytani bir siyasettir.

Hatta doğru yola götürmek istediklerinde bile insanı hayvanlık mertebesine, bu

alemdeki refaha ve bu alemdeki itibarlara götüren bir siyasettir. Oysa peygamberler bu alemi ve bütün alemleri hidayete eriştirmektedir. Halkı kendisine faydalı şeylere erdirmektedir. Peygamberler insanları sahip oldukları maddi ve manevi kemal mertebelerindeki faydalara ulaştırmaktadır. İslami siyasetçiler, alim siyasetçiler ve peygamberlerin işleri siyasettir.

Din insanları buradan harekete geçiren ve insanların ve bireylerin faydasına olan şeyleri kendilerine gösteren bir siyasettir. İnsanları doğru yola ve kendilerine fayda verecek şeylere hidayet etmektedir.

* * *

Peygamberlerin insanlara takdim ettiği ve son peygamber Hz. Mu-hammed'in (s.a.a) de insanlara sunduğu insanları davet ettiği bu yol doğru yoldur. Peygamberler insanları doğru yola hidayet etmişler, in-sanlık yoluna davette bulunmuşlardır. İnsanları bütün küfürlerden, sapıklıklardan ve zulmetlerden mutlak nura ulaştırmaya çalışmışlardır. Siz gençler bu yolda yürümelisiniz ki Peygamber-i Ekrem'in ve İmam Sadık (a.s) mektebinin gerçek takipçileri olabilesiniz.

* * *

Sizler elbette ki Kur'an-ı Kerim'in ilk suresini hemen hemen her gün okumaktasınız ki; "elhemdulillahi rabbil alemin" yani "övgü alemlerin rabbi Al-lah'a mahsustur." Burada gelen rabb kelimesiyle terbiye ilkesine işaret edilmiştir. Ona böylece dikkat edelim ki rububiyet ve terbiyenin en yüce makamı, Allah Tebarek ve Teala'ya mahsustur. Ardından da de bu makam peygambere ve bunlar sayesinde de diğer bir çok insanlara yansımaktadır.

Bu ayette "Allah" kelimesinden sonra her sıfattan önce rabb'il alemin "alemlerin eğiticisi" olduğu sıfatının zikredilmesi eğitimin ehemmiyetini bil-dirmektedir. Bu surede yine şöyle okuyoruz "ihdınassırat'el müstakim" "bizi sırat'el mustakime hidayet eyle " bundan da, terbiyenin gayesinin sıratıl mus-takim'de hareket etmek olduğu anlaşılıyor sırat'el müstakimin en sonu mutlak kemaldir (Allah).

Ve bizden peygamberin terbiyesi altında ve evliyaullahın talim ve ter-biyesi altına girmemiz isteniyor ta ki onlar bize önder olsunlar sıratıl müs-takimde.. Ve her gün Allah Tebarek ve Teala'ya yalvaralım ki, bizleri hi-dayet etsin elbette ki sırat'el müstakim'e. Sağ veya sol değil "gazaba uğ-ramışların" ve "delalette olanların" yoluna değil

Bizler her zaman şu manayı göz önünde bulundurmalıyız ki, eğer biz-ler kendi başımıza buyruk ve eğitimsiz bir şekilde büyürsek, en kötü ve alçak bir varlık haline geliriz ve eğer gerçek bir terbiye altına girip, sırat'el müstakimde şaşmadan yürürsek, öyle bir makama ereriz ki, şu anda onu tasavvur etmekten bile aciziz. O yer ki azamet denizidir, derya-i kibriya-dır...

* * *

Alemin başlangıcından şimdiye kadar bütün peygamberler bu insanı eğri yoldan ve batıl yollardan insanlığın dosdoğru yoluna hidayet etmek için gelmişlerdir. Bu doğru yolun bir ucu burada diğer ucu ise Allah nezdindedir.

* * *

Eğer sizler İslam yolu olan ve günde kaç defa namazda "bizleri dosdoğru yola hidayet et" diye talep ettiğiniz hidayet yoluna girecek olursanız şüphesiz hedefinize ulaşırsınız. Önemli olan insanın kat et-mesi gereken yola koyulmasıdır. Yolu bulmak zordur ama yolu bul-duktan sonra o yolu kat etmek kolaydır.

Çölde kaybolan sürekli o tarafa bu tarafa koşturan ve bu haliyle hiçbir zaman hedefe ulaşması dahi düşünülmeyen bir insan doğru yolda karar kıldığı taktirde hemen hedefine ulaşır. Bu maddi seyir ve hareketlerde olduğu gibi manevi hareketlerde de böyledir.

* * *

Cenneti sizin amelleriniz bayındır kılmakta ve cehennemi de sizin amelleriniz yakmaktadır. Biz şu anda bir sırat üzerindeyiz. Sıratın bir tarafı dünya diğer tarafı ise ahirettir. Biz şu anda sırat üzerinde hareket etmekteyiz. Bu perde kenara itildiği zaman cehennemin metni olan cehennem sıratı ortaya çıkar.

Bu sıratın etrafı ateşle kaplıdır. Bu sırat ateşin ortasından geçmektedir ve oradan bizim geçmemiz gerekir. Dünya da böyledir. Ateşten ibaret olan fesat her yeri kaplamıştır. Bu fesattan geçip gitmemiz gerekir. Salim bir şekilde burayı kat etmemiz gerekir. Peygamberler de buradan geçmektedirler. "Geçtiğimiz zaman o sönük idi"

Onlar için ateş sönmektedir. Nitekim Hz. İbrahim (a.s) için burada ateş sönük idi, soğuk idi. Onların ateşi sönüktür. Müminler de esenlik ile geçmektedirler. Ateş sönük değil ama ateş onlara zarar vermemektedir. Bu dünyanın bir yansımasıdır, başka bir şey değildir. Burada olan şeyden ibarettir.

O alemde vaki olan her şey bu alemde var olanların bir yansımasıdır. Şu anda biz sıratta bulunmaktayız. Şu anda sırat cehennemin metni üzere kuruludur. Şu anda sırat büyük peygamberler ve büyük veliler için sönük durumdadır, cehennem sönüktür; sadece salim müminler için. Başkalarını ise çepeçevre sarmıştır.

"Şüphesiz cehennem kafirleri ihata etmiştir."

Cehennem şu anda ihata etmiştir yoksa "ileride ihata edecektir" anlamında değildir. Ama bir şu anda idrak edemiyoruz, gözlerimiz şu anda kapalıdır. O

örtülüdür ama bu perde kalkınca cehennem ehli olan kimse cehennemde olduğunu görür. Örtü ortadan kalktığı zaman cennet ehli olan kimse de cennette olduğunu görür.

Berzah da bu kimse için cennettir. Berzah diğer taraf için ise cehennemdir: "Kabir ya ateş çukurlarından bir çukur veya cennet bahçelerinden bir bahçedir."

Burada iş bitince bambaşka bir sayfa açılmaktadır. O sayfa açıldı-ğında artık iş işten geçmiş olacaktır. Biz bugün kendi kendimizi dü-şünmek zorundayız.

* * *

Sırat-ı mustakim olan şey, Allah Tebareke ve Teala'nın istediği şekilde amel etmekten ibarettir.

* * *

Rivayetlerde yer alan ve kıldan daha ince ve geceden daha gizlidir. Rivayetlerde de yer aldığına göre cehennemin metninden (üzerinden) geçmektedir, yani bizzat ateşin içinden geçmektedir. Ateş onu ihata etmiştir. Ateşin yukarısından geçiyor anlamında değildir. Oradan geçmemiz gerekir. Bu dünyada burası sırattır. Sonsuza dek bir sırattır, bu suret o alemde bir gösteri şeklinde ortaya çıkacaktır. Yürüdüğünüz bu yolun müstakim olmasına teveccüh ediniz, yürüdüğünüz yol sırat-ı müstakim olmalıdır.

* * *

"Dünya ve dünyanın içinde var olan her şey bir cehennemdir ki batını seyir sonunda zahir olmaktadır. Dünyanın maverası ise sonuna kadar cen-net mertebeleridir ki seyir sonunda ve tabiatın uyuşturuculuğundan kurtulduktan sonra insan için zahir olur. Ben ve sizler hepimiz ya cehen-nemin derinliğine

ya da cennete ve mele-i alaya doğru hareket etmekteyiz.

Bir hadiste geçmektedir; günün birinde Peygamber-i Azam (s.a.a) sa-habeleriyle oturmuş sohbet ediyorlarken aniden korkunç bir ses duyuldu. "bu ses neydi?" Diye sorulunca hazret şöyle buyurdu: "Cehennemin kenarın-dan bir taş düştü ve tam yetmiş yıldan bu yana cehennemin dibine daha yeni vardı." Gönül ehli kimseler de,

"O anda 70 yaşında olan bir kâfirin öldüğünü ve cehen-nemin dibini boyladığını duyduk" diyorlardı. Bizler hepimiz sırat üzerindeyiz ve sırat ise cehennemin üzerinden geçmektedir. Batının ne olduğu o âlemde zahir olacaktır, burada da, bu alemde de her insanın kendine mahsus bir sıratı vardır. Ve daima seyir halindedir. Ya sırat'el müstakim üzerindedir, cennete ve ondan daha yücelere çıkmaktadır ya da sağ veya sola sapmıştır ki ikisinin

de sonu cehenneme varmaktadır. Bizler, Allah Teala'dan sırat-ı müstakimi arzu ve ümit etmekteyiz; "bizleri dosdoğru yola hidayet et. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna, üzerlerine gazab ettiğin kimselerin yoluna (ki bu bir yöne sapmaktır) ve sapıkların yoluna (ki bu da başka bir yöne sapmaktır) değil." Bu hakikatler mahşerde açıkça ortaya çıkacaktır. İncelik, keskinlik ve zulmet açısından tavsif edilerek nakledilen

cehennemin üzerinden geçen sırat, bu cihandaki sırat'ul müstakimin batı-nıdır. Ne kadar ince ve zulmani bir yoldur! Ve biz geri kalmışlar için ondan geçmek ne kadar da sorun ve zordur. Ama hiç bir sapmaya uğramadan bu yolu kat edenler ise "üzerinden geçtiğimizde cehennem sönük idi" diyorlar. Herkesin bu sırattan hayattayken gerçekleştirdiği seyri miktarınca o alemde işte bu seyir tecessüm edecek, yansıyacaktır.

Şeytanın yalancı ümit ve gururlarını kenara bırak kendi amellerim ıslah etmeye ve kendini tehzib ve tezkiye etmeye çalış ki göç oldukça yakındır. Gafil olduğun takdirde geçen hergün karşısında geç kalmışsın demektir. Sen niye hazırlanmıyorsun diye itiraz etme,"sen denilene bak, diyene değil"

Ben her ne isem kendimeyim. Diğerleri de öyle, herkesin cennet ve cehennemi kendi amellerinin neticesidir. Neyi ektiysek onu biçeceğiz, in-sanın fıtrat ve yaratılışı istikamet, doğruluk ve güzellik üzeredir. Hayrı sevmek insanın mayasında ve fıtratında vardır. Ama biz kendimizi bu fıt-ratı sapmaya sürüklemekte, bizzat kendimiz hicablar germekte ve kendi ağzımızı kendi ellerimizle örtmekteyiz.

"Bu sıratta olan aşıkların hepsi

Hayat çeşmesii! arıyorlar hepsi

Hakkı isterler ama kendileri onu bilmezler.

Suda Fırat'ın peşindedirler hepsi"

"Gayr'il Mağzubi Aleyhim Vel'ed Daallin" Ayetinin Tef-siri

Bu tarafı görüp öbür tarafı göremeyen kimseler nakıs kimselerdir. "bizleri doğru yola hidayet et; gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil". Bir rivayette de yer aldığına göre (doğru olup olmadı-ğını bilmiyorum) gazaba uğramışlardan kasıt Yahudiler ve sapmışlardan kasıt ise Hıristiyanlardır. Her ne kadar onaylayamasam da başkalarından nakledildiği üzere bir rivayette Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Kardeşim Musa'nın sağ gözü görmüyordu, kardeşim İsa'nın ise sol gözü görmüyordu, ben ise iki göze sahibim."

Bu rivayeti tevil etmek isteyen kimseler şöyle diyorlar: " Tevrat daha çok maddi, siyasi ve dünyevi işlere matuf olan bir kitaptı. Gör-düğünüz gibi Yahudiler de iki

elle dünyaya sarılmışlar ve dünyayı ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Amerika'yı da onlar talan etmektedirler. İran'ı da şu anda onlar yemektedirler, ama yine de doymamaktadırlar. Her yeri ve herkesi yiyorlar. İsa'nın kitabı ise daha çok maneviyata ve ruhaniyete yönelik bir kitaptı. Bu açıdan da tabiat tarafı olan sol tarafı görmüyordu.

Elbette ben bu tabirin Peygamber'den (s.a.a) bu şekliyle çıktığını söyleyemem; ama böyle söylediğini nakletmişlerdir. Yani tabiattan ibaret olan sol cihete hiç teveccüh etmemiştir veya az teveccüh etmiştir. Hz. Musa ise tabiatı gereği maddiyata daha fazla teveccüh etmiştir "ama ben iki göze sahibim" yani hem manevi cihetlere ve hem maddi cihetlere. Gördüğünüz ahkam ve hükümler de bunun en açık kanıtı ve şahididir. İslam'ın hem manevi hükümleri vardır hem de bir çok siyasi hükümleri vardır."

Kaynakça

" Kırk Hadis, 77

" Usul-i Kafi, 16, 53, 69, 78, 236

" İnşa'ud Devair, 37, 38

" Te'vilat'ul Kur'an, (Te'vil'ul Ayat) 94

" Tevhid, 7, 69

" Tevrat, 255

" Risale-i Urvet'ul Vuska, 80

" Şerh-i Kayseri Ber Fusus'ul Hikem-i İbn-i Arabi, 217

" Mecme'ul Beyan, 88, 95

" Mefatih'ul Cinan, 151

" Menazil'us Sairin, 116

" Nehc'ul Belağa, 151

Bibliyografi

¢ Adab'us Selat, İmam Humeyni (R.A) İmam Humeyni'nin Eserlerini Düzenleme Ve Yayımlama Kurumu, H.K 1370

¢ İsbat'ul Hidat Bi'n Nusus Ve'l Mu'cizat, Muhammed B. Ha-san Hurrul Amili, Kum Dar'ul Kutub'ul İslamiyye

¢ Kırk Hadis, İmam Humeyni, İmam Humeyni'nin Eserlerini Düzenleme Ve Yayımlama Kurumu, H.Ş 1371

¢ Esrar'ul Hikem, Hacı Molla Hadi Sebzevari, Kitabfurişiyi İs-lamiye, H.Ş 1362

¢ Esrar'us Selat, Mirza Cevad Meliki Tebrizi, İntişarat'i Ferhu-mend, Tahran, H. K 1391

¢ Esfar'ul Erbein, Sadr'uddin Muhammed Şirazi, Mektebet'ul Mustefevi, Kum, Usul-i Kafi, Muhammed B. Ya'kub, Kuleyni, Dar'ulkutub'ulislamiyye, Tahran, H. K. 1388

¢ İkbal'ul A'mal, Seyyid Ali B. Tavus, Taş Baskısı, H. K 1312

¢ Emsal Ve Hikem, Ali Ekber Dehhuda, Emir Kebir Tahran, H. Ş. 1375

¢ İnşa'ud Devair, Muhyiddin B.Arabi, Teb'i Fi Medineti Leydun'il Merus, Beril Matbaası, H. K. 1339

¢ Bihar'ul Envar, Muhammed Bakır Meclisi, Muesseset'ul Vefa, Beyrut

¢ El-Burhan Fi Tefsir'il Kur'an, Seyyid Haşim Behrani, İsmaili-yan, Kum

¢ Besair'ud Derecat, Muhammed B. Hasan Sefar, Menşurat'ul a'lemi,Tahran, H. K. 1362

¢ Et-Tibyan Fi Tefsir'il Kur'an, Muhammed B. Hasan Tusi, Dar-U İhya'ut Turas'il Arabi, Beyrut

¢ Tefsir'us Safi, Molla Hasan Feyz'i Kaşani, Muesseset'ul a'lemi, Beyrut

¢ Tefsir'ul Ayyaşi, Muhammed B. Mes'ud Ayyaşi, Muesseset'ul a'lemi, Beyrut, H. K. 1411

¢ Tefsir'ul Kebir, İmam Fahr'ur Razi, Dar'ul Fikr, Beyrut

¢ Tefsir-i Nur'us Sakaleyn, Abdu'l Ali b. Arusi Huveyri, Tashih Ve Ta'lik Seyyid Haşim Resuli Mehellati, El-Matbaat'ul İlmiyye Kum

¢ Et-Tevhid, Muhammed B. Ali Çala'libin Babeveyh, Defter-i İntişarat-ı İslami, Kum, H.Ş. 1361

¢ Camil'ul Ahbar, Şeyh Tacud'din Muhammed B. Muhammed Şeiri, Mektebet'ul Haydariye, Necef, H.K. 1385

¢ Cami'uş Şevahid, Muhammed Bakır Şerif Erdekani, Kitab Fu-ruşi-Yi Sekafi, İsfahan

¢ El-Cami'us Seğir Fi Ehadis'ul Beşir'un Nezir, Celaluddin Ab-durrahman Suyuti, Kahire, H.K. 1373

¢ El-Hilaf, Muhammed B. Hasan Tusi, İntişarati İsmailiyan, Kum

¢ Ed-Durr'ul Mensur Fi Tefsir'i Bi'l Me'sur, Celaluddin Abdurrahman Suyuti, Kitabhane-i Ayetullah'il Uzma, Necefi-i Meraşi, Kum, H. K. 1404

¢ Divan-i Ebu'l Atahiyye, Tahkik, Dr. Şukri Feysal, Mekte-bet'ud Dar'ul Melıh Dimeşk

¢ Risale-i Urvert'ul Vuska, Şeyh Bahaiddin Amili, Taş Basımı Hacı Şeyh Ahmed Şirazi'nin Çabaları İle, H. K. 1321

¢ Siret'ul Helbiye, Ali Bin Burhanudiin Halebi, Dar'ul Marifet, Beyrut

¢ Şerh'il İşarat Ve Tenbihat, Hacı Nesiruddin Tusi, Dar'ul Mea-rif, Kahire

¢ Şerh-i Ala Mieti Kelime, İbni Meysem Behrani, İntişarati İs-lami, Kum

¢ Şerh-i Fusus'il Hikem, Mahmut Bin Davud-i Kayseri, İntişarati Ferhumend, Tahran, H. K. 1391

¢ Şerh-i Gulşen-i Raz, Muhammed Lahici, Kitabfuruşi Mahmu-di, Tahran

¢ Şerh-i Muhtasar Menzume, Şehid Murtaza Mutahari, İntişarati Hikmet, H. K. 1361

¢ Şerh-i Menzume, Molla Hadi Sebzevari, Çap-i Nasiri

¢ Şerh-i Menazil'is Sairin, Molla Abdurrazzak Kaşani, İntişarati Hamedi, Tahran

¢ Şevahid'ir Rebubiye, Sadr'ul Mute'ellihin, Seyyid Celaliddin Aştiyani'nin Tashihiyle, Merkez-i Neşr-i Daneşgahi, Tahran

¢ Sahih-i Muslim, Muslim Bin Haccac-i Neyşaburi, Dar'ul Fikr, Beyrut, H. K. 1412

¢ Sahife-i Seccadiye, (İmam Seccad'ın -a.s- Duaları), İntişarati Huseyniye-i İrşad,

Tahran

¢ Urvet'ul Vuska, Seyyid Muhammed Kazım Yezdi, Mekteb-i Vukela-i İmam Humeyni, Beyrut, H. K. 1385

¢ İlel'uş Şerayi', Muhammed Bin Ali Bin Babviye (Sadduk), Mektebet'ul Heyderiye, Necef, H. K. 1385

¢ İlm'ul Yakin, Molla Muhsin Feyz-i Kaşani, İntişarati Bidar, Kum, H. K. 1385

¢ Avali'el Le'ali, İbni Ebi Cumhur Ehsayi, Matbaat-i Seyyid'iş Şuheda, Kum, H. K. 1403

¢ Uyun-i Ahbar'ir Rıza (a.s), Muhammed Bin Ali Bin Babviye, (Tashih: Seyyid Mehdi Huseyni), İntişarati Cehan, Tahran

¢ Gurer'ul Hikem Ve Durer'ul Kelem, Abdulvahid Amedi, Da-neşgahi Tahran, H. K. 1366

¢ Futuhat'il Mekkiye, Mehiyiddin Arabi, Araştırma: Osman Yahya, Heyet'il Mısrayy'el Ame Lil-Kitab, H. K. 1410

¢ Furu'i Kafi, Muhammed Bin Yakub-i Kuleyni, Dar'ul Ku-tub'ul İslamiyye, Tahran, H. Ş. 1367

¢ Fellah'is Sail, Seyyid Ali Bin Tavus, Defter-i Tebligat-i İsla-mi, Kum

¢ El-Kişaf, Mahmud Bin Ömer Zemohşeri, Dar'ul Fikr

¢ Kelemet-i Meknune, Feyz-i Kaşani, (Tashih Ve Ta'lik: Azizullah Atarodi Kuçani), İntişarati Ferahani, Tahran, H. Ş. 1360

¢ Mecme'ul Beyan Fi Tefsir-i Kur'an, Fezl Bin Hasan Tebersi, Kitabhane-i Ayetullah'ul Uzma Mer'eşi Necefi, Kum, H. K. 1403

¢ El-Mehasin, Ahmed Bin Halid'il Berki, Dar'ul Kutub'ul İsla-miyye, Kum

¢ Muhcet'ul Beyza Fi Tehzib'il Ehya, Feyz-i Kaşani, Defter-i İntişarati İslami, Kum

¢ Mer'at'ul Ukul Fi Şerh-i Ahbar-i Al'ir Resul, Molla Muham-med Bakır Meclisi, Tashih: Seyyid Haşim Resuli, Dar'ul Kutub'ul İs-lamiyye, Tahran, H. Ş. 1363

¢ Mirsad'ul İbad Min'el Mebde' İlel Me'ad, Şeyh Necmeddin Razi, Ketabhane-i Senayi, Tahran, H. Ş. 1363

¢ Mustedrek'ul Vesail, Mirza Hüseyin Nuri, Muesseset'ul Alul Beyt (a.s), Kum, H. K.

¢ Mustemsik'il Urvet'il Vuska, Seyyid Muhsin-i Hekim, Dar'ul Kutub'ul İlmiye, Kum, H. K. 1389

¢ Meşariki Envar'il Yakin Fi Esrar-i Emir'el Müminin, Hafız Receb Beresi, Muesseset'ul e'lemi, Beyrut

¢ Mesari'il Mesari', Hacı Nesiruddin Tusi, Mektebeti Ayetullah Mer'eşi, Kum, H. K. 1405 / H. Ş. 1364

¢ Misbah'uş Şeri'e, İmam Sadık'a (a.s) Mensup, Merkez-i Neşr'il Kitab, Tahran, H. K. 1379

¢ Misbah'ul Muctehid Ve Silah'ul Mutaabbid, Muhammed Bin Hasan Tusi, Taş Basımı

¢ Misbah'ul Hidaye Ve Miftah'ul Kifaye, İzzuddin Muhammed Bin Ali Kaşani, Çaphane-i Meclisi Şura-i Milli

¢ Me'aniy'el Ehbar, Muhammed Bin Ali Bin Babviye, Defter-i İntişarat-i İslami, Kum, H.Ş. 1361

¢ Mukaddeme-i Kayseri, Mahmud Bin Davud Kayseri, Taş Bas-kısı

¢ Men La Yahzuruh'ul-Fakih, Muhammed Bin Ali Bin Babviye, Dar-i Sab Ve Dar'ut Tearuf, Beyrut, H.K. 1401

¢ El-Mizan Fi Tefsir-i Kur'an, Muhammed Hüseyin Tabatabayi, Muesseset'ul e'lemi, Beyrut

¢ Name-i Daneşvaran, Nasiri, Kacar Dönemindeki Bir Takım Alimler Ve Bilginlerden, Dar'ul Fikr, Kum, İkinci Baskı

¢ Nakd'un Nusus, Abdurrahman Bin Ahmed Cami, Tashih: Wil-liam Chitik, Encumen-i Felsefe-i İran, H. K. 1398

¢ Nehc'ul Belağa, Telif-i Seyyid Rezi, Tercüme: Feyz'ul İslam

¢ El-Vafi, Molla Mohsen Feyz-i Kaşani, Mektebet-u Emir'ul Muminin, Isfahan, H. K. 1406

¢ Vesail'iş Şia, Muhammed Bin Hasan Hur'ul Amili, Dar'ul İy-ha'it Turas'ul Arabi, Beyrut, H. K. 1391

¢ Yenabi'el Meveddeh, Hace Kelan-i Kenduzi, Muesseset'ul e'lemi, Beyrut

İçindekiler

Yayımcının Notu

Birinci Bölüm 11

Hamd Suresinin Tefsiri 11

(Sırru's Salât Kitabından) 11

Hamd Suresindeki Bazı Sırlara Kısa Bir İşaret 13

Vasl 15

İkinci Bölüm 21

Hamd Suresinin Tefsiri 21

(Adab'us Salat Kitabından) 21

Mübarek Hamd Suresinin Kısaca Bir Tefsiri 23

İrfani İnceleme 30

Araştırma ve Sonuç 31

Rivayet ve İnceleme 37

Sonuç 39

Uyarı 43

Bir Başka Uyarı 45

İmanî İkaz 48

Felsefi Araştırma 53

Arş ile İlgili İlham 56

İrfani Tenbih 57

Edebi Tembih 58

İşrakî Uyarı 60

İrfani Bir Araştırma 62

Bir Uyarı ve Bir Nükte 63

İrfani Bir Fayda 64

İmanî Bir Uyarı 65

Fıkhi Bir İlke 66

Bir Fayda 67

Nursal Bir Uyarı ve İrfanî Bir Nur 71

İmani Bir Uyarı! 72

İrfani Bir Uyarı 75

Meseleyi Kavratmak İçin Bir Söz Nakli 77

Son 79

Son ve Tamamlayıcı Bilgi 81

Üçüncü Bölüm 85

Hamd Suresi İle İlgili Tefsir Dersleri 85

Birinci Ders 87

Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım 87

Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım 89

İkinci Oturum 102

Üçüncü Oturum 115

Dördüncü Oturum 132

Beşinci Oturum 144

Dördüncü Bölüm 157

İmam'ın Diğer Eserlerinde 157

Hamd Suresi İle İlgili Açıklamaları 157

Hamd Suresinin Fazileti ve Ehemmiyeti 88

Besmelenin Tefsiri 90

"Er-Rahman'ir-Rahim" Ayetinin Tefsiri 96

"Maliki Yevmiddin" Ayetinin Tefsiri 105

"İyyake Ne'budu ve İyyake Nestein" Ayetinin Tefsiri 107

"Gayr'il Mağzubi Aleyhim Vel'ed Daallin" Ayetinin Tefsiri 124

Kaynakça 125

Bibliyografi 126

Adab'us Salat, s. 193-195

Bismillahın anlamı hakkındaki bu yorumu, Muhyiddin-i Arabî, Futuhat'ul Mekkiyye c. 2, s. 133'ten nakletmiştir.

Nur/35

A'raf/29.

Bihar'ul Envar c.1, s.226, Kitab'ul Kur'an, 29. Bab, 3. hadis

Uyun-i Ahbar'ir Rıza, c. 1, s. 262, 26. Bab, 22. hadis; Bihar'ul Envar, c. 25, s. 1, Kitab'ul İmamet, Ebvab-u Halkihim, Tinetihim ve Ervahihim bablarından birinci babın rivayetleri

et-Tevhid, s. 229, Bab 31, Hadis 1 ve Mean'il Ahbar, s.3

Furkan/43.

Araf/12 ve Sâd/76.

Bakara/31

Felah'us Sail, s.25

Misbahu'ş Şeriat, Bab 100.

Îsra/1

Allah Resulü'nün secdede şöyle dua ettiği nakledilmiştir: "Senden sana sığınırım…Sana övgüleri saymak mümkün değil. Sen kendini övdüğün gibisin."

(Furu'-i Kafi, c.3, s.324, Kitab'us Salat, Bab'us Sucud ve't Tesbih..., 12. hadis; Misbah'ul Müteheccid, s.308; Misbah'uş Şeria, 5. Bab; Avali'l Leali, c.1, s.389, 21. hadis

Usul-i Kafi, c.2, s.352, Kitab'ul İman ve'l Kufr, Bab-u Men eze'l Müslimine ve İhtekerehum, 8. hadis

Şura/53.

Rum/30

Haşr/22

Hud/56

Bihar'ul Envar, c.46, s.349, Tarih'ul İmam Muhammed Bakır, 20. Bab, 2. hadis

Mean'il Ehbar, Bab-ı Mana " Allah" azze ve celle, 2. hadis. et- Tevhid, s.231, 31. Bab, 5. hadis

et-Tevhid s. 229, 31. Bölüm, 1. hadis, Meani'l ehbar, s. 3

Bismillahın anlamı Hakkındaki bu yorumu Muhyiddin-i Arabi Futuhat'ul Mekkiyye c. 2, s. 133'te zikretmiştir.

Usul-i Kafi, c. 1. s. 110, Kitab'ut Tevhid, Bab-ul İradeti, inneha min Sifat'il Fiil, 4. hadis; Bihar'ul Envar c. 4, s. 145

Mir Muhammed Bakır b. Şemsuddin Muhammed, Mir Damat (H. K. 1631) diye meşhur olup, İsfahan'da dünyaya gelmiş ve Necef'te vefat etmiştir. Mir Damad, Şia'nın ender alimlerinden, büyük filozoflarından, akli ve nakli ilimlere sahip olanlardan biriydi. Bazı fıkhi ve hadis ile ilgili sorunları

halletmede eşsiz bir dehaya sahipti. İbn-i Sina ve Şeyh İşrak'ın felsefesinin H. 17. asırda yaygın hale gelmesinde ve öğrencisi Molla Sadra'nın Hikmet-i Mütealiyesi için gerekli ortamın oluşmasında bu büyük filozofun çok büyük katkıları vardır. "Kebesat, Takdisat, Sedr'ul Munteha ve Haşiye Ala Men La Yehzuruh'ul Fakih" kitapları vardır. Mir Damat şiirlerinde de kendisini İşrak diye adlandırmıştır.

Mirat'ul Ukul, , c, 2, s. 19, ve el-Vafi, c. 1, s. 457

Muhammed Muhsin b. eş-Şah Murtaza (Ö. H.K. 1680), Feyz-i Kaşani diye meşhur olan H. 17. asrın muhaddis, fakih, arif ve filozofudur. Şeyh Behai, Mevla Muhammed Salih, Seyyid Haşim Behrani ve Molla Sadra'nın öğrencisidir. Molla Sadra'nın, Feyz üzerinde çok açık etkileri vardır. Allame Meclisi,

Seyyid Nimetullah Cezayiri, Kadı Said Kummi ve oğlu, Feyz-i Kaşani'den istifade etmişlerdir. Yaklaşık doksan eseri olduğu söylenmiştir. Bunlardan başlıcaları şunlardır: "Tefsir-i Safi, Vafi fi'l-hadis, Meheccet'ul-Beyza fi Tehzib'il-İhya, Şafi, İlm'ul-Yakin, el-Hekaik, Kelimat-i Meknune, Usul'ul-Esliyye"

El-Vafi, c. 1, s. 457, Ebvab-u Marifet'is Sifatihi Sübhanehu ve Esmaihi, Bab-us Sifatı'l Fiil, 4. hadisin beyanında

Usul-i Kafi, c. 1, s. 143, Kitab'ud Tevhid, Bab'un Nevadir, 4. hadis

Semat adlı dua-i şerifte, Misbah'ul Müteheccid s. 376

el- Urvet'ul Vuska, c. 1, s. 459, "Kitab'us-Salat, 24. fasıl fi'l Kırae" 11. mesele. Müstemsik'ul Urvet'il Vuska, c. 6, s. 183

A'raf /143

En'am/ 75-79

Necm/ 5-8

Semat duasından, Misbah'ul Mutehecid, s. 376

Ta-Ha/14

Peygamberin (s.a.a) secdede ettiği bir duadır, Furu-i Kafi, c. 3, s. 324, Mis-bah'uş Şeriat, 5. bab ve Aval'il Leali, c. 1, s. 389, 21. hadis

Peygamber-i Ekrem'den secdede nakledilen bir duadır. Furu-i Kafi, c. 3, s. 324, Misbah'ul Müteheccid, s. 308

Necm/9

Misbah'ul Hidaye İmam Humeyni (kuddise sırruh'uş şerif) taraından hilafet ve velayet ile ilgili marifetlerin ve hakikatlerin beyanı hususunda yazılmış bir kitaptır. Bu değerli kitabın önsözünde şöyle yazılmıştır: "Ben bu kitapta, Allah'ın izniyle başta ve sonda sana hidayet velisinin keşfolmasını istedim.

Muhammedi hilafetin hakikatlerinin ve alevi velayetin hakikatlerinin ve gayb ve şehadet alemlerine sirayet niteliğinin sırlarının açığa çıkmasını istedim...Dolayısıyla bu kitabı Misbah'ul Hidaye ile'l Hilafeti ve'l Velaye olarak adlandırmak daha uygundu. Allah'tan başarı dilerim. Şüphesiz Allah en iyi yardımcı ve dosttur. Dünya ve ahiretten O'nun velilerinden de yardım dilerim..." Bu kitabın yazımı 1930 yılında sona ermiştir.

Şerh-i Dua-i Seher İmam Humeyni'nin (r. a) Arapça yazdığı bir kitaptır. Bu kitabı

yazmaktan maksadı yazarında önsözünde belirttiği gibi mübahale duası diye meşhur olan mübarek bir duanın boyutlarını anlatmaktır. (Seher anında okunan bu dua, Tahir İmamlar'dan (a. s) nakledilmiştir. Bu değerli kitabın yazılışı 1930 yılında sona ermiştir.

Nur/35

Zuhruf/84

Mecme'ul Beyan, c. 1, s. 21, İmam-ı Sadık'tan naklen (az bir faklılıkla)

"Rahman bütün alem için rahim ise müminlere hastır" Meanil Ahbar, s. 3; Bihar'ul Envar, c. 89, s. 229

"Ey dünya rahmanı ve ahiret rahimi ve dünya ile ahiret rahimi" Usul-i Kafi, c. 4, s. 340, Kitabu'd Dua, Bab-ud Dua-i li'l Kerb, 6. hadis; Sahife-i Seccadiye, 54. dua

Araf/156

İlm'ul Yakin, c. 1, s. 57

Ed-Durr'ul Mensur, fi't Tefsir, bi'l Me'sur, Celaluddin Suyuti, c. 1, s. 9, Esma ve Sıfat'ta, Beyhaki'den naklen.

Kaynağı bulunmamıştır.

Allah'ın adıyla, bilmek gerekir ki elif-lam'daki iki ihtimal üzere bütün övgülerin özgünlüğü veya hamdın cinsi her ne kadar nedensellik dakik bir anlam taşısa da, felsefi nedensellikle çelişki halindedir. Kur'an dili ve evliyanın (a. s) irfanı olmaksızın yorumlanamaz.

Mevlana'nın şu beytine işarettir: "İstidlalcilerin ayağı şu tahtadandır, tahtadan ayak ise çok dayanıksızdır. "

Hafız'ın şu beytine işarettir: Ben Anka kuşunun konağına tek başıma varmadım/ Bu aşamayı Süleyman'ın kuşu ile katettim.

Mevlana

Misbah'uş Şeria, 5. bab; Evali'l Leali, c. 1, s. 389

Usul, Kafi, c. 3, s. 152, Kitab'ul İman ve'l Kufr, Bab-uş Şukr, 18. hadis

Bihar'ul Envar, c. 90, s. 210; Emali-i Tusi, c. 1, s. 18'den naklen

Mustedrek'ul Vesail, ; Alu'l Beyt kurumunun baskısı, c. 5, s. 314

Mekarim'ul Ahlak, s. 307, el-Bab'ul Aşir el-Feslu's Salis fi't Tehmid (az bir farklılıkla)

Kaynağı bulunmamıştır

İnşaud-Devair s. 28

Haşr/22

Keşf'ul Esrar, c. 1, s. 436 bazıları ise bu beytin Ebu'l Attahiyye'ye ait olduğunu söylemişlerdir.

Muhammed b. İbrahim b. Yahya, Sadr'ud-Din ve Sedr'ul-Müteellihin lakabıyla anılmıştır ve Molla Sadra diye meşhurdur. Büyük İslam filozoflarından biridir. Kelam, felsefe, tefsir, hadis ve ifan hususunda büyük bir derinliğe sahiptir. Mir Damad, Şeyh Bahai, Mir Fendereski'nin seçkin öğrencilerinden biri olmuştur.

Eserleri, birçok ilmi buluşlar ve büyük derinliğe sahiptir. En meşhur eserleri şunlardır: "Esfar-i Erbea, Şevahid'ur-Rububiyye, Şerh-u Usul-i Kafi, Tefsir-i Kur'an-ı Kerim ve İlahiyat-i Şifa'ya yazdığı notlar" Molla Sadra yaya olarak yedi defa hacca gitmiş, sonunda da yedinci seferinde 1640 yılında Basra'da vefat etmiştir ve orada toprağa verilmiştir. (Reyhanet'ul-Edeb, c. 3, s. 420)

Abdullah b. Ömer Şirazi (1286) Beyzavi diye meşhurdur. Faris'de dünyaya gelmiş ve bir müddet kadılık makamında bulunmuştur. Tefsir hususunda büyük bir üne sahiptir. Envar'ut Tenzil ve Esrar'ut Te'vil veya Tefsir-i Beyzavi, Tevali'ul Envar ve Lübb'ül Erbab kitaplarının da sahibidir.

"Bir kere daha melekken kurban olur da o vehme gelmeyen yok mu, işte o olurum. Yok olurum, suretlerin hepsini terk ederim de erganun gibi " Biz, mutlaka geri dönenleriz O'na ulaşanlarız" derim.. " (Mevlana)

İlm'ul Yakin, c. 1, s. 381

Ta-Ha/41

Ta-Ha/13

Gaşiye/25

Uyun-u Ehbar'ir Riza (a. s) c, 2, s. 27-28; Ziyaret-i Camia-i Kebire

Gaşiye/25 ve 26

Hud/56

Muhammed b. Muhammed b. Hasan, Hace Nesiruddin Tusi diye meşhurdur. İlim,

hikmet ve matematik alimlerinden biridir. Birçok yüce kimse onu övmüştür. 16, 2, 1201 yılında Tus'da dünyaya gelmiş ve 1273 yılının Ğadir bayramı gününde ahiret alemine göç etmiştir ve Kazımeyn şehrinde toprağa ve-rilmiştir.

Onun hikmet, kelam, matematik, heyet, nücum ve ahlakın değişik dalların-da sayısız telifleri vardır. Bu teliflerin en meşhurları, İbni Sina'nın İşarat şerhi, Tecrid'ul-İtikad, Tehrir-i Uklis, Ahlak-i Nasıri ve Evsaf'ul-Eşraf kitaplarıdır. (el-Kuna ve'l-Elkab, c.3, s.251)

Mesariu'l Mesari', Hacı Nasuriddin, Tashihi Muizi, s. 141

"Aşığın yolu diğer yollardan ayrıdır/Aşıkların mezhebi ve dini Allah'tır. " (Mevlana)

Kaynağı bulunamamıştır.

Ayetullah'il Uzma Hacı Şeyh Abdulkerim Hairi Yezdi (1876-1936) Şia'nın taklit mercisi ve büyük fakihlerinden biriydi. Hairi ilk öğretiminden sonra Necef ve Samerra'ya gitti. Orada Mirza Bozorg-i Şirazi, Mirza Muhammed Taki Şirazi, Ahund Horasani, Seyyid Kazım Yezdi ve Seyyid Muhammed İsfahani Fişareki'den ders okudu.

1914 yılında Erak şehrine geri döndü. 1922 yılında da Kum'a geldi. Büyük şahsiyetlerin ısrarı ile orada ikamet buyurdu ve Kum ilmî havzasını tesis etti. Onun ilmî havzasında İmam Humeyni (r.a) gibi şahsiyetler yetişti. Usul ilminde Durr'ul Fevaid, Fıkıhta es-Selat, en-Nikah, er-Rıza' ve el-Mevaris gibi kitaplar yazmıştır.

Vesail'uş Şia, c.4, s.821, Kitab'us Salat, Ebvab-ul Kıraat fi's Salat, 74. Bab, 1-3. hadisler

Vakıa/85

Kaf/16

Nur/35

Zuhruf/84

Bakara/107

İlm'ul Yakin, c. 1, s. 54

Usul-i Kafi, c. 1, s. 125, Kitab'ut Tevhid, Bab'ul Hareketi ve'l İntikal, 3. hadis

a.g.e. 4. hadis

Gafir/16

Şura/7

Usul-i Kafi, c. 1, s. 129 ve 133

Esfar'ul Erbaa, c. 7, s. 32; Esrar'ul Hikme, s. 559

Zümer/68

el-Eşa'siyyat, s. 212, Bab-u ma Yucib'us-Sabr, Bihar'ul Envar, c. 2, s. 39, Kitab'ul İlm, 72. hadis, Müfid'in Mecalis'inden

İbrahim/5

Maide, 2

Bakara/45

Nitekim Ebu Abdillah (a. s) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz şirk karıncanın ayak izinden daha gizlidir." Ve hakeza şöyle buyurmuştur: "Hacetini ve benzeri şeyleri hatırlamak için yüzük takmak da bundandır." Mean'il Ahbar, s. 379; Bab-u Nevadir'ul Meani, 1. hadis, Bihar'ul Envar, c. 69, s. 96

Peygamberin (s.a.a) secdede ettiği bir duadır, Furu-i Kafi, c. 3, s. 324, Mis-bah'uş Şeriat, 5. bab ve Aval'il Leali, c.

1, s. 389, 21. hadis

Usul-i Kafi, c. 1, s. 191, Kitab'ut Tevhid Bab-u cemavi't Tevhid 6. hadis

Vesail'uş Şia, c. 5, s. 379, Kitab'us Selat, Ebvab-u Salat'il Cemaat, 4. bab, 2 ve 5. hadisler

İsra/44

Mehaccet'ul-Beyza, c. 1, s. 388; Bihar'ul-Envar, c. 92, s. 226; Sahih-i Müslim, c. 2, s. 92; az bir ifade farklılığıyla.

İlel'uş-Şerai s. 315, mirac namazı hadisinden

Bir rivayete göre bu cümle İmam Sadık'ın (a. s) oğlu İsmail'in kefenine yazdığı bir cümledir. Meşhur olduğu üzere rivayetlerin zahirine bağlı kalan Ahbariler de bu cümleyi ölülerinin kefenlerine yazmışlardır. (Vesail'uş Şia, Kitab'ut Teharet, Ebvab'ut Tekvin, 29. bölüm, 2. hadis

Kaynağı bulunmamıştır.

İlm'ul Yakin, c. 2, s. 967'de bu anlama yakın rivayet edilmiştir.

Bakara/143

Usul-i Kafi, c. 1, s. 270, Kitab'ul Hüccet, Bab-u fi enne Eimmete Şüheda lillah ala halkihi, 2. hadis

Tefsir-i Ayyaşi, c. 1, s. 63, 11. hadis

Esrar'ul Hikem, s. 20

Hud/56

Bu hadis Peygamber'e mensuptur. Cami'ul Esrar ve Menbe'ul Envar, Seyyid Haydar Amuli, s. 8, 95, 121 ve Şerh-i Lahici ber Golşen-i Raz s. 153, Nekd'un Nusus, s. 185, Minhac'ut Talibin, s. 221, Usul'ul Aşere, s. 31

Tin/5

Nahl/93 ve Fatır/8

et-Tevhid, s. 383; Bab'ul Kaza ve'l-Kadr, 32. hadis. Müminlerin Emiri, kader Hakkında şöyle buyurmuştur: "Bil ki kader Allah'ın sırlarından bir sır ve Allah'ın örülerinden bir örtüdür."

Erbein (Kırk Hadis Şerhi) adlı kitap, İmam'ın değerli eserlerinden biridir. İmam Humeyni bu kitabı H. 1358 yılında Farsça olarak yazmıştır. İmam bu kitapta Peygamber ve masum Ehl-i Beytinden (a.s) naklettiği kırk hadisi şerhetmiştir. Bu hadisler, ahlaki, itikadi ve irfani konuları içermektedir. Bu değerli eser de, İmam Humeyni'nin (r.a) Eserlerini Yayımlama ve Düzenleme kurumu tarafından basılmıştır.

KONUNUN DEVAMI

Kafi, c. 1, s. 136; Kitab'u-Tevhid, Bab'un Nehy anis's-Sıfat, 3. hadis

Lisan'ul-Arab, Madde-i Nemt, 7. cilt, s. 417. Bu rivayet Ali'den (a.s) nakledilmiştir.

Ayn'ul-Kuzat'ın Tehmidat kitabının musahhihi olan Afif Asiran s. 274'de bunu bir hadis olarak kaydetmiştir. (Esrar'ul-Hikem-i Sebzevari, s. 23)

Şeyh Behauddin Muhammed Hüseyin Amili, Şeyh Behai diye muşhur olup kendi döneminin büyük üstatlarından biri sayılmıştır. Şeyh Behai, Isfahan'ın şeyh'ul İslamı sayılıyordu.

Molla Sadra, Allame Meclisi gibi büyük alimler onun seçkin öğrencileri idi. Cami-i

Abbasi ve Havaşi ber Kaide-i Şehid der Fıkh, Usturlab ve Teşrih-il Eflak der Heyet, Meşrik'uş Şemseyn, Habl'ul Metin, Erbein, el-Fevaid'us Samediye ve Esrar'ul Belağa gibi kitapların sahibidir

İbrahim/34 ve Nahl/18

Şeyh Behai'nin buradaki ifadesi zikredildiği gibidir ve zahiren istinsah eden kimse hata etmiştir. Belki de maksat, Hak Teala'nın, tövbe geçmişi olmaksızın bizleri bağışlamasıdır.

Risale-i Urvet'il-Vuska, s. 38

Taha/10, Neml/7 ve Kasas/29

A'raf/143

Bihar'ul-Envar, c. 77, s. 23

Bihar'ul-Envar, c. 92, s. 238, bu babda üç hadis mevcuttur.

Eğer Kur'an asrında yaygın olan Kufi hattında hiçbir noktanın olmadığı söylenecek olursa, şöyle cevap verilebilir ki, bu hakikat söz konusu iddiamıza zarar vermemektedir.

Her ne kadar zuhurdaki bu rol ertelenmiş olsa da hakikatlerde bir etkisi yoktur. Dolayısıyla genel olarak bu iddianın sıhhatı hakkında mutlak olarak ikna edici bir delil yoktur. Bu konuda yaygın olmak, mutlak yok oluşun delili değildir. Biraz düşün.

"Ben "ba harfi"nin altındaki noktayım." (Esrar'ul-Hikem, s. 559)

Tefsir-i Safi, c. 2, s. 779, "An'in-Nebe'il Azim" ayetinin tefsirinde

Tefsir-i Ayyaşi, c. 1, s. 20, 9. hadis.

Mecme'ul-Beyan, c. 1, s. 17

a.g.e

Tefsir-i Ayyaşi, c. 1, s. 20 ve 10. hadis ve Bihar'ul-Envar, c. 89, s. 237, 34. hadis

Hicr/87

Neml/29, 30

Uyun-u Ahbar-i Riza, c. 1, s. 301, Fima Cae an'il İman Ali b. Musa min Ahbar'il

Mutafarrika, 60. hadis, Bihar'ul Envar, c. 89, s, 227, 5. hadis

Tefsir-u Nur'is Sakalayn, c. 1, s. 4, Hamd suresinin tefsiri, 8. hadis

Bihar'ul Envar, c. 89, s. 259 ve Mecme'ul Beyan, c. 1, s. 17

a.g.e

Mecme'ul Beyan, c. 1, s. 17

Tefsir'ul Kebir, c. 1, s. 178

Mustedrek'ul Vesail, Kitab'us Selat, Ebvab'ul Keraet, 44. bölüm, 3. hadis

Mecme'ul Beyan, c. 1, s. 18

Muhammed b. Ali b. Muhammed Arabi (1165-1240) 12. asrın büyük ariflerinden biridir. Kendisi İbn-i Arabi, Muhyiddin ve Şeyh-i Ekber olarak meşhurdur. Futuhat-i Mekkiye gibi eserlerinde Kur'an'ı irfani bir şekilde tefsir etmiştir.

Molla Abdurrazzak b. Cemal (Celal)'uddin Kaşani, Eb'ul-Ganayim künyesiyle meşhurdur. Kemaluddin Lakabına sahiptir. H. 8. asır meşhur ariflerindendir.

Tefsirî konularını Te'vil'ul-Ayat veya Te'vilat'ul-Kur'an adlı eserlerinde bulmak mümkündür.

Sultan Muhammed b. Haydar el-Cenabezi Horasani, Sultan Alişah diye meşhurdur. H. 14. asır sufi ve ariflerindendir. Beyan'us-Saadet fi Makamat'il-İbadet adlı tefsir kitabı birçok sembolik ve felsefi konuları içermektedir. Bu eser 4 cilt olarak 1965 yılında Tahran üniversitesi matbaasında basılmıştır.

Tantavi b. Cevheri Mısri (1870-1939) Mısır alimlerinden ve Kahire Dar'ul-Ulum üstatlarından biridir. El-Cevahir fi Tefsir'il-Kur'an adlı tefsiri vardır. Tantavi tefsir kitabında Müslümanların ihtiyaç duyduğu hükümleri ve ahlaki meseleleri ele almıştır. Bu tefsirin en önemli özelliği ilmi konularıdır ki yaklaşık 750 Kur'an ayetini tabii ilimlerin gerçekleriyle uyarlamaya çalışmıştır.

Seyyid b. Kutub b. İbrahim, 20. asırda yaşayan Mısır'lı İslam düşünürü, yazarı ve Arapça öğretim görevini yapmış bir kimsedir. Seyyid Kutub, İhvan-i Müslimin grubuna mensuptur. Bu teşkilatın gazete sorumluluğunu üstlenmiştir. Seyyid Kutub, Cemal Abdunnasır rejimi tarafından tutuklanmış, zindana atılmış, sonra da idam edilmiştir. Seyyid Kutub'un Kur'an alanında; et-Tesvir'ul-Fenni fi'l-Kur'an, Meşahid'ul-Kiyame fi'l-Kur'an, Tefsir-i fi Zilal'il-Kur'an gibi değerli eserleri vardır. Seyyid Kutub kendi tefsirinde daha çok toplumsal konuları ele almıştır.

Mecme'ul-Beyan fi Tefsir'il-Kur'an adlı tefsir kitabı, Ebu Ali Fazl b. Hasan b. Fazl

Tebersi'nin eseridir. (1079-1156) 11. asır'da yaşamış olan büyük Şii fakihi ve müfessiridir. Kendi değerli tefsirinde edebi konulara kıraat ile ilgili meselelere değinmiş müfessirlerin görüşlerini nakletmiş ve Kur'an ayetlerinin maksadını beyan etmeye çalışmıştır.

Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Her kim Kur'an'ı kendi görüşünce tefsir ederse, yeri ateştir." (Tefsir-i Safi, c.1, s.35, el-Mukaddimet'ul Hamise)

"Bismillâhirrahmânirrahîm" ifadesi car-u mecrur (bi-ism), muzafun ileyh (Allah) ve tabileri olan (Rahman, Rahim) kelimelerden bileşiktir. Arap kelamı üslubu esasınca car-u mecrur, cümlenin kemale erdirilmesi ve anlamın tamamlanması için olup fiile veya başka bir kelimeye taalluk etmelidir. Bu müteallik, isim veya fiil, mukaddem veya mütaahhir, mahzuf veya mezkûr olabilir. Müfessirler bu ayet hakkında çok detaylı açıklamalarda bulunmuşlardır.

Bazıları "bismillah ikra veya bismillah utlu" (Keşşaf tefsiri) örneğinde olduğu gibi müteallıkı muahhar fiil olarak takdire almışlardır. Bazıları (Tefsir-i Fahr-u Razi) da "bismillah ibtida-u kull-i şey" şeklinde mutallıkı, muahhar isim olarak takdire almışlardır. Bazıları (Tefsir-i Tıbyan) "ibde veya ikra veya kulu bismillah" şeklinde müteallıkı mukaddem fiil olarak takdire almışlardır. Bazı araştırmacılar ise "biismike ezheru leke'l ubudiyet" şeklinde mutallıkı sonraki surenin ayetlerinin mecmuundan hâsıl olan mana kabul etmişlerdir.

Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Sana hakkıyla ibadet edemedik ve seni hakkıyla tanıyamadık." (Mir'at'ul Ukul, c.8, s.146, Kitab'ul İman ve'l Kufr, bab'uş Şükr, 1. hadisin şerhi

İlahi filozofların sonsuz fezanın reddi hususundaki delillerine işaret etmektedir. (Şerh-ul İşarat ve't Tenbihat c.3, Nemet-i Evvel; Şerh-i Manzume, Gurer fi İsbat-i Tenahi'l Eb'ad ve Şerh-i Muhtasar-i Manzume, Şehid Mutahhari, c.2, s.227)

İsra/44

Keşşaf tefsiri, c.2, s.451, İsra/44. ayetin tefsirinde; Tefsir-i Kebir-i Fahr-i Razi, c.20, s.219, sözkonusu ayetin tefsirinde

Bihar'ul Envar, c.61, s.27, Kitab'us Sema ve'l Alem, bab-u Umum-i Ahval'il Heyevan ve Esnafiha, 8. hadis

Hz. Ali (a.s) uzun bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Nübuvvet delili kemale ersin diye Hz. Resul'ün elinde dokuz çakıl taşı ruhsuz oldukları halde sesleri işitilecek şekilde tesbih etti." (İsbat'ul Hudat, c.2, s.45)

Nur/35

Arapça'da "men" kelimesi akıl sahipleri, "ma" kelimesi ise bütün şeyler için kullanılmaktadır. Ayette de "ma" edatı yer aldığı için sadece akıl sahiplerinin değil, bütün varlıkların tesbih ettiği ifade edilmiştir.

Enfal/17

Fetih/10

Hz. Ali (a.s) Nuf-i Bekkali'ye yaptığı nasihatinde şöyle buyurmaktadır: "Gıybetten sakın. Zira gıybet ateş köpeklerinin katığıdır." (Vesail'uş Şia, c.8, s.599, Ebvab-u Ahkam'il Aşere, 152. bab, 13. hadis ve Erbein, İmam Humeyni, 19. hadis)

Yani bir defa parçalayıp bitmekle iş bitmiyor, bu parçalayıp yutma sürekli tekrar olmaktadır.

Kıyamet ve berzah aleminde tecessüm eden ameller, sıfatlar ve insani melekelere işarettir. Daha fazla bilgi için bkz. Şevahid'ur Rububiye, Molla Sadra, s.329, eş-Şahid'us Salis, elİşrak'us Sabık ve Erbain, İmam Humeyni: 1, 4, 7, 19 ve 27. hadislerin şerhi.

Bihar'ul Envar, c.2, s.32, Kitab'ul İlm, 9. bab, 22. hadis, Allah Resulü'nden naklen ve Gurer'ul Hikem, c.5, s.194, 7946. hadis Hz. Ali'den naklen

Haysiyet bir şeyde göz önünde bulundurulan, incelenen hususiyettir. Örneğin insanın haysiyeti, genel "canlı" unvanı altında vaki olduğundan bütün özellikleri mülahaza edilmektedir. Sadece belli bir hususiyeti ve ciheti değil.

Car, kelimenin sonunu esre ile (i diye) okutan harf.

Başında harf-i cer bulunan kelime. İzafet halinde son kelime. Cerr'li okunan kelime.

Bismillahirrahmanirrahim hakkındaki görüşler faklıdır. Bunların en önemlileri şunlardır: 1-Bir grubun inancına göre bu ayet neHamd suresinden bir ayettir ne de Kur'an'ın diğer surelerinden bir ayet.

2-Bir grubun inancına göre hamd suresinden ve diğer surelerden bir ayet sayılmaktadır. Her kim onu terk ederse Kur'an'dan 113 ayeti terk etmiş olur.

3-üçüncü grubun inancına göre bu ayet hamd suresinden bir ayettir ama diğer surelerin bir ayeti değildir.

4-Bir grubun inancına göre ise hamd suresinin ilk ayetidir. Diğer surelerde ise ilk ayetin bir parçasıdır. Şu anlamda ki bismillahirrahmanirarhim kendisinden sonraki ifadelerle bir ayet sayılmaktadır. (el-hilaf, c. 1, s. 112, Tefsir'ul Kur'an Ayetullah Seyyid Mustafa Humeyni c. 1, s. 40, Tefsir'ul Keşşaf, c. 1, s. 24-25,

Tefsir-i El-Mizan, c. 1, s. 17-18)

Cins anlamını ifade eden elif lam ile birlikte olan isim salt mahiytet ve hakikati ifade etmektedir. Elhamdu lillah ayetindeki el-hamd kelimesi gibi, bir görüşe göre burada hamdın hakikat ve tabiatına işaret edilmektedir. Bazen bireyleri arasında tahakkuk ettiği için mahiyeit ifade etmektedir. Elbette bütün bireyler arasında; bazıları arasında değil. Örneğin innel insane lefi husr burada insanî mahiyetin veya bazı insan bireyleririnin hüsranda olduğu değil; bütün insanların hüsranda olmasıdır. İstiğraktan maksat da bu tür bir kapsamlılıktır.

İbn-i Fennari mutlak vücud hakkında şöyle diyor: "Her türlü kesret, terkip, sıfat, isim, hüküm ve nisbetten arınmış olan salt vücuttur. Bu vücud ne tikeldir ne de tümel. Ne hastır ne de genel aksine bütün kayıtlardan hatta ıtlak kayıdından bile arınmıştır. Zira salt her şeyden arınmış halis anlamındadır.

Bu vücud halis ve her türlü itibar ve kayıttan beridir." Taayyün eden vücud ise kayıtlı vücuddur, bir haddi vardır. Bu yüzden bizden ortaya çıkan her hamd, sınırlı bir varlık olduğumuzdan ve de marifetimiz haktan çok hakkın mazharları ile ilgili bulunduğundan bütün hamdler taayyün etmiş vücud için tahakkuk etmektedir; mutlak vücud için değil.

Nisa/100

Kelimat-i Meknune, s.138

Esrar'uş Şeriat ve Etvar'ut Tarikat ve Envar'ul Hakikat, s.177

Mevlana şöyle diyor: "Putların annesi, nefsinizdir

Zira o put yılan, bu put ejderhadır"

Mücahidleri karşılarken söylenmiş olan nebevi hadise işarettir. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Küçük cihadı yerine getiren ve büyük cihad görevleri baki kalan topluluğa merhaba" kendisine, "ey Allah'ın Resulü! Daha büyük cihad nedir?" diye sorulunca Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Nefisle cihad." (Furu-i Kafi, c. 5, s. 12)

Bihar'ul Envar, c.39, s.1-2 Tarih-i Emir'il Müminin, 70. Bab, 1. hadis; es-Siret'ul Halebiye, c.2, s.642 ve Müstedrek, c.3, s.32

Ebi Abdillah'tan naklen Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "İnsanların en iyisi ibadete aşık olan, onunla kucaklaşan, onu kalbiyle seven, bedeniyle yerine getiren ve ibadetler için her şeyden feragat içinde olan kimsedir. Böyle bir şahıs hayatının kolay veya zor geçmesine aldırış etmez." (Usul-i Kafi c. 3, s. 131)

Şerh-i ala Miet-i Kelime, 2. kelime, s.54, Evali'l Leali, c.4, s.73, 48. hadis

Tevbe/49

Melekut, ıstılah olarak ruhlar, gayb ve mana alemi hakkında kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle vücud alemi zincirinde en alt aleme tabiat alemi (mülk ve zahir) denmektedir. Sonraki ve batını mertebesine ise ruhlar, gayb ve mana alemi olan melekut alemi denmektedir.

Nahl/96

Nehc'ul Belağa 45. mektup

Nehc'ul Belağa, 126. hikmet

Zümer/42

Enfal/17

Zuhuri tecelli iki kısımdır: Genel ve özel. Genel tecelli rahmani tecelli olarak adlandırılmaktadır ve de bütün varlıklara verilen varlık ifazesinden ibarettir ki bu tecellide bütün varlıklar eşit bir konumdadır. Özel tecelli ise rahimi tecelli olarak adlandırılmakta olup varlıklara verilen vücut kemallerinin ve müminlere ve sıddıklara verilen manevi kemallerin ifazesinden ibarettir. İmam Humeyni Şerh-i Dua-i Seher'de şöyle buyurmaktadır: "Rahmaniyet rahmeti vücudun genişleme makamıdır. Rahimiyet rahmeti ise vücut kemalinin genişleme makamıdır. Vücut rahmaniyet rahmeti ile zuhur etmekte ve her vücut rahimiyet rahmeti ile manevi kemale ve batınî hidayete ermektedir."

Aynı şekilde rahman ve rahim, zatî ve fiilidir. Kayserî Şerh-i Fusus mukaddimesinin ikinci faslında şöyle demektedir: "Vücut hakikati kemalî sıfatlar taayyünlerinden bir taayyünle alındığı takdirde zatî bir isimdir. Ama eğer bu vücut hakikati ilahi tecellilerden özel bir tecelli ile alınacak olursa o zamanda fiilî bir isimdir."

İmam Humeyni ise Şerh-i Dua-i Seher'de şöyle buyurmaktadır: Rahmet ve rahimiyet ya fiilîdir ya da zatî. Yüce Allah zatî rahmaniyet ve rahimiyet rahmetine sahiptir ve de o rahmet, zatın zat için tecellisinden ve de vahidiyet makamında icmali ilmin kendisinde detaylı keşif ve ilmi zuhur ile sıfatlarının,

isimlerinin ve levazımının a'yan-i sabite'ye zuhurundan ibarettir. Aynı şekilde Allah fiilî rahmaniyet ve rahimiyet rahmetine de sahiptir ve o da fiiller örtüsünde kamil hedef ve tam düzen mutabakatınca a'yanlara kemal ve feyzin yayılması ve izharı ile zatın tecellisinden ibarettir." Bundan dolayı, birinci ihtimalde rahman ve rahim fiili tecelli olur ve ikinci ihtimalde ise rahmaniyet ve rahimiyet zati olur.

Felsefe-i A'la, Molla Sadra'nın bina ettiği Hikmet-i Mütealiye'dir.

Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Kur'an'ın bir zahiri ve bir batını vardır. Batını için ise yedi batın söz konusudur." (Tefsir-i Safi, c. 1, s. 31)

Gaşiye/17

Ta-ha/25-28

"Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim." (A'raf/143)

Ben rüya görmüş bir dilsiz, alem ise sağır

Ben acizim demekten, varlıklar ise işitmekten

Zeyd Şeham şöyle diyor: "Kutade b. Deame İmam Bakır'ın (a.s) huzuruna vardı. İmam (s.a) ona şöyle buyurdu: "Acaba sen Basra fakihi misin?" Kutade şöyle ardzetti: "Öyle sanıyorlar." İmam şöyle buyurdu: "Senin Kur'an tefsir ettiğini duydum" Kutade şöyle cevap verdi: "Evet, tefsir dersleri veriyorum." İmam şöyle buyurdu: "Acaba sen ilim üzere mi tefsir ediyorsun yoksa cehalet üzere mi?" İmamla konuşmaları böylece devam etti, sonunda imam ona şöyle buyurdu: "Eyvahlar olsun sana ey Kutade! Kur'an'ı sadece kendisine hitap edilenler tanır." Bihar'ul Envar, c. 46, s. 349

Şuara/192-193

Kadir/1

Taha/14

Şeyh Bahai'nin şiirinin tümü şudur:

Resmi ilimler tümüyle "dedi ve denildi"dir

Ondan ne bir nitelik ve ne de bir hal hasıl olur

Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah'ın nur ve zulmetten yetmiş bin hicabı vardır." (Bihar'ul Envar, c. 55, s. 45)

Mevlana'nın şu beytinden iktibas edilmiştir:

"Biz varlık gibi görünen yokluklarız

Sen ise mutlak vücud ve varlığımızsın"

İkbal'ul A'mal, s.349

Sebe/46

Müstedrek'ul Vesail, c.5, s.320, Kitab'us Salat, Ebvab'uz Zikr, 22. Bab, 2. hadis

İkbal'ul A'mal, A'mal-i mah-i Ramazan, s.685, Misbah'ul Muteheccid ve Silah'ul Muteabbid, s. 374, Bihar'ul Envar, c.91, s.97-99

Şureyh b. Hani'nin naklettiğine göre Cemel savaşında bir bedevi Hz. Ali'nin huzurunda durarak şöyle dedi: "Sen Allah'ın bir olduğunu mu söylüyorsun?" bunu gören halk Bedevi'ye saldırarak şöyle dedi: "Ey adam! Hz. Ali'nin meşgul olduğunu görmüyor musun?" Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: "Onu bırakın. Bu bedevinin bizden istediği şey bizim bu insanlardan istediğimiz şeydir." (Tevhid, Şeyh Saduk, s. 83, 3. hadis.)

Hacı Mir Kasım'ın oğlu Seyyid Ahmed (1890-1945) çağdaş tarihçi ve dilbilimcisi olup tasavvuf ve irfana düşman olan bir kimseydi. Kesrevi bazı dini inançlara ve öğretilere karşı çıkmış ve bu öğretilerin dinden olmadığını savunmuştur. Kesrevi Arapça kelimeler kullanmaktan şiddetle kaçınıyor ve bunun yerine kendi uydurduğu kelimeleri, kavramları ve Farsça ifadeleri kullanıyordu. Tarih-i Meşrutiyet, Tarih-i Hicde Sale-i Azerbeycan, Behayigeri, Şiageri ve Vercavend-i Bunyad adında kitapları vardır.

Furkan/77

Gafir/60

Hadid/3

Meşarik-u Envar'il Yakin, fi esrar-i Emir'il Müminin, s. 21

Salt vücud vücudun mefhumudur, herhangi bir mahiyete ariz olmaksızın göz önünde bulundurulmaktadır. Bunun karşısında ise has ve mukayyed vücud yer almaktadır. Başka bir ifadeyle her şeyden münezzeh ve uzak bir vücud, kendisine özellik kazandıracak hiç bir sıfat ve kayıt olmaksızın mülahaza edilmektedir.

Esfar-i Erbaa, c. 6, s. 110-118

İsra/110

Bu söz söylenildiğine göre Ebu Said Ebu'l Hayr'a aittir. Name-i danişveran-i nasiri,

c. 3, s. 187

Emsal ve Hikem, c. 3, s. 1374

Bakara/260

İtminan makamı hakkında Adab'us Salat, İmam Humeyni, s. 16, ila 19'a müracaat ediniz.

İmam Sadık'ın hadisine (a.s) işarettir. Besair'ud Derecat, c. 1, s. 48

Mevlana'nın Mesnevi'sindeki şu beytinden iktibas edilmiştir.:

Yeniden melekten öteye uçar giderim

Vehimlere sığmayan şey olurum.

Hüseyin b. Abdullah b. Sina (980-1037 veya 1038) Ebu Ali Sina diye meşhur-dur. İbn-i Sina İslami tıp bilginlerinden ve gezimci, ünlü filozoflardan biridir. Diğer ilimlerde de görüş sahibi biriydi. En büyük özellikleri fevkalade bir kabiliyete ve güçlü bir hafızaya sahip olmasıydı. Kısa bir sürede eğitimini tamamlamış ve

farklı ilim dallarında bir çok eserler yazmıştır. Kitaplarından bazısı şunlardır: Mantık, Tabiiyyat ve ilahiyat bölümlerinden oluşan el-İşarat ve't Tembihat. Bu kitabın bir çok şerhi vardır. En tanınmış şerhleri ise Şerh-i Fahr-u Razi ve Şerh-i Hace Nasır Tusi'dir. İbn-i Sina'nın diğer bir kitabı ise Mantık, Riyaziyat, Tabiiyyat ve İlahiyat bölümlerinden oluşan Şifa kitabıdır ve detaylı bilgilere sahiptir. Hakeza en-Necat ki-tabı ise felsefi bir kitaptır. el-Mebde ve'l Miad, tıp ilminde Kanun, Kaside-i Ayniye, ve Talikat kitapları da İbn-i Sina'nın meşhur kitaplarındandır.

Şerh-i İşarat, c. 3, s. 418

Hafız'ın tüm beyti şöyledir:

"Sufinin tüm sözleri saf ve halis değildir

Nice hırkalar ateşe sebep olur."

Hadid/4

Mevlana'nın şu beytinin ilk mısrasıdır:

"Renksizlik rengin esiri olunca

Bir Musa bir Musa ile savaşa girişti

Hafız'ın beytinin tamamı şöyledir:

"O kimsenin himmetinin kölesiyim ki şu gök kubbe altında

Bağlılık rengini kabullenen her şeyden özgürdür

İkbal'ul A'mal, s. 687

Haşim b. Ebi Ammare şöyle diyor: "Hz. Ali'nin şöyle buyurduğunu işittim: "Ben Allah'ın gözü, Allah'ın eli, Allah'ın yanı, Allah'ın kapısıyım" (Usul-i Kafi, c.1, s. 199, 8. hadis)

Ebu Abdillah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Sadaka kulun eline geçmeden önce Allah'ın eline geçer" (Furu-i Kafi, c. 4, s. 3)

İkbal'ul A'mal, s. 646

Usul-i Kafi, c. 1, s. 93

1907 yılında vefat etmiş olup Hamedan'ın Bahar ehlindendir. Büyük arif Molla Hüseyin Kuli Hamedani'nin öğrencilerindendir.

El-Meheccet'ul Beyza, c. 1, s. 219-220

Neml/18-19

Neml/22

Neml/40

Mirza Ali Ekber Yezdi (1925) Tahran irfan ve felsefe havzasının öğrencilerinden idi. Ömrünün son yıllarında Kum'da yaşadı ve felsefe dersleri verdi. Riyaziyat dalında büyük bir uzmanlık sahibiydi. İmam Humeyni de bir müddet onun derslerinden istifade etmiştir.

Ayetullah Seyyid Muhammed Taki Honsari (1888-1952) Honsar, Necef ve Kum'da okumuştur. Şia'nın taklit mercilerinden ve Kum ilmiye havzasının ileri gelenlerindendir. Abdulkerim Hairi'den sonra gelen bir şahsiyettir. Irak'ın İngiltere aleyhine başlattığı savaşa katıldı. Savaştan sonra yakalanarak sürgün edildi.

Mirza Muhammed Taki İşraki (1895-1949), büyük alim Mirza Muhammed Erbab'In oğludur. Babasından, Ebul Kasım Kebir Kummi'den ve Ayetullah Hairi'den ilim istifade etmiş ve içtihad makamına ermiştir. Çok güzel bir hitabesi vardır. "Yusuf suresinin tefsiri" ve "Nun ve'l Kalem tefsiri" adlı iki kitabı basılmıştır.

Ayetullah seyyid Ahmed Honsari (1891-1985), Ayetullah Burucerdi'den sonraki

taklit mercilerinden biriydi. Honsar, Necef ve Kum'da ilim tahsil etmiştir. Tahran halkının isteğ ive Ayetullah Burucerdi'nin emri üzere Tahran'da ikamet etmiştir. Eğitim ve irşat ile uğraşmıştır. Cami'ul Medarik fi Şerh-i Muhtasar'in Nafi" adlı kitabı vardır.

Mirza Muhammed Ali b. Muhammed Cevad Hüseyin Abadi İsfahani Şahabadi (1875-1950) fakih, usul alimi, arif ve 14. asrın seçkin filozoflarından biri idi. Eğitimini İsfahan, Tahran ve Necef ilmî havzalarında sona erdirmiştir. Üstatları olan kardeşi Şeyh Ahmed ve Mirza Muhammed Haşim Çeharsuki İsfahan'da, Mirza Haşim Eşkuri ve Mirza Hasan Aştiyani Tahran'da, Ahund Horasani, Şeriat İsfahani ve Mirza Muhammed Taki Şirazi ise İsfahan'da idiler.

O daha önce Samerra'da, sonra da Kum ve Tahran'da ders verdi. Kum'da 1928-1935 yıllarında İmam Humeyni (r.a) onun irfan ve ahlak derslerine katıldı. İmam (r.a) bu üstadını büyük bir saygı ile anardı. Merhum Şahabadi Kum'dan dönerken Tahran'da ikamet etti, nefisleri irşatta bulundu ve orada vefat etti. Hz. Abdulazim Hasani'nin etrafında, Merhum Şeyh Ebu'l Futuh Razi'nin makberine gömüldü. Başlıca eserleri şunlardır: Şezerat'il Mearif, el-İnsan ve'l fitret, el-Kur'an ve'l İtret, el-İman ve'r Ricat, Menazil'us Salikin, Haşiye ale'l Kifaye

Bihar'ul Envar, c.23, s.117

Men la Yehzuruh'ul Fakih, c.2, s.370-375, 2. hadis

Necm/9

Bihar'ul Envar, c.26, s.6, 1. hadis

Bihar'ul Envar, c. 16, s. 118, Tarih-u Nebiyyina, 6. bab, 44. hadiste Peygamber'den (s.a.v) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Sona kalanlar da öne geçenler de bizleriz."

Rum/20

Enâm/59

Şerh-i Dua-i Seher, s. 52-53

Mustedrek'ul Vesail, c. 4, s. 158, Kitab'us Salat Edvabu Kıraat fi Salat, 1. bab, 5. ve 8. hadisler ve Vesail'uş Şia, c. 4, s. 732, Kitab'us Salat Ebvabu Kıraat fi Salat, 1. bab, 1. hadis

İmam Humeyni'nin (r.a) 28, 7, 1985 tarihinde yaptığı konuşma, Sahife-i İmam, c. 19, s. 254-255

Mirza Cevat b. Mirza Şefi' Meleki Tebrizi (V. 1924) oldukça büyük bir fakih ve ahlak alimidir. Yıllarca Necefi Eşref'te meşhur arif Molla Hüseyin Kuli Hemdani'den sulük ve ahlak dersini almıştır. Fıkıh ve usul ilmini ise Ağa Rıza Hemdani ve diğerlerinden öğrenmiştir. 1902 yılında İran'a geri dönmüş ve Kum'da yaşamıştır. Esrar'us Selat, el-Murakebat ve Risale-i Likaullah adlı kitapları vardır.

Şerh-i Dua-i Seher, s. 87-91

Fark, cem'in karşıtıdır ve Hakk olmaksızın halka işarettir. Bazılarına göre ise ubudiyeti müşahede etmektir. Bazılarına göre de fark, sana isnad edilen, cem ise senden selb edilen şeydir. Yani kulun elde ettiği şeyler fark, Hakk tarafından olan şeyler ise cem'dir. (Müt.)

Erbein, s. 651-652

Taleb ve İrade s. 84

Talep ve İrade, s. 116-117

Davut bin Mahmut Kayseri (1350) irfan ve tasavvuf büyüklerinden biridir. Fusus kitabı hakkındaki şerhi, Fusus'ul Hikem'in en önemli şerhlerinden biri sayılmaktadır. Ayrıca Nihayet'ul Beyan fi Dirayet'iz Zeman, Tehkiku mail Hayat, Şerh-i Taiyye-i İbni Fariz gibi eserleri de vardır.

Şerh-i Fusus, s. 20/26

İkbal'ul Amal, 707, Duay-ı Kumeyl

Sahih-i Müslim, c. 2, s. 596, Kitab'ut Tevbe, 4. bab, 19. hadis

Esrar'us Salat, s. 218

İsra/110

Rahman/1-3

Bakara/163

Şerh-i Dua-i Seher, s. 43-48

Bakara/179

el-Futuhat'ul-Mekkiyye, İbn-i Arabi, c. 1, s. 102

A'raf/156

Gafir/7

el-Futuhat'il-Mekiyye, c. 1, s. 102, 4 ciltlik baskı ve Osman Yahya'nın tahkiki ile, c. 2, s. 133

Tövbe/128

Şuara/3

Kehf/6

Şerh-i Hadisnud-i Akl ve Cehl, s. 162-165

İmam Humeyni'nin 31, 8, 1979 tarihinde yaptığı konuşma, Sahife-i İmam, c. 9, s. 369

Nuh/26-27

Bakara/193

Sahife-i İmam c.16, s.217-218

Gafir/16

Bihar'ul Envar, c. 6, s. 326 ve 328 ve 329, Kitab'ul Adl vel Mead Bab'un Nefh'is Sur ve Fena'id Dünya; 3, 7 ve 14. hadisler

Enbiya/104

Fecr/27

A'raf/29

Şerh-i Dua-i Seher, s. 31-32

Namaza başlamadan önce getirilen 7. tekbirden sonra okunan bir duadır ki, En'am suresinin 79 ve 162. ayetlerinden iktibas edilmiştir.

Erbein, s. 74-75

Haşr/18'e işarettir. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."

İmam'ın Hacı Seyyid Ahmet Humeyni'ye 17, 7, 1984 tarihinde yazdığı mektup, Sahife-i İmam, c. 18, s. 515-516

Peygamber'den (s.a.a) nakledilen bir hadiste şöyle yer almıştır: "Sırat kıldan ince, kılıçtan keskin ve geceden karanlıktır." (İlm'ul Yakin, c. 2, s. 969, el-Meksed'ur Rabi' fi Ma'nes Sırat, bu anlam İmam Sadık'tan (a.s) nakledilen bir rivayette de yer almıştır. (Emali es-Seduk, s. 177, 33. Meclis, 4. Hadis ve hakeza Bihar'ul Envar, c. 8, s. 65, Kitab'ul Adl-i Ve'l Mead, 22. Bab, 2. Hadis

Erbein, s. 85-86

Ebi Abdillah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Doğru yol (sırat'ul-mustakim) Emir'el-Muminin Ali'dir (a.s)." (Mean'il-Ahbar, c. 2, s. 32, Bab-u Me'n'es-Sırat, 2. ve 3. hadis ve Tefsir-u Ali b. İbrahim, s. 206

Seyyid'ul-Abidin Ali b. Hüseyin (a.s) şöyle buyurmuştur: "Allah ile Hüccet'i arasında bir perde yoktur. Allah'ın Hüccet'ten başka bir perdedarı yoktur. Biz, Allah'ın kapıları, doğru yol ve ilminin hazinesiyiz. Vahyinin tercümanı, tevhidinin esası ve sırrının yeriyiz." (Mean'il-Ahbar, s. 35, Bab-u Me'n'es-Sırat, 5. hadis)

Ziyaret-i Camia-i Kebire, Men La Yehzuruh'ul-Fakih, c. 2, s. 372, Mefatih'ul-Cinan, Ziyarat babında

Erbein, s. 360

Mülk/22

Kafi, c. 1, s. 432, Kitab'u-Hüccet, 91. hadis

Hamran'dan naklen İmam Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: "Ali b. Ebi Talib ve Fatıma'nın soyundan olan diğer imamlar, Allah'ın yoludurlar. O halde, her kim onlardan yüz çevirirse başka yollara sapmış olur." (Bihar'ul-Envar, c. 24, s. 15, Kitab'ul-İmamet, 24. bab, 17. hadis)

Erbein, s. 532-534

Hud/56

Erbein, s. 531

İlm'ul Yakin, c. 2, s. 971

İmam Humeyni'nin 31, 12, 1977 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 3, s. 235

Asr/1-2

İmam Humeyni'nin 28, 6, 1979 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 8, s. 327-329

İmam Humeyni'nin 14, 9, 1979 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 9, s. 513-514

İmam Humeyni'nin 29, 5, 1979 tarihinde yaptığı konuşma. Sahife-i İmam, c. 12, s. 355

İmam Humeyni'nin 31, 5, 1980 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 12, s. 367-368

İmam Humeyni'nin 6, 7, 1980 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 12, s. 506

Hud/56

Bakara/257

İmam'ın 12, 7, tarihinde yaptığı konuşması Sahife-i İmam c.13, s. 24-25

İmam Humeyni'nin 30, 8, 1980 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 13, s. 173-174

İmam Humeyni'nin 24, 12, 1980 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 13, s. 432-433

İmam Humeyni'nin 22, 1, 1981 yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam c. 14, s. 1-2

İmam'ın (r.a) 26, 8, 1982 tarihinde yaptığı konuşması Sahife-i İmam c.14, s. 153-154

İmam'ın (r.a) 2, 8, 1981 yılında yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 15, s. 69

İmam'ın (r.a) 25, 12, 1982 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 17, s. 174

Ankebut/54

Bihar'ul Envar, c. 6, s. 214, Kitab'ul Adl vel Me'ad Bab-u Ahval'il Berzeh vel Kabr ve Azabihi ve Sualihi, 1. hadis ve aynı cilt, s. 205, 208, 218, 257 ve 267

İmam'ın (r.a) 1, 7, 1984 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 18, s. 502-503

İmam'ın (r.a) 30, 7, 1985 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 19, s. 327

İmam'ın (r.a) 4, 9, 1985 tarihinde yaptığı konuşmadan. Sahife-i İmam, c. 19, s. 377

Sahife-i İmam, c. 18, s.. 448-450, İmam'ın Fatıma Tabatabai'ye mektubu (26, 5, 1984)

Mecme'ul Beyan, c. 1, s. 30, mezkur ayetin tefsirinde

İmam'ın (r.a) 28, 9, 1977 tarihindeki konuşmasından. Sahife-i İmam, c. 3, s. 226-227